

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 39
Частина 2

Одеса
2019

Головний редактор:

Шапошников К.С. – доктор економічних наук, професор

Заступник головного редактора:

Гальцова О.Л. – доктор економічних наук, професор

Відповідальний секретар:

Коркоц О.М. – кандидат економічних наук

Члени редакційної колегії:

Валуєв Ю.Б. – доктор економічних наук

Грозний І.С. – доктор економічних наук, професор

Гулей А.І. – доктор економічних наук

Іртищева І.О. – доктор економічних наук, професор

Коваль В.В. – доктор економічних наук, доцент

Манойленко О.В. – доктор економічних наук, професор

Мельничук Д.П. – доктор економічних наук, доцент

Миронова Л.Г. – доктор економічних наук

Сафонов Ю.М. – доктор економічних наук, професор

Ситнік І.В. – доктор економічних наук, професор

Стройко Т.В. – доктор економічних наук, професор

Хрущ Н.А. – доктор економічних наук, професор

Римантас Сташис – PhD, професор економіки

Юліана Драгалін – PhD, професор економіки

Януш Велькі – доктор економіки габілітований, професор

Ян Жуковський – PhD, професор економіки

Електронна сторінка видання – www.bses.in.ua

Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»

включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук на підставі Наказу МОН України від 16 травня 2016 року № 515.

Науковий журнал індексується у наукометричній базі **Index Copernicus**.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 3 від 25.03.2019 року).**

Науковий журнал «Причорноморські економічні студії» зареєстровано
Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 21934-11834P від 23.03.2016 року)

ISSN (Print): 2524-0897

ISSN (Online): 2524-0900

© ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2019

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Потетюєва М.В. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МАЙНОВОГО КОМПЛЕКСУ АТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ» В УМОВАХ СТРУКТУРНОЇ РЕФОРМИ.....	5
Пробоїв О.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ РОЗРОБЛЕННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	12
Прокопець Л.В. КОНТРОЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	17
Станьковська І.М., Станьковський Т.В. МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ НА ЗАСАДАХ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ ТА TQM.....	21
Шостаковська А.В. УНІФІКАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	26

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Безхлібна А.П., Пухальська Г.В. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ.....	30
Моргачов І.В. РЕГІОНАЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК ОРГАНІЗАЦІЙ СФЕРИ ІНЖИНІРИНГУ З ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	36
Павлов К.В. ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТОЛИЧНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ.....	42
Романко О.П. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ РЕГІОНУ.....	48
Шапошников К.С. ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	52
Щурик М.В., Бринзей Б.С. ФЕСТИВАЛЬНИЙ РУХ ЯК ОДИН ІЗ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ EVENT-ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ.....	57

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Крохтяк О.В., Гриник О.І., Ольхович С.Я. ОЦІНКА ФУНКЦІЙ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	61
---	----

РОЗДІЛ 5. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Мандрик В.О., Гуль І.Г., Мороз В.П. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	67
Марценюк-Розарьєнова О.В. УМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИТОРІВ ДО РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ.....	73
Мельник Т.В. ОЦІНКА ВПЛИВУ ЧИННИКІВ, ЗАЛЕЖНИХ ВІД МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА, НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	78
Руда О.Л. СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	84

РОЗДІЛ 6. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Бразілій Н.М., Крот Ю.М.

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ ТА ОБЛІКУ ВІДПУСКНИХ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ..... 89

Гайдаєнко О.М.

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ..... 94

Костякова А.А.

СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК: СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ..... 99

Машевська А.А.

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ..... 103

Миронова Ю.Ю., Прут А.Ю., Шинкар Ю.Л.

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА:
СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ 108

РОЗДІЛ 7. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Бойчук М.В., Маханець Л.Л.

МОДЕЛЮВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УЗАГАЛЬНЕНОЇ
ДИНАМІЧНОЇ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ЕКОНОМІКИ ТИПУ КАНТОРОВИЧА..... 113

Куліш Г.П., Романська Л.В.

FİNTECH ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ..... 116

РОЗДІЛ 8. РЕЦЕНЗУВАННЯ

Столярчук Я.М.

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ У.М. НІКОНЕНКО
«МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
РЕСУРСОЗАЛЕЖНИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»..... 121

НОВИЙ ВИД НАУКОВИХ ПОСЛУГ..... 123

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МАЙНОВОГО КОМПЛЕКСУ АТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ» В УМОВАХ СТРУКТУРНОЇ РЕФОРМИ

THE ECONOMIC ESSENCE OF THE PROPERTY COMPLEX OF JSC «UKRAINIAN RAILWAYS» IN THE CONTEXT OF STRUCTURAL REFORM

У статті розглянуто економічну сутність майнового комплексу з урахуванням структурної реформи залізничного транспорту. Визначено основні характеристики майна як складового майнового комплексу компанії, а саме: економічні ресурси компанії у різних їх видах; майнові цінності компанії, що мають вартість; продуктивність майна; здатність генерувати дохід у процесі діяльності; постійний рух у процесі обігу; вкладений у бізнес капітал, що матеріалізується; фактор часу, який пов'язаний із вартісною характеристикою майна; фактор ризику, пов'язаний із господарським використанням, і фактор ліквідності майна. На основі аналізу зарубіжного досвіду виділено моделі формування майнових комплексів залізничного транспорту (модель розділення, інтеграційна модель, холдингова модель). Сформуовано основні принципи, з урахуванням яких формування майнового комплексу АТ «Укрзалізниця» сприятиме неупередженому, комплексному підходу до процесу структурної реформи залізничної галузі, та наведено визначення даної категорії.

Ключові слова: майно, майновий комплекс, моделі формування, залізничний транспорт, принципи формування, «Укрзалізниця».

В статті рассмотрена экономическая сущность имущественного комплекса с учетом структурной реформы железнодорожного

транспорта. Определены основные характеристики имущества как составляющей имущественного комплекса компании, а именно: экономические ресурсы компании в разных их видах; имущественные ценности компании, имеющие стоимость; производительность имущества; способность генерировать доход в процессе деятельности; постоянное движение в процессе обращения; вложенный в бизнес капитал, который материализуется; фактор времени, который связан со стоимостной характеристикой имущества; фактор риска, связанный с хозяйственным использованием, и фактор ликвидности имущества. На основании анализа зарубежного опыта выделены модели формирования имущественных комплексов железнодорожного транспорта (модель разделения, интеграционная модель, холдинговая модель). Сформулированы основные принципы, с учетом которых формирование имущественного комплекса АО «Укрзалізниця» будет способствовать комплексному подходу к процессу структурной реформы железнодорожной отрасли, и дано определение категории имущественного комплекса АО «Укрзалізниця».

Ключевые слова: имущество, имущественный комплекс, модели формирования, железнодорожный транспорт, принципы формирования, «Укрзалізниця».

УДК 338.4.021.8:656.2]:[658.115:347.2.02](477)(045)

Потетюєва М.В.

к.е.н., доцент,
начальник Управління офісом
корпоративного секретаря
АТ «Укрзалізниця»

The article highlights the economic nature of the property complex, taking into account the structural reform of railway transport, and defines the characteristics of the property as a component of the company's property complex. Thus, the economic essence of the property complex of the company in generalized form may be as follows: the property of the company is – controlled economic resources, formed by its invested capital, characterized by deterministic value, productivity and ability to generate income, the constant turnover of which in the process of use is associated with factors of time, risk, and liquidity. Based on the analysis of foreign experience, models of the formation of property complexes of railway transport are highlighted. The separation model is reduced to the institutional separation of infrastructure operators and companies that carry out rail transportation. The integration model includes areas of independent activity (with the exception of infrastructure management and the provision of carrier services) in terms of management and has separate accounts and a separate balance sheet. The holding model (transformation into a holding) is the result of combining the first two models. In this case, legally independent stakeholders have freedom of action, and their strategies are determined by the organizational structure of the holding's management. The basic principles of the formation of the property complex of the company are formed and the definition of the category of property complex of JSC "Ukrainian Railways" is given as a set of controlled, interconnected, heterogeneous objects of railway transport property and property rights, formed on the basis of the capital investments in rights and property, combined for a purpose and used as a single entity taking into account the factors of time, risk, and liquidity, and also characterized by cost, productivity, and ability to generate income. Thus, the formation of the property complex of JSC "Ukrainian Railways" based on certain basic principles will contribute to an integrated approach to the process of structural reform of the railway industry.

Key words: property, property complex, formation models, railway transport, formation principles, Ukrainian railway.

Постановка проблеми. В умовах структурної реформи залізничного транспорту велика кількість чинників впливає на його ефективний розвиток. Водночас майновий комплекс відіграє одну з ключових ролей і актуальність його для залізничного транспорту є незаперечна, оскільки акціонерна компанія «Українська залізниця» сьогодні є найбільшою акціонерною компанією в Україні з найбільшим майновим комплексом, і саме в умовах реформування визначення економічної сутності майнового комплексу залізничного транспорту та осно-

вних принципів, на яких він повинен формуватися, за нових умов господарювання є визначальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутнісної характеристики майна підприємства як складової частини категорії майнового комплексу систематизовано в роботах К. Вікселя, Дж.М. Кейнса, Д.Б. Кларка, К. Маркса, Д. Милема, Ф. Модильяні, В. Парето, Д. Рікардо, А. Сміта, Дж.Р. Хікса, І. Шумпетера. Зокрема, у сучасних умовах теоретичні та практичні аспекти щодо категорії майнового комплексу розгляда-

ються в працях вітчизняних та зарубіжних учених. Серед зарубіжних авторів, які досліджують дану проблему, можна виділити роботи Ю. Бекхема, І.О. Бланка, С.Л. Брю, І.В. Белова, Л. Гапенськи, Е.Дж. Долана, Д. Ліндсея, К.Р. Макконнелла, П. Самуельсона, Н.А. Сафронова, О.С. Стоянова, Дж.К. Ван Хорна, А.Д. Шеремета, І.В. Щитнікова та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення економічної сутності майнового комплексу акціонерної компанії залізничного транспорту в умовах структурної реформи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Майновий комплекс є однією з найважливіших категорій фінансового менеджменту. У літературних джерелах відсутня єдина думка про зміст поняття «майновий комплекс».

Деякі автори вважають, що до складу майнового комплексу необхідно включати як майно, так і майнові права. Так, І.В. Белов визначає майновий комплекс як «сукупність юридично різнорідних об'єктів майна та майнових прав, об'єднаних певним цільовим призначенням і юридично відокремлених заради їх розгляду як єдиного ідеального об'єкта цивільних правовідносин» [1, с. 72].

І.В. Щитнікова розуміє під майновим комплексом «усі види майна, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, обладнання, інвентар, сировину, продукцію, а також майнові зобов'язання, у тому числі фірмові найменування, товарні знаки, знаки обслуговування й інші виняткові права» [2, с. 8].

Однак, на думку В.А. Белова, до категорії майнових комплексів слід відносити не тільки майно підприємства, а й низку інших об'єктів: «загальне майно багатоквартирних будинків, концесійні комплекси, природні комплекси, об'єкти культурної спадщини, пайові інвестиційні фонди, складні речі (у тому числі комплектні вироби та комплекти товарів), майно, закріплене в господарському віданні або оперативному управлінні, майно, що перебуває у довірчому управлінні, майно реорганізованих юридичних осіб, а також майнові засоби, що знаходяться в режимі спільної власності» [1, с. 141].

Визначення складу майнового комплексу має велике значення як для теоретичного трактування економічної сутності майнових комплексів як об'єкта бухгалтерського обліку, так і з практичного боку, оскільки включення або невключення певних елементів до складу майнового комплексу впливає на відображення і достовірність оцінки даних об'єктів в обліку. Тому необхідно більш детально розглянути поняття майна. Виділяють три підходи до визначення майна:

- майно визначається як сукупність речей і матеріальних цінностей;
- під майном визнають сукупність речей або майнових прав на отримання речей;

– майном визнається сукупність речей, майнових прав та зобов'язань.

Отже, до складу майнового комплексу необхідно включати не тільки речі і матеріальні цінності, а й майнові права та зобов'язання.

Таким чином, під майновим комплексом розуміють сукупність взаємопов'язаних об'єктів нерухомого та рухомого майна та майнових прав, що використовуються за загальним призначенням як єдине ціле.

Відповідно до ст. 191 Цивільного кодексу України, підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До його складу як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом. Окрім того, зазначено, що підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю [3, с. 124].

Аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних учених дає змогу виділити такі характеристики майна як складника майнового комплексу компанії:

1. Майно компанії є економічним ресурсом компанії в різних її видах, що використовуються в процесі здійснення господарської діяльності. Воно формується для конкретних цілей здійснення цієї діяльності відповідно до місії і стратегії економічного розвитку компанії й у формі сукупних майнових цінностей становить основу його економічного потенціалу. Майновий комплекс повинен відповідати функціональній спрямованості і обсягам господарської діяльності, оскільки лише в такому вигляді він представляє для компанії певну цінність як його економічні ресурси, призначені для використання в майбутньому періоді. Таким чином, необхідно зазначити, що предметна сутність майна як економічного ресурсу полягає у сфері економічних відносин, зокрема в економічній сфері діяльності компанії. Майно компанії як носій економічних характеристик є об'єктом економічного управління будь-якими мікроекономічними господарюючими системами.

2. Майнові цінності компанії, що мають вартість, є його майном. Концепція вартості майна базується в першу чергу на її цінності для компанії як економічного ресурсу, оскільки це дає можливість у практичному відношенні виміряти її. Таким чином, сутнісну характеристику майна необхідно доповнити категорією майнової цінності, яка має не просто вартість, а вартість, що вимірюється (у практиці управління активами такий вимір вартості здійснюється у грошовій оцінці). Даний рівень вартості майна визначається сумою витрат чинників виробництва на їх створення, періодом

використання, відповідністю цілям господарського використання, кон'юктурою ринку засобів і предметів праці. При цьому необхідно зазначити, що методи визначення рівня вартості майна та форми її подання носять найрізноманітніший характер.

3. Економічні ресурси, які використовуються та повністю контролюються компанією, належать до майна компанії. Під контролем необхідно розуміти право власності на економічні ресурси, що використовуються, або право володіння відповідними їхніми видами, передбаченими законодавством (наприклад, майнові цінності, залучені до використання на умовах фінансового лізингу). Економічні ресурси, що використовуються компанією, але не контрольовані нею, не є її майном. Це стосується трудових ресурсів, які використовуються, а також майнових цінностей, що орендуються (на умовах оперативного лізингу) або надані компанії в тимчасове користування на безоплатній основі. Отже, майно компанії є носієм прав власності (або в окремих випадках – прав повного володіння) за умови контрольованості економічних ресурсів. Це може бути майно всіх форм власності: індивідуальної, приватної, колективної, загальнодержавної. Проте об'єктом власності компанії є сукупність її майна незалежно від джерел фінансових коштів (власного або залученого капіталу), за рахунок яких вони сформовані.

4. Майно компанії характеризується певною продуктивністю, оскільки воно є економічним ресурсом, який використовується в господарській діяльності. Носієм даної сутнісної характеристики виступає сукупність операційних активів, а також сформовані компанією інші види, зокрема засоби праці. Необхідно зазначити, що продуктивність майна компанії може бути реалізована лише в комплексі з використанням інших економічних ресурсів, перш за все праці. Продуктивність майна компанії є вимірюваним фактором, так, у загальному вигляді вона може бути виміряна шляхом співвідношення обсягу виробництва (реалізації) продукції (товарів, послуг) і середньої вартості майна, що використовується у виробничому процесі в певний період часу.

5. Однією з найважливіших характеристик майна компанії як об'єкта економічного управління є його здатність генерувати дохід у процесі операційної або інвестиційної діяльності. Цей дохід майно генерує насамперед як економічний ресурс, що має продуктивність. Необхідно зазначити, що відносно майна, яке використовується в операційному процесі і в процесі реального інвестування, розглядається характеристика, властива комплексній його сукупності, тоді як щодо майна, що використовується в процесі фінансового інвестування, кожен із зазначених видів майна здатний самостійно генерувати дохід. Потенційна здатність майна генерувати дохід не реалізується автома-

тично, а забезпечується лише в умовах ефективного його використання, тому формування таких умов є одним із важливих завдань управління майном підприємства.

6. Майно компанії, що використовується в господарській діяльності, знаходиться у постійному обороті, який притаманний як усій сукупності майна, так і окремим його видам. У процесі обороту майно, що використовується компанією, видозмінюється: одні види майна в процесі обороту переходять в інші види (наприклад, запаси сировини – у запаси готової продукції; запаси готової продукції – у дебіторську заборгованість або грошові активи). Також процес обороту майна супроводжується вартісною його зміною. Зокрема, у процесі обороту вартість одних видів майна зростає за рахунок збільшення вартості праці та інших видів економічних ресурсів, що використовувалися, вартість інших видів майна, навпаки, знижується. Необхідно зазначити, що оборот майна підпорядкований певним циклам, а саме господарському, операційному, інвестиційному. Істотною відмінною характеристикою майна порівняно з багатьма іншими видами економічних ресурсів, що використовуються компанією, а саме трудовими, інформаційними та ін., є його властивість постійного руху в процесі обігу, що супроводжується постійною обов'язковою трансформацією його конкретних видів і вартості.

7. Вкладений у бізнес капітал матеріалізується у формі майна компанії, оскільки майнові цінності компанії формуються за рахунок інвестованого в них капіталу. Між категоріями капіталу і майном існує тісний зв'язок: майно може розглядатися як об'єкт інвестування капіталу, а капітал – як економічний ресурс, призначений для інвестування в майно компанії. Капітал як накопичена цінність втягується в економічний процес тільки шляхом інвестування в майно компанії. Зокрема, капітал, спрямований на формування майна компанії, може інвестуватися не тільки в грошовій (опосередкованій), а й у реальній (прямій) формі. В останньому випадку майно і капітал, будучи тотожними відносно конкретної натурально-речової форми, мають все-таки різну економічну природу: капітал являє собою продукт минулого накопичення цінностей, втягується в економічний процес, а майно – сформований економічний ресурс, призначений для здійснення майбутньої господарської діяльності. Водночас грошова форма інвестування капіталу опосередковує процес придбання конкретних видів активів компанії.

8. Фактор часу тісно пов'язаний із вартісною характеристикою майна, що використовується в господарській діяльності компанії та виражається в грошовій формі. Відповідно до концепції вартості грошей у часі одна і та ж сума грошей

в різні періоди часу має різну вартість, тому і вартість майна в даний час завжди вище, ніж у будь-якому майбутньому періоді, що повинно враховуватися в процесі їх використання. Фактор часу в умовах інфляційної економіки викликає постійні зміни номінальної вартості майна, які вимагають відповідної оцінки та обліку в процесі управління ними. Крім того, фактор часу формує систему можливих альтернативних управлінських рішень у відповідній сфері їх використання.

9. Із фактором ризику нерозривно пов'язане господарське використання майна компанії, оскільки він є одним із найважливіших характеристик усіх форм використання майна в господарській діяльності компанії. Як носій цього фактору майно виступає у нерозривному зв'язку з їх характеристикою як економічних ресурсів, що генерують дохід. Рівень ризику використання майна знаходиться у прямій залежності від рівня очікуваної їх прибутковості, формуючи єдину шкалу «прибутковість – ризик» під час здійснення різних господарських операцій. Необхідно зазначити, що дана шкала відображає середньоринкові кількісні параметри рівня ризику використання майна в різних формах і видах підприємницької діяльності, що відповідають конкретним параметрам рівня очікуваної прибутковості майна. Це пов'язано з тим, що менеджмент завжди повинен усвідомлено йти на ризик, розмір якого він визначає самостійно, використовуючи майно для отримання доходу в операційному або інвестиційному процесі. У зв'язку із цим фактор ризику є важливим об'єктивним складником використання майна і повинен обов'язково враховуватися в процесі управління ним.

10. Майно компанії тісно пов'язано з фактором ліквідності, оскільки ліквідність майна – це його здатність бути швидко конвертованим у грошову форму за своєю реальною ринковою вартістю. Зазначена характеристика майна забезпечує можливість швидко його реструктурувати у разі настання несприятливих економічних та інших умов його використання у сформованих видах. Різні види майна мають різний ступінь ліквідності залежно від універсальності свого функціонального призначення, швидкості обороту в операційному або інвестиційному процесі, рівня розвитку відповідних видів та сегментів ринку й інших умов. Необхідно зазначити, що ліквідність є важливою об'єктивною характеристикою всіх видів майна (крім грошових, які характеризуються «абсолютною ліквідністю»), що зумовлює вибір конкретних їхніх видів для здійснення господарської діяльності.

Проведений огляд найбільш істотних характеристик майна компанії показує, наскільки багатоаспектною з теоретичних і прикладних позицій є ця економічна категорія. При цьому всі розглянуті характеристики, що відображають особливості функціонування майна компанії з різних боків,

тісно взаємопов'язані і вимагають комплексного відображення під час визначення їхньої економічної суті. З урахуванням розглянутих основних характеристик економічна сутність майнового комплексу компанії в найбільш узагальненому вигляді може бути сформульована так: майно компанії – це використовувані та контрольовані ним економічні ресурси, сформовані за рахунок інвестованого в них капіталу, що характеризуються детермінованою вартістю, продуктивністю і здатністю генерувати дохід, постійний оборот яких у процесі використання пов'язаний із факторами часу, ризику і ліквідності.

Економічний аспект поняття «майновий комплекс» може виражатися і через таку категорію, як активи. У їх числі – необоротні та оборотні активи, а також пасиви (боргові зобов'язання).

В узагальненому вигляді майновий комплекс підприємства може мати такий склад:

- нерухоме майно: земельні ділянки, будівлі, споруди;
- багаторічні насадження; інженерна інфраструктура, незавершене будівництво, інші об'єкти нерухомого майна;

рухоме майно: машини ц устаткування, передавальні пристрої, обчислювальна техніка, вимірювальна техніка, транспортні засоби, інструмент, виробничий і господарський інвентар, робоча та продуктивна худоба, інші основні засоби, капітальні вкладення й аванси (включаючи вартість невстановленого обладнання), довгострокові (на термін більше року) фінансові вкладення (включаючи вклади підприємства в доходні активи: акції, паї, облігації, векселі та інші цінні папери інших підприємств), інші активи за статтею «Основні засоби та інші активи»;

- запаси і витрати: виробничі запаси (сировина, матеріали, паливо, малоцінні і швидкозношувані предмети, запасні частини та інше), незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, готова продукція, товари та інші запаси і витрати;

- грошові кошти та інші фінансові активи: грошові кошти в касі та на рахунках у банках, короткострокові фінансові вкладення підприємства в доходні активи інших підприємств, вартість відвантажених товарів, дебіторська заборгованість та інші аналогічні засоби, що відображаються в активах балансу;

- інші активи, невідображені в балансі: об'єкти, що знаходяться на консервації, об'єкти, що знаходяться в запасі й у резерві, об'єкти, що передані в оренду або довірче управління, кошти, вкладені підприємством, у тому числі й за кордоном;

- нематеріальні активи: права користування водою та іншими природними ресурсами, авторські права на використання в комерційних цілях продуктів творчої діяльності, пільги та інші майнові права, реєстровані об'єкти «промислової

власності» (винаходи, патенти, ліцензії, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування та ін.), незареєстровані об'єкти «промислової власності» (ноу-хау, наукові звіти та монографії, конструкторська і технологічна документація, макети і дослідні зразки, інструкції та методики щодо експлуатації), інші нематеріальні активи (бізнес-плани, техніко-економічні обґрунтування, практичний досвід організації бізнесу, список клієнтів) й інша конфіденційна інформація. Нематеріальні активи в ринкових умовах мають реальну оцінку і становлять основу капіталізації підприємства.

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що майновий комплекс підприємства – це складна економічна категорія, за змістом являє собою сукупність майнових елементів, що володіють споживчими властивостями і мають ринкову вартість. Ця категорія, будучи носієм власності, виражає економічні відносини з приводу привласнення майна у формі нерухомого, рухомого, а також нематеріальних активів.

Частина 2 ст. 66 Господарського кодексу визначає, що джерелами формування майна підприємства є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи, одержані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку; інші джерела, не заборонені законодавством України [4, с. 52]. Частина 1 ст. 140 Господарського кодексу серед джерел формування майна суб'єктів господарювання містить ще безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян.

Основою правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їхня господарська діяльність, відповідно до ч. 1 ст. 133 Господарського кодексу України, є право власності, а також речові права осіб, які не є власниками, – право господарського відання і право оперативного управління.

Крім зазначених, господарська діяльність може здійснюватися також на основі інших речових прав (у розділі II книги третьої Цивільного кодексу України вони називаються речовими правами на чуже майно), до яких відносяться, зокрема, права володіння, права користування.

Право володіння чужим майном виникає на підставі договору із власником або особою, якій майно було передане власником, а також на інших підставах, установлених законом (ст. 398 Цивільного кодексу України).

Право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або

іншого нерухомого майна для задоволення потреб суб'єктів господарювання, які не можуть бути задоволені іншим способом (ч. 1 ст. 401 Цивільного кодексу України). Право користування чужою земельною ділянкою або іншим нерухомим майном полягає у можливості проходу, проїзду через чужу земельну ділянку, прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку і трубопроводів, забезпечення водопостачання, меліорації тощо (ч. 1 ст. 404 Цивільного кодексу України).

В економіці України залізничний транспорт посідає важливе місце, забезпечує обслуговування як внутрішніх, так і експортних/імпортних та транзитних перевезень вантажів і пасажирів

Залізнична мережа України – одна з найбільших у Європі: сягає близько 19 790 км (без урахування окупованих територій, мережа яких сьогодні не експлуатується). Наявність розгалуженої мережі залізничних колій, яка охоплює всі регіони України, дає змогу залучати для перевезень значну кількість вантажів та пасажирів.

У 2018 р. вантажні перевезення залізничним транспортом становили 186 344,1 млн т/км, що на 2,9% менше, ніж у 2017 р. Пасажирооборот збільшився на 2,2% і становив 28 614,91 млн пас.-км у 2018 р.

Нині АТ «Укрзалізниця» забезпечує 80% транспортної роботи у загальній структурі перевезень вантажів усіма видами транспорту (без урахування трубопровідного транспорту) і 32% пасажирських перевезень у загальній структурі транспортної роботи (без урахування міського електричного транспорту).

За обсягами вантажних перевезень АТ «Укрзалізниця» посідає четверте місце на Євразійському континенті, поступаючись лише залізницям Китаю, Росії та Індії.

Українські залізниці безпосередньо межують і взаємодіють із залізницями Білорусі, Молдови, Польщі, Росії, Румунії, Словаччини, Угорщини й забезпечують роботу із сорока міжнародними залізничними переходами, а також обслуговують 13 українських морських портів Чорноморсько-Азовського басейну.

Аналіз зарубіжного досвіду дає змогу виділити моделі формування майнових комплексів залізничного транспорту [5, с. 127–130]:

- модель розділення, суть якого зводиться до інституційного розділення операторів інфраструктури і підприємств, що здійснюють залізничні перевезення. Цю модель із відповідною національною адаптацією використано в скандинавських країнах, країнах Латинської Америки, Великій Британії, Іспанії, Португалії, Швеції, Франції, Голландії, США та Канаді [6, с. 247–266; 7, с. 53–89; 8, с. 15–21].

- інтеграційна модель. Сфери діяльності (крім управління інфраструктурою та надання пере-

візних послуг) незалежні одна від одної з позиції управління і мають окремі рахунки та окремий баланс. Сьогодні ця модель працює у Бельгії, Росії та Люксембурзі [9, с. 21–24; 10 ; 11 с. 148–152; 12, с. 73–92].

- холдингова модель (трансформація в холдинг) є результатом поєднання двох перших моделей. У цьому разі юридично незалежні суб'єкти діяльності мають свободу дій, але їхні стратегії визначаються організаційною структурою управління холдингом. Цей шлях пройшла Німеччина, а згодом приєдналися Італія, Австрія, Греція, Польща та Словенія [13; 14, с. 9–11].

Реформування тісно пов'язане зі зміною організаційно-правової форми майнових комплексів залізниць, що в подальшому впливає на розвиток галузі. На практиці немає готової моделі, яку можна було б перейняти в якій-небудь країні, проте існує достатній досвід країн у цьому питанні, який потребує систематизації та осмислення для підвищення ефективності та максимального скорочення помилок.

Організація заходів щодо економічної сутності майнового комплексу АТ «Укрзалізниця» в умовах його реформування передбачає визначення основних принципів, на яких повинен формуватися майновий комплекс залізничної галузі за нових умов. Узагальнено їх можна звести до таких основних позицій: усе майно залізничних підприємств, організацій та установ на території України за винятком взаємно погоджених випадків є власністю держави; залізничний транспорт повинен усебічно сприяти ефективному розвитку економіки України і забезпеченню потреб населення в перевезеннях.

Таким чином, основними принципами формування майнового комплексу АТ «Укрзалізниця» є [15, с. 47–48]:

- принцип комплексності, який передбачає всебічне дослідження причинних взаємозалежностей, комплексну оцінку вхідних параметрів функціонально-структурної будови, їх зміну та розвиток у просторі й часі за кількісними та якісними ознаками і вихідні параметри цього процесу;
- принцип автономності означає, що майно строго розмежоване і відособлене від майна його співвласників, інших суб'єктів господарювання. Крім того, цей принцип передбачає організаційно-фінансову незалежність відповідних інститутів;
- принцип системності, основоположний принцип побудови, який передбачає, що кожне явище (процес, об'єкт) розглядається й оцінюється у взаємозв'язку з іншими процесами та об'єктами як єдине ціле, а не сукупність його окремих частин. Властивості системи можуть бути оцінені лише з позицій усієї системи, оскільки її складові елементи і процеси, що відбуваються в ній, взаємозв'язані з урахуванням внутрішніх і зовніш-

ніх чинників. Системний підхід дає змогу глибше вивчити об'єкт, отримати повніше уявлення про нього, виявити причинно-наслідкові зв'язки між окремими його частинами. Отже, даний принцип ґрунтується на поєднанні інституційних важелів як у сфері земельних відносин, так і майнових;

- принцип партнерства передбачає відхід від жорсткої ієрархічної співвідпорядкованості по вертикалі та декларує необхідність урахування різновекторних інтересів;

- принцип мобільності й адаптивності є здатністю системи чутливо реагувати на зміни зовнішнього середовища;

- принцип фінансової незалежності можна розглядати як можливість самостійного вирішення питань комплексного фінансового забезпечення економічного та соціального розвитку майнового комплексу. Концептуальні основи фінансової незалежності полягають в оптимальному врахуванні інтересів держави, залізничної галузі та населення. При цьому слід пам'ятати, що нічим не обмежена фінансова незалежність має такі ж негативні ознаки, як і надмірна централізація;

- принцип гнучкості означає, що майновий комплекс повинен оперативного адаптуватися до зміни організаційно-правових умов господарювання.

Висновки з проведеного дослідження. Ураховуючи вищевикладене, формування майнового комплексу АТ «Укрзалізниця» з урахуванням запропонованих принципів сприятиме неупередженому, комплексному підходу до процесу структурної реформи залізничної галузі. Таким чином, вивчивши економічну сутність категорій майна та майнового комплексу, можна стверджувати, що в умовах структурної реформи майновий комплекс АТ «Укрзалізниця» – це сукупність контрольованих, взаємопов'язаних, різномірних об'єктів майна залізничного транспорту та майнових прав, що сформовані з урахуванням інвестованого в них капіталу, об'єднані цільовим призначенням і використовуються як єдине ціле з урахуванням факторів часу, ризику і ліквідності, а також характеризуються вартістю, продуктивністю і здатністю генерувати дохід. Аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних учених дав змогу виділити десять характеристик майна як складника майнового комплексу компанії та моделі формування майнових комплексів залізничного транспорту. Крім того, визначено основні принципи формування майнового комплексу АТ «Укрзалізниця».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белов В.А. Имущественные комплексы: Очерк теории и опыт догматической конструкции по российскому гражданскому праву. Москва : ЮрИнфоР, 2004. 240 с.

2. Щитникова И.В. Экономическая оценка имущества предприятия : учебное пособие. Москва : Универсум Паблишинг, 2005. 271 с.
3. Цивільний кодекс України : офіційний текст прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003. Київ : Ін Юре, 2003. 432 с.
4. Господарський кодекс України : офіційний текст прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003. Київ : Ін Юре, 2003. 204 с.
5. Потетюєва М.В. Досвід іноземних залізниць у формуванні майнових моделей. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія «Економіка і управління»*. 2013. Вип. 25. С. 125–130.
6. Kain P. The reform of rail transport in Great Britain. *Journal of Transport Economics and Policy*. 1998. № 2. P. 247–266.
7. Nash C. The separation of operations from Infrastructure in the provision of railway services. *The British experience : The European Conference of Ministers of Transport (ECMT), Paris : OECD*, 1997. P. 53–89.
8. Bradshaw B. The privatization of railways in Britain. *Japan Railway & Transport Review*. 1996. № 3. P. 15–21.
9. Железные дороги Бельгии после реорганизации. *Железные дороги мира*. 2005. № 11. С. 21–24.
10. О программе структурной реформы на железнодорожном транспорте : Постановление правительства Российской Федерации от 18.05.2001 № 384. URL: <http://base.garant.ru/183354/> (дата звернення: 04.10.2014).
11. Лимар Н.М. Зарубіжний досвід реформування залізничного транспорту. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 148–152.
12. Parry R. Vertical Integration, Competition and Efficiency. *The Case of the Rail Industry. Kobe University Economic Review*. 1997. № 43. P. 73–92.
13. Нова «епоха реформації» в Європі. *Реформа железных дорог*. URL: <http://www.reformarzd.ru/archive/art27.html> (дата звернення: 22.04.2013).
14. Жук Е. Опыт реформирования железнодорожного транспорта в Польше (АО «ПКП Польские железнодорожные линии», г. Варшава). *Вестник всероссийского научно-исследовательского института железнодорожного транспорта*. 2006. № 2. 48 с.
15. Потетюєва М.В. Основні принципи формування майнового комплексу АТ «Укрзалізниця». *Проблеми економіки і управління на железнодорожном транспорте : материалы VIII междунар. науч.-практ. конф., м. Судак, 08–11 жовтня 2013 р. Судак*, 2013. С. 47–48.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ РОЗРОБЛЕННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE PROCESS OF A BUSINESS PLAN DEVELOPMENT FOR THE NATIONAL BUSINESSES

У статті досліджено концептуальні підходи до процесу розроблення бізнес-плану розвитку вітчизняних підприємств. Розглянуто проблематику формування ефективної структури бізнес-плану розвитку різноманітних суб'єктів господарювання на основі головних положень зарубіжних методик UNIDO, EBRD, Coldman, Sachs & Co та Ernst & Young, TACIS і KPMG для їх подальшої адаптації до українських реалій. Проаналізовано структуру бізнес-плану підприємства згідно з міжнародними і вітчизняними стандартами. Запропоновано методику поетапного бізнес-планування розвитку вітчизняних підприємств з урахуванням економічної й політичної ситуації в країні, чинників безпосереднього його мікрооточення, а також фактичних й прогнозованих показників господарської діяльності під час формування стратегічних пріоритетів розвитку. Окреслено перспективи запровадження ефективного бізнес-планування на рівні державних закладів охорони здоров'я й санаторно-курортних закладів.

Ключові слова: концептуальні підходи, бізнес-планування, методика складання бізнес-плану, міжнародні й вітчизняні стандарти.

В статье исследованы концептуальные подходы к процессу разработки бизнес-

плана развития отечественных предприятий. Рассмотрена проблематика формирования эффективной структуры бизнес-плана развития различных субъектов хозяйствования на основании главных положений зарубежных методик UNIDO, EBRD, Coldman, Sachs & Co и Ernst & Young, TACIS и KPMG для их дальнейшей адаптации к украинским реалиям. Проанализирована структура бизнес-плана предприятия согласно международным и отечественным стандартам. Предложена методика поэтапного бизнес-планирования развития отечественных предприятий с учетом экономической и политической ситуации в стране, факторов непосредственного его микроокружения, а также фактических и прогнозируемых показателей хозяйственной деятельности при формировании стратегических приоритетов развития. Определены перспективы внедрения эффективного бизнес-планирования на уровне государственных учреждений здравоохранения и санаторно-курортных заведений.

Ключевые слова: концептуальные подходы, бизнес-планирование, методика разработки бизнес-плана, международные и отечественные стандарты.

УДК 338.984

Пробойв О.А.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
маркетингу і менеджменту
Івано-Франківський навчально-науковий
інститут менеджменту
Тернопільського національного
економічного університету

The articles studies conceptual approaches to the process of a business plan development for the national businesses. It examines the issues of creating an efficient structure of a business plan for the development of various economic actors on the basis of principles of UNIDO, EBRD, Coldman, Sachs & Co and Ernst & Young, TACIS and KPMG foreign methods so that it could be further adapted to the Ukrainian reality considering the economic situation as well as creating a methodology of a business plan development for a specific national business actor. While analyzing and systematizing the publication of national and foreign scientists, we examined the issues of forming an efficient business plan structure for the development of a national firm on the background of the economic and political crisis in Ukraine in the situation when integration processes and globalization impact are increasing, as well as considering foreign methods and national standards. The articles analyses the same methods of a business plan development for enterprises, suggested by the Ukrainian foundation for supporting business. On the basis of the generalized studied information about foreign and national methods of a business plan development and its structure, the given research schematically describes the method of phased business plan development for the growth of the national firms considering the economic and political situation in the country, the factors of the direct micro-environment, as well as the factual and predicted factors of business activities when forming the strategic development priorities. That is, one can conclude that the Ukrainian and European methodology of a business plan development have much in common, but we have to fix it in our legislation and make it compulsory to develop a business plan when starting a business. In the future, these steps will decrease the number of unprofitable, bankrupt firms and increase the efficiency of the operating business structures which will bring the Ukrainian business on a higher quality level of development. The prospects of further research of this kind include the development and implementation of business planning on the level of the state health-care and sanitary-resort institutions.

Key words: conceptual approaches, business planning, methods of business plan development, international and national standards.

Постановка проблеми. У надзвичайно динамічних і непередбачуваних ринкових умовах на тлі посилення політичних й економічних кризових явищ, що набули глобального характеру, значною є проблема зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств завдяки втіленню стратегічних напрямів розвитку. При цьому ключовим аспектом розроблення і реалізації стратегічних пріоритетів розвитку будь-якого підприємства є наявність у системі менеджменту чітко розробленого бізнес-плану. Однак уся різноманітність наявних підходів до розроблення бізнес-плану на сучасному етапі породжує розходження думок теоретиків і практиків стосовно даного питання, оскільки існуючі підходи й вітчизняна методологія не зовсім відповідають зарубіжній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розроблення бізнес-планів розвитку різноманітних суб'єктів господарювання у різних сферах діяльності досить широко вивчалася й аналізувалася зарубіжними та вітчизняними науковцями і практиками, серед яких: К. Барроу, П. Барроу, Р. Браун [2], Б. Форд, Д. Бористайн, П. Пруэтт [18], С.Ф. Покропивний [4], Н.В. Данік [5], О.С. Кваша [6], Л.А. Лаврів [7], С.М. Макаренко, Н.М. Олійник [8], М.В. Масловська, Н.О. Перевозчикова [9], О.В. Михайленко, А.А. Лобас [14], Г.О. Селезньова, В.В. Сиров [17] та ін. Вищезгадані науковці у своїх наукових доробках висвітлюють засади й особливості, методику і структуру вітчизняних та зарубіжних бізнес-планів. Дослідники роблять акцент на вагомості розроблення й

утілення бізнес-планів розвитку для вироблення чіткої стратегії підприємства й підвищення ефективності управління ним завдяки розглянутому інструментарію. Однак сам процес адаптування вітчизняної й зарубіжної методології складання бізнес-планів до українських реалій залишається недостатньо вивченим, що й визначає актуальність вибраної теми.

Постановка завдання. Метою дослідження виступає необхідність проведення порівняльного аналізу зарубіжних і вітчизняних концепцій стосовно розроблення бізнес-плану для його подальшої адаптації до українських реалій і врахування стану економіки, а також вироблення методики складання бізнес-плану для конкретного вітчизняного суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Затяжна економічна й політична криза в Україні на тлі посилення інтеграційних процесів і впливу глобалізаційних викликів визначає потребу здійснювати пошук нових методів та підходів до забезпечення ефективного управління й підвищення конкурентоздатності українських підприємств. Зарубіжна практика ефективного управління організацією, котра зуміла розвиватися швидкими темпами й досягти значного успіху у бізнесі, перевагу надає ефективному бізнес-плануванню серед безлічі інших застосовуваних підходів. Водночас аналіз роботи багатьох іноземних підприємств свідчить про те, що основними причинами банкрутств комерційних і державних структур виступають прорахунки у фінансовому плані, неефективні інвестиції або відсутність бізнес-планування як такого.

В умовах глибокої економічної кризи та різкого падіння доходів населення, коливання курсів валют і нестабільності на фінансових ринках більшість вітчизняних суб'єктів господарювання досить скептично ставиться до такого методу управління, саме тому в Україні бізнес-планування мало використовується на практиці для вдосконалення роботи й підвищення ефективності функціонування підприємств.

Стихійний розвиток ринкових відносин на початку 90-х років наклав відбиток на стереотипи мислення вищого менеджменту і нівелював значення бізнес-плану як ключового елементу ефективного управління. Безумовно, враховуючи євроінтеграційні прагнення України, керівникам підприємств різних сфер і галузей діяльності слід не лише підвищувати стандарти якості створюваної продукції, а й змінювати підходи та принципи ведення бізнесу, тобто насамперед слід переглянути позицію щодо необхідності розроблення розгорнутого бізнес-плану замість стислої техніко-економічної обґрунтованості, яке досить часто практикується на більшості вітчизняних підприємств [5, с. 112].

XXI ст. диктує нові правила й вимоги до ведення бізнесу, тому розроблення бізнес-плану розвитку

суб'єкта господарювання має стати нагальним питанням, що потребує вирішення, особливо під час обґрунтування інвестицій під конкретні бізнес-проекти [19, с. 112].

Сьогодні існує безліч методик розроблення бізнес-плану. Загалом сукупність представлених методик створення бізнес-плану за специфікою і масштабами проекту можна розподілити на три групи: а) міжнародні методики, котрі відповідають міжнародним стандартам і вимогам міжнародних організацій; б) державні методики регіональних та місцевих органів державної влади й самоврядування; в) корпоративні методики, що побудовані на вимогах банків для фінансування інвестицій.

Світового значення набули такі найбільш апробовані у світовій практиці методики бізнес-планування [6, с. 270–271; 7, с. 107–108]:

1) методика UNIDO (Організація Об'єднаних Націй із промислового розвитку, 1966 р.) – запропонована для країн «третього світу», вона віддзеркалює економічні інтереси підприємця та презентує переваги запропонованої бізнес-ідеї. Даний підхід має на меті: проаналізувати ринки на основі польових й кабінетних досліджень, експертних інтерв'ю, зібрати необхідну техніко-економічну інформацію для обґрунтування усіх етапів бізнес-плану, провести техніко-економічні розрахунки відповідно до міжнародних стандартів UNIDO; спрогнозувати і змодельовати механізм фінансування бізнес-проекту; оптимізувати параметри проекту для збільшення інвестиційної привабливості. Згідно із цією методикою, детально характеризується продукт/послуга, вивчається цільова аудиторія, проводиться оцінка конкурентів і виробляється маркетингова стратегія, описуються організаційний і виробничий плани, розробляється фінансовий план, спрямований на втілення конкретної бізнес-ідеї [10, с. 1–3];

2) методика EBRD (Європейський банк реконструкції та розвитку, 1991 р.) – запропонована для захисту інтересів кредиторів. У цій методиці основний акцент робиться на детальному аналізі самого бізнесу, вивчаються постачальники й характеризується діюча система збуту, зазначаються обсяги реалізації, розглядаються поточні фінансові результати, досліджується кредитна історія суб'єкта господарювання. Однак бізнес-ідея проекту розкривається досить розмито. Завдяки цій методиці розроблення бізнес-плану фінансові структури й інвестори повною мірою зможуть оцінити всі ризики надання кредиту даному суб'єкту господарювання [11, с. 1];

3) методика фірми Coldman, Sachs & Co – запропонована світовим лідером у сфері інвестиційного бізнесу, найбільшу увагу приділяє таким ключовим розділам: фінансовому плану, плану маркетингу й плану виробництва. Ці розділи біз-

нес-плану органічно пов'язані між собою організаційним планом із конкретним прорахунком ризиків;

4) методика фірми Ernst & Young – запропонована інтернаціональною консультаційно-аудиторською фірмою, яка основну увагу під час складання бізнес-плану приділяє опису продукту/послуги, деталізує виробничий план і план маркетингу, безпосередньо концентрується на капіталізації й фінансовому плані [18, с. 5–6];

5) методика TACIS – запропонована ЄС для нових перехідних економік, в основі якої лежать вимоги UNIDO. Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States – це технічна допомога на основі спеціальних стандартів, розроблених для ведення й організації бізнесу;

6) методика за стандартами KPMG (KPMG International Cooperative, 1987 р.) – запропонована Швейцарською асоціацією міжнародної системи компаній, які надають консультаційні й аудиторські послуги.

Серед запропонованих державних методик розроблення бізнес-плану для уніфікації процесу і процедури його створення виокремлюють «Методичні рекомендації з розроблення бізнес-плану підприємств» (МЕРТ) [13, с. 1] та «Методичні рекомендації з розроблення бізнес-планів інвестиційних проектів» [12, с. 1], вимоги до бізнес-плану і рекомендації щодо його складання, запропоновані

Українським фондом підтримки підприємництва й стандартами інвестиційно-проектної компанії BFM Group.

Власне, сама структура бізнес-плану може досить варіювати залежно від вибраної методики складання, специфіки галузі й виду підприємства, а також мети, цілей та завдань, для реалізації котрих і розробляється план розвитку суб'єкта. Стандартний бізнес-план – це чітко вироблені рекомендації й вимоги, а також визначена структура, котрих обов'язково слід дотримуватися, щоб представлений бізнес-план розвитку повністю розкривав сутність і специфіку проекту, витрати на його реалізацію й майбутні вигоди від упровадження. Уніфікована згідно з європейськими та вітчизняними стандартами структура бізнес-плану узагальнено представлена в табл. 1. На її основі можна зробити висновок, що в розглянутих нами закордонних та вітчизняних методиках закладено кілька основних розділів: резюме, інформація про підприємство, маркетинговий план, виробничий план/програма, фінансовий план і оцінка ризиків.

Проте розділи бізнес-плану мають різний рівень деталізації й по-різному подаються необхідні планові розрахунки. Склад, структура та обсяг бізнес-плану підприємства зумовлюються специфікою діяльності, розміром підприємства й метою створення. Безпосередньо на структуру

Таблиця 1

Структура бізнес-плану згідно з міжнародними і вітчизняними стандартами

Методика складання бізнес-плану TACIS	Методика розроблення бізнес-плану ЄБРР	Методика складання бізнес-плану UNIDO	Вітчизняна методика розроблення бізнес-плану
<p><i>Основні розділи:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Короткий опис. 2. Бізнес і його стратегія. 3. Ринки і маркетингова стратегія. 4. Виробництво й експлуатація. 5. Управління і процес прийняття рішень. 6. Фінанси. 7. Фактори ризику. 8. Додатки. 	<p><i>Основні розділи:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Титульний аркуш. 2. Меморандум конфіденційності. 3. Резюме. 4. Підприємство. 4.1. Історія розвитку й опис суб'єкта господарювання. 4.2. Власники, керівний персонал, працівники. 4.3. Поточна діяльність. 4.4. Фінансовий стан. 4.5. Кредити. 5. Проект. 5.1. Загальна інформація про проект. 5.2. Інвестиційний план проекту. 5.3. Аналіз ринку, конкурентоспроможність. 5.4. Опис виробничого процесу. 5.5. Фінансовий план. 5.6. Екологічна оцінка. 6. Фінансування. 6.1. Графіки погашення кредитних коштів. 6.2. Застава і поручителі. 6.3. Обладнання і роботи, що фінансуватимуться за рахунок кредитних коштів. 6.4. SWOT-аналіз. 6.5. Ризики і заходи щодо їх зниження. 7. Додатки. 	<p><i>Основні розділи:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Резюме. 2. Опис галузі і компанії. 3. Опис товарів (послуг). 4. Маркетинг і збут. 5. План виробництва. 6. Організаційний план. 7. Фінансовий план. 8. Оцінка ефективності проекту. 9. Гарантії і ризики. 10. Додатки. 	<p><i>Основні розділи:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Титульний аркуш. 2. Меморандум конфіденційності. 3. Резюме. 4. Опис суб'єкта господарювання й сфери його діяльності. 5. Загальна інформація про інвестиційний проект. 6. Опис товарів (послуг) суб'єкта господарювання. 7. Маркетинг і збут. 8. Виробничий план. 9. Організаційний план. 10. Фінансовий план. 11. Оцінка ефективності інвестиційного проекту. 12. Ризики. 13. Додатки.

Джерело: побудовано на основі узагальнення [6, с. 271–272; 8, с. 107–108; 17, с. 70]

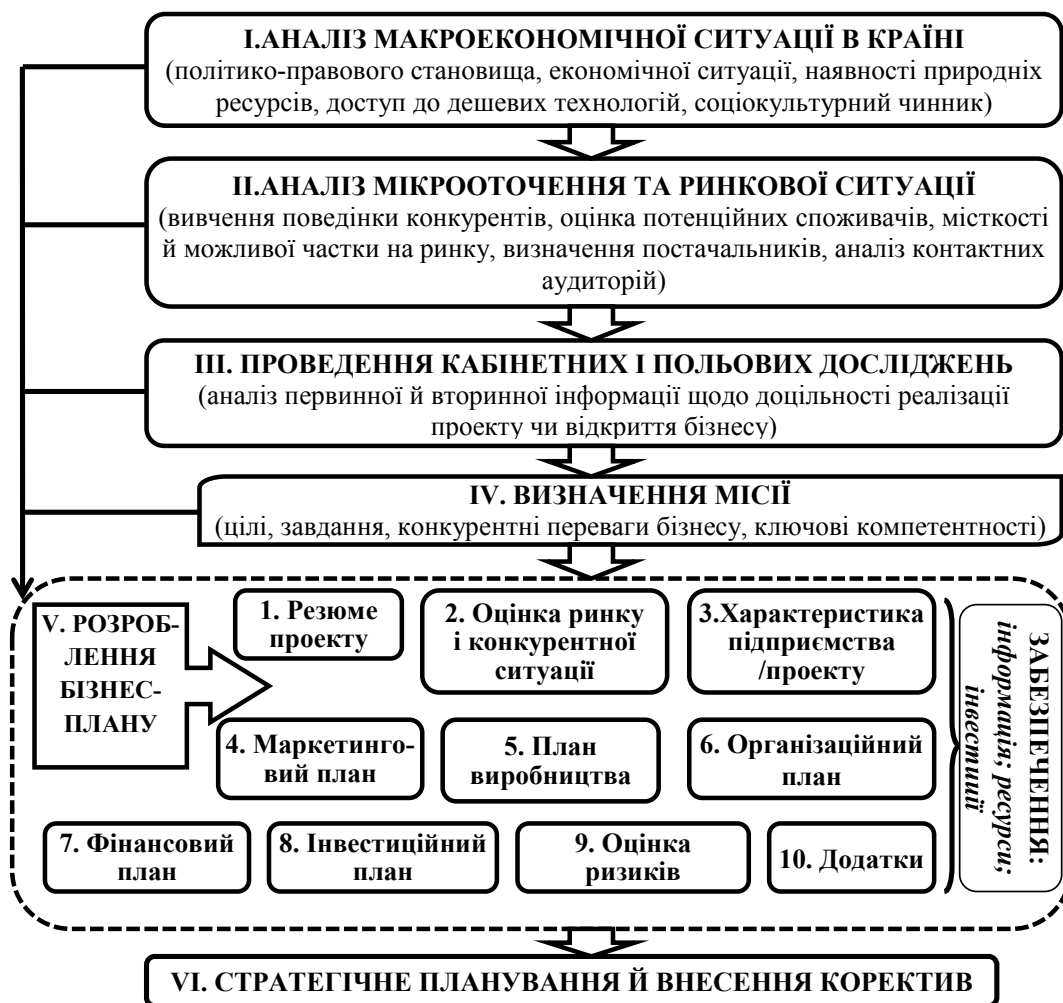

Рис. 1. Методика поетапного бізнес-планування розвитку підприємств

Джерело: запропоновано автором

бізнес-плану можуть впливати розміри ринку збуту (місткість ринку і ринкова частка), наявність конкурентів і перспективи розвитку галузі [15, с. 35]. Якісний бізнес-план дає змогу організації оцінити ідею, обґрунтувати її у відповідній документації, визначити ефективність і слабкі сторони проекту, залучити необхідне фінансування та стежити за процесом його реалізації.

На основі узагальнення опрацьованої інформації зарубіжних і вітчизняних методик щодо складу і структури бізнес-плану в проведеному дослідженні схематично відображено методику поетапного бізнес-планування розвитку вітчизняних підприємств з урахуванням економічної й політичної ситуації в країні, чинників безпосереднього його мікрооточення, а також фактичних і прогнозованих показників господарської діяльності під час формування стратегічних пріоритетів розвитку (рис. 1).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, вітчизняні методика та методологія формування бізнес-плану багато в чому спираються на зарубіжний досвід, зокрема «Методика розроблення бізнес-плану підприємства» та «Методика

розроблення бізнес-плану інвестиційного проекту» повністю ґрунтуються на методиці складання бізнес-плану ЮНІДО, на цій же методиці базується й європейська методика ЄБРР. Тобто можна відзначити, що у цілому методологія бізнес-планування в ЄС та в Україні багато в чому схожа, але нам необхідно закріпити її законодавчо й затвердити необхідність розроблення бізнес-плану під час створення підприємств. У подальшому ці заходи знизять частку неприбуткових, збанкрутілих підприємств та підвищать ефективність діючих суб'єктів господарювання, що виведе український бізнес на якісно новий, більш високий рівень розвитку.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є розроблення й запровадження ефективного бізнес-планування на рівні державних закладів охорони здоров'я та санаторно-курортних закладів із метою ефективнішого цільового фінансування інвестиційних проектів для підвищення у майбутньому конкурентоспроможності наданих ними послуг порівняно з комерційними закладами такого ж типу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєєва М.М. Планування діяльності фірми : навчально-методичний посібник. Київ : Фінанси і статистика, 2011. 143 с.
2. Барроу К., Барроу П., Браун Р. Бізнес-план : практичний посібник ; пер. з англ. Київ : Знання, 2005. 434 с.
3. Бекетова О.Н., Найдено В.І. Бізнес-планування : конспект лекцій. URL: <http://econ.me.pn/biznes-planirovanie-konspekt.html> (дата звернення: 02.04.2019).
4. Бізнес-план: технологія розробки та обґрунтування : навчальний посібник / С.Ф. Покропивний та ін. ; вид. 2-е, доп. Київ : КНЕУ, 2010. 379 с.
5. Данік Н.В. Бізнес-планування як інструмент здійснення фінансового менеджменту в сучасних умовах розвитку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. № 1. С. 112. URL: <http://global-national.in.ua/archive/1-2014/16.pdf> (дата звернення: 02.04.2019).
7. Кваша О.С., Фоміна В.В. Бізнес-планування у діяльності організації: європейські стандарти, основні методологічні підходи та базові процедури. *Економіка і суспільство*. С. 268–275. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/45.pdf (дата звернення: 03.04.2019).
8. Лаврів Л.А. Бізнес-планування у діяльності організації: базові процедури та основні методичні підходи. *Інноваційна економіка*. 2013. № 48. С. 109–110.
9. Лаврів Л.А. Бізнес-планування у діяльності організації: базові процедури та основні методичні підходи. *Інноваційна економіка*. 2013. № 10(48). С. 104–111.
10. Макаренко С.М. Бізнес планування : навчально-методичний посібник. Херсон : СТАР ЛТД, 2017. 224 с.
11. Масловська М.В., Перевозчикова Н.О. Особливості процесу бізнес-планування в сучасних умовах розвитку України. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. С. 1–3. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/efek_2013_11_29.pdf (дата звернення: 03.04.2019).
12. Методика розроблення бізнес-плану UNIDO : веб-сайт. URL: <http://www.unido.ru> (дата звернення: 03.04.2019).
13. Методика розроблення бізнес-плану Європейського банку реконструкції та розвитку : веб-сайт. URL: <http://www.ebrd.com/russian/pages/about.shtml> (дата звернення: 04.04.2019).
14. Методичні рекомендації з розроблення бізнес-планів інвестиційних проектів : Наказ Державного агентства України з інвестицій та розвитку від 31.08.2010 № 73. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.39798.0> (дата звернення: 04.04.2019).
15. Методичні рекомендації з розроблення бізнес-плану підприємств : Наказ Міністерства економіки України від 06.09.2006 № 290. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0290665-06> (дата звернення: 04.04.2019).
16. Михайленко О.В., Лобас А.А. Характеристика особливостей складання бізнес-планів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Економіка і управління»*. 2018. Т. 29(68). № 3. С. 74–77. URL: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/29_68_3/17.pdf (дата звернення: 04.04.2019).
17. Прохорова Т.П., Притиченко Т.І. Маркетингове обґрунтування бізнес-плану підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2014. № 34. С. 31.
18. Різник В.В., Різник Н.А. Базові процедури, методологія бізнес-планування та його роль у стратегічному управлінні діяльністю підприємства. *Економічний вісник університету*. 2017. № 35/1. С. 67–72. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/bazovi-protseduri-metodologiya-biznes-planuvannya-ta-yogo-rol-u-strategichnomu-upravlinni-diyalnisty-pidpriemstva> (дата звернення: 04.04.2019).
19. Селезньова Г.О., Сиров В.В. Система бізнес-планування на підприємстві та її елементи. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2016. Вип. 4(04). С. 228–232. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/4_2016/46.pdf (дата звернення: 04.04.2019).
20. Форд Б., Бористайн Д., Прюзт П. Руководство Ernst & Young по составлению бизнес-планов. Москва : Альпина Паблишер, 2010. 264 с.
21. Чичун В.А., Паламарчук В.Д. Бізнес-планування як фактор успішної підприємницької діяльності. *Соціум. Наука. Культура*. 2010. № 21(18). С. 58.

КОНТРОЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ CONTROLLING AS AN ENTERPRISE MANAGEMENT TOOL

УДК 338:658

Прокопець Л.В.

к.е.н., асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Для кращого забезпечення ефективного функціонування підприємства необхідні поліпшення й удосконалення системи та методів управління, зокрема впровадження системи контролінгу в організаційну структуру підприємства на всіх етапах його діяльності. Стаття відображає основні принципи та підходи до впровадження контролінгу в управлінні персоналом на підприємстві. Описано головні проблеми підприємств у ході їх організації й у провадження контролінгу. Розкрито проблеми, що зустрічаються на підприємстві в умовах впровадження контролінгу, та способи їх вирішення. Запропоновано практичний та методичний інструментарій щодо розроблення й впровадження системи контролінгу на вітчизняних підприємствах. Оскільки система контролінгу ще недостатньо впроваджена в практику управління підприємствами України, потрібно визначити пріоритетні шляхи щодо напрямку діяльності українських підприємств, можливості їх конкуренції із зарубіжними підприємствами в майбутньому та економічні перспективи розвитку, які дає змогу створити система контролінгу.

Ключові слова: контролінг, управління, функції управління, стратегічний контролінг, оперативний контролінг.

Для лучшего обеспечения эффективного функционирования предприятия необходимы улучшения и совершенствование системы и методов управления, в частности внедрения системы контроллинга в организационной структуре предприятия на всех этапах его деятельности. Статья отражает основные принципы и подходы к внедрению контроллинга в управлении персоналом. Описаны главные проблемы предприятий в ходе их организации и внедрения контроллинга. Раскрыты проблемы, встречающиеся на предприятии в условиях внедрения контроллинга, и способы их решения. Предложен практический и методический инструментарий по разработке и внедрению системы контроллинга на отечественных предприятиях. Поскольку на данный момент система контроллинга еще недостаточно внедрена в практику управления предприятиями Украины, нужно определить приоритетные пути деятельности украинских предприятий, возможности их конкуренции с зарубежными предприятиями в будущем и экономические перспективы развития, которые позволяют создать систему контроллинга.

Ключевые слова: контроллинг, управление, функции управления, стратегический контроллинг, оперативный контроллинг.

The best way to ensure the effective functioning of the enterprise is to improve and improve the system and management practices, in particular, the implementation of the control system in the organizational structure of the enterprise at all stages of its operation. The purpose of the study is to consider the practical use of controlling as an enterprise management tool. Controlling, as a functionally separate branch of economic work at enterprises, becomes a new concept in management, which ensures the implementation of financial and economic functions in management, and helps in making operational and strategic decisions. his article reflects the main principles and approaches for the introduction of controlling in the management of personnel at the enterprise. It describes the main problems of enterprises during their organization and the further introduction of controlling. The problems, which occur at the enterprise in the conditions of implementation of controlling and methods of their solution, are revealed. Practical and methodical tools for the development and implementation of control system at domestic enterprises are offered. In addition, there are two groups of specific methods of controlling – operational and strategic. They are quite closely interconnected and move from operational to strategic. Since, at the moment, the control system is not yet sufficiently implemented in the practice of management of Ukrainian enterprises, it is necessary to determine the priority directions regarding the direction of activity of Ukrainian enterprises, the possibilities of their competition with foreign enterprises in the future and economic prospects of development, which allows to create a system of controlling. In general, the purpose of the activity of the controlling service should be to ensure an efficient management system of the organization through informational, analytical and methodological support of managers at all levels of the enterprise in the process of making managerial decisions that are directed and guaranteed to achieve the main objectives of enterprises.

Key words: controlling, management, management functions, strategic control, operational control.

Постановка проблеми. З моменту переходу до сучасної економіки ринок вимагає нових підходів до управління: основою стають ринкові, економічні критерії ефективності, збільшуються вимоги до гнучкості управління. У процесі динаміки зовнішнього середовища і науково-технічного прогресу українські підприємства змушені перетворюватися на більш складні системи. Щоб забезпечити керованість даних систем, потрібно використовувати сучасні методи, які відповідають складності зовнішнього і внутрішнього середовища підприємств. Контролінг як функціонально відокремлений напрям економічної роботи на підприємствах стає новим поняттям в управлінні, який забезпечує реалізацію фінансово-економічної функції в управлінні й допомагає у прийнятті оперативних і стратегічних рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним напрямом в управлінні економікою українських підприємств стає система контролінгу. Однією з причин упровадження контролінгу є досить малий рівень підготовки кваліфікованих фахівців у цій галузі. Відомі іноземні вчені, такі як К. Друрі, Е. Майєр, Р. Манн, Д. Хан та ін., у своїх працях відображають основні питання щодо використання контролінгу у ринковому механізмі і дають змогу зробити висновки з приводу сприяння адаптації контролінгу до національної школи управління. В Україні ці питання досліджували такі вчені: Н. Кірдякіна, О. Максименко, О. Мозіль, М. Морозов, М. Пушкар, І. Цигилик, Л. Фільштейн та ін. Однак низка питань залишається відкритою.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд можливостей практичного використання

контролінгу як інструменту управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Займаючи особливе місце в системі управління підприємством, контролінг здійснює інформаційне забезпечення прийняття рішень із метою оптимального використання наявних можливостей, об'єктивної оцінки сильних і слабких сторін підприємства, а також щоб уникнути банкрутства і кризових ситуацій.

Контролінг – нове явище в теорії і практиці сучасного управління, що виникло на стику економічного аналізу, планування, управлінського обліку та менеджменту. Контролінг переводить управління підприємством на якісно новий рівень, інтегруючи, координуючи і спрямовуючи діяльність різних служб і підрозділів підприємства на досягнення оперативних та стратегічних цілей [1].

Із жодним із приведених вище визначень контролінга не можна повною мірою погодитися. У системі контролінгу є місце й управлінському обліку, й контролю, й аудиту, й програмно-цільовому плануванню, але це ще далеко не всі базові принципи, інструменти і методи контролінгу.

Сам термін зародився в Америці, у 70-ті роки перекочував до Західної Європи, а на початку 90-х – до України. У визначенні термін об'єднує два складники: контролінг як філософія і контролінг як інструмент:

1) контролінг – філософія і образ мислення керівників, орієнтований на ефективне використання ресурсів і розвиток підприємства (організації) в довгостроковій перспективі;

2) контролінг – орієнтована на досягнення мети інтегрована система інформаційно-аналітичної і методичної підтримки керівників у процесі планування, контролю, аналізу й ухвалення управлінських рішень у всіх функціональних сферах діяльності підприємства [2].

Необхідність появи на сучасних підприємствах такого феномена, як контролінг, можна пояснити такими причинами:

- підвищення нестабільності зовнішнього середовища висуває додаткові вимоги до системи управління підприємством;

- зміщення акценту з контролю минулого на аналіз майбутнього;

- збільшення швидкості реакції на зміни зовнішнього середовища, підвищення гнучкості підприємства;

- необхідність у безперервному відстеженні змін, що відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі підприємства;

- необхідність продуманої системи дій щодо забезпечення виживання підприємства та уникнення кризових ситуацій;

- ускладнення систем управління підприєм-

ством вимагає механізму координації всередині системи управління;

- загальнокультурний – прагнення до синтезу, інтеграції різних сфер знання і людської діяльності [3].

Контролінг включає структурні складники:

1) постановка цілей – визначення кількісних та якісних цілей підприємства, вибір критеріїв їх досягнення;

2) планування – перетворення цілей підприємства в прогнози і плани, аналіз сильних і слабких сторін, розроблення на його основі стратегій підприємства, а потім плану;

3) управлінський облік – відображення фінансово-господарської діяльності підприємства в процесі реалізації плану; використовується під час обґрунтування управлінських рішень;

4) система інформаційних потоків – віддзеркалює діяльність підприємства, забезпечує необхідною інформацією управлінські структури;

5) контроль – оцінка досягнутих показників;

6) аналіз плану, результатів, відхилень – здійснюється в трьох часових вимірниках: минулому, теперішньому і майбутньому.

Рекомендації для прийняття управлінських рішень приймаються на основі аналізу [4].

Цілі контролінгу на підприємстві можна розділити на загальні та спеціальні. Загальні цілі як напрям діяльності завжди збігаються із цілями організації, оскільки за своєю суттю вони ними і визначаються. Загальні цілі контролінгу виражаються переважно в кількісних економічних термінах, наприклад у досягненні певного рівня прибутку, рентабельності або продуктивності організації, у гарантованому забезпеченні заданого рівня ліквідності, у мінімізації витрат підприємства (точніше кажучи, в оптимізації витрат) і т. п. Загальні цілі контролінгу не дають розуміння його унікальності та відмінності від звичайного управління підприємством. Тому слід пильну увагу приділити розгляданню саме спеціальних цілей і завдань контролінгу на підприємстві.

Існує декілька функцій управління, які безпосередньо пов'язані з контролінгом на сучасних підприємствах. Першою функцією є планування, яка дає змогу здійснювати розроблення методики планування, графіка складання планів, надання інформації для складання планів, перевірку планів, складених підрозділами підприємств, та координацію різних планів і розробок. Наступною виступає функція організації, яка веде облік та контроль витрат і результатів по підрозділах. Функція стимулювання дає змогу використання планів в підрозділах. Функція контролю та регулювання використовує порівняння планових і фактичних величин, установлення допустимих меж відхилень від плану, аналіз відхилень та їх причини. Функція аналізу рішень бере участь у розробленні архітек-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика стратегічного й оперативного контролінгу

Критерій порівняння	Стратегічний фінансовий контролінг	Оперативний фінансовий контролінг
1. Орієнтація	Зовнішнє середовище, адаптація підприємства	Ефективність внутрішніх процесів на підприємстві
2. Рівень планування	Стратегічне планування	Тактичне і оперативне планування, бюджетування
3. Завдання	Визначення стратегічних цілей і розроблення фінансової стратегії підприємства; ідентифікація та формування стратегічних чинників успіху; впровадження дієвої системи раннього попередження та реагування; довгострокове управління вартістю підприємства	Встановлення планових оперативних показників фінансово-господарської діяльності підприємства; складання звітності; своєчасне надання інформації про відхилення фактичних показників від планових; аналіз причин відхилень
4. Джерела інформації для прийняття рішень	Зовнішні і внутрішні джерела інформації	Внутрішні джерела інформації
5. Інструменти	SWOT-аналіз, портфельний аналіз, СРПР, бенчмаркінг, таргет-костинг, ABC-аналіз, функціонально-вартісний аналіз	ABC-аналіз, XYZ-аналіз, оптимізація обсягів замовлень, CVP-аналіз, бюджетування, фінансовий аналіз показників діяльності

тури інформації системи управління, зборі найбільш значимих для управління даних, консультації з напрямів усунення відхилень та розробленні інструментарію для планування контролю та прийняття управлінських рішень.

Для того щоб зрозуміти місце контролінгу в системі керування підприємством, треба пам'ятати, що зміст будь-якої системи керування складається з визначення політики підприємства на тривалу перспективу, координації роботи підрозділів і служб, вирішення поточних завдань ведення бізнесу, тому першочерговим завданням контролінгу є формування обліково-економічної інформації на підприємстві і забезпечення оптимізації взаємозв'язків і залежностей інформаційних потоків між усіма основними функціями керування.

Інформація, яку постачає система контролінгу, повинна відповідати такими вимогам [5; 6]:

- достовірність;
- повнота;
- релевантність (суттєвість);
- корисність (ефект від використання інформації повинен перевищувати витрати на її отримання);
- зрозумілість;
- своєчасність;
- регулярність.

За цільовим спрямуванням контролінг поділяється на стратегічний і оперативний. Під стратегічним фінансовим контролінгом розуміють комплекс функціональних завдань, інструментів і методів довгострокового (три і більше років) управління фінансами, вартістю і ризиками [7].

Оперативний контролінг орієнтований на досягнення короткострокових кількісних цілей, що встановлюються у рамках розроблених стратегічних планів. Оперативний фінансовий контролінг зосереджений на досягненні показників прибутку, витрат, рентабельності капіталу тощо. Цілі стра-

тегічного й оперативного фінансового контролінгу повинні бути узгоджені, а процес їх досягнення постійно контролюватися і координуватися відповідними службами контролінгу.

На нашу думку, стратегічний і оперативний фінансовий контролінг має певні відмінності (табл. 1).

Незважаючи на тип орієнтації стратегічного контролінгу (облік, інформаційна підтримка, управління), останній покликаний виконувати завдання у двох площинах стратегічного процесу: розроблення і переведення стратегії на оперативний рівень та моніторинг успішності реалізації стратегії через оцінку досягнення визначених цілей [8].

У контексті уточнення концепції стратегічного контролінгу та враховуючи позиції запропонованого вище трактування його сутності, маємо визнати, що методологія розроблення та переведення стратегії на оперативний рівень є доволі розвинутою та усталеною.

Висновки з проведеного дослідження. У ринковій економіці контролінг як система раціоналізації цілей набуває великого значення. До того ж створення та головні етапи вдосконалення контролінгу безпосередньо пов'язані зі змінами у зовнішньому середовищі бізнесу, а саме тоді, коли підприємствам було недостатньо обійтися старими методами управління. Контролінг на протязі свого генезису був і є об'єктивно важливим для успішного й раціонального ведення бізнесу. Цільова орієнтація контролінгу тісно співіснує з успішністю бізнесу.

Загалом мета діяльності контролінгової служби має полягати в ефективній забезпеченості системи управління організацією за допомогою інформаційно-аналітичної та методологічної підтримки керівників на всіх рівнях підприємства в процесі прийняття ними управлінських рішень, що спрямовується на досягнення головних цілей підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сухарева Л.А., Петренко С.Н. Контролінг – основа управління бизнесом. Київ : Ельга Ника-Центр. 2012. 204 с.
2. Майер Э. Контроллинг как система мышления и управления. Москва : Финансы и статистика. 2010. 96 с.
3. Цигилик І.І., Мозіль О.І., Кірдякіна Н.В. Контролінг в системі управління. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 117–123.
4. Пушкар М.С. Контролінг : монографія. Тернопіль, 2011. 146 с.
5. Стефанюк І.Б. Поняття, сутність і причини виникнення контролінгу. *Фінанси України*. 2015. № 2. С. 146–153.
6. Одноволик В.І. Контролінг – сучасна концепція забезпечення стабільного розвитку підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 6(96). С. 127–130.
7. Задорожна Р.П. Контролінг як концепція управління фінансово-господарською діяльністю підприємства. *Вісник*. 2010. № 1(11). С. 46–50.
8. Григораш І.О. Контролінг як сучасна система управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 11(113). С. 96–107.

МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ НА ЗАСАДАХ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ ТА TQM

MODEL OF STRATEGIC MANAGEMENT OF COMPETITIVENESS ON PROCESS APPROACH AND TQM

У статті розглянуто проблеми, пов'язані з реалізацією стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. Встановлено, що забезпечення конкурентоспроможності потребує значних витрат часу, фінансів, зусиль керівництва та менеджменту. Подано теоретичні рекомендації щодо доцільності застосування принципів сучасного менеджменту П. Друкера та етапів спіралі Мевеса для реалізації процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю. Для систематизації дій, пов'язаних із забезпеченням ефективного управління конкурентоспроможністю, запропоновано модель процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства із застосуванням процесного підходу та основних положень концепції TQM. Виділено чинники, що впливають на якість стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. Доведено, що стратегічне управління конкурентоспроможністю доцільно здійснювати на засадах процесного підходу, оскільки тільки чітко структуровані процеси можливо вимірювати, аналізувати, оцінювати та поліпшувати.

Ключові слова: стратегічне управління конкурентоспроможністю, модель процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю, концепція TQM, процесний підхід, спіраль Мевеса.

В статье рассмотрены проблемы связанные с реализацией стратегического управления конкурентоспособностью предприятия. Установлено, что обеспечение конкурентоспособности требует значительных затрат времени, денег, усилий руководства и менеджмента. Представлены теоретические рекомендации по целесообразности применения принципов современного менеджмента П. Друкера и этапов спирали Мевеса для реализации процесса стратегического управления конкурентоспособностью. С целью систематизации действий связанных с обеспечением эффективного управления конкурентоспособностью, предложена модель процесса стратегического управления конкурентоспособностью предприятия с применением процессного подхода и основных положений концепции TQM. Выделены факторы, влияющие на качество стратегического управления конкурентоспособностью предприятия. Доказано, что стратегическое управление конкурентоспособностью целесообразно осуществлять на основе процессного подхода, поскольку только четко структурированные процессы возможно измерять, анализировать, оценивать и улучшать.

Ключевые слова: стратегическое управление конкурентоспособностью, модель процесса стратегического управления конкурентоспособностью, концепция TQM, процессный подход, спираль Мевеса.

УДК 658.5:005

Станьковська І.М.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Станьковський Т.В.

аспірант Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

The article discusses the problems connected with the research of strategic management of competitiveness. Strategic management of competitiveness will enable to analyze, evaluate and forecast the future threats and opportunities of the enterprise in the external and internal environment; adapt the enterprise to unpredictable changes. It is advisable to strategically manage competitiveness using process approach, since only well-structured processes can be measured, analyzed, evaluated and improved. Implementation of strategic competitiveness management at the enterprise in general requires considerable time, money and managerial efforts, for the sake of the interests of the enterprise, therefore, it is important to structure process of management and optimize it. To solve the tasks related to the competitiveness management, the theoretical recommendations are provided, namely regarding the expediency of applying the principles of modern management by P. Drucker and the stages of the Meves' spiral for the strategic management of competitiveness. Following these recommendations will allow to balance such contradictory components in the company's business, as maximizing satisfaction of the consumers' needs and maximizing profits. To systematize the activities related to the effective competitiveness management, the model of strategic management of competitiveness of the enterprise using process approach and the main provisions of the TQM concept (Total Quality Management) is proposed. The model of strategic management of competitiveness is proposed to be considered as a process that ensures the implementation of the corresponding subprocesses, each of which is based on the principles of TQM. For each of the identified and structured processes, it is necessary to set the criteria and indicators for assessing the quality of their flow and effectiveness. The factors influencing the quality of strategic management of enterprise competitiveness are highlighted. The proposed model involves further structuring of each stage of management process and introducing indicators that will allow to evaluate and optimize each individual business process in the competitiveness management.

Key words: strategic management of competitiveness, model of process of strategic management of competitiveness, TQM concept, process approach, Meves' spiral.

Постановка проблеми. Сучасним підприємствам доводиться працювати в швидко змінюваному зовнішньому і внутрішньому середовищі, що змушує їх оцінювати, враховувати, передбачати майбутні зміни ринку та власної конкурентоспроможності, виважено формувати довгострокові цілі та розробляти відповідні конкурентні стратегії.

Підприємства повинні вміти швидко адаптуватися до змін, однак сталими повинні бути пріоритети їхньої діяльності: задоволеність споживачів та прибутковість.

Як показує світова практика, реалізація таких завдань є можливою за стратегічного управління, впровадження TQM (Total Quality Management) та використання процесного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з управлінням конкурентоспроможністю, процесами та TQM, досліджено в працях багатьох закордонних та вітчизняних науковців, зокрема: М. Портера [1], П. Друкера [2], Дж. Джурана, Е. Демінга, А. Фейгенбаума [3], Д. Андерсона, Дж. Гібсона, С. Джорджа, А. Ваймерскірх, Д. Хассі, А. Мескона, Р.А. Фатхутдінова

[4], В.А. Лапідуса [5], Лайкера [6], О.Є. Кузьміна, Н.А. Тарнавської, М.І. Шаповала та ін.

Однак до кінця не розкрито проблеми стратегічного управління конкурентоспроможністю певних об'єктів на засадах процесного підходу та TQM.

Постановка завдання. Метою дослідження є формування моделі процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства із застосуванням концепції TQM для реалізації основних завдань конкурентоспроможності – забезпечення прибутковості підприємства через задоволення потреб споживача та стійких позицій на ринку в довготривалому періоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства – це система управління незворотними, спрямованими, закономірними частковими або повними змінами матеріальних та нематеріальних складників підприємства в просторі та часі для досягнення поставлених цілей через реалізацію власних конкурентних переваг.

Стратегічне управління конкурентоспроможністю дасть можливість:

- проаналізувати, оцінити та спрогнозувати майбутні загрози та можливості підприємства в зовнішньому середовищі;
- проаналізувати, оцінити та спрогнозувати внутрішні можливості підприємства;
- адаптувати підприємство до непередбачуваних змін.

У стратегічному управлінні конкурентоспроможністю підприємства автори наукових публікацій із дослідження даної проблеми пропонують використовувати такі підходи: системний; логічний; відтворювально-еволюційний; інноваційний; комплексний; глобальний; інтеграційний; віртуальний; стандартизаційний; маркетинговий; ексклюзивний; функціональний; процесний; структурний; ситуаційний; нормативний; оптимізаційний; поведінковий; дерективний (адміністративний); діловий. На нашу думку, кожен із вищезазначених підходів повинен використовуватися паралельно з процесним підходом, оскільки тільки чітко структуровані процеси можливо вимірювати, аналізувати, оцінювати та поліпшувати.

Процесний підхід до управління конкурентоспроможністю розглядає дану діяльність як сукупність взаємопов'язаних процесів, що реалізують визначену мету.

Процес – це сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих дій, що перетворює ресурси на вході на визначені результати на виході.

Управління процесом забезпечення конкурентоспроможності повинно базуватися на засадах філософії TQM (загального управління якістю), управлінського підходу, який був започаткований у 50-х роках та набув популярності починаючи з 80-х років XIX ст. Застосування даного підходу

вимагає формування культури управління, зосередженої на досягненні та підтриманні постійного задоволення потреб споживача через інтегровану систему інструментів, методів і навчання, постійного вдосконалення організаційних процесів, що забезпечить високу якість кінцевого результату діяльності підприємства.

Саме застосування підходів TQM [6] призведе до поліпшення процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю, розроблення переліку контрольних параметрів, запобігання відхилень, визначення пріоритетності спрямованих на досягнення мети зусиль, розроблення причинно-наслідкових зв'язків, вимірювання спроможності системи управління, співпраці команди під час прийняття ефективних управлінських рішень.

Для ефективного управління конкурентоспроможністю та формування «правильної» корпоративної культури на підприємстві доцільно базуватися на теорії цінностей (необхідність та бажання зберегти те, що є зараз, у майбутньому) та забезпечити реалізацію програми «три З» (здоров'я, знання, турбота про ближнього) [5].

Модель стратегічного управління конкурентоспроможністю доцільно розглядати як процес, що забезпечує реалізацію відповідних підпроцесів, кожен з яких повинен базуватися на засадах TQM. До кожного з визначених та структурованих процесів необхідно задати критерії та показники оцінки якості їх протікання та результативності.

Під час розроблення моделі стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства доцільно використовувати спіраль В. Мевеса, яка передбачає проходження таких етапів, як:

1. Особлива концентрація на лімітуючому чиннику.
2. Ріст виробництва продукції та послуг.
3. Прискорення самоорганізації.
4. Ріст продуктивності праці.
5. Зниження витрат на виробництво товарів та послуг.
6. Ріст прибутку підприємств.
7. Зростаюча привабливість для кредиторів, партнерів, співробітників, громадськості.
8. Більша фінансова і творча свобода підприємств.
9. Зростаючий відрив від конкурентів [7].

Застосування складників моделі дає можливість розглядати кожен її етап як процес, що здійснює постійний рух по спіралі та розпочинатися з акцентування уваги на проблемі, що потребує вирішення, а кожен етап процесу може стати визначальним під час розроблення стратегії конкурентоспроможності підприємства.

Також для ефективного реалізації процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства необхідно враховувати принципи політики змін, запропоновані П. Друкером [2]:

- дотримуватися політики, спрямованої на створення вигідного майбутнього;
- розробити методику пошуку та прогнозування змін;
- дотримуватися стратегії змін у внутрішній та зовнішній діяльності підприємства;
- зрівноважувати зміни та стабільність.

Дотримання вищезазначених принципів дасть можливість урівноважити такі суперечливі складники в конкурентній діяльності підприємства, як максимальне задоволення потреб споживача та отримання максимального прибутку.

На рис. 1 представимо схему процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства.

Реалізація управління за вищевказаною моделлю на початковому етапі вимагає правильного визначення цілей щодо забезпечення поліпшень конкурентоспроможності підприємства, що відповідають стратегічним напрямкам діяльності підприємства. Важливим є визначення цільових

показників для всіх рівнів організаційної структури управління, які будуть реалізовувати плани з поліпшення конкурентоспроможності.

На цьому етапі для подальшої оцінки запланованих дій та контролю відхилень необхідно встановити правильні вимірні та характерні для кожного виду процесу та організаційного підрозділу показники.

Загальні стратегічні показники, що характеризують успіх реалізації стратегії конкурентоспроможності для цілого підприємства, слід визначати вищому керівництву, а кожному відділу – учаснику реалізації стратегії розробляти співставні із загальними, але власні, характерні для оцінки специфіки саме їхнього бізнес-процесу, показники вимірювання успіху.

Подальшу діагностику внутрішнього та зовнішнього середовища та оцінку можливостей підприємства в реалізації заходів із поліпшення конкурентоспроможності можна проводити, використовуючи методи STEP, SWOT-аналізу, метод

Рис. 1. Процес управління конкурентоспроможністю підприємства

Бостонської консультативної групи, матрицю General Electric – Мак-Кінсі, аналіз діяльності методом Shell-DPM, методику стратегічної оцінки підприємства, GAP-аналіз, SPACE-аналіз та ін.

Важливим етапом є проведення оцінки конкурентоспроможності підприємства на ринку та визначення конкурентних переваг, на основі яких доцільно будувати стратегію подальшого забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Формування стратегічних альтернатив забезпечення конкурентоспроможності підприємства, їх оцінка і вибір кращої стратегічної альтернативи для реалізації вимагають використання спеціального інструментарію, що включає кількісні методи прогнозування, розроблення сценаріїв майбутнього розвитку, портфельний аналіз.

Портфельний аналіз управління конкурентоспроможністю включає дослідження стратегій, пов'язаних з окремими напрямками діяльності підприємства та їх узгодження із загальнокорпоративною та функціональними стратегіями для найефективнішого використання наявних ресурсів підприємства і досягнення стійкого конкурентного положення підприємства на ринку. Основними напрямками управління оптимальним портфелем стратегій забезпечення конкурентоспроможності є диверсифікованість за ризиками, стадіями життєвого циклу об'єктів, об'єктами інвестування і донорами.

Програма реалізації стратегії пов'язана з переліком заходів, що повинні забезпечити стратегічні конкурентні переваги підприємства.

Проектування структури управління конкурентоспроможністю є важливим елементом управління, оскільки уточнює повноваження, відповідальність персоналу та порядок взаємодії між рівнями управління.

Оскільки стратегічне управління конкурентоспроможністю може зумовлювати стратегічні зміни на підприємстві, то правильний вибір мотиваційних заходів є важливим елементом управлінських дій, що дадуть змогу зацікавити персонал у подальшій підтримці змін. До мотиваційних захо-

дів, що будуть сприяти стратегічним змінам, можна віднести: пересування по горизонталі в престижні ланки діяльності підприємства, поліпшення умов праці, збільшення заробітної плати, премії, участь у прибутках, визнання з боку керівництва, соціальні пільги, конструктивну критику, звільнення з посади, загальне визнання, просування по вертикалі на керівні посади та ін.

Для забезпечення ефективності процесу реалізації стратегії конкурентоспроможності підприємства необхідною умовою є здійснення функції контролю. З урахуванням вимог концепції TQM [8] для запобігання формальному або надто прискіпливому і такому, що вимагає витрат зайвих ресурсів, процесу контролю необхідно правильно підійти до процесу бюджетування та визначення контрольних показників.

Виокремлюють стратегічний, поточний та завершальний контроль.

Стратегічний контроль здійснюють до фактичного початку робіт щодо реалізації напрямів забезпечення конкурентоспроможності. Даний вид контролю спрямований на забезпечення дотримання відповідних правил та процедур під час підготовки до реалізації стратегії. Доцільно провести контроль:

- персоналу, причетного до розроблення та реалізації стратегії: оцінити ділові якості, професійні знання, навички, досвід роботи та ін.;
  - матеріальних ресурсів: оцінити вимоги до наявності та якості обладнання, матеріалів, комплектуючих, постачальників;
  - фінансових ресурсів: визначити ліміти витрат учасовому періоді, стан очікуваних надходжень та ін.
- У процесі реалізації стратегії здійснюють поточний контроль:
- часу – передбачає визначення ступеню досягнення проміжних цілей підтримання конкурентоспроможності та обсягів виконаних робіт;
  - бюджету – передбачає визначення рівня витрат фінансових коштів;
  - ресурсів – відповідність фактичних витрат матеріальних ресурсів плановим;

Таблиця 1

Чинники, що впливають на якість стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства

Зовнішні чинники	Внутрішні чинники
Складники PEST – вплив політичних, економічних, соціальних, технологічних чинників	Структура управління підприємством, її гнучкість і адаптивність
Поява на ринку нових конкурентів, зміни інтенсивності конкуренції, конкурентна поведінка підприємств-конкурентів	Якість людського капіталу, компетентність управлінського персоналу
Темпи зростання ринку, можливості збільшення ринкової частки підприємства	Правильне визначення ефективності поставлених цілей та завдань
Ринкова влада постачальників	Корпоративна культура
Ринкова вартість підприємства	Ефективність управління фінансовими ресурсами підприємства
Стан споживчого попиту	Техніко-технологічний рівень виробництва
Доступ до кваліфікованого персоналу	Формування бізнес-процесів та їх оцінка

- якості – рівня якості робіт.

Завершальний контроль здійснюється на стадії завершення змін для інтегральної оцінки реалізації стратегії чи виконання окремих робіт, що потребують контролю. За результатами такого контролю узагальнюються отримана інформація та накопичений досвід, виокремлюється перелік відхилень від планових показників.

Далі здійснюють процес управлінського консультування, що дає змогу виявити управлінські проблеми, проаналізувати їх, дати рекомендації щодо усунення невідповідностей. На етапі управлінського консультування менеджером-консультантом надаються рекомендації щодо змісту, процесу, структури завдань, тобто формуються заходи з удосконалення процесу управління конкурентоспроможністю підприємства та оцінюється якість процесів.

Під час стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства слід урахувати, що на якість процесу управління впливають зовнішні та внутрішні чинники, що згруповані в табл. 1.

Останнім етапом процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю є зворотний зв'язок та проведення корегувальних заходів, що забезпечать реалізацію стратегічних конкурентних цілей підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Стратегічне управління є важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємства, однак його реалізація часто супроводжується певними обмеженнями та проблемами, оскільки потребує значних витрат часу, фінансів, зусиль керівництва та менеджменту заради інтересів підприємства. Для вирішення зазначених проблем та поліпшення управління конкурентоспроможністю підприємства нами:

- подано теоретичні рекомендації щодо доцільності застосування принципів сучасного менеджменту П. Друкера та етапів спіралі Мевеса

для процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю;

- з метою систематизації дій пов'язаних із забезпеченням ефективного управління конкурентоспроможністю запропоновано модель процесу стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства із застосуванням процесного підходу та основних положень концепції TQM;

- виділено чинники, що впливають на якість стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства.

Запропонована модель передбачає подальше структурування кожного з етапів процесу управління та формування показників, що дадуть можливість об'єктивно оцінити та оптимізувати кожен окремий бізнес-процес в управлінні конкурентоспроможністю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Портер М. Конкуренция : учебное пособие ; пер. с англ. Я.В. Заблоцкого. Москва : Вильямс, 2000. 495 с.
2. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке : учебное пособие ; пер. с англ. Н.М. Макаровой. Москва : Вильямс, 2001. 272 с.
3. Фейгенбаум А. Контроль качества продукции ; пер. с англ. А.В. Гличева и др. Москва : Экономика, 1986. 471 с.
4. Лапидус В.А. Всеобщее качество в российских компаниях. Москва : Новости, 2000. 432 с.
5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. Москва : ИНФРА-М, 2000. 312 с.
6. Лайкер Дж. Дао Toyota: 14 принципов менеджмента ведущей компании мира ; пер. с англ. Т. Гутман. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. 402 с.
7. Дафт Р.Л. Менеджмент : учебное пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 416 с.
8. Станьковська І.М. Сучасні тенденції управління конкурентоспроможністю та якістю на засадах TQM. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2018. Вип. 14. Ч. 1. С. 106–111.

УНІФІКАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

UNIFICATION OF THE PROCEDURE FOR CONTROL BY ADOPTION OF MANAGEMENT SOLUTIONS

У статті проведено дослідження та сформульовано універсальну систему контролю, її зміст, етапи реалізації та впровадження. Узагальнено класифікацію елементів універсальної системи контролю за цілями його проведення, предметним змістом, об'єктами, масштабом відповідно до методів і форм проведення контролю. Виділено етапи підготовки та прийняття управлінських рішень у процесі розвитку підприємства й визначено місце контролю в зазначеному процесі. Окреслено значення процесного контролю для виявлення проблемних ситуацій та вибору способів їх вирішення, а також розкрито етапи реалізації процесного контролю. Доведено, що розглянута у статті уніфікована послідовність процедури контролю підприємства може використовуватися як основа для подальшого розроблення методів та підходів для різних стратегій розвитку та напрямів спостереження як у взаємодії з існуючою стратегією функціонування та розвитку підприємства, так і самостійно.

Ключові слова: контроль, види контролю, універсальна система контролю, стратегічний контроль, оперативний контроль, управлінські рішення.

В статті проведено дослідження організації контролю в системі менеджмента підприємства та сформульована універсальна система контролю, її содержание, этапы реализации и внедрения. Проведен обзор классификации элементов универсальной системы контроля в зависимости от цели его проведения, предметного содержания, объектов контроля в соответствии с масштабом, методами и формами проведения контроля. Выделены этапы подготовки и принятия управленческих решений в процессе развития предприятия, определено место контроля в указанном процессе. Доказано, что рассматриваемая в статье унифицированная последовательность процедуры контроля может быть положена в основу для дальнейших разработок методов и подходов при разработке разных стратегий развития и направлений наблюдения как во взаимодействии с существующей стратегией функционирования и развития предприятия в целом, так и самостоятельно.

Ключевые слова: контроль, виды контроля, универсальная система контроля, стратегический контроль, оперативный контроль, управленческие решения.

УДК 658.5

Шостаковська А.В.

д.е.н., доцент кафедри
менеджменту та маркетингу
Європейський університет

In this article the research was conducted and the universal control system, its content, stages of implementation and implementation were formulated. The classification of elements of the universal control system is generalized. So, for the purposes of its conducting, strategic and operational control is considered in the article; by subject matter control is divided into financial, economic and administrative. Also, the analysis of the classification of types of control over objects, scale, in accordance with the methods and forms of its conduct. The model of preparation and acceptance of managerial decisions in the process of development of the enterprise in four stages is considered and the place of control in the mentioned process is determined. The main functions of the universal control system are considered in this paper, with the help of which it is possible to warn in advance about threats and risks, which is a certain mechanism of defense and an effective tool in the process of making managerial decisions. The importance of procedural control for identifying problem situations and choosing ways of their solution, as well as disclosing the stages of the implementation of procedural control, are outlined. So the main stages of the process of implementation of process control are identified: the definition of the state of the external and internal environment of the object of management, diagnostics of the initial state; construction of control system, collection of primary and secondary data; mapping of controlled indicators; data collection and fixation of controlled indicators, analysis of situational control cards. After all, the adoption of managerial decisions is largely based on a well-established control system, and their effectiveness depends on the ability of management to react in a timely manner to changes in the factors of external and internal environment. It is proved that the unified sequence of the control procedure of the enterprise, considered in the article, can be used as the basis for further development of methods and approaches for various development strategies and directions of observation both in conjunction with the existing strategy of operation and development of the enterprise and independently.

Key words: control, types of control, universal control system, strategic control, operational control, management decisions.

Постановка проблеми. Стабільність і якість процесів розвитку складних економічних систем, до яких належить підприємство, залежить від результативності дії механізмів управління, ефективності та своєчасності прийняття управлінських рішень. Методологія підготовки прийняття управлінських рішень на підприємстві схильна до постійної еволюції. Вона вбирає у себе найбільш сучасні наукові напрями і підходи, до яких слід віднести й механізми мінімізації суб'єктивності управлінських рішень, механізми прийняття рішень в умовах малоструктурованого і неповного інформаційного середовища, залежність від змінного середовища функціонування організації тощо. Саме процес контролю, на якому базується процес підготовки управлінських рішень на підприємствах, потребує проведення чіткої систематизації та уніфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам проблеми формування та реалізації системи контролю підприємств присвячено роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема, це праці І.В. Алексєєва, М.В. Афанасьєва, М.Г. Белопольського, І.С. Грозного, М. Грінчука [2], О.Є. Кузьміна, О.В. Раєвнєвої, О.Є. Кузьміна, К.П. Мельник [3], П.М. Григорука, В.Г. Щуки [4], А.І. Любименко [5] та ін. Однак, незважаючи на постійний інтерес до цієї проблеми з боку науковців, низка питань залишається невирішеною і дискусійною, у тому числі й основи побудови ефективної системи контролю під час прийняття управлінських рішень.

Відзначаючи існуючий широкий арсенал досліджень, розробок та концептуальних підходів у напрямі розвитку питань формування системи контролю, актуальним завданням є визначення

уніфікованої процедури реалізації системи контролю під час прийняття управлінських рішень.

Постановка завдання. Мета статті полягає у тому, щоб на основі вивчення теоретичних та практичних аспектів функціонування системи контролю сформулювати та обґрунтувати уніфіковану процедуру реалізації контролю під час підготовки та прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контроль є важливою функцією управління, реалізація якої забезпечує проведення оцінки проміжних та кінцевих результатів впровадження заходів розвитку, визначення допустимих відхилень, ступінь досягнення цілей якості розвитку на різних стадіях життєвого циклу функціонування підприємства. Універсальна система контролю ділиться за цілями, предметами, об'єктами, масштабом, методами, формами.

За цілями проведення контроль ділиться на стратегічний та оперативний. Метою проведення стратегічного контролю є постійний моніторинг основних проблем та завдань розвитку підприємства, а саме: аналіз і контроль наукової підсистеми підприємства, дослідження структури й якості заходів маркетингу, контроль над формуванням інвестиційного портфеля підприємства, прогнозування та оцінка можливостей подальшої спеціалізації, диверсифікації підприємства, вивчення можливостей експансії на нові ринки [1].

В основі проведення оперативного контролю розвитку підприємства лежать принципи обліку, аналізу й оцінки результатів впровадження заходів із розвитку, програм, проектів тощо. Оперативний контроль здійснюється за оцінкою показників діяльності служб, підрозділів підприємства, задіяних у реалізації проектів розвитку, витрат на потреби розвитку та аналізу групи фінансово-економічних показників розвитку. Як визначено в роботі М. Грінчука [2], оперативний контроль є постачальником інформації, необхідної для функціонування системи управління на підприємстві. Інформація – сукупність відомостей, які зменшують ступінь невизначеності, тому інформація, яку надає система оперативного контролю, повинна відповідати таким вимогам: достовірність; повнота; релевантність (сутність); корисність (ефект від використання інформації повинен перевищувати витрати на її отримання); зрозумілість; своєчасність; регулярність [2, с. 156].

Завдяки проведенню оперативного контролю підвищуються чіткість та прозорість протікання бізнес-процесів підприємства, що сприяє підвищенню їх керованості для керівників середньої та вищої ланок менеджменту в процесі підготовки та ухвалення управлінських рішень щодо якості розвитку організації.

У дослідженні О.Г. Мельник [3] виокремлено оперативний контроль як самостійну функцію

управління, метою якої є порівняння фактичних контрольованих показників з обліковими, плановими чи нормативними, встановленими у відповідних планах, програмах, бюджетах. На основі порівняння можливо регулювати відхилення, попередження виникнення проблемних ситуацій або явищ у процесі розвитку підприємства, що матиме вплив на рівень його якості та встановлених цілей. Сам оперативний контроль науковець розглядає як особливий вид контролю, за допомогою якого можна швидко й якісно усувати негативні відхилення шляхом постійної присутності його суб'єктів під час як фінансових, так і виробничих операцій.

За предметним змістом контроль буває:

- фінансово-економічним (результат аналізу фінансового стану організації та економічної активності в процесі розвитку);
- адміністративним (вид контролю, спрямований на спостереження за діяльністю підрозділів, служб тощо).

За об'єктами контроль включає у себе функціональні підрозділи, технологічні процеси, продукцію, конструкції, окремі вироби, персонал та ін.

Масштаби контролю залежать від специфіки продукції, виробничих процесів та вибраних до впровадження програм розвитку та заданого рівня його якості. Контроль може здійснюватися: вибірково; поопераційно; постадійно (поетапно); у вигляді суцільного контролю.

На підприємствах, що виробляють продукцію з тривалим життєвим циклом, застосовують вибірковий і операційний контроль. Під час виготовлення високотехнологічних виробів із високим ступенем обробки, а також принципово нових видів продукції, техніки та матеріалів застосовується суцільний контроль [1].

За методами проведення контроль поділяють на:

- візуальний;
- параметричний;
- статистичний;
- системний;
- автоматизований.

За формами проведення – на зовнішній (контроль за параметрами зовнішнього середовища організації: конкуренти, постачальники та ін.) та внутрішній (за об'єктами контролю на промисловому підприємстві).

Систему контролю над процесом розвитку підприємства прийнято розуміти як сукупність методів спостереження та перевірки, за результатами якої стає можливим проводити оцінку та прогнозувати вірогідність виникнення майбутніх ризиків. Одним із завдань системи контролю підприємства є визначення достовірності та повноти відображення здійснюваних дій з впровадження та реалізації програм розвитку в обліку і звітності, їх відповідності нормативним та плановим показникам. Реалізація системи контролю підприємства

займає особливе місце в процесі підготовки та прийняття управлінських рішень із наявністю зворотних зв'язків у системі контролю (рис. 1).

Згідно з визначенням П. Григорука та В. Шуки [4], модель підготовки та прийняття управлінських рішень у процесі розвитку підприємства складається з чотирьох етапів:

1. Підтвердження достовірності первинних документів, обліку та звітності для формування інформаційної бази господарської діяльності в процесі розвитку підприємства для прийняття управлінських рішень. Завдання цього етапу – виявлення помилок і спотворень.

2. Перевірка відповідності господарських операцій із реалізації та впровадження вибраних заходів розвитку прийнятим внутрішнім організаційним документам. Завдання цього етапу управління – контроль над результатами діяльності посадових осіб у рамках існуючих технологій (тактичний рівень) та операцій.

3. Перевірка відповідності результатів впровадження програм розвитку та відповідних заходів плановим і кошторисним результатам, тобто проводиться кошторисний контроль. Завдання цього етапу – оцінка відхилень фактичних результатів від запланованих, установлення причин та їх усунення (оперативний рівень).

4. Прийняття стратегічних рішень і зміна стратегічних заходів розвитку або призупинення в разі необхідності.

Таким чином, універсальна система контролю включає у себе такі основні функції:

- перевірка достовірності документів, показників, даних обліку та звітності;
- встановлення відповідності операцій, що здійснюються в рамках програм розвитку, внутрішній нормативній базі;
- перевірка кошторису: співставлення фактичних та планових показників (НДДКР, продажів, матеріального забезпечення);
- контроль ефективності підготовки та прийняття управлінських рішень.

Надавати оцінку поточному стану даних складників, виявляти проблемні ситуації та способи їх вирішення можна за допомогою проведення процесного контролю виділених об'єктів.

Як зазначено в дослідницькій роботі [5], реалізація процесного контролю може доповнювати загальну процедуру проведення контролю. Етапи, з яких складається реалізація процедури процесного контролю, можна деталізувати у такому вигляді:

1. Контроль вихідної ситуації. Визначення стану зовнішнього та внутрішнього середовища об'єкта управління, проведення діагностики вихідного стану:

- визначення факторів-індикаторів зовнішнього та внутрішнього середовища об'єкта управління;
- спостереження за станом факторів-індикаторів зовнішнього та внутрішнього середовища об'єкта управління.

2. Етап підготовки проведення процесного контролю. Побудова системи контролю, збір первинних та вторинних даних:

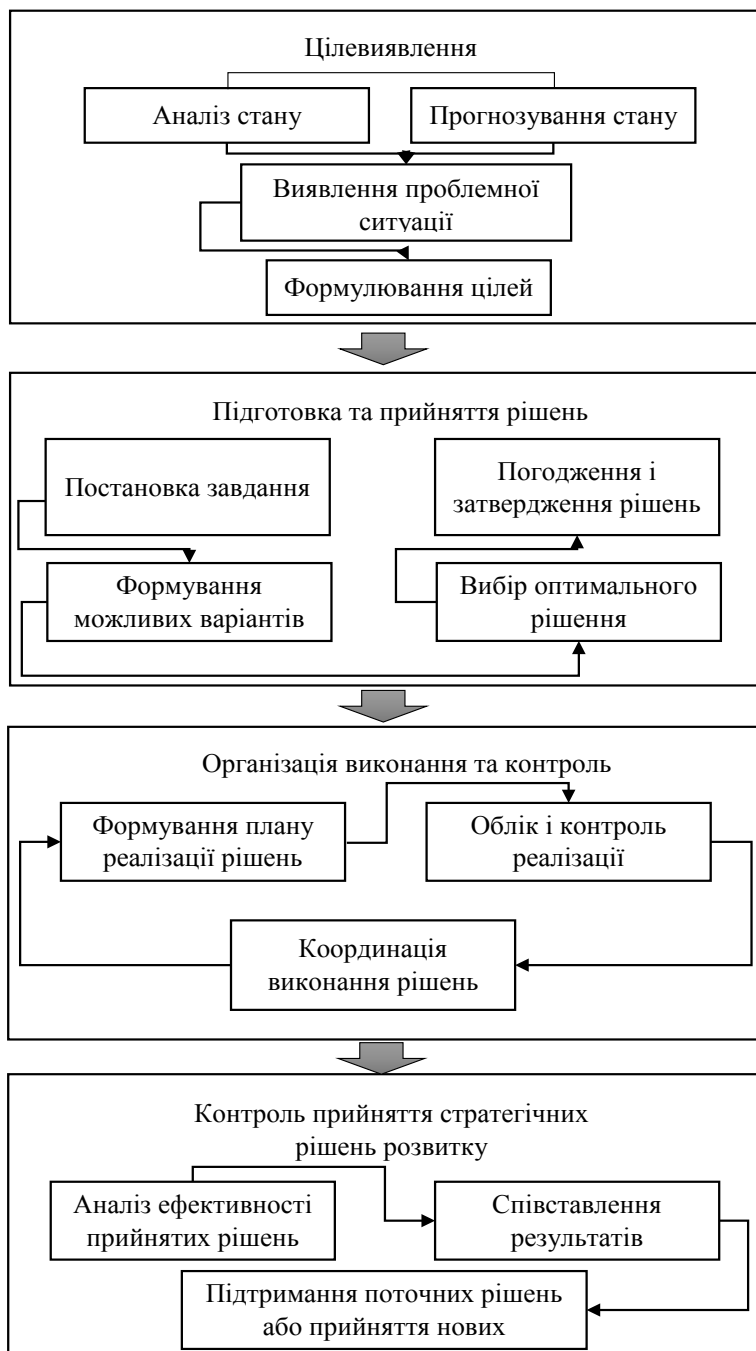

Рис. 1. Місце контролю в процесі підготовки та прийняття управлінських рішень

- визначення відповідальних за об'єктами контролю;

- побудова структури системи контролю;

- дослідження та використання інформаційної бази контролю, тестування її придатності.

3. Формування карти контролю. Формування карти контрольованих показників (індикаторів):

- відбір показників;

- розроблення методики розрахунку контрольованих показників, що не суперечитиме загальним показникам виробничо-господарської діяльності промислового підприємства;

- моделювання комплексних показників;

- встановлення взаємозв'язків між контрольованими показниками та закономірностей (упродовж тривалого часу спостереження);

- розроблення форми звітності для фіксації значень контрольованих показників, її адаптація до існуючої на підприємстві нормативної документації;

- визначення часових обмежень для збору та обробки інформації за контрольованими показниками;

- попередня підготовка рішень для можливих ситуацій з установленими відхиленнями значень контрольованих показників та варіанти дій із приведення їх до норми.

4. Реалізація системи контролю. Збір даних та фіксація контрольованих показників, аналіз ситуаційної карти контролю:

- виявлення відхилень від нормативних та планових значень;

- аналіз достатності та повноти прийнятих та оброблених даних для прийняття управлінських рішень;

- проведення коригуючих заходів відповідно до прийнятих управлінських рішень;

- оцінка результатів коригуючих заходів.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, у результаті дослідження запропоновано процедуру проведення контролю, яку, на нашу думку, можна вважати уніфікованою. Вона може бути застосовувана як під час прийняття управлінських рішень, так і під час проведення спостереження за іншими процесами та явищами, які відбуваються на підприємствах різних форм власності та будь-якої галузевої приналежності.

Формат уніфікованої процедури є універсальним і може використовуватися для управління будь-яким об'єктом діяльності підприємства в процесі його розвитку або поточної діяльності та характеризується вибором оптимальної кількості інструментів та видів об'єктів контролю, призначених для задоволення основних потреб у процесі реалізації системи контролю підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексеева М.Б., Ветренко П.П. Анализ инновационной деятельности. Москва, 2018. 457 с.
2. Грінчук М. Місце оперативного контролю в системі управління підприємством. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 11. Ч. 2. С. 155–158.
3. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основы менеджменту. Київ, 2003. 370 с.
4. Григорук П.М., Щука В.Г. Системи прийняття рішень : курс для студентів економічних спеціальностей. 2015. URL: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k1014&T=intro&st=0&L=1 (дата звернення: 25.02.2019).
5. Любименко А.И. Динамический мониторинг трудозатрат промышленного предприятия : дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.05. Санкт-Петербург, 2010. 220 с.

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКАСТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ

STRATEGIC MANAGEMENT OF REGIONAL COMPETITIVENESS

УДК 332.122

Безхлібна А.П.к.е.н., доцент, доцент
кафедри міжнародного туризму
Запорізький національний
технічний університет**Пухальська Г.В.**к.т.н., доцент, доцент
кафедри технології машинобудування
Запорізький національний
технічний університет

Стратегічне управління конкурентоспроможністю повинно розглядатися сьогодні з позиції ефективного управління адміністративно-територіальними одиницями з метою підвищення добробуту громадян (населення регіону). Створення конкурентних переваг неможливе без стратегічного бачення процесу управління. Формування ресурсної бази, використання мотиваційних чинників, застосування фінансових інструментів стратегічного планування повинно чітко корелювати з урахуванням впливу загроз зовнішнього середовища. Використання ефективного підходу до стратегічного планування полягає у слідуванні філософії «планування від майбутнього», що дає змогу активізувати важелі та інструменти впливу на досягнення визначеного результату в майбутньому. Застосування моніторингу процесу стратегічного управління є необхідною умовою підвищення регіональної конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: регіональна конкурентоспроможність, моніторинг, стратегічне управління, мета, принципи, інструменти.

Стратегическое управление конкурентоспособностью должно рассматриваться

сегодня с позиции эффективного управления административно-территориальными единицами с целью повышения благосостояния граждан (населения региона). Создание конкурентных преимуществ невозможно без стратегического видения процесса управления. Формирование ресурсной базы, использование мотивационных факторов, применение финансовых инструментов стратегического планирования должно четко коррелировать с учетом влияния угроз внешней среды. Использование эффективного подхода к стратегическому планированию заключается в следовании философии «планирования от будущего», что позволяет активизировать рычаги и инструменты влияния на достижение определенного результата в будущем. Применение мониторинга процесса стратегического управления является необходимым условием повышения региональной конкурентоспособности в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: региональная конкурентоспособность, мониторинг, стратегическое управление, цель, принципы, инструменты.

Strategic management of competitiveness should be considered today from the point of view of effective management of administrative-territorial units with the ultimate goal of improving the well-being of citizens (the population of the region). Creating competitive advantages is impossible without a strategic vision of the management process. The formation of a resource base, the use of motivational factors, the use of financial strategic planning tools should be clearly correlated with the impact of external threats. The use of an effective approach to strategic planning is to follow the next philosophy - "planning from the future", which allows you to intensify the levers and instruments that are visible to achieve a definite result in the future. The application of monitoring of the strategic management process is a prerequisite for improving regional competitiveness in the long run. In order to solve the strategic tasks of the region, stabilization and consolidation of the positive economic growth trends, further development of regional mechanisms, deepening of structural reforms, creation of a favorable investment climate, and training of highly skilled personnel are needed. Formation of the goals and priorities of strategic management of regional competitiveness is subject to the national development strategy of the country and fully corresponds to its system-forming factors, as well as global trends, in the field of globalization, technology development, energy conservation, ecologization of thinking and production. Based on the general scientific approaches to developing a strategy for managing regional competitiveness, it is necessary to understand that the region's economy is formed as a result of the economic activity of many entities in a market environment. The article defines the principles of regional competitiveness management, the main measures to ensure the effective implementation of the strategy for increasing regional competitiveness and elements of the monitoring process. Formation of recommendations for enhancing regional competitiveness should be shaped by a thorough study of the essential features and conditions for the functioning of regional economic systems in order to improve the balance of regional economies and the use of latent potential.

Key words: regional competitiveness, monitoring, strategic management, goal, principles, tools.

Постановка проблеми. Виклики, що стоять перед державним управлінням конкурентоспроможністю регіонів, полягають у вивченні напрямів та пріоритетів регіональної програми розвитку, використанні дієвих інструментів розвитку, інституціональному забезпеченні процесу, розробленні принципів моніторингу заходів підвищення регіональної конкурентоспроможності. Використання ефективних інструментів для створення концепції регіональної конкурентоспроможності повинно ґрунтуватися на забезпеченні ефективного фінансування (за рахунок державних, приватних коштів і коштів міжнародних установ) та просування влас-

них брендів регіонів. Подолання диспропорцій регіонального розвитку, з огляду на їхню історичну та соціально-економічну специфіку, використовуючи максимально регіональний потенціал, за допомогою активного управління активами регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування стратегії конкурентоспроможного розвитку регіону перебувають у полі зору багатьох учених. Зокрема, П.Ю. Беленький [4] досліджує фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону в контексті загальнонаціональної концепції конкурентоспроможності. Відповідної концепції в своєму дослід-

дженні дотримується Н.В. Павліха та І.В. Кицюк [3] (від загальнонаціональної конкурентоспроможності – до регіональної). Визначенням передумов сталого розвитку регіону присвячено дослідження О.В. Ткач [5]. Обґрунтуванню системи управління регіональною конкурентоспроможністю присвячена монографія Л.Н. Чайникової [2].

Стратегічний конкурентний потенціал повинен розумітися як сукупність наявних на території ресурсів, активів, що можуть бути спрямовані на підвищення конкурентоспроможності території в заданий стратегією проміжок часу. Стратегічне планування конкурентоспроможності повинно базуватися на можливості коригування з урахуванням змін зовнішнього середовища, що можуть проявлятися у впливі фінансово-економічних криз, політичних криз, різких змін екологічних обставин, воєнних конфліктів. Головне призначення стратегічного управління конкурентоспроможністю регіону – забезпечення довгострокової конкурентної позиції регіону.

Стратегічне управління конкурентоспроможністю регіонів з бази науково-методичного її обґрунтування повинно спиратися на такі елементи концепції, як: політика (напрями), цілі та стратегія управління, інституційна система управління, інформаційна база, методологія та інструменти впровадження. З.І. Агоєва та Ф.М.-Г. Топсалоха [1] зазначають про необхідність здійснення постійного моніторингу проблем соціально-економічного розвитку регіону. Тому визначення елементів системи моніторингу конкурентоспроможності регіону – важливий аспект дослідження під час обґрунтування стратегії регіонального розвитку.

Досліджені особливості формування конкурентоспроможності регіону [6] виявили необхідність застосування науково-методичних підходів у подальшому вивченні стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю.

Постановка завдання. Зосереджуючи увагу на виявлених проблемах регіонального розвитку в контексті підвищення конкурентоспроможності, необхідно визначити мету дослідження. Вивчення складових елементів, принципів та філософії стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю, що дає змогу сформулювати концепт регіонального управління, становить основну мету дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проекти підвищення регіональної конкурентоспроможності повинні мати цілеспрямоване формування та відповідати стратегічним пріоритетам розвитку регіону.

Цілі управління стратегічною конкурентоспроможністю регіону задають образ майбутнього стану регіональної конкурентоспроможності та шляхи її досягнення. Під час визначення цілей управління стратегічною конкурентоспроможністю регіон повинен розглядатися з двох позицій: з позиції запитів споживачів (тобто задоволення соціально-економічних потреб населення території в майбутніх товарах та послугах) та з позиції забезпечення поступового розвитку самого регіону). Для формування генеральної мети регіону основоположною є наявність у керівництва регіону бачення, уявлення про те, яким регіон є нині і яким він повинен бути. Основні ключові позиції використання філософії стратегічного планування

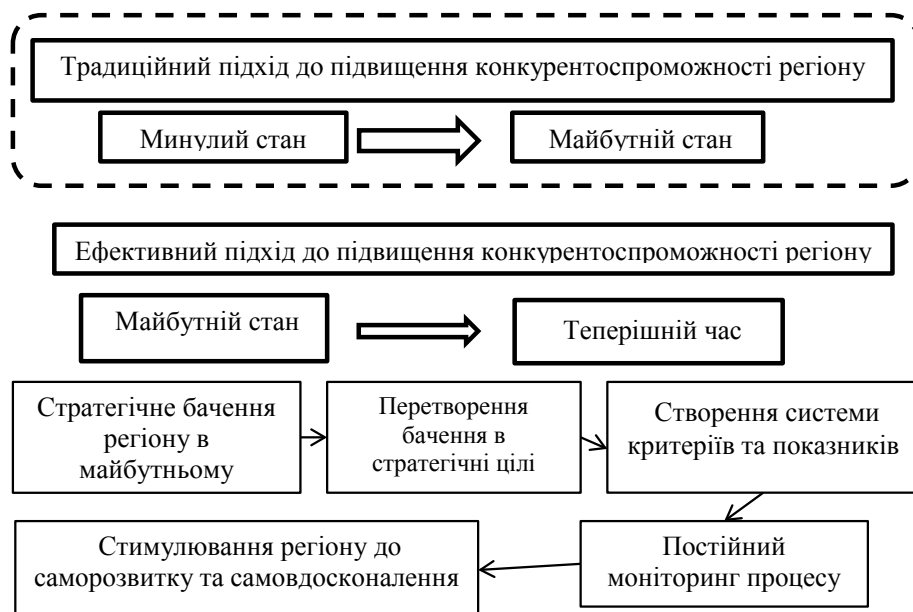

Рис. 1. Порівняння традиційного та ефективного підходу до стратегічного управління конкурентоспроможністю регіону

Джерело: обґрунтовано автором на основі [2]

підвищення конкурентоспроможності регіону, так зване «планування від майбутнього», відображено на рис. 1.

Метою стратегічного управління забезпеченням регіональної конкурентоспроможності виступають такі чинники:

1. Сталий регіональний розвиток прямим чином позитивно впливає на рівень життя населення, забезпечуючи необхідний рівень добробуту для формування середнього класу.

2. Використання регіонального економічного, трудового, наукового, соціального потенціалу приводить до акумулювання ресурсів регіону з метою збалансованого соціально-економічного розвитку, стимулює регіони до використання механізмів кооперації, що в кінцевому підсумку зменшує безробіття на території.

Комплексне розв'язання регіональних проблем окремих територій, своєчасне їх попередження стимулює розвиток країни загалом. Для вирішення стратегічних завдань регіону необхідна стабілізація та закріплення досягнутих позитивних тенденцій зростання економіки, подальший розвиток регіональних механізмів, поглиблення структурних перетворень, створення сприятливого інвестиційного клімату, підготовка висококваліфікованих кадрів. Регіон повинен подолати високу витратність та неефективність економіки за рахунок політики якісного реформування підприємств та галузей, збалансованості фінансової системи, ресурсозбереження, впровадження нових технологій, освоєння нововведених потужностей та активної підтримки малого та середнього підприємництва [2].

Наявність великої кількості суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність на території регіону, вимагає більш детального вивчення рівнів цілей конкурентоспроможності регіону (див. рис. 2).

Усвідомлення чіткої ієрархії цілей дає змогу сформулювати ключові принципи стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю. Принципами стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю є принципи:

1. Збалансованості – пріоритетні напрями регіонального розвитку повинні відповідати національним інтересам, а також загальносвітовим тенденціям, урівноважуючи їх.

2. Системності – комплексний та системний підхід до формування пропозицій підвищення конкурентоспроможності регіону повинні мати наукове обґрунтування та стосуватися всіх сфер регіонального розвитку, забезпечуючи в кінцевому підсумку синергетичний ефект.

3. Концентрації – регіональна конкурентоспроможність передбачає концентрацію зусиль та централізацію фінансових та інших ресурсів території з метою більш ефективного їх використання.

4. Взаємовигідної участі – залучення партнерів та учасників конкурентоспроможного розвитку в особі державних та місцевих органів влади, громад, бізнес-структур, громадських організацій, наукових інституцій, благодійних фондів тощо.

5. Максимізації потужностей – максимальне використання можливостей територій у реалізації системи заходів підвищення її конкурентоспроможності.

6. Об'єктивності – неупереджене та об'єктивне визначення сильних та слабких сторін, переваг та недоліків на основі реальних показників та індикаторів, які можна оцінити, статистичної інформації.

7. Відкритості – передбачає відкритість регіональної економіки до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів з метою стимулювання регіонального розвитку

8. Обґрунтованості та ефективності – здійснення всіх етапів стратегічного управління повинно бути попередньо науково обґрунтованим та за попередніми підрахунками – максимально ефективним.

9. Історико-культурної спадкоємності – використання заходів стимулювання регіонального розвитку повинно збігатися з культурними та історичними звичаями та традиціями регіону.

Втілення стратегії забезпечення підвищення конкурентоспроможності та регіонального розвитку передбачає такі заходи:

1. Спільні заходи органів влади національного та регіонального рівнів з реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону, яка узгоджується із загальнонаціональною стратегією розвитку.

2. Використання інструментів регіонального розвитку з метою підвищення конкурентоспроможності.

3. Консолідація фінансових, трудових, матеріальних та соціальних ресурсів для проведення спільних заходів учасників відповідно до затвердженної стратегії.

4. Інформаційне забезпечення та моніторинг процесу підвищення регіональної конкурентоспроможності.

Стратегічне управління регіональною конкурентоспроможністю передбачає виконання послідовних етапів, зазначених у концептуальній схемі на рис. 3.

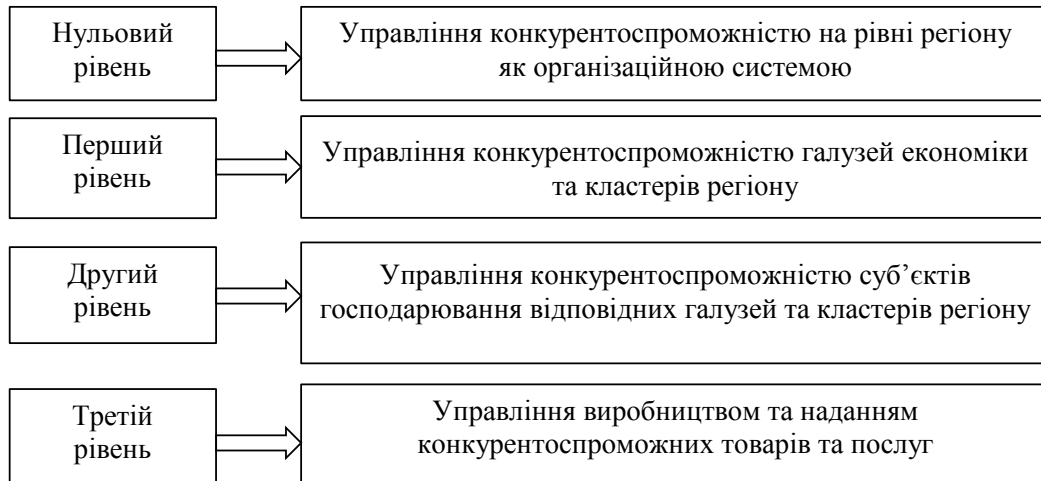
Формування мети та пріоритетів стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю підпорядковується загальнонаціональній стратегії розвитку країни та повністю відповідає її системоутворюючим чинникам, а також загальносвітовим тенденціям у сфері глобалізації, розвитку технологій, енергозбереження, екологізації мислення та виробництва.

Визначення основних програмно-цілевих завдань управління регіональною конкуренто-

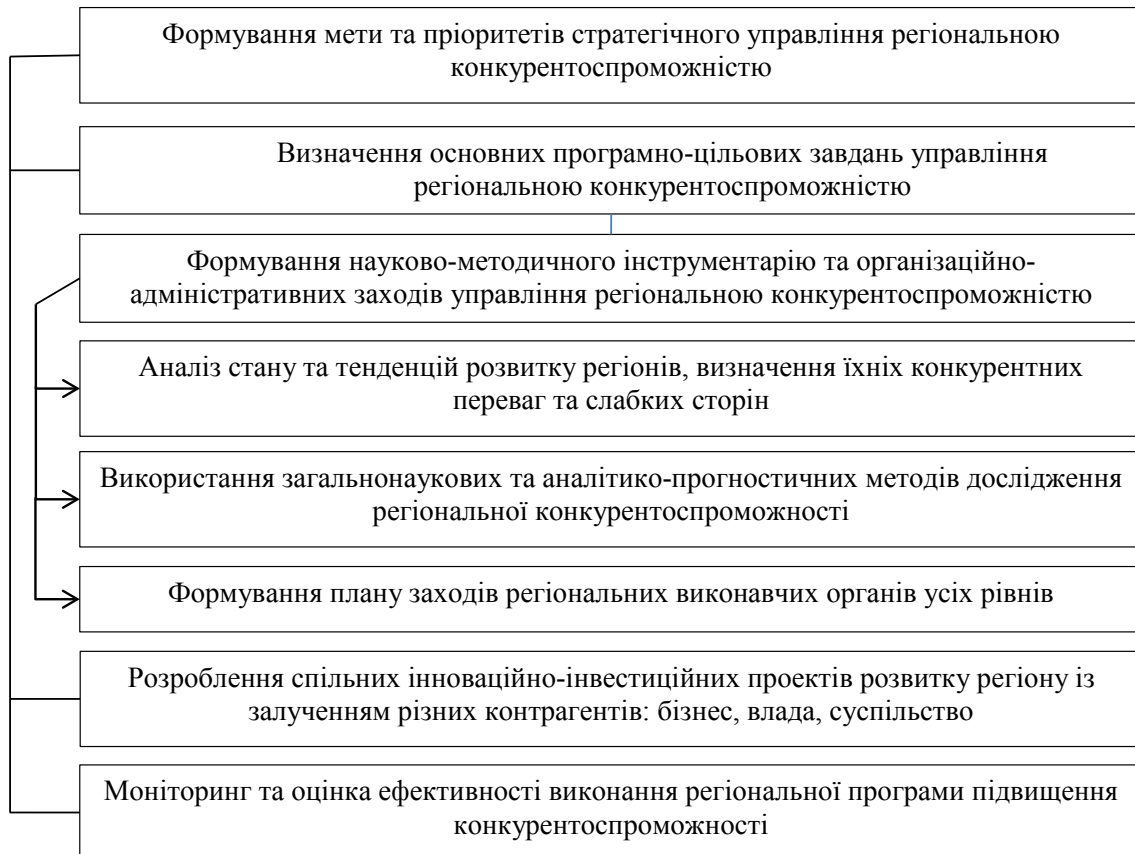
спроможністю. Ґрунтуючись на загальнонаукових підходах до розроблення стратегії управління регіональною конкурентоспроможністю необхідно розуміти, що економіка регіону формується в результаті господарської діяльності багатьох суб'єктів в умовах ринку. Вирішення широкого кола завдань регіональної політики потребує дослідження наявної ресурсної бази регіонів та оцінки

їхнього потенціалу конкурентоспроможності. Формування рекомендацій із підвищення регіональної конкурентоспроможності повинно формуватися на досконалому вивченні істотних особливостей та умов функціонування регіональних економічних систем із метою покращення балансу регіональних економік та використання прихованого потенціалу.

Рис. 2. Рівні формування цілей стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Рис. 3. Концептуальна схема стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю

Рис. 4. Структура моніторингу регіональної конкурентоспроможності

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Використання системного та комплексного підходів у дослідженні регіональної конкурентоспроможності дає змогу розглянути функціонування регіональної економічної системи з погляду впливу причинно-наслідкових зв'язків (як з зовнішнього, так і з внутрішнього середовища) та всіх аспектів прояву (обсягу та структури).

Формування науково-методичного інструментарію та організаційно-адміністративних заходів управління регіональною конкурентоспроможністю. Використання аналітико-прогностичних методів під час формування регіональної стратегії конкурентоспроможності дає змогу вирішити завдання наукового обґрунтування та прогнозування ефективності вжитих заходів за допомогою використання методів лінійного програмування, кластерного аналізу, теорій ймовірностей, методу експортних оцінок, економіко-математичних методів, SWOT-аналізу, форсайт-технологій.

Формування системи стратегічного управління конкурентоспроможністю ґрунтується на використанні методологічного інструментарію з різних галузей знань, серед яких, окрім економіки, необхідно зазначити: соціологію та демографію, психологію, екологію, філософію, інженерію та медицину.

Розроблення спільних інноваційно-інвестиційних проектів розвитку регіону із залученням контрагентів із різних секторів економіки сприятиме досягненню синергетичного ефекту за умови задоволення потреб та інтересів учасників проекту. Інтересами регіональної влади під час створення подібних проектів є підвищення конкурентоспроможності території, утворення додаткових джерел

фінансування, розроблення іміджу та подальший маркетинг територіальної одиниці, розбудова інфраструктури регіону, покращення демографічної ситуації регіону, зменшення міграційних процесів, підвищення добробуту громадян, їхнього рівня життя, освіти та здоров'я.

Інтересами бізнес-партнерів подібних проектів є виконання програми соціальної відповідальності великих корпорацій та підприємств, отримання пільг від місцевої влади, підвищення іміджу бізнес-структур, пошук партнерів, більш широкі перспективи залучення професійних кадрів до роботи над проектом, які можуть згодом залишитися в колі співробітників компаній, отримання досвіду роботи в спільних проектах, можливість залучення іноземних інвесторів.

Інтересами суспільства [6] є підвищення якості соціальних послуг (освіта, соціальних захист, охорона здоров'я) та культурного дозвілля.

Моніторинг та оцінка ефективності виконання регіональної програми підвищення конкурентоспроможності передбачає поетапний системний контроль, що відповідає принципам неупередженості, об'єктивності, з метою необхідного коригування та виправлення наслідків можливих відхилень від продуманої стратегії, проблемні питання та заходи щодо їх вирішення, результативність, стан, досягнення. Питання особливостей наявних методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності регіону розглядалися в дослідженні [7]. Оскільки всі регіони країни мають особливі ресурси, певну спеціалізацію та структуру економіки, культурні та національні риси, то, відповідно, реалізація проектів стратегій буде відбуватися

з певними коригуваннями під регіон. Регіональний моніторинг виступає інструментом збору інформації, обстеження регіональної ситуації та напрямів розвитку (див. рис. 4).

Таким чином, стратегічне управління регіональною конкурентоспроможністю пов'язано з формуванням розвитку майбутнього конкурентного потенціалу регіону, який включає до себе здатність відновлювати та формувати нові матеріальні, інвестиційні, інноваційні, фінансові, кадрові та інформаційні ресурси, виробляти нові конкурентоспроможні товари та послуги, які створені на базі нових технологій, мають високу якість та рівень конкурентоспроможності, новизну та будуть користуватися попитом у споживачів [2].

З метою забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону стратегія підвищення регіональної конкурентоспроможності повинна забезпечувати ефективне використання регіонального потенціалу конкурентоспроможності, створення умов для формування нових конкурентних переваг.

Висновки з проведеного дослідження. Підвищення рівня конкуренції між регіонами повинно приводити не до конкурентної боротьби, а до формування стійкого співробітництва на основі інтеграції та кооперації між регіонами, діючими на їх території суб'єктами господарювання. Міжрегіональна інтеграція відкриває шляхи до розвитку високих технологій, прибуття портфельних інвестицій, форсування інноваційного підприємництва.

Вдосконалення науково-методичних підходів до концепції регіональної конкурентоспромож-

ності повинно базуватися на дослідженні стратегічного потенціалу регіонів, перспектив їх інтеграційних зв'язків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агоева З.И., Топсалова Ф. М.-Г. Мониторинг проблем социально-экономического развития региона. *Фундаментальные исследования*. 2014. № 9-3. С. 621–624.
2. Чайникова Л.Н. Формирование системы управления стратегической конкурентоспособностью региона : монография. Тамбов : Изд-во ГОУ ВПО ТГТУ, 2010. 264 с.
3. Павліха Н.В., Кицюк І.В. Управління конкурентоспроможністю національної економіки: регіональний вимір : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 184 с.
4. Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону: наук. доп. / наук. ред. П. Ю. Бєленький. Львів : ІРД НАН України, 2005. 145 с.
5. Ткач О.В. Необхідні передумови сталого розвитку регіону Соціально-економічні дослідження в перехідний період. URL: <http://www.stelmaschuk.info/archive-internet-conference/62-conferencia-16-04-2013/566-566.html>. (дата звернення 22.03.2019).
6. Безхлібна А.П. Особливості формування конкурентоспроможності регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 19. URL: <http://global-national.in.ua/issue-19-2017>. (дата звернення 25.03.2019).
7. Безхлібна А.П. Аналіз концептуальних особливостей існуючих методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності регіону. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-13>. (дата звернення 26.03.2019).

РЕГІОНАЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК ОРГАНІЗАЦІЙ СФЕРИ ІНЖИНІРИНГУ
З ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯREGIONAL INFLUENCE OF INVESTMENT'S ACTIVITIES
OF SUBJECTS OF ECONOMIC ACTIVITY ON THE ORGANIZATIONS
THE SPHERE OF ENGINEERING

Розглянуто вплив на регіональну концентрацію організацій сфери інжинірингу в Україні обсягів інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, а також науково-технічної та інноваційної інфраструктури. Сила відповідного впливу визначалася методом оцінки відхилення регіональної структури показників, що характеризують інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання, а також діяльність організацій сфери інжинірингу та наукових організацій. Обґрунтовано доцільність розгляду гіпотези, що однією з причин регіональної концентрації чинників діяльності організацій сфери інжинірингу є відповідна інвестиційна діяльність, а також науково-технічна та інноваційна інфраструктура. Однак жодну із цих причин не можна визначити як вирішальну. Наявність практики знаходження замовників проектно-кошторисної документації та організацій сфери інжинірингу в різних регіонах свідчить про відсутність суттєвих бар'єрів у міжрегіональній взаємодії цих суб'єктів інвестиційної діяльності.

Ключові слова: організації сфери інжинірингу, інвестиції, наукові організації, науково-технічна та інноваційна інфраструктура, проект, проектно-кошторисна документація.

Рассмотрено влияние на региональную концентрацию организаций сферы инжини-

ринга в Украине объемов инвестиционной деятельности субъектов хозяйствования, а также научно-технической и инновационной инфраструктуры. Сила соответствующего воздействия определялась методом оценки отклонения региональной структуры показателей, характеризующих инвестиционную деятельность субъектов хозяйствования, а также деятельность организаций сферы инжиниринга. Обоснована целесообразность рассмотрения гипотезы, что одной из причин региональной концентрации факторов деятельности организаций сферы инжиниринга является соответствующая инвестиционная деятельность предприятий, а также научно-техническая и инновационная инфраструктура. Однако ни одну из этих причин нельзя определить в качестве решающей. Наличие практики нахождения заказчиков проектно-сметной документации и организаций сферы инжиниринга в различных регионах страны свидетельствует об отсутствии существенных барьеров в межрегиональном взаимодействии этих субъектов инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: организации сферы инжиниринга, инвестиции, научные организации, научно-техническая и инновационная инфраструктура, проект, проектно-сметная документация.

УДК 332.1

Моргачов І.В.

к.е.н., доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

The purpose of the work is to clarify the impact of volumes of investment activity of business entities as a reason for the regional concentration of organizations of the sphere of engineering in Ukraine. Engineering organizations are part of the innovation and investment infrastructure, and therefore play a significant role in investment activities. Since there is a link the implementation of projects with organizations of the sphere of engineering, one can consider the hypothesis that one of the reasons for the regional concentration of investigated economic entities may be the volume of investment activity of industrial enterprises. Such a connections can be quantified. The main results of the study were obtained on the basis of the author's method of comparing the regional structure of the main indicators of activity of the organizations of the sphere of engineering and investments of business entities in Ukraine. According to this method, under conditions of insignificant difference of the corresponding structure, assumptions about the influence and interrelationship of the studied indicators are made. In our study, as the reason, we consider the volumes of investment activity of business entities in Ukraine, and as a consequence, the main indicators of activity of the organizations of the sphere of engineering in the country. The statistics were obtained from the State Statistics Service of Ukraine according to the author's requests. The influence on the regional concentration of organizations in the field of engineering the volume of investment activity of business entities, as well as the impact of scientific and technical and innovation infrastructure are considered. The expediency of considering the hypothesis is substantiated that one of the reasons for the regional concentration of factors of activity of the organizations of the sphere of engineering is the corresponding investment activity, as well as the scientific-technical and innovation infrastructure. However, none of these causes can be determined as decisive. The presence of customers of design estimates and engineering organizations in different regions of Ukraine shows that there are no significant barriers to interregional interaction between these.

Key words: organizations of the Sphere of Engineering, Investments, Scientific Organizations, Scientific and Technical and Innovation Infrastructure, Project, Project Estimate Documentation.

Постановка проблеми. Основою розвитку як національного господарства, так і окремих регіонів є реалізація інноваційно-інвестиційних проектів. Усі інноваційні проекти є інвестиційними, тому обсяги інвестицій є одним з опосередкованих критеріїв інноваційної діяльності.

Суттєву роль в інвестиційній діяльності відіграють організації сфери інжинірингу, які є частиною інноваційно-інвестиційної інфраструктури. Регіональні організації сфери інжинірингу безпосередньо беруть участь у реалізації регіональних і національних інноваційно-інвестиційних проектів

як виконавці проектно-кошторисної документації, яка визначає якість проектних рішень. Проектно-кошторисна документація в сучасних умовах є обов'язковою умовою реконструкції, будівництва та модернізації будь-якого об'єкта.

На протязі тривалого часу організації сфери інжинірингу України та їхні ресурси (вирішальним з яких є персонал) концентрувалися в певних регіонах країни. Актуальними є дослідження причин концентрації цих організацій в тих чи інших регіонах. Оскільки існує зв'язок між реалізацією проектів та організаціями сфери інжинірингу, то однією

з причин регіональної концентрації досліджуваних суб'єктів господарювання можуть бути обсяги інвестиційної діяльності промислових підприємств. Такий зв'язок можна визначити кількісно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за напрямом [1–9] дає змогу визначити наявність суттєвих розробок тематики інноваційної та науково-технічної діяльності, а також щодо інжинірингових послуг. На жаль, у межах цих напрямів питання регіональної концентрації організацій сфери інжинірингу часто залишаються поза увагою науковців.

У роботі [1] зазначалося, що необхідною є активізація інноваційної діяльності в регіонах через створення об'єктів інноваційної інфраструктури, що створить умови для кооперації між університетами, науковими організаціями, підприємствами фінансового та реального секторів економіки і громадськими організаціями. У роботі [10] автором вже здійснювалися дослідження особливостей регіонального розвитку організацій сфери інжинірингу за період 2000–2007 рр., у результаті чого

була виявлена тенденція концентрації ресурсів цих організацій в м. Києві та інших великих містах та промислово-розвинених регіонах.

У дослідженні ми зупинимося на гіпотезі, що основними причинами регіональної концентрації чинників діяльності організацій сфери інжинірингу в Україні є, по-перше, обсяги інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, а по-друге, науково-технічна та інноваційна інфраструктура, що мають майже однакове, однак не вирішальне значення для відповідної концентрації.

Постановка завдання. Метою роботи є уточнення впливу обсягів інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання як причини регіональної концентрації організацій сфери інжинірингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними замовниками робіт організацій сфери інжинірингу є промислові підприємства та інші суб'єкти, які управляють процесами будівництва та реконструкції в регіонах. Якщо розглядати обсяги інвестиційної діяльності промислових підприємств

Таблиця 1

Середня структура основних показників організацій сфери інжинірингу та капітальних інвестицій за регіонами протягом 2014 – 2017 рр.

Регіон	Значення структури за регіонами, %			
	обсягів капітальних інвестицій	кількості організацій сфери інжинірингу	чисельності працівників організацій сфери інжинірингу	обсягів виконання робіт організацій сфери інжинірингу
Україна	100,00	100,00	100,00	100,00
Вінницька область	2,6	2,61	2,05	1,01
Волинська область	1,6	1,70	1,08	0,24
Дніпропетровська область	9,6	7,08	7,73	4,44
Донецька область	3,9	3,28	4,05	5,48
Житомирська область	1,7	2,23	1,50	0,37
Закарпатська область	1,3	2,05	1,02	0,27
Запорізька область	3,5	3,94	3,06	1,28
Івано-Франківська область	2,2	2,98	1,69	2,63
Київська область	7,7	6,07	2,85	4,27
Кіровоградська область	1,6	1,20	0,84	0,27
Луганська область	0,7	1,16	3,37	2,90
Львівська область	5,4	6,05	6,07	2,74
Миколаївська область	2,5	2,36	1,82	1,09
Одеська область	5,0	5,57	4,49	4,19
Полтавська область	3,5	3,20	2,57	2,98
Рівненська область	1,4	2,42	1,34	0,33
Сумська область	1,6	2,00	1,69	0,76
Тернопільська область	1,6	1,52	0,99	0,29
Харківська область	4,3	7,05	10,14	6,53
Херсонська область	1,6	1,36	1,03	0,29
Хмельницька область	2,3	2,37	1,37	0,47
Черкаська область	1,8	2,39	1,59	0,55
Чернівецька область	0,7	1,26	0,63	0,13
Чернігівська область	1,6	1,85	1,03	0,36
м. Київ	30,3	26,29	36,01	56,12

Примітка: структура капітальних інвестицій наведена за даними [12], структура показників організацій сфери інжинірингу – згідно з відповідями Державної служби статистики України на запити.

емств та інших суб'єктів господарювання як основний чинник регіональної концентрації організацій сфери інжинірингу, то структура розподілу кількості останніх, їхніх ресурсів, а також обсягів реалізації робіт за регіонами має відповідати структурі розподілу капітальних інвестицій за регіонами.

Середня структура обсягів капітальних інвестицій суб'єктів господарювання та основних показників діяльності організацій сфери інжинірингу за регіонами наведена в табл. 1.

Розгляд наведеної таблиці дає змогу визнати певну відповідність регіональної структури показників організацій сфери інжинірингу регіональній структурі капітальних інвестицій суб'єктів господарювання.

Структура кількості організацій сфери інжинірингу за регіонами не має пріоритетного значення порівняно зі структурою їхніх працівників, оскільки саме останні є вирішальним «чинником виробництва» проектно-кошторисної документації та проектних рішень. Однак перший показник може використовуватися як критерій для порівняння. Наприклад, якщо структура кількості досліджува-

них організацій за регіонами в більшому ступені відповідає структурі розподілу капітальних інвестицій за регіонами, ніж структура їхніх працівників та обсягів реалізації робіт, то можна констатувати відсутність закономірності вирішальної залежності регіональної концентрації організацій сфери інжинірингу від регіональної структури капітальних інвестицій.

Рівні відповідності структури за показниками у цьому разі визначалися шляхом візуального аналізу даних табл. 1. Однак для підтвердження гіпотези можна використати об'єктивні математичні методи порівняння структури показників за регіонами, що викладені в [11]. Цей метод передбачає визначення за модулем різниці кожної питомої ваги в структурі розподілу за регіонами чинника та результату його впливу. Якщо відповідна різниця є мінімальною, то між досліджуваними чинниками існує певний зв'язок. Результати використання методу щодо показників досліджуваних організацій наведено в табл. 2.

Як бачимо з наведеної таблиці, регіональна структура розподілу обсягу реалізації робіт орга-

Таблиця 2

Відхилення за модулем між значенням середньої питомої ваги капітальних інвестицій суб'єктів господарювання за регіонами від середньої питомої ваги за регіонами основних показників організацій сфери інжинірингу

Регіон	Відхилення питомої ваги за модулем, %		
	за чинником кількості організацій	за чинником чисельності працівників	за чинником обсягів виконання робіт
Україна	19,87	30,25	64,53
Вінницька область	0,01	0,55	1,59
Волинська область	0,1	0,52	1,36
Дніпропетровська область	2,52	1,87	5,16
Донецька область	0,62	0,15	1,58
Житомирська область	0,53	0,2	1,33
Закарпатська область	0,75	0,28	1,03
Запорізька область	0,44	0,44	2,22
Івано-Франківська область	0,78	0,51	0,43
Київська область	1,63	4,85	3,43
Кіровоградська область	0,4	0,76	1,33
Луганська область	0,46	2,67	2,2
Львівська область	0,65	0,67	2,66
Миколаївська область	0,14	0,68	1,41
Одеська область	0,57	0,51	0,81
Полтавська область	0,3	0,93	0,52
Рівненська область	1,02	0,06	1,07
Сумська область	0,4	0,09	0,84
Тернопільська область	0,08	0,61	1,31
Харківська область	2,75	5,84	2,23
Херсонська область	0,24	0,57	1,31
Хмельницька область	0,07	0,93	1,83
Черкаська область	0,59	0,21	1,25
Чернівецька область	0,56	0,07	0,57
Чернігівська область	0,25	0,57	1,24
м. Київ	4,01	5,71	25,82

нізацій сфери інжинірингу майже не відповідає структурі капітальних інвестицій за регіонами. У більшому ступені відповідність має місце за регіональною структурою кількості відповідних організацій та чисельності їхніх працівників.

Оскільки на першому місці за рівнем впливу обсягів інвестиційної діяльності є саме кількість організацій сфери інжинірингу, а не чисельність їхніх працівників та грошових обсягів виконання робіт, то відповідний чинник ми не станемо виділяти як вирішальний. Однак сумарне відхилення регіональної структури обсягів капітальних інвестицій від регіональної структури чисельності працівників організацій сфери інжинірингу відносно не є значним. Тому вплив інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання на регіональну концентрацію організацій сфери інжинірингу в Україні все ж можна констатувати, однак така причина не є основною.

Якщо досліджуваний чинник не є визначальним, то мають бути інші (або інші), які, власне, й є основними або рівнозначними за впливом. Як інші чинники регіональної концентрації ми оцінюємо також науково-технічну та інноваційну інфраструктуру. Основу такої інфраструктури становлять

наукові організації. Середня структура основних показників діяльності наукових організацій за регіонами наведена в табл. 3.

Дані табл. 3 ми будемо розглядати як причини, а табл. 1 – як результати (регіональна структура показників організацій сфери інжинірингу).

Використання методу порівняння структури показників за регіонами дає змогу констатувати деяку відповідність регіональної структури деяких показників наукових організацій з регіональною структурою показників організацій сфери інжинірингу (табл. 4).

Згідно з даними табл. 4, рівень зв'язку за ступенем убування такий:

1) кількість організацій сфери інжинірингу та чисельність працівників, які були задіяні в наукових дослідженнях і розробках (наукових організацій);

2) кількість організацій сфери інжинірингу та кількість організацій, які здійснювали наукові дослідження і розробки;

3) чисельність персоналу організацій сфери інжинірингу та чисельність працівників, які були задіяні в наукових дослідженнях і розробках (наукових організацій).

Таблиця 3

Середня структура основних показників наукових організацій за регіонами протягом 2014–2017 рр.

Регіон	Значення середньої структури за регіонами, %		
	кількості організацій, які здійснювали наукові дослідження і розробки	чисельності працівників, які були задіяні в наукових дослідженнях і розробках	грошових обсягів виконання робіт наукових організацій
Україна	100,00	100,00	100,00
Вінницька область	2,09	0,69	0,33
Волинська область	1,00	0,30	0,12
Дніпропетровська область	5,84	9,69	11,91
Донецька область	1,82	0,24	1,85
Житомирська область	0,93	0,41	0,18
Закарпатська область	0,93	0,64	0,31
Запорізька область	2,99	4,38	4,42
Івано-Франківська область	1,78	0,58	0,34
Київська область	2,88	1,89	1,72
Кіровоградська область	1,54	0,51	0,40
Луганська область	1,58	0,37	0,42
Львівська область	7,42	4,86	2,57
Миколаївська область	2,61	2,30	3,02
Одеська область	4,94	3,32	1,93
Полтавська область	2,16	1,29	0,50
Рівненська область	1,17	0,37	0,10
Сумська область	1,61	2,56	1,14
Тернопільська область	1,27	0,39	0,10
Харківська область	16,30	16,29	18,28
Херсонська область	1,96	0,74	0,36
Хмельницька область	0,82	0,37	0,13
Черкаська область	2,06	0,77	0,69
Чернівецька область	1,96	0,86	0,47
Чернігівська область	1,51	0,74	0,39
м. Київ	30,83	45,45	48,30

Відхилення за модулем між регіональною структурою основних показників організацій сфери інжинірингу та регіональною структурою основних показників наукових організацій

Регіон	Відхилення питомої ваги за модулем, %								
	чинник – кількість організацій, які здійснювали наукові дослідження і розробки			чинник – чисельність працівників, які були задіяні в наукових дослідженнях і розробках			чинник – грошові обсяги виконання робіт наукових організацій		
	КОСІ	ЧПОСІ	ОРПОСІ	КОСІ	ЧПОСІ	ОРПОСІ	КОСІ	ЧПОСІ	ОРПОСІ
Україна	34,94	45,55	78,45	26,22	40,88	54,35	66,62	51,68	50,85
Вінницька область	0,52	1,92	2,29	0,04	1,36	1,72	1,09	0,32	0,68
Волинська область	0,71	1,40	1,58	0,08	0,78	0,95	0,75	0,05	0,12
Дніпропетровська область	1,25	2,60	4,83	1,90	1,96	4,18	1,40	5,25	7,47
Донецька область	1,47	3,05	1,43	2,23	3,81	2,20	3,66	5,24	3,62
Житомирська область	1,30	1,83	2,05	0,57	1,09	1,31	0,55	0,03	0,19
Закарпатська область	1,12	1,41	1,74	0,09	0,37	0,71	0,66	0,37	0,04
Запорізька область	0,95	0,44	0,49	0,07	1,32	1,37	1,70	3,10	3,14
Івано-Франківська область	1,19	2,40	2,63	0,10	1,11	1,34	0,85	2,06	2,29
Київська область	3,19	4,18	4,36	0,03	0,96	1,13	1,38	2,37	2,55
Кіровоградська область	0,34	0,69	0,80	0,71	0,32	0,43	1,27	0,24	0,13
Луганська область	0,42	0,78	0,74	1,79	2,99	2,95	1,32	2,52	2,48
Львівська область	1,36	1,20	3,48	1,35	1,21	3,50	4,67	2,11	0,17
Миколаївська область	0,25	0,06	0,66	0,79	0,48	1,20	1,52	1,21	1,92
Одеська область	0,63	2,25	3,64	0,46	1,17	2,56	0,75	0,87	2,26
Полтавська область	1,03	1,90	2,69	0,41	1,28	2,07	0,81	1,68	2,47
Рівненська область	1,26	2,06	2,32	0,17	0,97	1,24	0,84	0,04	0,23
Сумська область	0,38	0,56	0,85	0,08	0,87	0,55	0,85	1,80	0,38
Тернопільська область	0,25	1,14	1,43	0,28	0,61	0,90	0,98	0,10	0,19
Харківська область	9,26	-9,24	11,23	6,16	6,15	8,14	9,77	9,76	11,75
Херсонська область	0,60	0,62	1,00	0,93	0,29	0,67	1,67	0,45	0,07
Хмельницька область	1,54	2,00	2,24	0,54	1,00	1,24	0,35	0,11	0,34
Черкаська область	0,33	1,61	1,69	0,47	0,82	0,90	1,51	0,22	0,15
Чернівецька область	0,70	0,40	0,78	1,32	0,22	0,16	1,82	0,72	0,34
Чернігівська область	0,34	1,11	1,46	0,48	0,29	0,64	1,15	0,38	0,03
м. Київ	4,54	19,16	22,01	5,19	9,44	12,29	25,29	10,67	7,82

У таблиці прийнято позначення:

КОСІ – кількість організацій сфери інжинірингу;

ЧПОСІ – чисельність персоналу організацій сфери інжинірингу;

ОРПОСІ – обсяг реалізації робіт організації сфери інжинірингу.

За іншими чинниками регіональний зв'язок майже відсутній.

Регіональна структура між досліджуваними показниками певною мірою аналогічна. Отже, можна розглядати доцільність гіпотези впливу на два види організацій однакових причин. Якщо в процесі регіонального розміщення і концентрації наукових організацій важливу роль відіграє науково-технічна та інноваційна інфраструктура в країні, частиною якої є й самі наукові організації, то ця ж інфраструктура впливає і на регіональну концентрацію основних чинників діяльності організацій сфери інжинірингу.

Порівняння результатів, що подані у табл. 2 та 4, дає змогу визначити, що рівень зв'язку обсягів інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання

кількісно перевищує рівень регіонального зв'язку з показниками наукових організацій. Тобто обсяги інвестиційної діяльності перевищують силу впливу чинника регіональної концентрації науково-технічної та інноваційної інфраструктури на регіональну концентрацію організацій сфери інжинірингу.

Слід брати також до уваги, що значна частина регіональних інноваційних проектів реалізується за участю досліджуваних організацій, що розташовані в інших регіонах. Наявність такої практики свідчить про відсутність суттєвих бар'єрів міжрегіональної взаємодії виконавців та замовників проектно-кошторисної документації.

Висновки з проведеного дослідження. За допомогою метода аналізу відхилень структури показників за регіонами обґрунтовано доціль-

ність розгляду гіпотези, що однією з причин регіональної концентрації чинників діяльності організацій сфери інжинірингу в Україні є інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання, а також науково-технічна та інноваційна інфраструктура. Однак жодну із цих причин не можна визначити як вирішальну. Наявність практики знаходження замовників проектно-кошторисної документації та організацій сфери інжинірингу в різних регіонах свідчить про відсутність суттєвих бар'єрів у між-регіональній взаємодії цих суб'єктів інвестиційної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голомб В.В. Аналіз сучасного стану та проблем розвитку інноваційної діяльності у Запорізькому регіоні. *Економіка та управління національним господарством*. 2017. № 11. С. 72–76.
2. Манаєнко І.М., Кондратюк А.А. Розвиток міжнародного інжинірингу: світові тенденції та вітчизняні реалії, *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2017. № 11. С. 207–211.
3. Чубатюк Ю.В., Некіпелова І.В. Проблеми та перспективи розвитку інжинірингу в Україні. *Економічний простір*. 2010. № 11. С. 29–35.
4. Ситник О.Б. Досвід інжинірингової діяльності в сучасному економічному просторі. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2013. № 4(24). С. 104–116.
5. Городинська Н.А. Чинники формування та розвитку інжинірингової діяльності машинобудівельних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2013. № 763. С. 9–16.
6. Валентюк І., Сухенко В., Сич Н. Інституційне забезпечення розвитку територій України. *Вісник Національної академії державного управління*. 2009. № 4. С. 119 – 130.
7. Димченко О.В., Димченко В.В., Шевчук В.В. Специфіка управління інноваційним розвитком в контексті просторово-мережної взаємозалежності. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2009. № 2(6). С. 46–56.
8. Семененко І.М. Забезпечення сталого розвитку регіону: інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами : монографія. Сєвєродонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2017. 370 с.
9. Овчаренко Є.І., Моргачов І.В., Держак Н.О. Передумови державного регулювання високотехнологічної самозайнятості населення. *International economic relations and prospects for national development: contemporary challenges and solutions : monograph / under the editorship of Prof. M.I. Fleychuk and other*. Daugavpils : Daugava Print, 2018. Part III. С. 299–315. ISBN 978-9934-19-522-8.
10. Моргачов І.В. Особливості регіонального розвитку організацій сфери інжинірингу України. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2009. № 12(142). Т. 2. С. 203–208.
11. Моргачов І.В. Методичні основи аналізу розвитку науково-технічних систем. *Прометей*. 2012. № 1(37). С. 174–179.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2019).

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТОЛИЧНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ

ASSESSMENT OF SOCIO-ECONOMIC FEATURES OF THE CAPITAL REGIONAL MARKET OF HOUSING PROPERTY OF UKRAINE

У статті здійснено оцінку широкого спектра соціальних та економічних особливостей столичного регіонального ринку житлової нерухомості відповідно до меж запропонованого авторського бачення до територіального поділу території країни. До уваги взято географічні, економічні, демографічні, соціальні та інші специфічні особливості та характеристики. Окрім того, дослідження, що запропоновані автором, знаходять своє відображення в показниках рівня валового регіонального продукту, житлового фонду в регіоні, динаміки показників прийнятної в експлуатації загальної площі, капітальних інвестицій у житлове будівництво, показників рівня забезпечення населення житлом, тенденції цінового утворення на житлові об'єкти, середньої вартості квадратного метра житлової нерухомості тощо. Унікальність дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних та практичних гіпотез ефективності функціонування регіональних ринків житлової нерухомості на основі емпіричних, соціально-економічних, а також потенційних переваг самого регіону. У результаті аналітичного дослідження вдалося обґрунтувати особливості конкурентного середовища, а також їхній вплив на процес цінового утворення та попит на ринку.

Ключові слова: соціально-економічний потенціал, регіональний валовий продукт, урбанізація, житловий фонд, конкурентоспроможність, капітальні інвестиції, регіонування, ринковий попит, ціноутворення, цінова кон'юнктура, регіональний ринок, Центральний регіон, ринок житла Центрального регіону.

В статті осуществлена оценка социально-экономических особенностей столичного регионального рынка жилой недвижимости в пределах предложенного авторского видения территориального разграничения территории страны. К вниманию взяты географические, экономические, демографические, социальные и другие особенности. Кроме того, предложенные исследования находят свое проявление в показателях валового регионального продукта, жилого фонда региона, динамики приемлемой в эксплуатации общей площади, капитальных инвестиций в жилищное строительство, показателей жилищного обеспечения населения, динамики ценообразования на объекты жилой недвижимости, динамики средней стоимости квадратного метра жилой недвижимости и тому подобное. Уникальность исследования связана с обоснованием теоретико-практических гипотез эффективности функционирования региональных рынков жилой недвижимости на основе эмпирических социально-экономических, потенциальных преимуществ самого региона. В результате анализа удалось обосновать особенности конкурентной среды, а также их влияние на процесс ценообразования и спрос на рынке.

Ключевые слова: социально-экономический потенциал, региональный валовой продукт, урбанизация, жилой фонд, конкурентоспособность, капитальные инвестиции, рыночный спрос, ценообразование, ценовая конъюнктура, региональный рынок, Центральный регион, рынок жилья Центрального региона.

УДК 338.001.36

Павлов К.В.

д.е.н., доцент,
доцент кафедри аналітичної економіки та природокористування
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки

The urgency of the topic lies in the fact that in this paper an analysis of socio-economic indicators that reflect the features of the Capital regional market of residential real estate of Ukraine. At the same time, attention was paid to such indicators of regional development as: the gross regional product, the volume of residential housing adopted, the volume of available housing stock, the volume of capital investment in housing construction, average cost indicators for residential real estate of different levels of accessibility. The peculiarity of the research carried out by the author is the theoretical and practical substantiation of the functional efficiency of the Capital regional real estate market, based on the economic, social and empirical potential benefits of the region. It should be noted separately the industrial efforts of the region in such fields as chemical, light and machine building. Directly the construction complex of the Capital region, by volume, is the largest in the state. On its territory there is a large number of developer organizations, contracting construction and assembly companies, as well as small construction cooperatives and organizations. In the conditions of global manifestations of competition, the assessment of the socio-economic characteristics of the region, which combines demographic, geographical, economic and other factors, plays a crucial role in the market prosperity of the region. In general, as a result of the study of social and economic characteristics of the Capital Regional Real Estate Market, it was revealed, calculated, and also reflected in the article the characteristics of industrial, economic and territorial development. As a result, it was possible to trace the specific features and quality of the regional economic profile of the Capital Regional Real Estate Market. The practical value of the results obtained is that the nature of the economic and industrial territorial development of the state is clearly traceable in the specifics of the regional economic profile of certain of its territories. Therefore, the link between the functioning of market processes in the region with the social, economic potential and economic assessment of the region itself is obvious and understandable. In this regard, as well as taking into account the author's approach to the regional distribution of residential real estate markets, the special nature of the analysis of social and economic factors of influence becomes Capital regional market.

Key words: socio-economic potential, regional gross product, urbanization, housing stock, competitiveness, capital investments, regionalization, market demand, pricing, price situation, regional market, central region.

Постановка проблеми. Наша столиця – місто Київ – є найбільшим містом в Україні. Авторами було розглянуто Київ у запропонованій моделі регіонального розподілу ринку житлової нерухомості як окремого регіонального ринку житлової нерухомості, адже за окремими параметрами, такими як кількість населення, індекс інвестування в житлову нерухомість, ВВП, доходи населення тощо,

він є співставним з окремими адміністративними областями, які є значно більшими за територією [12; 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження відносно процесів становлення та функціонування ринку житлової нерухомості в Україні відображено в наукових та дослідних працях А.Г. Грязновой, І.В. Кривов'язюка,

Т.Г. Молодченка, В.І. Павлова, О.М. Стрішенець, А.І. Сівця. Проте дослідженню ринкового становища та соціально-економічних чинників, що впливають на ринок житла в окремих регіонах країни, приділено недостатньо уваги, що потребує подальшого і більш змістовного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та оцінка соціальних та економічних показників-особливостей столичного регіонального ринку житлової нерухомості. До основних завдань слід віднести: аналіз різних складників соціально-економічних особливостей регіону; емпіричне обґрунтування гіпотези взаємозв'язку основних чинників розвитку регіону з обласними або більш дрібними – локальними житловими ринками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Місто Київ за своєю площею посідає сьоме місце в Європі та займає лідируючі позиції за показниками густини населення в Україні – 3 490,1 осіб на квадратний метр. Водночас кількість його наявного населення на 1 січня 2017 р. становила – 2 916,2 тисяч осіб, а це близько – 6,8% всього населення України. Також слід відзначити, що вищезазначений показник постійно зростає. Слід зауважити, що місто Київ із його передмістями утворює так звану Київську агломерацію з населенням, кількість якого становить близько 3,4–5 млн. мешканців [12; 15].

Загалом Київ – місто, що має особливий статус у державі, яке виокремлене на адміністративному та територіальному рівнях – центр Київської області. Дане місто розташоване в північно-центральної частині країни по обидва боки річки Дніпро. Територіально місто Київ охоплює 847 кв. км загальної площі. Більшу частину міста розташовано на правому березі річки Дніпро [12].

Столиця, територію якої покладено в основу Столичного регіону, являє собою один із найважливіших економічних, політичних, релігійних та культурно-освітніх осередків Європи, оскільки на його території розташовані центральні органи та материнські осередки політичних партій, громадських організацій, а також судової, законодавчої, виконавчої влади.

Столичний регіон являє собою один з основних центрів промисловості країни. Здебільшого це харчова продукція, тютюн, виробництво електричної енергії, а також розподіл газу та води. Окремо слід відзначити промислові потуги регіону в таких галузях, як хімічна, легка та машинобудування.

Безпосередньо будівельний комплекс Столичного регіону за обсягами є найбільшим у державі. На його території діє велика кількість девелоперських організацій, підрядних будівельно-монтажних компаній, а також дрібних будівельних кооперативів та організацій [15].

Столичний регіон являє собою найбільший транспортний вузол держави. У його розпоря-

дженні знаходиться два міжнародні аеропорти – «Бориспіль», «Київ», а також один вантажного призначення – «Гостомель». Водночас цей регіон являє собою крупний залізничний вузол, який об'єднує у собі 13 пасажиро-вантажних станцій у п'яти магістральних напрямках: коростенському, ніжинському, миронівському, фастівському та гребінківському з головним управлінням Південно-Західної залізниці. У розпорядженні Столичного регіону є також діючий річковий порт [15].

Із території Столичного регіону відходять такі основні магістрально-дорожні напрямки міжнародного значення: Київ – Суми – Юнаківка, Київ – Харків – п.п. Довжанський, Київ – Одеса, Київ – Чернігів – п.п. Нові Яриловичі, Київ – Львів – Мукачеве – Чоп, Київ – Ковель – п.п. Ягодин, Київ – Знам'янка. Обслуговування автобусних пасажирських перевезень міжміського значення зосереджено на Центральному автомобільному вокзалі та шести автостанціях в околицях регіону [15; 21].

Слід зауважити про наявність у регіоні розвинутої системи зелених насаджень, його основою слугує свого роду унікальний водно-зелений центр, діаметр якого становить 30 на 5 км. Він включає у себе акваторіальну частину річки Дніпро з прилеглими до неї островами та прибережними територіями. Водночас завдяки сприятливим природним умовам регіону було зумовлене формування кліматичних осередків: Конча-Заспа та Пуща-Водиця. Загалом територія зелених насаджень, що знаходиться в загальному користуванні, становить трохи більше 5,5 тис. га, у тому числі водними регіону, які охоплюють понад 2,3 тис. га [15].

У цілому ж забудована частина зазначеного регіону становить трохи більше 40% від загальної його площі, у тому числі: землі, що зайняті житловими багатоповерховими будівлями, – близько 6,5 тис. га; забудова громадського будівництва – 6,8 тис. га; будівлі виробничого призначення – 6,0 тис. га [3; 15; 21].

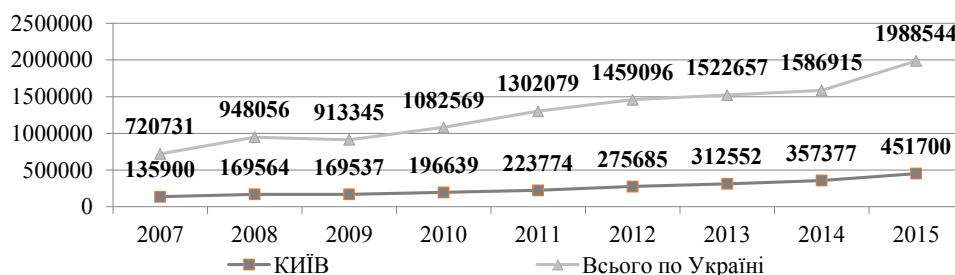
Валовий регіональний продукт Столичного регіону. Досліджуючи низку загальних показників соціально-економічного характеру Столичного регіону, слід звернути увагу на рівень показників валового регіонального продукту в загальному його обсязі та в розрахунку на одну особу. Отже, показник економічного розвитку зазначеного регіону із шести нами окреслених є лідируючим та становив на початку 2016 р. 451 700 млн. грн. та 155 904 грн. відповідно (рис. 1, 2).

Урбанізація, чисельність та густина населення Столичного регіону. Особливістю Столичного регіону з-поміж інших умовних регіональних відокремлень та обласних центрів країни, є найвищий рівень густоти та чисельності населення, значення яких на 1 січня 2017 р. становило 3493,86 осіб/кв. км та 2 925 760 осіб, або 6,9% відносно всього населення країни (рис. 3).

Житловий фонд Столичного регіону. Показник рівня пропозиції на регіональному ринку житлової нерухомості Столичного регіону відносно інших міст та обласних центрів є найвищим у державі, його значення станом на 1 січня 2017 р. становило 63 463 тис. кв. м наявного житлового фонду. Водночас за даним показником відносно інших нами визначених регіонів Столичний посідає останню – шосту – позицію (рис. 4).

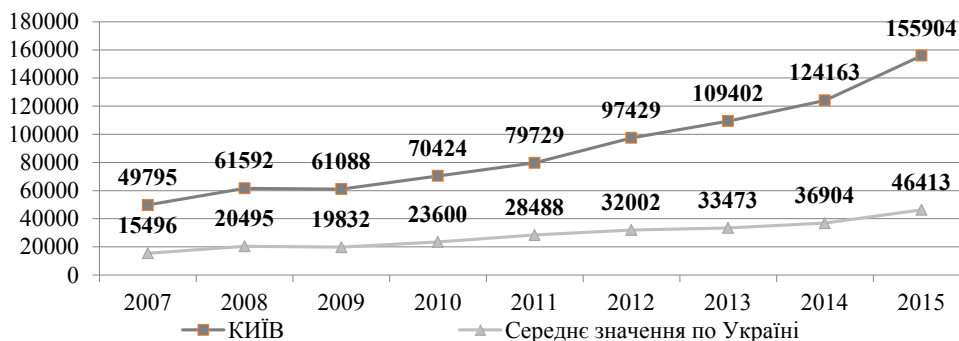
Характеризуючи типологію та принцип забудови регіону, слід відзначити, що в переважній більшості вона є комплексною та характеризується мікрорайонним типом забудови, наявністю великої кількості житлових комплексів [15].

На регіональному ринку житлової нерухомості Столичного регіону сьогодні є велика кількість пропозицій як на первинному, так і вторинному ринку. Суттєво збільшилася кількість на ринку

Рис. 1. Динаміка обсягів валового регіонального продукту Столичного регіону (млн. грн.)

Джерело: розроблено та систематизовано на основі [1; 3; 20]

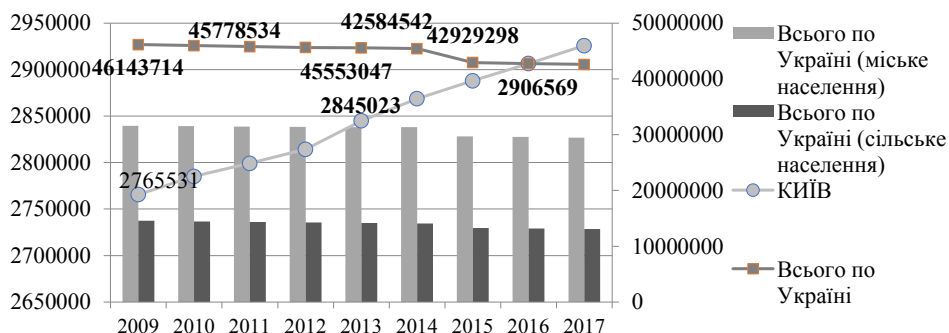

Рис. 1. Динаміка обсягів валового регіонального продукту Столичного регіону (млн. грн.)

Джерело: розроблено та систематизовано на основі [1; 3; 20]

Рис. 2. Динаміка обсягів валового регіонального продукту Столичного регіону в розрахунку на одну особу (млн. грн.)

Джерело: розроблено та систематизовано на основі [1; 3; 20]

Рис. 3. Динаміка чисельності населення Столичного регіону (на 1 січня, осіб)

Джерело: розроблено та систематизовано на основі [3; 17–19]

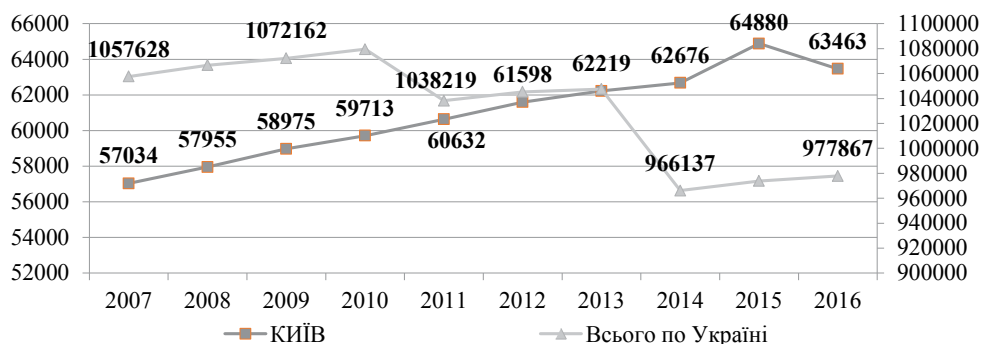

Рис. 4. Житловий фонд Столичного регіону (тис. кв. м загальної площі)

Джерело: розроблено та систематизовано на основі [3–9; 20]

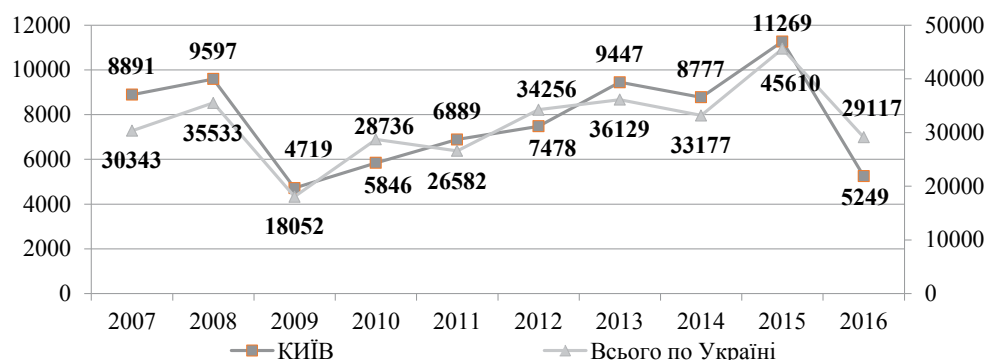

Рис. 5. Динаміка обсягів капітальних інвестицій у житлове будівництво Столичного регіону (у фактичних цінах, млн. грн.)

Рис. 6. Будівельна діяльність у Столичному регіоні

Джерело: розроблено та систематизовано на основі [3–9; 20]

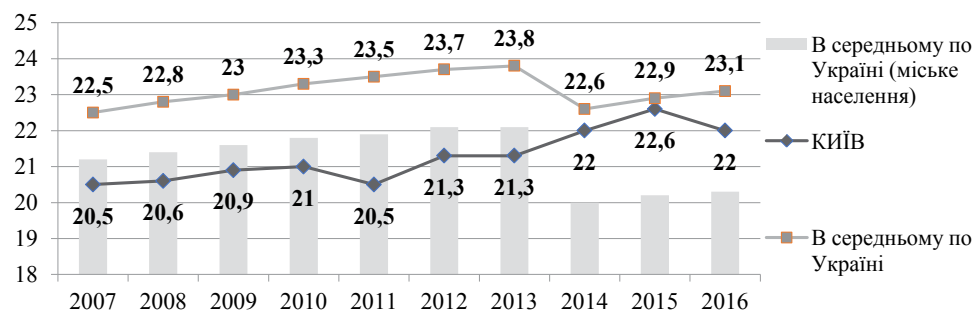

Рис. 7. Динаміка показників житлового забезпечення населення Столичного регіону (у середньому на одну особу, кв. м загальної площі)

Джерело: розроблено та систематизовано на основі [3–9; 20]

новозбудованих житлових об'єктів з уже здійсненим ремонтом різного рівня, адже для споживача сьогодні це відчутна перевага, оскільки вартість ремонтних робіт залишається на тому самому рівні, а подекуди суттєво дорожчає [15].

Загалом в останні роки склад пропозиції на ринку житла в регіоні змінився, адже відчутно зменшився попит на однокімнатні житлові об'єкти та підвищився на дво- та трикімнатні квартири. Водночас для покупця дедалі цікавішою стала територіальна розміщеність потенційних житлових об'єктів, яка значно змістилася на околиці міста Києва.

Що стосується показників попиту на вторинному ринку в Столичному регіоні, то він загалом складається з об'єктів економічного та соціального рівнів. Бізнес-клас користується відносно достатнім попитом у новозведених житлових будинках у центральній частині міста та прилеглих до нього районах, іноді в спальних районах із високорозвинутою соціально-транспортною інфраструктурою. У секторі преміальної нерухомості кількість операцій знаходиться на природньо низькому рівні, адже для економії покупці дедалі більше уваги звертають на просторі житлові об'єкти у відносно нових будівлях віком 5–10 років.

Капітальні інвестиції в житлове будівництво Столичного регіону. Загалом показники структури та пропозиції на регіональному ринку житлової нерухомості Столичного регіону відображають загальні тенденції капітальних інвестиційних обсягів у житлове будівництво [15]. За даним показником частка Столичного регіону відносно даного

показника в масштабах країни становила впродовж 2007–2016 рр. 78 162 млн. грн., а це близько 18% у масштабах країни (рис. 5, 6).

Аналізуючи рис. 6, можемо спостерігати те, що обсяги капітальних інвестицій у житлове будівництво є співставними відносно обсягів прийнятої в експлуатацію житлової площі в Столичному регіоні.

Забезпеченість населення Столичного регіону житловим фондом. Незважаючи на високий рівень обсягів прийнятої в експлуатацію житлової площі в Столичному регіоні та значні обсяги капітальних інвестицій у житлове будівництво, за показником забезпеченості населення житловим фондом даний регіон посів останню позицію із шести нами окреслених та становив на кінець 2016 р. 22,0 кв. м/особу. У масштабах країни середнє значення даного показника на початку 2017 р. становило 23,1 кв. м/особу (рис. 7).

Така ситуація виникла у зв'язку з особливою територіальною та адміністративною специфікою Столичного регіону, оскільки його фактичні межі постійно розширюються, а кількість населення зростає.

Зайнятість та доходи населення. Відомо, що однією з основних умов для позитивного, стабільного розвитку та подальшого функціонування ринку житлової нерухомості любого рівня є показник рівня доходів населення. За даним показником серед окреслених нами регіонів Столичний займає третю позицію, що в січні 2017 р. становив 338 679 млн. грн.

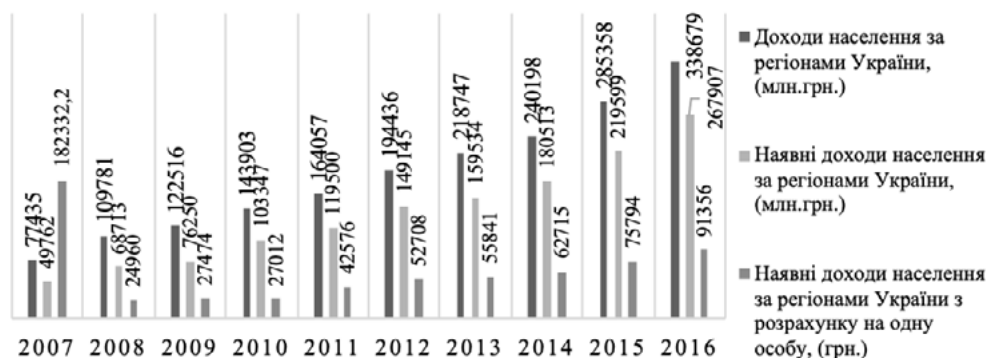

Рис. 8. Динаміка показників рівня доходів населення Столичного регіону

Джерело: розроблено та систематизовано на основі [9]

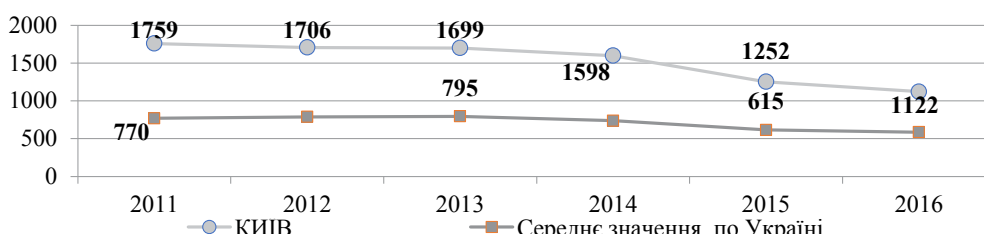

Рис. 9. Динаміка вартості квадратного метра житлової нерухомості у Столичному регіоні (дол. США)

За показником наявного доходу населення позиція регіону є другою – 267 907 млн. грн. Водночас за умови розподілу наявних доходів населення в розрахунку на одну особу Столичний регіон з-поміж інших є безумовним лідером – 91 356,6 грн. (рис. 8).

Ціноутворення на об'єкти житлової нерухомості Столичного регіону. Процес цінового утворення на Столичному регіональному ринку житлової нерухомості відносно інших суттєво різниться. Викликає таке явище певною особливістю зазначеного регіону, що відображається в загальних його соціально-економічних показниках та уособленості ринків, що діють у його межах. Не винятком став і ринок житлової нерухомості [15].

Аналізуючи усереднені показники вартості квадратного метра площі житла у Столичному регіоні, видно, що вони є на порядок вищими відносно інших регіональних показників. Водночас упродовж останніх шести років, як і в інших виділених нами регіонах, ми можемо спостерігати спад цінової динаміки, що становив близько 36%, яка є особливо відчутною з 2014 р. (рис. 9).

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, в умовах глобальних проявів конкуренції оцінка соціально-економічних особливостей регіону, яка поєднує у собі демографічні, географічні, економічні та інші чинники, відіграє вирішальну роль у ринковому процвітанні зазначеного регіону. Загалом у результаті дослідження соціальних та економічних особливостей столичного регіонального ринку житлової нерухомості було виявлено, а також відображено у статті характеристику промислового, господарського і територіального його розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валовий регіональний продукт України за 2014 рік, Київ, 1998–2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2008_u.htm (дата звернення: 16.02.19).
2. Демографічний щорічник «Населення України». URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nasel_zb.htm (дата звернення: 19.02.18).
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.02.18).
4. Житлове будівництво в Україні у 2000–2009 роках. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.02.18).
5. Житлове будівництво в Україні у 2007–2013 роках. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.02.18).
6. Житлове будівництво в Україні у 2010–2015 роках. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.02.18).

7. Капітальні інвестиції в Україні за січень–грудень 2016 року. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.02.18).

8. Капітальні інвестиції в Україні у 2007–2011 роках. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.02.18).

9. Капітальні інвестиції в Україні у 2010–2015 роках. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.02.18).

10. Консалтингова компанія «Увекон». Офіс, веб-ресурс аналіт. компанії-оцінювача. Київ, 2002–2018. URL: <https://www.ua-region.com.ua/32553089> (дата звернення: 19.02.18).

11. Консалтингова компанія SV-Development. URL: http://www.svdevelopment.com/ua/web/house_costs (дата звернення: 19.02.18).

12. Павлов К.В. Інноваційний підхід до регіонування ринків житлової нерухомості в Україні. *Наука й економіка*. 2017. № 2. С. 78–85.

13. Павлов К.В. Оцінка конкурентоспроможності регіональних ринків житлової нерухомості України : монографія. ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2018. 482 с.

14. Павлов К.В. Регулювання інвестиційно-житлових відносин в Україні : монографія. Рівне : НУВГП, 2013. 250 с.

15. Павлов К.В. Столичний регіональний ринок житлової нерухомості: тенденції та конкурентні особливості. *Глобальні виміри захисту економічної конкуренції* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 28 лютого 2018 р. Київ : Тенар, 2018. С. 106–107.

16. Прийняття в експлуатацію загальної площі житла та кількість збудованих квартир. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/kb/pvezk_r.htm (дата звернення: 20.02.18).

17. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України» на 1 січня 2015 р. *Державна служба статистики України*. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2015/zb_nas_14.pdf (дата звернення: 21.02.18).

18. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України» на 1 січня 2016 р. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2016/zb_nas_15.pdf (дата звернення: 21.02.18).

19. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України» на 1 січня 2017 р. *Державна служба статистики України*. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2017/zb_chnn_0117.pdf (дата звернення: 21.02.18).

20. Статистичний збірник «Україна в цифрах 2016». *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm (дата звернення: 21.02.18).

21. Тенденції ринку нерухомості України: реалії та прогнози. 2007–2013 : монографія / за ред. О.І. Драпіковського, І.Б. Іванової. Київ : Арт Економі, 2012. 240 с.

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ РЕГІОНУ

STRATEGIES FOR EFFECTIVE MANAGEMENT OF THE REGION'S COMPETITIVENESS

У статті розглядається, що ефективність управління конкурентоспроможністю регіону передбачає досягнення органами територіальної влади під час реалізації політики підвищення конкурентоспроможності регіону стратегічного та тактичного рівнів запланованих цілей за мінімально використаних ресурсів та часу. Воно має здійснюватися з дотриманням принципів рівноваги, гармонійності, стабільності, інноваційності та зворотності, ефективність якої передбачається у поєднанні двох необхідних напрямів регіонального розвитку в умовах здійснення реформи децентралізації публічної влади в країні. Перший напрям відображений в основній політиці підвищення конкурентоспроможності регіону, яка поділяється на рефокусну, дуалістичну, директивну. Друга політика відноситься до сучасної умови розвитку регіону, його інноваційно-інвестиційної діяльності і розділена на додаткові політики впливу на дану діяльність регіону: екстенсивну, інтенсивну, помірну.

Ключові слова: конкурентоспроможність регіонів, управління конкурентоспроможністю регіонів, інноваційно-інвестиційна діяльність регіонів.

В статье рассматривается, что эффективное управление конкурентоспособно-

стью региона предполагает достижение органами территориальной власти при реализации политики повышения конкурентоспособности региона стратегического и тактического уровней запланированных целей при минимально использованных ресурсах и времени. Оно должно осуществляться с соблюдением принципов равновесия, гармоничности, стабильности, инновационности и возвратности, эффективность которой предполагается в сочетании двух необходимых направлений регионального развития в условиях осуществления реформы децентрализации публичной власти в стране. Первое направление отражено в основной политике повышения конкурентоспособности региона, которая делится на рефокусную, дуалистическую, директивную. Вторая политика относится к современным условиям развития региона, его инновационно-инвестиционной деятельности и разделена на дополнительные политики влияния на эту деятельность региона: экстенсивную, интенсивную, умеренную.

Ключевые слова: конкурентоспособность регионов, управление конкурентоспособностью регионов, инновационно-инвестиционная деятельность регионов.

УДК 338.242

Романко О.П.

к.е.н., доцент, доцент кафедри теорії та економіки

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

In order to develop regional management in the implementation of management decisions to increase regional competitiveness there is a need in the effective management strategy of regional competitiveness. But in terms of a reform concerning the regional authorities' decentralization, the subjects of the regional management require scientific developments and findings to their application for socio-economic development of the territories. The purpose of the article is to develop proposals for forming a strategy of effective competitiveness management of a comprehensive approach, which embraces its economic activity and innovation and investment activity in the region. To solve the set tasks and achieve the objective of this research, the following research methods have been applied: a semantic analysis to refine the economic category (effective management of the competitiveness of the region), strategic and structural-functional analysis (to develop the conceptual foundations of a strategy for effective management of the competitiveness of the region on the basis of its innovation and investment activity). The article also reveals the theoretical fundamentals and principles of formation the modern management of the region's competitiveness, the effectiveness of which is supposed to combine two essential directions of regional development in terms of the implementation of the reform of decentralization of public authority in the country. The first direction is reflected in the policy of increasing the competitiveness of the region, which is divided into refocus, dualistic and the directive one. The second policy concerns the modern conditions of the region's development, its innovation and investment activity and is divided into the following additional policies of influence on this activity in the region i.e. extensive, intensive and a moderate one. The policy of improving the regional competitiveness is wider and involves all key elements of regional competitiveness. A grouping of regions in this matrix is based on regional levels of competitiveness, innovation and investment activity.

Key words: competitiveness of regions, regional competitiveness management, innovation and investment activity of regions.

Постановка проблеми. Для розвитку регіонального управління у частині реалізації управлінських рішень підвищення та утримання регіональної конкурентоспроможності стає необхідним у формуванні ефективної стратегії управління регіональною конкурентоспроможністю. Основним нормативно-правовим актом, який визначає принципи та положення такої стратегії, є методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій (із 2002 р.). Вони визначають єдину методику підготовки стратегії регіону та щорічну програму економічного і соціального розвитку регіону для всієї країни. Відповідно до методичних рекомендацій, існують різні періоди дії стратегій: на середньостроковий (4–6 років) та довгостроковий (10–15 років). У таких стратегіях ураху-

ються загальнодержавні пріоритети, конкурентні переваги, обмеження, загрози і проблеми розвитку кожного регіону, визначаються першочергові завдання його розвитку, передбачаються дії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямовані на реалізацію визначених завдань [1, с. 27].

Регіональні стратегії розвитку можуть бути базою для розроблення середньострокових і щорічних програм економічного і соціального розвитку регіонів, угод між центральними законодавчими і виконавчими органами влади та органами регіональної виконавчої влади і місцевого самоврядування щодо регіонального розвитку критеріїв визначення депресивних територій [2, с. 2]. Стратегічне управління територіальним

розвитком будується за допомогою вищезазначених документів, управлінці організацій та органів влади використовують їх для прийняття правильних управлінських рішень. При цьому стратегія може змінюватися залежно від альтернативних напрямів розвитку регіону [3, с. 12].

Перевагами формування стратегії регіонального розвитку, згідно з державними рекомендаціями, є необхідність аналізу та оцінки наявних переваг та загроз регіону, чітка структура такої стратегії, план дій, що визначає поточні пріоритети, діяльність регіону та планування з розрахунком позитивної динаміки економічно-соціальної сфери регіону [4, с. 21]. Однак для наукової дискусії залишається питання формування рекомендацій та пропозицій щодо умов формування стратегії, принципів та підходів до змістовного наповнення з урахуванням диференціації регіонів, що призначене для збільшення ефективності управління регіоном у певних напрямках соціально-економічного розвитку. Питання наповнення стратегії та її реалізації є прерогативою регіонального управління, а результативність та ефективність має велике значення для рівня національної економіки. Адекватність політики її задіяних механізмів впливу та своєчасності виконання забезпечується органами місцевої влади. Однак питання широти повноважень та фінансової забезпеченості залишається відкритим у період державної реформи децентралізації [5, с. 102].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз фундаментальних джерел та періодичних видань показав, що наявні теоретичні та практичні дослідження в галузі розвитку регіональної економіки та конкурентоспроможності регіонів у сукупності утворюють досить широку інформаційну базу. Серед робіт українських учених можна виділити праці В.Е. Будякова, С.О. Безуглої, В.Ф. Гарячук, В.І. Шевченко-Марсель, С.Ю. Кулакова, Л.А. Яремко, О.О. Другова, С.В. Мочерного, І.О. Дегтярьової та іноземних: І. Бегга, Г. Брістова, Л. Крістона, Л. Сескіна та ін. Водночас залишається багато дискусійних питань щодо опорних принципів у виборі стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону з урахуванням сучасних тенденцій у регіоналістиці та їх поєднання для ефективного управління даною сферою.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення пропозицій формування ефективної стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону з урахуванням його економічних результатів та інноваційно-інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне управління регіоном передбачає забезпечення механізмів отримання органами регіонального управління планованих позитивних результатів у різних сферах регіону. Із погляду практики регіоналізму це не завжди можливо

досягнути через велику кількість невизначених та непередбачуваних чинників впливу, у тому числі суб'єктивного [6, с. 25]. Однак постійне досягнення результативності під час здійснення функцій усіма ієрархіями управління територіями забезпечує наявність досвіду в побудові політики ефективного управління. Це супроводжується послідовним викорененням «гальмуючих» перешкод для її реалізації.

Ефективне управління конкурентоспроможністю регіону передбачає досягнення органами територіальної влади під час реалізації політики підвищення конкурентоспроможності регіону стратегічного та тактичного рівнів запланованих цілей за мінімально використаних ресурсів та часу. Вона має здійснюватися з дотриманням принципів рівноваги, гармонійності, стабільності, інноваційності та зворотності.

У досягненні ефективності управління конкурентоспроможністю більше переваг у формуванні стратегії на регіональному рівні, ніж на національному, оскільки регіоном ураховуються всі переваги та перспективи розвитку, а державою це здійснюється поверхнево. Розроблення підходів до формування стратегії ефективного управління конкурентоспроможністю регіону стикається з найбільшою складністю – вибором здійснення політики управління даною регіональною сферою та наповненням її механізмів і технологій досягнення відповідних цілей. Суб'єктам управління такий підбір відповідної політики підвищення конкурентоспроможності регіону рекомендовано здійснювати, опираючись на наукові розробки та пропозиції, що мають у своїй основі науково-економічні аргументи і досліджений світовий досвід.

Від адекватного підбору регіональної політики щодо управління конкурентоспроможністю залежать:

- відповідність типу політики рівню регіональної конкурентоспроможності, що здійснює індивідуальний регіональний підхід;
- відповідні заходи реалізації політики, які адекватні регіональному стану конкурентоспроможності;
- відповідна система інструментів та технологія підвищення регіональної конкурентоспроможності з ефективністю впливу;
- урахування функціональної приналежності та необхідності в реалізації регіональних суб'єктах економічного та неекономічного населення, організацій тощо;
- можливість упровадження інноваційних заходів для їх випробування на регіональному рівні з подальшою пропозицією для національної економіки;
- підвищення споживання інновацій для регіональних потреб управління та на економічно-соціальному рівні;

– розгалуження і кооперування ієрархії суб'єктів територіального управління над визначеними цілями стратегічного та тактичного рівнів.

На нашу думку, управління конкурентоспроможністю має бути основаним на виборі політики здійснення підвищення рівня конкурентоспроможності регіону, що має в основі активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності регіону. Такий симбіоз має призвести до закладення фундаменту для регіонального інноваційно-інвестиційного розвитку, що, відповідно, стане рушійною силою зростання конкуренції регіонів України, а в подальшому й нової національної політики.

Політика конкурентоспроможності регіону не може бути спільною для всіх регіонів України. Зважаючи на різний стан регіональної економіки, напрями розвитку, економічні передумови, конкурентні переваги та способи їх отримання, для регіонів необхідно вибирати максимально відповідний тип політики [7, с. 31]. Така відповідність дасть можливість розглядати регіон як окремий індивідуальний суб'єкт економічної національної системи, а адаптивні під його рівень конкурентоспроможності заходи матимуть ефективний вплив.

Основний принцип вибору політики підвищення конкурентоспроможності регіону полягає у такому: чим вищі показники рівня конкурентоспроможності регіону, тим менш активно необхідно застосовувати інструменти активізації та стимулювання, і, навпаки, чим нижчі показники, тим більший вплив економічна сфера регіону потребує від суб'єктів регіонального управління. Крім того, пакет заходів здійснюється залежно від попереднього досягнення регіоном конкурентоспроможності. Вибір політики підвищення конкурентоспроможності регіону повинен урахувати й рівень інноваційно-інвестиційної діяльності регіонів на сучасному етапі. Таке економічне поєднання дасть змогу сформувати систему взаємодоповнюючих заходів, а їх ефективність підвищить регіональну соціально-економічну діяльність регіону.

Відповідно до рівнів конкурентоспроможності та інноваційно-інвестиційної діяльності, здійснюється групування регіонів та підбір типу політики підвищення конкурентоспроможності регіонів України. Для цього виділимо два типи політики підвищення конкурентоспроможності регіону: основні та додаткові. Основні типи політики спрямовані на загальноекономічне підвищення конкурентоспроможності регіонів, а додаткові типи політики впливають на інноваційно-інвестиційну діяльність регіону. Забезпечення взаємозв'язку основних і додаткових типів політики здійснюється суб'єктами регіонального управління. Розроблення та реалізація такої комплексної політики регіону має здійснюватися злагоджено та координуватися усією ієрархією регіональних органів влади.

Незважаючи на певну універсальність запропонованої нами політики підвищення конкурентоспроможності до певної кількості регіонів, слід погодитися з Т. Безверхнюк, що стратегія управління конкретним регіоном завжди індивідуальна. У процесі її адаптації до конкретного регіону необхідно враховувати всі чинники його функціонування у взаємозв'язках, у тому числі потенційні, які надають нові можливості для діяльності регіональних суб'єктів. Не менш важливим завданням є аналіз їхньої готовності до кооперації та визначення реальних спільних цілей [3, с. 102].

Основними типами політики підвищення конкурентоспроможності регіону є **рефокусна, дуалістична та директивна**. До додаткової політики, що здійснюється через вплив на його інноваційно-інвестиційну діяльність, виділяємо за мірою впливу на цю сферу **помірну, інтенсивну та екстенсивну**. Поєднання основної та додаткової політики підвищення регіональної конкурентоспроможності формує змістовне наповнення стратегії ефективного регіонального управління конкурентоспроможністю регіону на стратегічному та тактичному рівнях.

Під час реалізації додаткових політик значна увага приділяється неекономічним чинникам впливу, наприклад популяризації інноваційної діяльності, суб'єктам їх створення та споживання, підвищенню інформаційної обізнаності населення регіону щодо інноваційного споживання регіоном та значення для регіонального розвитку. Регіону під силу створити інформаційний простір як загального, так і індивідуально орієнтованого на групи населення. Усе це здійснюється для підвищення запитів населення до інноваційного продукту та підвищення їх життєдіяльності з їх споживання. Більш складними є заходи з підвищення інтелектуалізації населення через свою комплексність та охопленість, однак без такого впливу неможливий розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності в регіоні та держави у цілому. Переваги регіонального рівня здійснення такого впливу є в можливостях та доступі до регіональних засобів масової інформації та регіональна обізнаність економічної і менталітетної особливостей населення.

Висновки з проведеного дослідження. Поєднання основної та додаткової політики збільшить ефективність управління конкурентоспроможністю регіону. Успіх будь-якої політики регіону залежить і від правильного підходу до підбору типу її здійснення, системи механізмів впливу, засобів та інструментів. Особливості такого поєднання полягають в активізації важливого елемента сьогодення – інноваційно-інвестиційної діяльності регіону та виділенні його в окрему додаткову політику. Політика підвищення регіональної конкурентоспроможності є ширшою і задіює всі основні

елементи регіональної конкурентоспроможності. Також дане поєднання двох політик має ієрархічне значення, побудова нового типу залежить від побудови попереднього типу як фундаментальної основи. Таке поєднання має рекомендаційний характер для здійснення стратегії ефективного управління конкурентоспроможністю регіонів України.

Основні переваги поєднання основної та додаткової політик підвищення регіональної конкурентоспроможності:

1. Сучасний підхід до формування змісту та напрямів впливу на економічну та інноваційно-інвестиційну діяльність регіону.

2. Основна та додаткова політики мають самостійний характер, а їх симбіоз підвищує ефективність та час досягнення запланованих цілей.

3. Політики дають місце для індивідуально регіонального підходу до вибору механізмів здійснення, вказуючи напрями регіонального розвитку.

4. Еволюційний характер послідовності здійснення політики підвищення регіональної конкурентоспроможності національного рівня у цілому.

5. Враховує економічні заходи впливу й акцентує на окремих неекономічних допоміжних заходах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про прийняття за основу проекту закону України про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік : Постанова ВРУ від 15.04.2010 № 2131-VI URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 04.03.2019).
2. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку : Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 № 224. URL: <http://www.uazakon.com/document/spart09/inx09341.htm>. (дата звернення: 04.03.2019).
3. Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2011 р. № 1186. *Видавництво Україна*. 2011. № 91. С.126. Ст. 3294.
4. Безверхнюк Т.М. Ресурсне забезпечення регіонального управління: теоретико-методологічні засади : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 320 с.
5. Дегтярьова І.О. Фактори підвищення конкурентоспроможності сучасного регіону URL: http://www.ac-ademy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Degtyareva_IO.pdf (дата звернення: 04.03.2019).
6. Бірюков А.В. Інклюзивний розвиток в контексті глобальної революції. *Економічні стратегії*. 2011. № 12. С. 81.
7. Carron G. Strategic Planning. Concept and rationale. Washington : UNESCO, 2010. 25 p.

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
РЕГІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУGENERAL FEATURES OF DEVELOPMENT
OF REGIONAL INFORMATIVE MANAGEMENT

У статті розглянуто поняття регіонального інформаційного менеджменту як новий науковий напрям ефективного управління соціально-економічним розвитком регіону, який має свій науково-пошуковий простір, об'єкт і предмет дослідження, понятійно-категоріальний апарат. Регіональний інформаційний менеджмент розглядається з позиції системності як сукупність дій, що стосуються обґрунтування, прийняття, реалізації управлінських рішень на основі використання інформаційних ресурсів та ІКТ.
Ключові слова: інформація, регіональний інформаційний менеджмент, інформаційна економіка, інформаційні ресурси.

В статье рассмотрено понятие регионального информационного менеджмента, как новое научное направление эффективного управления социально-экономическим развитием региона, которое имеет свое научно-поисковое пространство, объект и предмет исследования, понятийно-категориальный аппарат. Региональный инфор-

мационный менеджмент рассматривается с позиции системности как совокупность действий, которые касаются обоснования, принятия, реализации управленческих решений на основе использования информационных ресурсов и ИКТ.

Ключевые слова: информация, региональный информационный менеджмент, информационная экономика, информационные ресурсы.

The concept of regional info management is considered in the article, as new scientific direction of effective management socio-economic development of region, which has the searching space, object and article of research, concept-category vehicle. A regional informative management is examined from position of the system, as an aggregate of actions, which touch a ground, acceptance, realization of administrative decisions on the basis of the use

Key words: information, regional informative management, informative economy, informative resources.

УДК 005:004

Шапошников К.С.

д.е.н., професор,
директор Причорноморського
науково-дослідного інституту
економіки та інновацій

Постановка проблеми. Світові глобалізаційні процеси значно посилюють інтерес до теоретичного осмислення особливостей впливу інформації та ІКТ на соціально-економічні, політичні та культурні перетворення в сучасній економічній системі. Глобалізація й інтенсифікація інформаційних процесів, інформатизація усіх сфер діяльності суспільства, підвищення рівня розвитку інформаційної інфраструктури, необхідність залучення нових технологій у виробничий процес ставлять принципово нові завдання у сфері активізації соціально-економічних процесів регіонального управління. Проблеми і перспективи розвитку інформаційної економіки в масштабах країни та регіону вимагають змін у теорії і практиці управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом посилилася увага економістів до проблем ефективного управління регіональним соціально-економічним розвитком, що пояснюється не тільки світовими економічними тенденціями, а й суто регіональними економічними проблемами. Тривала економічна криза, гострота регіональних диспропорцій вимагають сьогодні розроблення нових підходів до регіонального управління. Без упровадження ефективної політики управління, яке спрямоване на вирішення проблем регіонального розвитку, неможливо створити умови для виходу економіки України на шлях стійкого економічного зростання. Інтенсифікація економічного розвитку регіонів перш за все передбачає активізацію інформаційного чинника.

Постановка завдання. Метою статті є формування нового теоретико-методологічного підходу до розуміння ключової спрямованості розвитку регіонального інформаційного менеджменту в контексті розвитку соціально-економічних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформація і знання виступають сьогодні головними чинниками розвитку сучасної економіки та важливими факторами виробництва й економічного зростання. Формування інформаційної економіки тісно пов'язане з розвитком інформаційного суспільства, що зумовлює кардинальні зміни в економічній системі країни та її регіонів.

У формування уявлення про підходи до управління регіонами країни, регіональний розвиток, засади розроблення та здійснення регіональної політики вагомий внесок зробили такі провідні науковці, як З.С. Варналій, С.О. Довгий, О.В. Копійка, Ю.Т. Черепін, М.П. Бутко, Д.М. Стеченко та ін. [1–4].

Низка дослідників сфери регіонального менеджменту, інформаційної економіки та інформаційного суспільства виокремлює такі ознаки інформаційних перетворень в економіці:

інформація стає найважливішим ресурсом соціально-економічного розвитку, зростає інформаційна насиченість господарської, економічної, фінансової, управлінської, комерційної, виробничої, культурної, освітньої сфер діяльності [5];

– посилюється роль інформації та знань у житті суспільства, показники економічного зростання

пов'язані виключно з інформацією, знаннями, їх реалізацією й упровадженням у традиційні сфери [6];

– відбувається перехід від «економіки речей» до «економіки знань», науково-технічні зміни поступово перетворюються на інтелектуально-інформаційні, змінюється значення нових чинників виробництва та їх використання [7];

– з'являється особливий сектор економіки, пов'язаний з індустрією інформаційних-комунікаційних технологій (ІКТ) [6];

– спостерігається відтік робочої сили зі сфери матеріального виробництва в інформаційно-комунікаційну, все більша частка ВВП забезпечується діяльністю з виробництва, обробки, зберігання й розповсюдження інформації, знань, що призводить до збільшення числа зайнятих цією діяльністю [8];

– змінюється значення суспільних інститутів, форм їх взаємовідносин, рушійних сил, властивих економічній системі [9].

Отже, зміни, які спричинили розвиток інформаційних відносин в суспільстві, потребують розроблення нових сучасних підходів до ефективності регіонального управління, що відповідають викликам часу й реальним соціально-економічним умовам.

В Україні та її регіонах досить гостро стоїть проблема створення ефективної управлінської системи, яка відповідала б сучасним реаліям. Багато соціальних та економічних проблем пов'язано саме з неефективною моделлю регіонального управління. Вивчення закордонного та вітчизняного досвіду щодо змін, які відбулися у сучасному інформаційному суспільстві, розроблення нових підходів до практики регіонального управління дали змогу визначити таке поняття, як «регіональний інформаційний менеджмент».

Проведені дослідження щодо систематизації та узгодження понятійного апарату цього наукового напрямку виявили, що регіональний інформаційний менеджмент поєднує наукові здобутки за напрямками «регіональний менеджмент», «інформаційний менеджмент», «інформаційна економіка», «інформаційне суспільство».

Дослідження літературних джерел із теорії та практики регіонального управління, регіонального розвитку, інформаційного менеджменту дали змогу дійти висновку про те, що регіональний інформаційний менеджмент можна розглядати як науковий напрям ефективного управління соціально-економічним розвитком регіону, який має свій науково-пошуковий простір, об'єкт і предмет дослідження, понятійно-категоріальний апарат.

Наукові основи регіонального інформаційного менеджменту полягають у системі наукових знань, які є його теоретичною базою: закономірності, принципи, методи, моделі, механізми, система регіонального інформаційного менеджменту. Від-

значимо, що система наукових знань РІМ в Україні знаходиться на стадії формування.

Із позиції системності регіональний інформаційний менеджмент (РІМ) можна розглядати як сукупність дій, що стосуються обґрунтування, прийняття, реалізації управлінських рішень на основі використання інформаційних ресурсів та ІКТ. Системі РІМ зображено на рис. 1.

Щодо визначення об'єкта регіонального інформаційного менеджменту, то він може розглядатися як управління інформаційними ресурсами регіону за допомогою застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), інтелектуальним та інноваційним потенціалом на основі інформаційно-аналітичного, правового, кадрового та науково-методичного забезпечення системи регіонального управління.

Перед регіональним інформаційним менеджментом як наукою управління стоїть завдання знайти і розробити механізми, методи і засоби, які дали б змогу забезпечити найбільш ефективний рівень регіонального розвитку.

Для підтримки прийняття управлінських рішень, аналізу та оцінки тенденцій економічного розвитку регіону необхідне застосування інформаційно-аналітичного забезпечення в системі РІМ. Основна мета інформаційно-аналітичного забезпечення – перетворення початкової інформації про стан і умови функціонування об'єкта управління в інформацію про найбільш раціональний шлях досягнення бажаного результату в майбутньому. Кількість, зміст і своєчасність отримання такої інформації визначають якість рішень, що приймаються, й ефективність регіональної економічної системи.

Важливим питанням у рамках реалізації ефективного управління постає кадрове забезпечення. Від кадрового потенціалу, професійних та особистісних якостей управлінського апарату значною мірою залежить вирішення поставлених завдань. Висока якість підготовки фахівців у системі РІМ досягається за рахунок застосування інституту освіти, розвиненої навчально-матеріальної і наукової бази, інтегрованих багаторівневих навчальних програм, залучення професорсько-викладацьких кадрів вищої кваліфікації тощо.

Питання нормативно-правового регулювання інформаційної діяльності в системі РІМ полягають в адаптації відповідного законодавства до нових умов суспільного розвитку, передусім пов'язаних із виникненням нових відносин, що притаманні інформаційному суспільству. На жаль, сучасні закони, постанови, накази щодо впровадження інформаційних технологій, інформаційної діяльності не відповідають належному рівню їх правового забезпечення: одні можуть суперечити іншим або містити перепони для його реалізації. Тому лише впорядкована, добре налагоджена норма-

тивно-правова база дає змогу виконувати весь спектр завдань інформаційної політики на державному і регіональному рівнях.

Науково-методичне забезпечення передбачає розроблення стандартів, документів організаційно-методичного характеру, які визначають норми, правила, характеристики, що використовуються для вирішення завдань РІМ.

Механізм регулювання соціально-економічного розвитку регіонів у системі РІМ включає сукупність економічних, мотиваційних, організаційних, правових засобів, методів і форм управління інформаційною діяльністю.

Найважливішим завданням регіонального інформаційного менеджменту має бути раціональне формування й ефективне використання інформаційних ресурсів, що відбивають і забезпечують процес управління. Внаслідок цього велику актуальність придбаває проблема їх ефективного використання в інтересах стійкого соціально-економічного розвитку регіону.

Ефективне управління та використання інформаційних ресурсів набуває особливу увагу і значущість у системі РІМ.

Як економічна категорія інформаційні ресурси являють собою сукупність відокремлених знань людини про процеси або явища, представлені у формалізованому вигляді та відображені на твердому носії. Як технічна категорія інформаційні ресурси являють собою сукупність інформаційних об'єктів, відображених у знаковій формі на матеріальних носіях, що містять інформацію про події та процеси реального світу.

Для ефективного використання інформаційних ресурсів і знань у системі РІМ необхідно вирішити такі питання, як:

- розроблення методичних походів до оцінки рівня забезпеченості й використання інформаційних ресурсів в економіці регіону;
- створення нормативно-правового забезпечення щодо використання інформаційних ресурсів регіону;
- створення первинних і похідних інформаційних масивів і продуктів, що становлять регіональні інформаційні ресурси;
- забезпечення вільного доступу громадян і установ до регіональних інформаційних ресурсів, що не містять відомостей, що становлять державну,

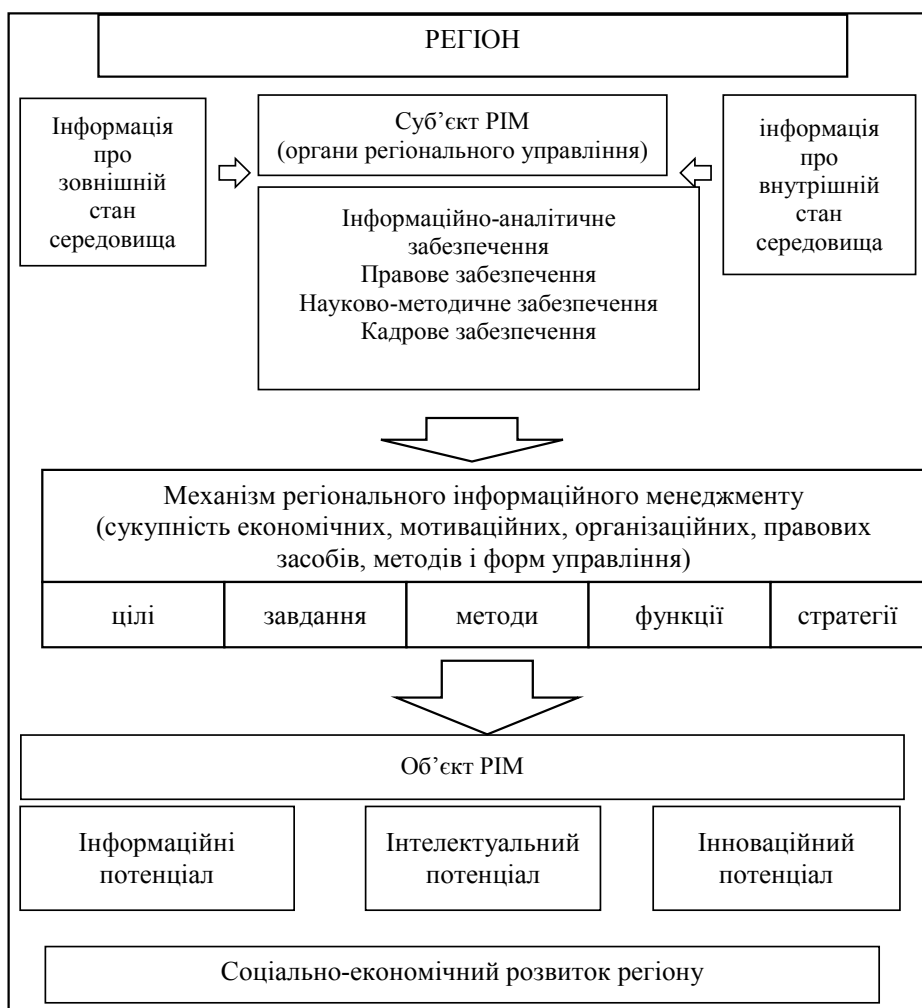

Рис. 1. Система регіонального інформаційного менеджменту

комерційну, службову або особисту таємницю; координація діяльності різних відомчих регіональних структур щодо формування інформаційних ресурсів;

– розроблення системи показників щодо оцінки рівня розвитку інформаційної інфраструктури, яка забезпечує використання інформаційних ресурсів у регіоні;

– розроблення основних напрямів підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів як чинника розвитку регіону.

Для збереження, поширення і комплексного використання всіх видів інформаційних ресурсів, підвищення ефективності управління необхідне використання інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання завдань високого ступеня інформаційної складності.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій сприяє розробленню і виробництву матеріалів культурного й освітнього призначення та їх поширення; забезпечує можливість усім особам відігравати активнішу роль у житті суспільства на національному, регіональному і місцевому рівнях шляхом використання новітніх інформаційних технологій із метою: забезпечення безперешкодного доступу до інформації про місцеві, регіональні адміністративні та юридичні служби і прямі зв'язки з ними; доступу до офіційних текстів місцевих, регіональних і національних законів і нормативних актів, міжнародних договорів та рішень національних і міжнародних судових органів; сприяння максимально широкому доступу до новітніх інформаційних технологій і комунікаційних послуг, наприклад шляхом створення широкої мережі пунктів доступу у громадських місцях; сприяння ефективній міжнародній співпраці. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дасть змогу пришвидшити реалізацію поставлених цілей через скорочення часу на передавання та отримання інформації, а також зменшення паперової роботи завдяки електронним носіям інформації [10, с. 464].

Наступним об'єктом управління в системі РІМ автор виокремлює інтелектуальний потенціал. У літературних джерелах це поняття зводиться до нематеріальних активів, що акумульовані в наукових і повсякденних знаннях людей у вигляді об'єктів права інтелектуальної власності, накопиченого досвіду [11–13]. Уважається, що склад, якість і актуальність інтелектуальних ресурсів впливає на конкурентоспроможність та розвиток економічної системи. Вони є джерелом конкурентних переваг і здатні забезпечити економічну вигоду впродовж довгострокового періоду.

Ще одним об'єктом у системі РІМ слід виділити інноваційний потенціал регіону. Вивчення вітчизняного та закордонного досвіду показує, що інновації, які втілені в нових наукових знаннях, органі-

зації виробництва, кадровій політики є, за своєю суттю, інституціональною основою конкурентоспроможності і економічного та соціального розвитку регіональної економіки. Для формування регіональної інноваційної системи передбачається створення необхідних умов і ресурсного забезпечення для ефективної наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності в регіоні (розроблення інноваційних програм, проектів, що дають змогу оптимізувати витрати регіональних ресурсів та підвищити ефективність їх використання).

Втім, світовий досвід доводить, що саме активізація використання інформаційного чинника регіонами країни забезпечує зростання їхньої конкурентоспроможності й економічний розвиток, що дає змогу досягти істотного підвищення доходів та якості життя населення.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, узагальнюючи всі викладені положення, можна зробити висновок щодо визначення пріоритетності регіонального інформаційного менеджменту в системі розроблення пріоритетних напрямів економічного зростання, оскільки тільки за розбудови інформаційної моделі регіональної економіки є можливість прискорення науково-технічного прогресу, розширення кола науково-технічних знань, поліпшення виробничих процесів, зміни соціальних умов праці, підвищення конкурентоспроможності економіки, збільшення добробуту населення.

До основних проблем регіонального розвитку, на нашу думку, треба віднести розбудову ефективної регіональної інфраструктури, розроблення заходів щодо стимулювання інноваційних процесів у регіоні, залучення місцевої влади до активізації інноваційних процесів, відбір та реалізацію інноваційних проектів, які спроможні підвищити рівень економічного потенціалу регіону та ефективність регіональної економіки. Для вирішення поставлених завдань і проблем необхідно нормативно-правове забезпечення інформаційної діяльності, яке відповідає особливостям соціально-економічного розвитку регіону, відображає взаємодію процесів виникнення нових знань, реалізацію їх з урахуванням формування і задоволення суспільних потреб.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Варналій З.С. Стратегічні пріоритети регіонального розвитку України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2004. № 3(22). С. 8–17.
2. Довгий С.О., Копійка О.В., Черепін Ю.Т. Засади регіональної інформатизації : монографія ; за заг. ред. С.О. Довгого. Київ : Тираж, 2004. 304 с.
3. Регіональне управління: інноваційний підхід : навчальний посібник / М.П. Бутко та ін. Київ : Знання України, 2006, 560 с.
4. Стеченко Д.М. Програмно-цільова орієнтація в управлінні соціально-економічним розвитком

регіону. *Університетські наукові записки*. 2007. № 3. С. 167–171.

5. Новицький А.М. Феномен «інформаційного суспільства як об'єкт наукового дослідження. *Інформація і право*. 2011. № 1. С. 25–29.

6. Дзьобань О.Л. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності : монографія. Харків : Майдан, 2010. 260 с.

7. Ракитов А.И. Философия компьютерной революции. Москва : Политиздат, 1991. 287 с.

8. Баев О.О. Доступ до електронно-інформаційної інфраструктури та технологій в Україні. *Інформація і право*. 2011. № 2. С. 98–102.

9. Шпак Н.О., Венгер О.І. Переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 727. 479 с.

10. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект. *Інтелектуальний капітал*. 2002. № 1. С. 16–27.

11. Крупка Я., Хвищун І. Інтелектуальний капітал у підприємницькій діяльності. URL: nbuv.gov. Soc_Gum.

12. Чухно А. Інтелектуальний капітал : сутність, форми і закономірності розвитку. *Економіка України*. № 11. С. 48–55.

ФЕСТИВАЛЬНИЙ РУХ ЯК ОДИН ІЗ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ EVENT-ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

FESTIVAL MOVEMENT AS ONE OF THE PROSPECTIVE DIRECTIONS OF EVENT TOURISM DEVELOPMENT IN THE REGION

У статті досліджено особливості фестивального руху в місті Івано-Франківську як перспективного напрямку розвитку event-туризму в Україні. Проаналізовано особливості становлення та генезу фестивального руху, динаміку поширення та чинники збільшення кількості туристів у регіоні впродовж останніх років. Доведено еволюційні зміни поступового збільшення кількості фестивалів, окремі з яких стали міжнародними. Визначено мейнстріми та перспективи фестивального руху в місті Івано-Франківську і, як наслідок, імовірність підвищення рівня соціально-економічного зростання області, популяризації потенційних туристичних ресурсів, а також залучення більшої кількості інвестиційних коштів для розвитку інфраструктури міста і регіону в цілому. Із цих позицій івентивний туризм розглядається як вагомий джерело формування позитивного іміджу регіону та підвищення економічного рівня країни загалом. Отримані результати в подальшому сприятимуть розробленню різноаспектних моделей маркетингового розвитку фестивального туризму.

Ключові слова: фестиваль, регіон, фестивальний туризм, подієвий туризм, фестивальний рух.

В статье исследованы особенности фестивального движения в городе Ивано-

Франковске как перспективного направления развития event-туризма в Украине. Проанализированы особенности становления и генезиса фестивального движения, динамика распространения и факторы увеличения количества туристов в регионе на протяжении последних лет. Доказаны эволюционные изменения постепенного увеличения количества фестивалей, отдельные из которых стали международными. Определены мейнстримы и перспективы фестивального движения в городе Ивано-Франковске и, как следствие, вероятность повышения уровня социально-экономического роста области, популяризации потенциальных туристических ресурсов, а также привлечение большего количества инвестиционных средств для развития инфраструктуры города и региона в целом. С этих позиций ивентивный туризм рассматривается как весомый источник формирования позитивного имиджа региона и повышения экономического уровня страны в целом. Полученные результаты в дальнейшем будут способствовать разработке разноаспектных моделей маркетингового развития фестивального туризма.

Ключевые слова: фестиваль, регион, фестивальный туризм, событийный туризм, фестивальное движение.

УДК 338.48-611(477.86)

Щурик М.В.

д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Університет Короля Данила

Бринзей Б.С.

к.е.н., завідувач кафедри
підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності
імені академіка УАН Зіновія Манівія
Університет Короля Данила

Development of the event tourism is one of the most effective mechanisms for creating and supporting a positive image of the region as an event tourism destination, namely, as the territory which offers a certain selection of services corresponding to tourism demand. Event tourism is developing at a rather fast pace in the Carpathian region which attracts attention of research scholars as well as active tourists. Experts have proved that the development of an event tourism direction, which in the future may become one of the alternatives to the tourist development of the region in general, is becoming increasingly popular in the world and Ukraine. It should be noted that the focus is on conducting large-scale educational, sporting, cultural and entertainment shows that attract tourists to the regions, provide their promotion at the state and international levels. Among the economic measures that are part of the comprehensive development of the region, the leading role belongs to the city festivals. The article explores the features of the festival movement in Ivano-Frankivsk as a promising direction for the development of event tourism in Ukraine. The peculiarities of establishment and genesis of the festival movement, dynamics of distribution and factors of increase of the number of tourists in the region during the last years have been analyzed. The article proves the evolutionary changes of the gradual increase in the number of festivals, some of which have become international. We have determined the basic mainstreams and the prospects of the festival movement in Ivano-Frankivsk and, as a consequence, the probability of raising the level of social and economic growth in the region, popularization of potential tourist resources, as well as attraction of an increasing amount of investment funds for the development of the infrastructure of the city and region as a whole. In this regard, the event tourism is considered as a significant source of a positive image of the region and an increase in the economic level of the country as a whole. The obtained results will further contribute to the development of multi-dimensional models of marketing development of festival tourism.

Key words: festival, region, festival tourism, event tourism, festival movement.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів розвитку країни та регіону є туризм, який нині посідає провідне місце у світовій економіці. Україна має всі об'єктивні передумови, щоб стати однією з розвинених туристичних держав світу. Саме туризм здатен подолати розбіжності в розвитку окремих регіонів країни, які значно посилюлися останнім часом.

Роль фестивального туризму в Івано-Франківській області зростає з кожним роком, оскільки Прикарпаття є одним із перспективних туристичних регіонів держави і відіграє важливу роль у формуванні українського туристичного ринку. Активний розвиток туризму можливий завдяки

наявності та використанню унікальних природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів, інтегрованих із вигідним економіко-географічним положенням, самобутньою історією та культурою краю.

Туристична галузь відіграє провідну роль у місцевому економічному житті, зокрема сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву, збереженню екологічної рівноваги. Значний інтерес викликають туристичні події, оскільки сприяють формуванню туристичних потоків та позитивному впливу на розвиток туристичної інфраструктури. Туристична галузь визначена пріоритетною у стра-

тегіях розвитку області загалом та міста Івано-Франківська зокрема. Зазначимо, що об'єктивно і регіон, і місто Івано-Франківськ мають усі передумови для інтенсивного розвитку фестивального туризму. Особливо варто звернути увагу на фестивальні ресурси, потенціал яких необмежений і є найбільш привабливим для використання в пізнавальному, молодіжному, етнічному та пригодницькому видах туризму. Отже, комплексний аналіз дослідження фестивального туризму як одного з чинників розвитку міста є виправданим і важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фестивальний туризм в Україні сьогодні розглядається як вид подієвого туризму, якому приділяється недостатньо уваги. Теоретико-методологічні питання організації і реалізації регіональної політики розвитку (івентивного) подієвого туризму досліджують такі відомі вчені: О. Алексєєва, А. Бабкін, К. Бекнур, В. Поліщук, Вань Мяо, І. Смаль, Г. Карпова, О. Костюк та ін. Здебільшого зустрічаються публікації в галузевих журналах про окремі фестивальні заходи, але вони носять культурно-просвітницький характер. Найінформативнішими виданням з даної тематики є Internet-ресурси.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз особливостей розвитку фестивального туризму як складника узагальнення та систематизації наявних даних про фестивалі в Івано-Франківську та виокремлення тих, які є найбільш привабливими та перспективними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш удалим способом адаптації культурного надбання в індустрію туристичного бізнесу є організація та проведення фестивалів, які останніми роками набувають масовості. Можна простежити тенденцію: що більше їх відбувається, то є категорія відвідувачів (туристів), яка весь час зростає, спонукає організаторів таких дійств удосконалювати їх професійно-комерційну основу.

Деякі дослідники схильні навіть виділяти фестивальний туризм як окремий, принципово новий для України вид. На нашу думку, фестивальний туризм слід розглядати як етнографічний чи етнічний складник, бо підґрунтям більшості фестивалів, безперечно, є етнографічні особливості. Небачений донині в Україні спалах фестивального руху призвів до формування принципово нового сегменту туристичної діяльності – фестивального туризму. І хоча нині фестивальному туризму приділяється ще мало уваги, на наше переконання, цей напрям є перспективним і вартим уваги як із боку споживачів таких послуг, так і з боку організаторів фестивальних турів.

Одним із перспективних напрямів, за оцінками Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), є подієвий, або івент (event)-туризм. Слово event (подія, захід) англійською мовою має дуже багато значень: соціально-культурне, технічне, навіть

філософське; або ж запланована соціально-суспільна подія, яка відбувається в певний час і з певною метою і має певний резонанс для суспільства [1].

Розвиток івентивного (подієвого) туризму є одним із найефективніших механізмів створення та підтримки позитивного іміджу регіону як івентивної туристичної дестинації, тобто території, на якій пропонується певний набір послуг, що відповідають туристичному попиту. Подієвий туризм розвивається на Прикарпатті досить швидкими темпами, чим привертає увагу як науковців-дослідників, так і активних туристів [2, с. 74]. Івентивний (подієвий) туризм – вид туризму із метою відвідання та участі у відзначенні якоїсь видатної або цікавої події. До видів івенту (event) можна віднести: фестивалі, карнавали, паради, святкування; конференції, форуми, симпозіуми, круглі столи; освітні заходи; концерти; ділові події: виставки, ярмарки, торговельні шоу, презентації, відкриття підприємств і т. д. [3].

У сучасному світі сформувалася ціла індустрія з організації подій, яка поділяється за характером заходу та кінцевою метою. Значення івентивного (подієвого) туризму зводиться до відвідин подій, які відбуваються в інших країнах, тобто основна ціль подорожі присвячена події, у якій турист прийматиме пасивну (спостерігача) або активну (учасника) участь. Це є унікальний вид туризму, оскільки за характером невичерпний.

Одним із видів івентивного (подієвого) туризму є фестивальний. Поняття «фестиваль» є досить широким і різними дослідниками трактується по-різному. Фестиваль (festival) – це масове театралізоване святкове дійство, яке включає огляд або демонстрацію певних досягнень. Близьким до фестивалю є поняття «фієста» (fiesta) – традиційне народне свято, характерне для іспаномовних країн і поширене в країнах Середземномор'я. Але ці поняття слід диференціювати. Фестиваль – це масове дійство, що проводиться на вулицях, у парках, стадіонах, клубах, вуличних майданчиках, що визначають специфіку і структуру фестивалів [4]. Аналогом фестивалів в Україні є народні гуляння, які є елементами культури певного народу і пов'язуються з традиціями й звичаями, склалися історично та передаються від покоління до покоління і зберігаються протягом тривалого часу [5].

Класифікувати фестивалі можна за рівнем проведення. Можемо виокремити міжнародний, всеукраїнський та регіональний рівні. Хоча слід зазначити, що цей поділ є досить умовним. Із часом фестиваль із регіонального може перерости в загальнодержавний, а згодом і в міжнародний, або навпаки. Усе залежить від ефективності організації, популярності фестивалю, наявності спонсорів та багатьох інших чинників [6]. Традиційно в Івано-Франківську проводять такі міжнародні фестивалі: Porto Franko, Міжнародний мистецький

фестиваль країн Карпатського регіону «Карпатський простір», Міжнародний фестиваль ковальського мистецтва «Свято ковалів», фестиваль культури Global Village.

Серед регіональних фестивалів заслуговують на увагу такі: фестиваль духовної та естрадної пісні «Великодні дзвони», Регіональний дитячий фестиваль хорової музики в рамках Міжнародного фестивалю хорової музики «Передзвін», фестиваль «Свято Хліба», фестиваль «Станіславська мармуляда», ярмарок-фестиваль «Свято винограду та вина», молодіжний фестиваль «Купальська ніч», фестиваль волі «Оле Довбуш» та ін. [7]. Зазначені фестивалі є досить різнобічними, володіють високим рівнем атракції та в перспективі можуть набути статусу міжнародних.

Уже втретє Івано-Франківськ опинився в епіцентрі «Карпатського простору», адже саме наше місто має потенціал перетворитися на український Давос – елітарний простір для зустрічей політичного істеблішменту та провідних митців України та Європи. Фестиваль ставить перед собою амбітне завдання представити Івано-Франківськ передусім як цілісний потужний інфраструктурний комплекс, який може стати територією зустрічей людей різних сфер інтересів, а також різних країн і націй.

«Мистецтво єднає світ!» – із таким гаслом художній керівник Національної оперети звернувся до української та зарубіжної мистецької спільноти у січні 2016 р. Його ініціативу підтримали митці та представники дипломатичних кіл із десяти країн. Творчі та мистецькі колективи із цих країн прибули до Івано-Франківська, і в травні 2016 р. вперше відбувся Міжнародний мистецький фестиваль країн Карпатського регіону.

У 2018 р. «Карпатський простір» об'єднав 18 країн-учасниць: Україну, Грузію, Польщу, Азербайджан, Болгарію, Угорщину, Молдову, Швейцарію, Австрію, Литву, Латвію, Естонію, Францію, Мексику, Білорусь, Словаччину, Румунію, Чехію.

Розглянемо ще й інші фестивалі. Porto Franko – це п'ятиденна постмодерна опера, у якій усе місто з його бароковими площами та пострадянськими заводами, вокзалами, парками, цвинтарями, кав'ярнями та церквами перетворюється на театральні декорації. З початку свого заснування у 2010 р. Porto Franko став гостинним мистецьким портом для понад 1 000 музикантів, художників, танцюристів, перформерів, письменників та театралів з України, Польщі, Росії, Австрії, Німеччини, Франції, Нідерландів, Бельгії, Швейцарії, Іспанії, Ірану, Китаю, Ізраїлю, Литви, Японії.

Ідея Porto Franko – це ідея відкритого мистецького порту, де вільно співіснують та досягають нових форм та якостей усі види мистецтва. Мета Porto Franko – створення та репрезентація на фестивалі унікальних перформансів, які вступають

у діалог із місцевою публікою та унікальними архітектурними локаціями.

У 2018 р. фестиваль Porto Franko з оновленим девізом «*air_port/новіпрямий порт*» поєднав романтику футуризму у звучанні авіаційних турбін на шоу-відкритті футуристичної опери Aerophonía разом із вражаючими аеродинамічними інсталяціями в міському просторі. Водночас фестиваль репрезентує актуальне мистецтво в серії синтетичних перформансів, серед яких – балет Oh, Magic від культового австрійського артиста Сімона Маєра, серія концертів та інсталяцій, присвячених ювілею останнього великого «мрійника» європейського музичного авангарду Карлхайнца Штокхаузена [8].

«Свято ковалів» – традиційний щорічний Міжнародний ковальський фестиваль у місті Івано-Франківську, що був започаткований 2001 р., проводиться до Дня міста (7 травня) і триває декілька днів; одна з найбільших культурно-мистецьких подій і значна туристична принада міста, один із найбільших ковальських фестів у Східній Європі. Організаторами фестивалю виступають Спілка майстрів ковальського мистецтва України (голова Спілки і фестивалю – Сергій Полуботько), компанії «Декра» та «Прикарпаттяобленерго» за сприяння міської влади Івано-Франківська.

У фестивалі вже традиційно беруть участь представники з усіх областей України та 15–35 країн світу (традиційно з Німеччини, Польщі, Росії, Білорусі, Литви, Франції, Чехії, Ізраїлю, США, Австрії, Нідерландів тощо). Це провідні майстри ковальського ремесла, художники та скульптори з різьби по металу, ковалі з міжнародним визнанням та народні майстри. Загалом в одному заході беруть участь до 300 ковалів. Одним з основних завдань фесту є збереження і відродження ковальства як ремесла, так і мистецтва. Вибір дати заходу – прив'язка до Дня міста – не випадковий, адже має на меті залучити якомога більше відвідувачів свята, зокрема туристів.

Головними аренами фестивалю з року в рік є майдан Шептицького та галерея «Бастіон». Решта заходів відбуваються у виставковому залі обласного представництва Спілки художників України (міжнародна виставка «Орнаментальне ковальство»), в арт-галереї «Легенда» (на площі Ринок) – виставка «Сакральний знак у творах ковальства», у готелі «Надія» – міжнародна конференція ковалів у 2010 р. тощо.

Проаналізуємо детальніше й інші, які переважно спроектовані на один вид мистецтва. Наприклад, Jazz Bez – міжнародний джазовий фестиваль України і Польщі, що відбувається щорічно на початку грудня. Це транскордонний джазовий марафон, який поєднує десятки міст, сотні музикантів з усього світу, тисячі меломанів, безліч кілометрів та ще більше відтінків джазу

в єдине свято музики й свободи. Хоча цей фестиваль і не є івано-франківським, проте місто Івано-Франківськ декілька років було одним із центрів його проведення, а саме у 2010–2016 рр. [9]. Загалом зазначені фестивальні проекти успішно популяризують місто Івано-Франківськ на міжнародній арені. Ці заходи позиціонують місто як територію, де місцевий мешканець або турист зможе отримати яскраві враження, відвідавши той чи інший фестиваль. Для формування позитивного туристичного іміджу найефективнішим інструментом є той фестиваль, який може ефективно використовувати весь спектр туристичних ресурсів.

Висновки з проведеного дослідження. Сьогодні, згідно з даними соціологічних досліджень, частка івентивного (подієвого) туризму в Івано-Франківській області становить лише 5,4%, тому цей сегмент туристичного ринку як в області, так і на території міста Івано-Франківська має значні шанси щодо зростання. Серед п'яти найбільш упізнаваних туристами фестивалів, які проводяться на території Івано-Франківської області, три проводяться саме в Івано-Франківську: Міжнародний фестиваль «Свято ковалів», Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва Porto Franko, Міжнародний фестиваль мистецтв країн Карпатського регіону «Карпатський простір».

Із кожним роком усе більше і більше туристів подорожують із метою відвідування певних виставок, фестивалів та ярмарок. Тобто цей напрям потребує розвитку й удосконалення, щоб усе більше фестивалів виходило на міжнародний рівень. Тим більше, як уже зазначалося, в Івано-Франківська є всі шанси їх збільшити, адже це місто з надзвичайною бароковою архітектурою та цікавою історією, що, своєю чергою, сприяє розвитку івентивного (подієвого) туризму. Івано-Франківщина – відомий туристичний регіон з унікальною природою, цікавими народними традиціями, обрядами і багатою духовною культурою, коріння якої – у глибині століть.

Регіон, у якому проводяться фестивалі, набуває нового іміджу, а до розвитку його інфраструктури залучаються інвестиційні кошти, місцева громада натомість отримує нові робочі місця. Вони сприяють соціально-економічному розвитку області, популяризації потенційних туристичних

ресурсів серед населення. Крім того, проведення фестивалів є передумовою розвитку малобюджетних видів відпочинку та важливим чинником підвищення культурно-освітнього рівня населення.

Зараз перед Івано-Франківськом, як і перед іншими цивілізованими містами, стоїть дилема: необхідно підвищити матеріальний добробут населення та якість його життя і водночас зберегти та раціонально використовувати багате біорізноманіття та культурний спадок регіону. Але практика переконливо засвідчує, що фестивалі є важливими чинниками створення відповідного наукового ґрунту для національно-культурного відродження і розвитку регіону та ефективними засобами збереження його культурно-історичної спадщини та розвитку фестивального туризму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бекнур К. Франчайзинг в Казахстане. Алма-Ата : BookinEast, 2007. URL: <http://www.cafla.com/eventfranchising.htm> (дата звернення: 01.04.2019).
2. Бабкин А. В. Специальные виды туризма : учебное пособие. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. 252 с.
3. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу : навчальний посібник. Ніжин : Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя, 2010. 336 с.
4. Генкин Д. М. Массовые праздники. Москва : Просвещение, 1976. 202 с.
5. Медвідь Л. Фестивальний туризм Закарпаття: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 614–615. С. 86–89.
6. Дмитришин Л. І. Просторова модель уніфікації та конкуренції в регіональному туристичному секторі. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 335–340.
7. Дмитришин Л. І. Методичні основи дослідження факторів конкурентоспроможності туристичного бізнесу в регіонах. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2014. Вип. 4(56). С. 112–119.
8. Лесик А. Фестивалі Карпатського регіону як чинник туристичної привабливості. *Проблеми розвитку депресивних регіонів : матеріали міжнародної наук.-практ. конф.* Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. С. 174–177.
9. Відомо, які фестивалі проводитимуть цього рік в Івано-Франківську : веб-сайт. URL: <http://pravda.if.ua/vidomo-yaki-festivali-provoditimut-c/> (дата звернення: 01.04.2019).

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ОЦІНКА ФУНКЦІЙ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ESTIMATION OF FUNCTIONS OF THE AGRICULTURAL LAND

УДК 332.6

Крохтяк О.В.

к.е.н.

Інститут агроєкології і
природокористування НААН

Гриник О.І.

к.е.н.

Інститут агроєкології і
природокористування НААН

Ольхович С.Я.

Інститут агроєкології і
природокористування НААН

У статті розраховано оцінку функцій земель сільськогосподарського призначення Львівської області. Визначено, що такі показники, як: рівень розораності території – становить 38,3%; ступінь розораності сільськогосподарських угідь – становить 64,8%; питома вага сільськогосподарських угідь: рілля – 62,9%, перелоги – 0,1%, багаторічні насадження – 1,8%, сінокоси – 14,9%, пасовища – 20,3%; рівень рентабельності основних видів продукції рослинництва – 22,1%; урожайність сільськогосподарських та кормових культур: середня урожайність – 82 та 164, ц/га відповідно; бальна оцінка земель: середній бал бонітету ґрунтів – становить 26 балів – є головними під час оцінювання функцій земель сільськогосподарського призначення. Усі перелічені вище показники за п'ятибальною шкалою були оцінені переважно у 3 бали, що доводить зв'язок функцій земель сільськогосподарського призначення. У майбутньому це дасть змогу виявити негативні та позитивні тенденції розвитку сільськогосподарства у регіоні.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, функції земель, оцінка функцій, урожайність сільськогосподарських культур, бал бонітету, рентабельність.

В статье рассчитана оценка функций земель сельскохозяйственного назначения

Львовской области. Определено, что такие показатели, как: уровень распаханности территории – составляет 38,3%; степень распаханности сельскохозяйственных угодий – составляет 64,8%; удельный вес сельскохозяйственных угодий: пашня – 62,9%, залежи – 0,1%, многолетние насаждения – 1,8%, сенокосы – 14,9%, пастбища – 20,3%; уровень рентабельности основных видов продукции растениеводства – 22,1%; урожайность сельскохозяйственных и кормовых культур: средняя урожайность – 82 и 164, ц/га соответственно; балльная оценка земель: средний бал бонитета почв – составляет 26 баллов – являются главными при оценке функций земель сельскохозяйственного назначения. Все вышеперечисленные показатели по пятибалльной шкале были оценены преимущественно в 3 балла, что доказывает связь функций земель сельскохозяйственного назначения. В будущем это позволит выявить негативные и позитивные тенденции развития сельского хозяйства в регионе.

Ключевые слова: земли сельскохозяйственного назначения, функции земель, оценка функций, урожайность сельскохозяйственных культур, балл бонитета, рентабельность.

Land resources are the national wealth of the country, which have different aspects of use: from the economic point of view – as the main means of production in agriculture, with the legal – an abstract set of property rights, with the social – a source of spiritual needs of society. As a means of production, land resources are estimated on the basis of indicators that characterize the level of its fertility: yield of agricultural crops, productivity of agricultural land. The determining role of land resources is determined by their assessment. The need to assess land resources is due to their functions. The main indicators in assessing the functions of agricultural land are the level of area cultivation, the degree of agricultural land cultivation, the share of agricultural land, the dynamics of the level of profitability of the main types of crop production, the dynamics of productivity of agricultural and fodder crops, the ball scoring of land. Economic preconditions for the use of agricultural land are estimated by the most informative criterion – their productivity, which is determined by the yield of crops grown in crop rotation on arable land, productivity of mowing, pasture and perennial plantings. The productivity of arable land is 82 c/ha, which is estimated at 4 points. Fields of forage differ from arable land so that they should be considered as ecosystems, the productivity of which is determined by the zonal and regional peculiarities of their development. Fodder lands are mainly located on flood lands. The productivity of forage lands is – 164, c/ha. Score 3 points. The average score for soil protection in the region is 26 points, which is 3 points on a five-point scale. The level of plowing of the territory of the region is 38.3% and is estimated at 3 points. The degree of agricultural land cultivation is 64.8%, which corresponds to 4 points. When assessing the functions of agricultural land, the land fund structure is important for the main types of agricultural land. Weighted average score 2. Total evaluation of functions – 21 bal; average weighted estimation of functions of agricultural lands – 3. This is proved by the interdependence of the functions of agricultural land. In the process of land use, each function has an equivalent development. In the future, it will provide an opportunity to predict the possible outcomes of the use of these lands, as well as to identify negative and positive trends in agricultural development in the region.

Key words: agricultural land, functions of land, evaluation of functions, yield of agricultural crops, ballooning, profitability.

Постановка проблеми. Землі сільськогосподарського призначення є одними з найважливіших для людини природними ресурсами. Їхнє раціональне використання пов'язане з підтриманням балансу між вирішенням соціально-економічних проблем та їхнім збереженням і охороною. Невиважена державна політика в країні щодо регулювання земельних відносин зумовлена неефективним використанням земель сільськогосподарського призначення. Господарська діяльність на цих землях призводить до погіршення еколо-

гічно стану земельних ресурсів та до зниження родючості ґрунтів, що негативно позначається на урожайності сільськогосподарських угідь. Тому необхідність оцінки земель сільськогосподарського призначення зумовлена її функціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемними аспектам оцінки земельних ресурсів займалося багато відомих учених: Г. Гуцуляк, Д. Добряк, Б. Пасхавер, М. Ступень. Формуванням і вдосконаленням методологічних основ для здійснення грошової оцінки земель сільськогос-

подарського призначення займалися О. Дорош, М. Федоров. Розроблення концептуальних підходів до економічної оцінки здійснювали Л. Новаківський, О. Фурдичко, С. Струмилін. Широко відомими є наукові праці із землеоціночної діяльності А. Даниленка, О. Дребот, М. Лихогруда. Однак не досить уваги приділено оцінці функцій земель сільськогосподарського призначення.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінювання функцій земель сільськогосподарського призначення за різними показниками та взаємозалежність дії цих функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Земля є невід'ємною умовою існування людини. Як природний об'єкт земля виконує екологічні функції; як місце й умова життя – соціальні; як об'єкт господарювання – економічні функції. Проблема використання земель сільськогосподарського призначення постійно приділяється досить уваги, оскільки вони є джерелом задоволення потреб людини і основним засобом виробництва. На рівень використання земель сільськогосподарського призначення впливають різні показники [1]. Як правило, основний процес господарювання демонструє використання функцій земель за економічними й екологічними показниками [2]. Основними під час оцінювання функцій земель сільськогосподарського призначення є такі показники, як: рівень розораності території, ступінь розораності сільськогосподарських угідь, питома вага сільськогосподарських угідь, динаміка рівня рентабельності основних видів продукції рослинництва, динаміка урожайності сільськогосподарських та кормових культур, бальна оцінка земель.

Економічні передумови використання земель сільськогосподарського призначення оцінюють за найбільш інформативним критерієм – їхньою продуктивністю, яка визначається урожайністю культур, що вирощуються у сівозмінах на орних землях, продуктивністю сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень [3]. У табл. 1 наведені дані урожайності основних сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області (2013–2017 рр.).

Угіддя кормового призначення відрізняються від орних земель тим, що їх слід розглядати як екосистеми, продуктивність яких визначається зональними і регіональними особливостями їхнього розвитку. Кормові угіддя переважно розташовані на заплавах земель, а саме в межах долин великих і малих річок, на лучних терасах. Ці землі через особливості місцеположення виконують специфічні біосферні функції. Ландшафт заплави, чітко означений стержнем – річкою, з його деревами, чагарниками, озерами, староріччями, болотами, торфовищами, являє собою класичний геохімічний бар'єр, на якому затримуються та очищуються стоки, що потрапляють сюди з водорозділів. Цим самим заплава виконує і специфічну санітарно-гігієнічну та водорегулюючу функції. Виділяють 19 типів екосистем кормового призначення з урахуванням типів природних кормових угідь, домінуючої рослинності, типів ґрунтів, геоморфологічних та кліматичних особливостей територій [2; 3]. У табл. 2 наведено дані урожайності кормових культур Львівської області за період 2013–2017 рр.

Водночас важливо звернути увагу, що за своїми природними умовами Львівська область є

Таблиця 1

Урожайність основних сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області, 2013–2017 рр., ц/га

Види культур	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Усі категорії господарств					
Пшениця	36,2	45,4	45,5	46,6	48,9
Жито	22,8	25,4	25,4	30,8	34,5
Ячмінь	33,1	39,0	44,2	46,2	49,1
Овес	22,7	26,5	26,7	25,6	26,5
Просо	29,6	23,4	14,9	19,6	22,0
Гречка	8,9	8,7	6,3	11,9	9,3
Цукрові буряки (фабричні)	400	495	470	514	515
Соя	17,6	21,3	19,5	23,0	23,1
Ріпак	27,5	30,4	26,8	26,8	31,1
Картопля	166	180	172	172	179
Овочі	187	196	192	198	200
Кукурудза (на зерно)	64,2	69,7	61,5	70,1	67,7
Горох	19,0	19,5	24,2	34,8	35,2
Квасоля	13,0	12,2	11,7	11,3	12,6
Середнє значення	82,99	–	–	–	–

Джерело: сформовано автором за даними Головного управління Статистики у Львівській області

неоднорідною і розміщена в кількох зонах. Кожна з цих зон має свої ґрунтово-кліматичні умови, що впливає на якісний стан земельних ресурсів та їхню бальну оцінку. Так, до Лісостепової західної зони належать Сокальський, Городоцький, Борщовицький, Перемишлянський природно-сільськогосподарські райони; до Поліської західної зони – Яворівський, Кам'янка-Бузький, Радехівський та Золочівський; до зони Передкарпаття – Дрогобицький, Самбірсько-Жидачівський; до зони Карпат – Турківський природно-сільськогосподарські райони [5]. У табл. 3 наведено середньозважені бали бонітетів сільськогосподарських угідь по природно-сільськогосподарських районах. Середній бал бонітету ґрунтів в області становить 26 балів.

Сільськогосподарська освоєність території визначається як відношення площі сільськогосподарських угідь до загальної площі суші без урахування площ під водою та болотами (площа внутрішніх вод) і визначається за формулою 1 [7]:

$$O_{oc} = \frac{S_{cr}}{S_3 - S_{вв}} \times 100, \quad (1)$$

де O_{oc} – сільськогосподарська освоєність території, %; S_{cr} – площа сільськогосподарських угідь, тис. га; S_3 – загальна площа земель, тис. га; $S_{вв}$ – площа внутрішніх вод, тис. га.

Ступінь розораності території характеризує її ерозійну безпеку. Розораність території визначається як відношення площі ріллі та багаторічних насаджень до загальної площі без урахування площ під водою та болотами і визначається за формулою 2 [7]:

$$K_{pt} = \frac{S_{pb}}{S_3 - S_{вв}} \times 100, \quad (2)$$

де K_{pt} – розораність території, %; S_{pb} – площа ріллі та багаторічних насаджень, тис. га; S_3 – загальна площа земель, тис. га; $S_{вв}$ – площа внутрішніх вод, тис. га.

Розораність сільськогосподарських угідь у сучасних умовах характеризує інтенсивність сільськогосподарського виробництва та еколо-

Таблиця 2

Урожайність кормових культур у господарствах Львівської області, 2013–2017 рр., ц/га

Види культур	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Усі категорії господарств					
Кормові коренеплоди	340	336	316	320	336
Кормові баштанні	276	280	281	284	282
Кукурудза на силос, сінаж, зелений корм	239	221	220	277	292
Силосні культури (без кукурудзи)	169	191	–	151	–
Однорічні трави на сіно	32,7	37,0	41,6	46,9	43,0
на зелений корм	97,1	143,3	129,3	138	121
Багаторічні трави на сіно	34,8	36,8	39,2	41,6	40,6
на зелений корм	136	181	141	155	141
Середнє значення	164,70	–	–	–	–

Джерело: сформовано автором за даними [4]

Таблиця 3

Середньозважені бали бонітетів ґрунтів сільськогосподарських угідь по районах Львівської області

Назва районів	Рілля	Багаторічні насадження	Сінокоси	Пасовища	С.-г. угіддя, разом
	Величина бала				
Сокальський	33	38	33	32	37
Городоцький	31	25	23	27	29
Борщовицький	48	35	37	41	45
Перемишлянський	28	26	18	21	26
Яворівський	15	9	11	11	13
Кам'янка-Бузький	25	22	22	20	23
Радехівський	30	20	25	23	23
Золочівський	54	9	33	36	43
Дрогобицький	17	13	15	15	16
Самбірсько-Жидачівський	20	15	18	15	19
Турківський	10	11	11	10	10
По області	29	19	21	21	26

Джерело: сформовано автором за даними [6]

гічну напруженість території. Висока розораність зумовлює посилення ерозійних процесів на схилових землях, дегуміфікацію, порушення біогенних процесів, агрофізичну деградацію, забруднення навколишнього середовища, що знижує продуктивність сільськогосподарських угідь. Визначається за формулою 3 [7]:

$$K_{\text{рог}} = \frac{S_{\text{рб}}}{S_{\text{сг}}} \times 100, \quad (3)$$

де $K_{\text{рог}}$ – розораність сільськогосподарських угідь, %; $S_{\text{рб}}$ – площа ріллі та багаторічних насаджень, тис. га; $S_{\text{сг}}$ – площа сільськогосподарських угідь, тис. га.

У табл. 4 наведено вихідні дані для розрахунку коефіцієнтів сільськогосподарської освоєності території, ступінь розораності території та сільськогосподарських угідь Львівської області у 2017 р.

Освоєність території Львівської області:

$$O_{\text{ос}} = 1260,8/2131,7 \times 100\% = 59,1\%.$$

Ступінь розораності території Львівської області:

$$K_{\text{рт}} = 816,8/2131,7 \times 100\% = 38,3\%.$$

Ступінь розораності сільськогосподарських угідь Львівської області:

$$K_{\text{рог}} = 816,8/1260,8 \times 100\% = 64,8\%.$$

Усі області умовно поділяються на три групи за ступенем сільськогосподарської освоєності земель: I – <60%, II – 61–80% і III – >80% [3]. Як видно з розрахунків, Львівська область належить до першої групи за ступенем сільськогосподарської освоєності: питома вага площ сільськогосподарських земель становить 59,1%. Зрозуміло, що різні критерії, які використовуються для оці-

нювання, дають можливість найбільш комплексно оцінити землі сільськогосподарського призначення та вибрати показники, які є найбільш адекватними до тих завдань, згідно з якими відбувається оцінка земель. Щодо структури угідь і ґрунтового покриття слід зауважити, що площі сільськогосподарських земель у різних адміністративних областях України займають від 37 до 89%.

Що стосується екологічної стійкості земельних ресурсів, то вважається, що її характеризує ступінь розораності земель. Найбільш нестійкими в екологічному відношенні є ті райони, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями, до яких відносять сіножаті, пасовища, землі, вкриті лісом, чагарником, болота. Показник стійкості (ПС) відповідає відношенню площі умовно стабільних угідь до площі ріллі. Найбільш стійкими слід вважати земельні ресурси північних і західних областей України (ПС>0,7), а найбільш вразливими – південних і східних областей (ПС<0,3). Напружена екологічна ситуація в більшості районів області зумовлена значною мірою недооцінкою, а нерідко й повним ігноруванням ерозійно-деградаційних процесів, зумовленими як законами природи, так і антропогенною діяльністю. Нинішній стан земельного фонду в області на межі критичного і в поєднанні з посиленням процесів деградації ґрунтового покриву створює значну загрозу екологічній та продовольчій безпеці [8].

Коефіцієнт екологічної стійкості землекористування Львівської області станом на 01.01.2017 р. становив 0,56. Це свідчить про те, що ситуація в галузі землекористування – середньостабільна, що зумовлено наявністю досить високого ступеня антропогенного навантаження на земельні

Таблиця 4

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнтів освоєності та розораності території Львівської області у 2017 р.

Одиниці виміру	Загальна територія	Сільськогосподарські угіддя	Рілля	Багаторічні насадження	Внутрішні води
Площа тис. га	2183,19	1260,8	793,4	23,4	52,2

Таблиця 5

Структура земельного фонду Львівської області за основними видами угідь у 2013–2017 рр.

Роки	Одиниця виміру	Земельні ресурси						
		С.-г землі	у т.ч. с/г угіддя всього	З них				
				Рілля	Перелоги	Б/насадження	Сінокоси	Пасовища
2013	тис. га	1293,1	1263,3	794,7	0,7	23,0	188,1	256,8
	%		100	62,9	0,1	1,8	14,9	20,3
2014	тис.	1292,0	1262,0	793,8	0,7	23,1	188,3	256,1
	%		100	62,9	0,1	1,8	14,9	20,3
2016	тис.	1290,7	1261,5	794,1	0,7	23,1	187,7	255,8
	%		100	62,9	0,1	1,8	14,9	20,3
2017	тис.	1290,7	1260,8	793,4	0,7	23,4	187,6	255,7
	%		100	62,9	0,1	1,8	14,9	20,3

Джерело: сформовано автором за даними [6]

ресурси, проте меншого, ніж в середньому по Україні (індекс розораності земель в області становить 0,363 при 0,810 загалом по Україні). Водночас в області продовжуються процеси зменшення вмісту гумусу в ґрунтах, розширення площі кислих (їх частка сягає 24%) та еродованих ґрунтів (41,4% сільгоспугідь) [9].

Не менш важливим під час оцінювання функцій земель сільськогосподарського призначення

є структура земельного фонду за основними видами сільськогосподарських угідь, яку наведено у табл. 5.

У табл. 6 наведено рівень рентабельності виробництва основних видів продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах області за 2013–2017 рр., який також є важливим показником оцінювання функцій земель сільськогосподарського призначення.

Таблиця 6

Рівень рентабельності основних видів продукції рослинництва, 2013–2017 рр., %

	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	29,1	30,6	12,8	22,0	16,2
Середнє значення	22	–	–	–	–

Джерело: сформовано автором за даними [4]

Таблиця 7

Оцінка функцій земель сільськогосподарського призначення Львівської області

Показники	Значення показника	Бальна шкала	Оцінка, бали
Продуктивність орних земель	Середня урожайність – 82 ц/га	0–20 – 1 бал; 21– 50 – 2 бали; 51–75 – 3 бали; 76–100 – 4 бали; > 100 – 5 балів	4
Продуктивність кормових угідь	Середня урожайність – 164, ц/га	< 50 1 бал; 51–100 – 2 бали; 101–200 – 3 бали; 201–300 – 4 бали; > 300 – 5 балів	3
Бальна оцінка земель	Середній бал – 26	0–10 – 1 бал; 11–20 – 2 бали; 21–30 – 3 бали; 31–40 – 4 бали; > 5 балів	3
Рівень розораності території.	38,3%	0–10 – 1 бал 11–30 – 2 бали 31–50 – 3 бали 51–75 – 4 бали > 75 – 5 балів	3
Ступінь розораності сільськогосподарських угідь	64,8%	0–10 – 1 бал 11–30 – 2 бали 31–50 – 3 бали 51–75 – 4 бали > 75 – 5 балів	4
Питома вага сільськогосподарських угідь	Рілля – 62,9% Перелоги – 0,1% Б/насадження – 1,8% Сінокоси – 14,9% Пасовища – 20,3%	0–10 – 1 бал 11–20 – 2 бали 21–30 – 3 бали 31–40 – 4 бали 41–50 – 4 бали > 50 – 5 балів	Середньозважена оцінка 2
Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах	22,1%	0–10 – 1 бал 11–30 – 2 бали 31–50 – 3 бали 51–75 – 4 бали > 75 – 5 балів	2
Сумарна оцінка функцій	–	–	21
Середньозважена оцінка функцій земель сільськогосподарського призначення	–	–	21/7=3

Джерело: авторські розрахунки

У табл. 7 розраховано оцінку функцій земель сільськогосподарського призначення Львівської області за вищенаведеними показниками. Показники оцінювалися за п'ятибальною системою.

Як видно з табл. 7, усі показники оцінені переважно у 3 бали, що доводить взаємозалежність дії функцій земель сільськогосподарського призначення.

Висновки з проведеного дослідження.

У процесі використання земельних ресурсів кожна функція має рівноцінний розвиток. Усі показники були оцінені переважно у 3 бали, що доводить зв'язок дії функцій земель сільськогосподарського призначення. У майбутньому це дасть можливість спрогнозувати можливі результати використання цих земель, а також дасть змогу виявити негативні та позитивні тенденції розвитку сільського господарства у регіоні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Котикова О.І. Еколого-економічна ефективність використання потенціалу земельних ресурсів : автореф. дис. канд. екон. наук : Миколаїв, 2003. 15 с.
2. Варченко О.М., Даниленко А.С. Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства. *Економіка та управління АПК*. 2012. № 8. С. 58–10.
3. Булигін С.Ю., Барвінський А.В., Ачасова А.О. Оцінка і прогноз якості земель : Харків : Харківський національний аграрний університет, 2006. 262 с.
4. Головне управління Статистики у Львівській області URL:<http://www.lv.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.03.2019)
5. Крохтяк О.В. Критерії оцінювання земель сільськогосподарського призначення. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 3. С. 174–179.
6. Головне управління Держгеокадастру у Львівській області URL: <http://land.gov.ua/info/lvivska-oblast-2> (дата звернення: 25.03.2019)
7. Прогнозування використання земель: метод. вказівки для виконання лабораторних робіт за темою: «Аналіз та прогнозування використання земельних ресурсів» / укл.: М.І. Бідило, В.В. Масленікова, Л.В. Горбатова. ХНАУ. Харків, 2016. 38 с.
8. Профіль Львівської області. *Аналітично-описова частина до стратегії розвитку Львівської області* : URL: http://surdp.eu/uploads/files/SEA_case_study_Lvivska_oblast.pdf (дата звернення: 26.03.2019).
9. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області в 2015 році : URL: <http://loda.gov.ua> (дата звернення: 26.03.2019).

РОЗДІЛ 5. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

CURRENT TRENDS AND PERSPECTIVES OF USE CRYPTOCURRENCIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

УДК 339.7

Мандрик В.О.к.е.н., доцент, доцент
кафедри обліку і аудиту
Національний лісотехнічний
університет України**Гуль І.Г.**к.е.н., доцент
кафедри економіки та менеджменту
Львівський державний університет
природничої культури**Мороз В.П.**к.е.н., доцент кафедри обліку і фінансів
Львівський інститут економіки і туризму

У статті проведено аналіз сучасних тенденцій та перспектив використання криптовалют в Україні. На основі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду систематизовано переваги і недоліки використання криптовалют. Розкрито потенційні загрози та переваги, пов'язані з їх використанням. Висвітлено розвиток криптовалют на прикладі bitcoin. Охарактеризовано етапи розвитку криптовалют за циклами Гартнера. Встановлено, що функціонування криптовалют є новітнім викликом для органів державного регулювання ринків фінансових послуг. На перспективу нашої державі потрібно вивчати зарубіжний досвід та напрацьовувати створення власної криптовалюти. Такі завдання необхідно поставити відповідним науково-дослідним установам (інститутам) та Національному банку України, який має проводити емісію криптовалют під інноваційні «стартапи» та інші соціально-економічні проекти. Це дасть змогу уникнути залежності від міжнародних валютно-кредитних установ, суттєво зменшити рівень корупційності, зменшити витрати на міжбанківські, транскордонні платежі тощо.

Ключові слова: криптовалюта, електронні валюти, грошовий обіг, blockchain, майнінг криптовалют, електронні платежі, майнери.

В статье проведен анализ современных тенденций и перспектив использования

криптовалют в Украине. На основе анализа отечественного и зарубежного опыта систематизированы преимущества и недостатки использования криптовалют. Раскрыты потенциальные угрозы и преимущества, связанные с их использованием. Отражено развитие криптовалют на примере bitcoin. Охарактеризованы этапы развития криптовалют за циклами Гартнера. Установлено, что функционирование криптовалют является новейшим вызовом для органов государственного регулирования рынков финансовых услуг. На перспективу государству нужно изучать зарубежный опыт и нарабатывать создание собственной криптовалюты. Такие задания необходимо поставить соответствующим научно-исследовательским учреждениям (институтам) и Национальному банку Украины, который должен проводить эмиссию криптовалюты под инновационные «стартапы» и другие социально-экономические проекты. Это позволит избежать зависимости от международных валютно-кредитных учреждений, существенно уменьшит уровень коррумпированности, расходы на межбанковские, трансграничные платежи и т. д.

Ключевые слова: криптовалюта, электронные валюты, денежное обращение, blockchain, майнинг криптовалют, электронные платежи, майнер.

The specific feature of modern money and money systems are their regulations. In this regard, the emergence of new financial instruments, in particular, cryptocurrencies, causes a clear shock to central banks and other state agencies, since they can't control and influence to the emission of cryptocurrency, which can also be used to evade tax payments. Cryptocurrency – a phenomenon relatively new and little investigated. Its functioning and prospects of use in Ukraine and abroad was little investigated by domestic and foreign scientists, which determines the relevance of further scientific research. The goal of the article is to study current trends, advantages, disadvantages and main directions of development of cryptocurrency in the process of reforming the economic system of Ukraine. The article analyzes the current trends and prospects of using cryptocurrencies in Ukraine. On the basis of the analysis of domestic and foreign experience, the advantages and disadvantages of using cryptocurrency are systematized. The potential risks and benefits associated with their use were discovered. The development of cryptocurrencies is illustrated on the example of bitcoin. The stages of the development of cryptocurrency according to Hartner's cycles are described. It was found that the functioning of cryptocurrencies are a new challenge for the authorities of the state regulation of financial services markets, and the official position of the public authorities of the developed countries consists in the refusal of their interaction through the hidden possibility to money laundering and terrorist financing, and in fact because of inability to control their emissions and circulation. For the future, our state needs to study foreign experience, and develop the creation of its own cryptocurrency. Such tasks need to put to the relevant scientific research institutes (institutions) and the National Bank of Ukraine, which should issue of cryptocurrency for innovation "start-ups" and other socio-economic projects. This will avoid dependence on international monetary institutions, significantly reduce the level of corruption, reduce costs for interbank and cross-border payments, etc.

Key words: cryptocurrency, digital currencies, circulation, blockchain, cryptocurrencies mining, electronic payments, miners.

Постановка проблеми. Специфічною рисою сучасних грошей і грошових систем є їх регульованість. Грошова одиниця є одним із символів держави, такими як герб, гімн, прапор, та певною гарантією незалежності національної економіки. Державний устрій практично функціонує завдяки сплаті податків та здійсненню емісії. Втрата монопольного права держави на проведення емісії (підроблення грошей) та ухиляння від сплати подат-

ків – доволі важкі злочини, за які в суспільстві з розвиненими ринковими відносинами притягують до кримінальної відповідальності. У зв'язку із цим поява нових фінансових інструментів, зокрема криптовалют, викликає у центральних банків та інших державних органів зрозумілий шок, оскільки вони не можуть контролювати та впливати на емісію криптовалют, котра також може використовуватися для ухиляння від сплати податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Масове та системне дослідження криптовалюти почалося з 2010 р., через питання дослідження їх розвитку є відносно новим. Дослідженню процесу розвитку та функціонування криптовалют присвячено праці таких учених, як: Р. Прайс, Л. Фрідкін, Е. Андроулакі, О. Галицький, С. Капкун, О. Мороз, О. Караме, М. Роечлін, Т. Счерер, Е. Молчанова, М. Андрухович, Д. Джембовські, Ю. Солодковський, Л. Мазурек, Г. Максвел, А. Герваїс та ін.

Постановка завдання. Криптовалюта – явище відносно нове та малодосліджене. Її функціонування і перспективи використання в Україні та за кордоном мало досліджені вітчизняними та зарубіжними вченими, що й зумовлює актуальність подальших наукових досліджень. Таким чином, метою статті є дослідження сучасних тенденцій, переваг, недоліків та основних напрямів розвитку криптовалюти в процесі реформування економічної системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Гроші – особливий феномен (продукт, засіб) найбільшої ліквідності, що має тривалу історію розвитку. На початках гроші відображалися через обмін, дарування, борг і, поступово змінюючи свою форму, перейшли до металізму, фіатних та електронних грошей.

Сучасна держава може емітувати гроші, не гарантуючи їх забезпечення і навіть без зв'язку із золотом, а ключовим чинником функціонування сучасних національних грошових систем є довіра населення та економічних суб'єктів.

Термін «криптовалюта» є відносно новим у науковій літературі, через це не існує єдиного прийнятого підходу до його визначення. Також не існує виразних критеріїв віднесення цих новітніх платіжних продуктів до грошей. У міжнародній практиці використовують доволі різноманітні визначення криптовалюти, зокрема її розглядають як приватні гроші, грошовий сурогат, електронну послугу, віртуальний товар, електронну інформацію, нематеріальну цінність, віртуальну валюту тощо.

Поверхнево досліджуючи феномен появи криптовалют, у певних колах сформувалася усталена думка, що криптовалюта – це нова сучасна фінансова піраміда на кшталт знаних у 90-ті роки минулого століття «Хопер-Інвеста», МММ, «Російського Дому Селенга», компанії «Властіліна», корпорації «Інтвей» або українських King's Capital, «Ліонбанк-Україна», MMCIS та ін. Проте криптовалюта має суттєві відмінності від вище зазначених структур та відрізняється за змістом. Спільна риса між ними лише одна – відбулося стрімке зростання прибутковості і збагачення для тих, хто розпочав одним із перших (на момент написання даної статті займатися майнінгом практично не вигідно). Фінансова піраміда Чарльза Понці – це фінансова афера, в котрій із метою виплати дивідендів

першим вкладникам необхідно залучити кошти наступних вкладників. За такої схеми виникає необхідність у стабільній та зростаючій у геометричній прогресії емісії активів піраміди, які б купували чергові вкладники в обмін на обіцянки одержання нереальних дивідендів. За рахунок нових залучених коштів саме і здійснюється виплата дивідендів тим вкладникам, які були першими.

Теперішні технології недоступні широким верствам населення, і хоча процеси збереження, майнінгу та обміну криптовалют формально функціонують, вони поки що невизнані суспільством, неопрацьовані ним, немає чіткої нормативно-правової позиції відносно криптовалюти та довіри до неї. Зрештою, цінність грошей тримається на суспільній вірі у цю цінність.

Необхідно зазначити, що в академічному середовищі неодноразово обговорювалися проблеми переваг і недоліків криптовалют. Авторський колектив цієї статті не завжди погоджується із висловленими думками та міркуваннями. Це пов'язано з тим, що несвідомо відбувся умовний поділ на прихильників та опонентів використання криптовалют із різними полярними позиціями та трактуваннями. Так, наприклад, такий критерій, як анонімність, певними науковцями трактується як перевага, оскільки інформація про власника та його гаманця зберігається в таємниці, а історія його трансакцій є відкритою. Іншою є думка опонентів стосовно цього питання з позиції держави: ні банки, ні державні органи, зокрема фіскальна служба, не можуть контролювати обмін монетами між гаманцями користувачів, що скорочує надходження податків до державного бюджету, робить можливим безперешкодне виведення коштів із країни, а також це дає інструмент для розвитку ринку нелегальних товарів. Таким чином, з одного боку, анонімність розглядається як перевага, а з іншого – як недолік.

Намагаючись бути неупередженими у цьому питанні, пропонуємо умовний поділ основних переваг та недоліків криптовалют [1; 3; 4]. До основних переваг криптовалют відносять:

1. Захист особистої інформації. Особиста інформація про користувачів є невидимою для сторонніх очей.

2. Незалежність від державних органів. Користувач самостійно розпоряджається криптовалютою, оскільки не має державного органу, котрий проводить такий контроль.

3. Незалежність у розрахунках. Криптовалюту можна вільно перераховувати та одержувати в будь-якому місці та в будь-який час.

4. Інвестиційний інструмент. Криптовалюта використовується як інвестиційний інструмент, а не тільки як платіжний засіб.

5. Доступність в обслуговуванні. Плата за проведення розрахунків із використанням криптова-

люти є незначною, що робить її дешевшою у порівнянні з кредитними картками. Це сприяє обміну активами за меншу ціну, зменшуючи витрати та накопичення необхідних ресурсів для інвестування.

6. Довіра. Криптовалюту неможливо сфальсифікувати та без згоди усіх учасників відмінити операцію або здійснити правки, це запобігає шахрайству, що дає змогу проводити розрахунки зі сторонніми контрагентами.

7. Зменшення строків проведення розрахунків. Зумовлює поштовхування міжнародної Інтернет-торгівлі.

8. Відсутність потреби обміну у валюту держави для проведення розрахунків. Укладаючи міжнародні договори, використовуючи криптовалюту, можна не брати до уваги різницю в курсі валют та, зокрема, не платити податків.

9. Не має інфляції. Для криптовалюти bitcoin потенційна кількість монет є визначеною на рівні 21 млн. і зростає з певним темпом. Така ситуація є умовно позитивною, адже дефляційна природа валюти призводить до зменшення витрат населення і зростання їхніх накопичень. Це негативно впливає на економіку країни загалом. Помірна інфляція є навіть бажаною для стимулювання експорту і розвитку внутрішнього виробництва країни. Але є різновиди криптовалют, яким притаманна інфляція. Їхньою особливістю є відсутність обмежень на обсяг емісії монет, але швидкість здобуття монет визначена.

10. Економія на витратах, пов'язаних з емісією грошей. Через те, що система bitcoin є нематеріальною, то можна заощадити на витратах, пов'язаних із процесом емісії, зокрема на чеканці монет і друкуванні банкнот (автори не поділяють такої думки, враховуючи складність майнінгу одного біткоіна у 2019 р. і наступних роках та його енергозатрат у кВт за курсу 97 962 грн. станом на 12.02.19).

До основних недоліків криптовалют слід віднести:

1) відсутність нормативно-правового забезпечення обігу криптовалют;

2) високу волатильність криптовалют. За час існування найбільш відомої криптовалюти bitcoin його курс коливався від одного цента до десятків тисяч доларів за одиницю;

3) хакерські атаки. На практиці у потенціальних користувачів та інвесторів викликають недовіру інциденти з кіберкрадіжками криптовалют, що є стримуючим та відштовхуючим чинником для вкладення великої кількості коштів у криптовалюту;

4) втрату паролів або доступу до електронного гаманця, що призводить до втрати криптовалюти;

5) неможливість включення криптовалюти до статутного капіталу юридичних осіб. Відсутність

нормативно-правового статусу криптовалюти не дає змоги користуватися нею як активом;

6) ненадійність. Криптовалюта не контролюється жодним офіційним державним органом, через те вважається ненадійною;

7) криптовалюту використовують для фінансування злочинності, тероризму, для легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом;

8) децентралізована емісія криптовалют потенційно може спричинити зростання корупції, кримінал, дискримінацію та іншу асоціальну поведінку. Однак, якщо процес емісії криптовалют буде монопольним правом держави, це може стати на заваді вищезазначеним фактам;

9) незначну корисність. Криптовалюта як засіб платежу недостатньо поширена, що знижує масштабованість операцій;

10) високе енергоспоживання майнінгових ферм для видобутку валют (підтвердження операцій та обслуговування блокчейну), що збільшується у зв'язку з прогнозованим збільшенням потужності;

11) чинники технічного і технологічного характеру, що зумовлені недосконаlostями програмних кодів, мов програмування, обладнання внаслідок новітності явища криптовалют;

12) великі втрати. Відсутність контролю над операціями з криптовалютами й ігнорування нової цифрової дійсності призводить до втрат альтернативних джерел надходжень до бюджету через опортунізм державних і корпоративних менеджерів унаслідок нерозуміння та неприйняття останніми даних технологій;

13) неможливість контролювати рух капіталу. Незалежно від географічного розташування, громадянства та інших чинників людина може використовувати свої гроші і при цьому не платити податки за ввезення або вивезення капіталу, декларувати ці кошти або взагалі повідомляти владі своєї країни чи країни, в яку відбувся переказ коштів. Фактично використання криптовалюти робить людину незалежною від регулюючих фінансових інститутів, банків, правоохоронних органів.

Зазначений перелік переваг та недоліків криптовалют неповний, це пов'язано з практичною непередбачуваністю всіх можливих наслідків їх функціонування.

Розвиток криптовалют у світовому масштабі доцільно розглядати через криву Гартнера (рис. 1) [12].

У кривій Гартнера є п'ять етапів [7; 12]:

1-й етап. Запуск технології – зародження нового виду – криптовалюти (1983–2008 рр.). Вона пов'язана з такими іменами, як D. Chaum із його системою «сліпих підписів» та R.C. Merkle, який розробляв криптографічні протоколи [7]. Відбувається становлення криптовалюти bitcoin (2008–2010 рр.) як основи всіх криптовалют і

пов'язане з працями Сатоші. Ним написане перше програмне забезпечення для роботи. Починається процес підключення нових користувачів-майнерів до системи. На цьому етапі відбувається початок обговорення її перспективності у вузьких колах професіоналів і розробників. Пізніше – залучення до обговорення ентузіастів і любителів. Із ростом популярності криптовалюти у ЗМІ здійснюється рекламний галас і ажіотаж.

2-й етап. Завищені очікування (2011–2014 рр.). У цей час майнінг починає приносити значні доходи, тому кількість майнерів різко збільшується. Відбувається запуск першої майнінг-ферми. Винайдення однієї з перших альтернативних цифрових валют на основі bitcoin (форку) під назвою litecoin. За цей час курс основної криптовалюти – bitcoin значно зростає, із кожним роком приріст його тільки збільшується: 02.2011 – 1BTC=\$1; 04.2013 – 1BTC=\$100; 12.2014 – 1BTC=\$300.

Настає момент, коли вже всі говорять про криптовалюту. З'являються перші компанії або послідовники, які пробують застосувати технологію на собі в повному обсязі, намагаються отримати від неї бізнес-переваги.

3-й етап. Розчарування. Стадія краху валюти (2014 р.). Цей рік ознаменувався катастрофічним для криптовалютного ринку. Обвал біржі Mt. Gox спричинив різке падіння курсу, й популярність цього виду грошей занепадає. З'ясовується, що у технології безліч слабких місць, недоробок, обмежень. Виникає розчарування, часто доходять до визнання криптовалюти провальною як із боку споживачів, так і з боку ЗМІ. Продукт може у цій «ямі» залишитися назавжди, проте дослідники Gartner запевняють, що забувати про криптовалюту, що знаходиться на цьому етапі, не варто.

4-й етап. Відродження (2015–2017 рр.). Із часом динаміка розвитку криптовалюти відновлюється й набуває позитивного характеру, налагоджується торгівля на біржах. З'являється багато нових різновидів криптовалют, у тому числі заснованих на ускладнених методах криптографії й підкріплених різними видами фіксованих активів.

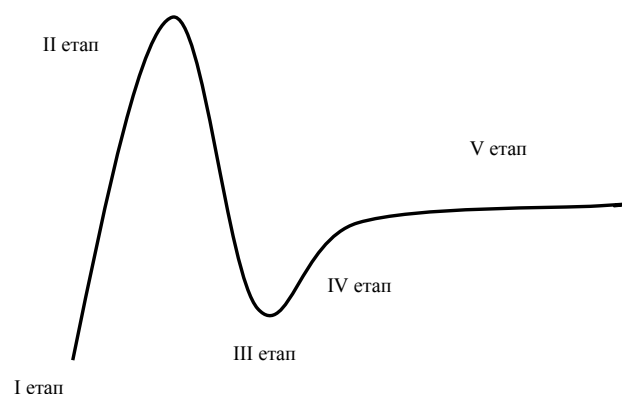

Рис. 1. Етапи розвитку криптовалюти за циклами Гартнера

По-справжньому добрі технології після деякої адаптації знаходять застосування. Як правило, якщо хоча б 5% потенційної аудиторії інновацію прийняло, з'являється друге, «виправлене і доповнене» покоління продукту. Критики в ЗМІ стає значно менше. Розробники виправляють свої помилки, технологія стає зручнішою, її реальна аудиторія зростає, і згодом до продукту знову виникає інтерес, хоча й менший, аніж за часів «піку». Після середини «схилу» цікавитися вкладеннями в технологію пізно: всі, хто міг, вже вклалися.

5-й етап. Суттєве поживлення інтересу (2017–2018 рр.). Із розвитком технологій захисту криптовалюти від злоумисників розглядаються перспективи вводу технологій, що використовуються в алгоритмах криптовалют у сфері банківських платежів, сучасного діловодства.

Унаслідок кропіткої роботи над помилками відбувається вихід на етап продуктивності. Технологія завоювала собі місце на ринку, стала зручним інструментом або рішенням в певній галузі, її починають використовувати.

Можна прослідкувати, як ставляться банки до перспективи інтеграції технології блокчейну. За даними доповіді Cambridge Centre for Alternative Finance, було опитано 25 центральних банків на світовому ринку, серед яких лише 5% висловилися за можливість введення блокчейну протягом найближчих двох-п'яти років, 11% оцінюють перспективи в діапазоні 5–10 років, ще 5% упевнені, що знадобиться більше 10 років. А ось 47% взагалі відмовилися назвати терміни [7; 13].

Основна причина, з якої центробанки цікавлять блокчейн, полягає у можливості випуску власної цифрової валюти. Понад 80% із них заявили, що вивчають цю технологію саме тому. Слід зазначити, що 55% банків приваблює система швидких платежів, 23% – неможливість підробки записів про право власності [7; 13].

За сприяння Міжнародного валютного фонду та Європейської Комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом Україна взяла курс на боротьбу з корупцією, створивши новий орган у правоохоронній системі України, – Національне антикорупційне бюро. Україна займає 130-е місце зі 180 країн у світовому рейтингу сприйняття корупції станом на 2017 р. Уважаємо, що вирішення цієї проблеми є найбільш пріоритетним завданням влади в Україні. Недієве правосуддя, імітація боротьби з корупцією викликають безкарність корупціонерів та призводять до «тінізації» та руйнації економіки. Вирішити проблему корупції та поліпшити позицію України у світовому рейтингу сприйняття корупції за рахунок своєї прозорості можна за допомогою технології blockchain. Окрім того, її можна використовувати для формування і ведення земельного кадастру та інших державних реєстрів.

Blockchain – це реєстр (ланцюжок блоків), який дає можливість певній групі користувачів записувати інформацію і нею обмінюватися. Кожен користувач інформації зберігає її та перевіряє й підтверджує будь-які зміни, що в ній відбуваються. Зміни блоків безперервні, відкриті і доступні для пошуку. Правила встановлено спеціальним протоколом, відповідно до якого відбувається розповсюдження нових блоків, що постійно зростають. Технологія blockchain практично виступає посередником, гарантом неупередженості та довіри і використовується для підтримання цілісності мережі.

Перспектива використання криптовалют підіймає безліч питань серед науковців та практиків відносно їх походження та розвитку, тому що ці інструменти є практично новими на фінансовому ринку, і поки що не має єдиної думки відносно доцільності їх обігу та використання. Так, офіційна позиція державних органів розвинених країн полягає у відмові від взаємодії з криптовалютами через приховану можливість останніх до відмивання доходів та фінансування тероризму (близько 2% від усіх транзакцій), а фактично – через нездатність контролювати їх емісію та обіг.

Через це юридичні особи також не ризикують користуватися криптовалютами, зважаючи на відсутність твердої позиції державних органів, ураховуючи небезпеки втрати коштів та ділової репутації.

Правовий статус криптовалют у більшості країн світу не визначено. Водночас є країни, де криптовалюти заборонені (серед них немає країн із розвинутою ринковою економікою). Разом із тим у банківському середовищі панує думка, що криптовалюта – це загроза монопольному праву центральних банків на емісію готівкових грошей (банкнот), а також праву комерційних банків на емісію безготівкових (депозитних) грошей [10].

Емісія грошей має бути пов'язана з реальною економікою і бути передумовою її розвитку, а не інструментом примноження спекулятивних операцій та злочинних дій, ризики виникнення яких значні для криптовалют [10].

В Україні присутня достатня кількість фахівців, спроможних утілити всі переваги інформаційно-технологічних інновацій у фінансовій системі, однак вони можуть бути не сприйнятими урядом. Регулювання такої фінансової системи, заснованій на децентралізованих технологіях, а не на їх монопольному праві, може розглядатися ними як щось фантастичне та вороже.

Подальша децентралізація фінансової сфери економіки, індивідуалізація та мобільність суспільства, поєднана зі зростанням рівня освіченості людини, впливатимуть на переосмислення підходів до державного врядування, що, на нашу думку, може стати важливим напрямом подальших досліджень [11].

Відсутність централізації, на нашу думку, є найбільшою особливістю технології blockchain, що кидає виклик традиційним фінансовим інститутам і державним органам, оскільки запровадження технології blockchain може дати змогу позбутися не тільки послуг централізованих посередників, а й зовнішнього контролю. Існуючі проекти дадуть змогу суттєво скоротити транзакційні витрати на міжбанківські та транскордонні платежі, на здійснення клірингу та розрахунків щодо фінансових інструментів, на торговельне фінансування тощо [11].

Останнім часом у наукових колах усе активніше обговорюється можливість створення національної криптовалюти. Низка країн розробляє різні проекти втілення цієї ідеї, зокрема один із найстаріших банків світу – Банк Англії. Україна розглядає можливість використання для цього української платіжної системи «Простір» [8]. Першою українською криптовалютою, тобто криптовалютою, орієнтованою саме на Україну, є Karbowanepes, яка була запущена 30 травня 2016 р. і заснована на протоколі Crypto Note. У середині листопада 2017 р. його вартість виросла в 67 разів і перевищила 1 долар. Ще в березні 2017 р. за один Karbowanepes давали 40 копійок. Тобто з початку року вартість Karbowanepes зросла приблизно в 67 разів, що можна вважати досить непоганим результатом. Якщо нинішні темпи зростання збережуться, то вже через рік-два «перша українська криптовалюта» може взяти рубіж у 100 доларів. Нині в обігу перебуває понад 4,7 млн. карбованців, їх сумарна вартість становить майже \$5 млн. [9].

Слід зауважити, що інформація, маючи криптошифрування, водночас має алгоритм шифрування та дешифрування, хоча й за асиметричним принципом, який може бути відомий лише обмеженій кількості людей – розробникам, що настановлює на проблему можливого зосередження значних обсягів інформації в одних руках, що є недопустимим із погляду світової системи безпеки.

Засновником першої криптовалюти bitcoin переважно вважають Сатоші Накамото (псевдонім австралійського підприємця і фахівця з шифрування Крега Стівена Райта [2], хоча це всього лише одна з численних версій, за іншими версіями це проект ЦРУ або інших спецслужб), який у 2009 р. закінчив розроблення протоколу й опублікував код програми-клієнта. Мережа bitcoin була запущена. Враховуючи те, що ми до цього часу не знаємо імені автора даного проекту, адже Крега Стівена Райта хотіли номінувати на Нобелівську премію, проте він відмовився, питання засновника все ще залишається відкритим [6].

Отже, загроза, що емісія тих чи інших видів криптовалюти буде поставлена під контроль спецслужб країн-агресорів або терористичних екстремістських організацій, є досить реальною [5].

Перехід на національну криптовалюту докорінно змінить банківську систему: управління монетарною політикою, роль, місце й основи функціонування самих банків.

Криптоекономіка являє собою новий устрій, спосіб, порядок та вже вносить зміни у міжнародний фінансовий порядок. Уже сьогодні стає очевидним, що криптовалюти змінюють розстановку сил у глобальній фінансовій системі. Їх починають визнавати такі країни, як США, Японія, Німеччина, Швейцарія, наклали обмеження у використанні Китай, Індія. Такі міжнародні компанії, як Microsoft та Google, приймають оплату в криптовалюті. Криптовалюта як перспективна грошова одиниця перебудови глобальної фінансової системи потребує детального дослідження й опису теоретичною економічною наукою. Економіка України має своєчасно здійснити імплементацію у світові технічні і фінансові системи майбутньої криптоекономіки.

Висновки з проведеного дослідження.

Основні проблеми криптовалют – це довіра до них та незначна кількість учасників (приблизно 5 млн. людей, долару довіряє 4 млрд.). Упродовж місяця відбувається зростання нових електронних гаманців орієнтовно для 100 тис. осіб. Вирішення цієї проблеми відбудеться зі створенням нової криптовалюти, яка зможе надавати необхідну інформацію державним службам, а клієнтам – анонімність від недобросовісних користувачів.

На перспективу нашої державі потрібно вивчати зарубіжний досвід та напрацьовувати створення власної криптовалюти. Зокрема, такі завдання необхідно поставити відповідним науково-дослідним установам (інститутами) та Національному банку України, який має проводити емісію криптовалют під інноваційні «стартапи» та інші соціально-економічні проекти. Це дасть змогу уникнути залежності від міжнародних валютно-кредитних установ, суттєво зменшити рівень корумпованості, зменшити витрати на міжбанківські, транскордонні платежі тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильчак С.В., Куницька-Іляш М.В., Дубина М.П. Використання криптовалют у сучасних економічних системах України: перспективи та ризики. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2017. № 76. С. 19–25.

2. Засновник біткоіна розкрив свою особистість. *Finance.ua* : веб-сайт. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/375077/zasnovnyk-bitkoina-rozkryv-svoyu-osobystist> (дата звернення: 10.03.2019).

3. Іванова Т.Г. Переваги та недоліки криптовалюти як інвестиційно-спекулятивного активу. *Нові форми грошей та фінансових активів: становлення, перспективи, ризики* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 29 листопада 2017 р. Київ, 2018. С. 28–32.

4. Корнєєв В.В., Чеберяко О.В. Криптовалюти: ера і сфера фінансових інновацій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2018. № 1(196). С. 40–46.

5. Лагутін В.Д. Деякі сучасні питання політико-економічної теорії грошей. *Нові форми грошей та фінансових активів: становлення, перспективи, ризики* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 29 листопада 2017 р. Київ, 2018. С. 50–55.

6. Создателя биткоина номинировали на Нобелевскую премию. *MQL5 Ltd.* : веб-сайт. URL: <https://www.mql5.com/ru/blogs/post/654588> (дата звернення 7.03.2019).

7. Тарасюк М.В., Бабін Д.О. Криптовалюта як альтернатива сучасним грошам. *Фінанси, грошовий обіг, кредит*. 2017. № 35/1. С. 281–285.

8. «Украинский Bitcoin»: НБУ собирает выпустить собственную криптовалюту в конце следующего года. *ITC.ua* : веб-сайт. URL: <https://itc.ua/news/ukrainskiy-bitcoin-nbu-sobiraetsya-vypustit-sobstvennuyu-kriptovalyutu-v-2017-godu/> (дата звернення 8.03.2019).

9. Українська криптовалюта Karbowanec за півроку подорожчала у 67 разів. *Zaxid.net* : веб-сайт. URL: https://zaxid.net/ukrayinska_kriptovalyuta_karbowanec_za_pivroku_podorozhchala_u_67_raziv_n1441876 (дата звернення: 15.03.2019).

10. Ушеренко С.В. Проблеми та перспективи впровадження криптовалют. *Нові форми грошей та фінансових активів: становлення, перспективи, ризики* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 29 листопада 2017 р. Київ, 2018. С. 105–107.

11. Хоружий С.Г. Вплив інформаційної еволюції на розвиток фінансового сектору. *Нові форми грошей та фінансових активів: становлення, перспективи, ризики* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 29 листопада 2017 р. Київ, 2018. С. 108–112.

12. Gartner Hype Cycle. *Gartner* : веб-сайт. URL: <https://www.gartner.com/technology/research/methodologies/hype-cycle.jsp> (дата звернення: 14.02.2019).

13. Hileman G., Rauchs M. Global Cryptocurrency Benchmarking Study. Cambridge Centre for Alternative Finance, 2017. 114 p.

УМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИТОРІВ ДО РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

TERMS OF ATTRACTION OF FOREIGN INVESTORS TO DEVELOP INSURANCE INDUSTRY IN UKRAINE

Інвестиційна діяльність страхової компанії є важливим елементом її господарсько-фінансової діяльності, яка суттєво впливає на фінансовий результат компанії, формування та заощадження коштів страхових резервів, а також формування її власних ресурсів розвитку та фінансову надійність і привабливість страховика. У статті розглянуто основні аспекти інвестиційної діяльності страхових компаній як важливого чинника розвитку економіки. Визначено специфіку формування їхньої структури активів та резервів. Представлено структуру активів ТОП-10 страховиків України за розміром активів, а також узагальнено найвпливовіші чинники, що перешкоджають розвитку вітчизняного страхового ринку. Визначено наслідки присутності іноземних страховиків в українському страховому бізнесі. Добре організована інвестиційна діяльність підвищує якість послуг, наданих страховою компанією, а також визначає положення страховика на ринку страхових послуг.

Ключові слова: страховий ринок, глобалізація, страхові компанії, страхові премії, іноземний капітал, інвестиційний портфель, інвестиційний потенціал.

Инвестиционная деятельность страховой компании является важным элементом

ее хозяйственно-финансовой деятельности, существенно влияет на финансовый результат компании, формирование и сбережение средств страховых резервов, а также формирование ее собственных ресурсов развития и финансовую надежность и привлекательность страховщика. В статье рассмотрены основные аспекты инвестиционной деятельности страховых компаний как важного фактора развития экономики. Определена специфика формирования их структуры активов и резервов. Представлена структура активов ТОП-10 страховщиков Украины по размеру активов, а также обобщены влияющие факторы, препятствующие развитию отечественного страхового рынка. Определены последствия присутствия иностранных страховщиков в украинском страховом бизнесе. Хорошо организованная инвестиционная деятельность повышает качество услуг, предоставляемых страховой компанией, а также определяет положение страховщика на рынке страховых услуг.

Ключевые слова: страховой рынок, глобализация, страховые компании, страховые премии, иностранный капитал, инвестиционный портфель, инвестиционный потенциал.

УДК 336.767

Марценюк-Розарьєнова О.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Вінницький національний аграрний
університет

The article considers the main aspects of investment activity of insurance companies as an important factor of economic development. Specifics of formation of their structure of assets and reserves are determined. The structure of TOP-10 assets of Ukrainian insurers according to the size of assets is presented, as well as the most influential factors that impede the development of the domestic insurance market. The consequences of the presence of foreign insurers in the Ukrainian insurance business are determined. The urgency of the study is due to the fact that the existence of a full-fledged insurance market is an essential condition for increasing the well-being of the population and sustainable economic growth. In Ukraine, this sector is under development and has some problems. Therefore, its further development should become a priority in the economic and social aspects of the state's policy, taking into account its European integration benchmarks. The investment activity of an insurance company is an important element of its economic and financial activity, which significantly affects the financial performance of the company, the formation and saving of insurance reserves, as well as the formation of its own development resources and financial instability and attractiveness of the insurer. Well organized investment activities increase the quality of services provided by the insurance company, as well as determine the position of the insurer in the insurance market. At the expense of investment of insurance companies' funds, there is an increase in own funds, which makes it possible to reduce the amount of attraction of external sources of financing. In addition, an extremely important factor is that investing promotes business development and enables owners to independently manage them. Ensuring the economic future of Ukraine depends on achieving quality changes in the investment climate. The state's investment policy should be aimed at creating conditions for the protection of foreign investments in order to stimulate the attraction of strategically important investors to the country. Creating an effective system for attracting foreign investment in Ukraine will provide confidence to investors in protecting their investment rights and stable activities in Ukraine.

Key words: insurance market, globalization, insurance companies, insurance premiums, foreign capital, investment portfolio, investment potential.

Постановка проблеми. Сьогодні український страховий ринок усе ще перебуває на стадії формування. Загальновідомо, що розвиток страхових відносин є дуже важливим для економіки будь-якої демократичної держави. Глобалізація світової економіки характеризується високими темпами і колосальними обсягами інвестування капіталу економічно розвинених країн у виробничу та інші сфери країн із перехідною економікою та країн, що розвиваються. На території нашої держави функціонує ціла низка фінансових установ з участю іноземного капіталу. При цьому основним мотивом присутності іноземних фінансових установ стала можливість отримувати прибуток на новому ринку [2, с. 69].

Населення навряд чи програє від більш помітної присутності іноземців у страхуванні. Якщо вартість страхових послуг і підвищиться, то лише з одночасним зростанням їхньої якості. Прихід іноземних компаній і для населення, і для бізнесу обернеться зростанням пропозиції – і за обсягом покриття, і за асортиментом послуг.

Іноземні інвестори цікавляться страховим ринком нашої держави, адже у нас частка страхування становить 10% від усіх видів ризиків, хоча в Європі ці показники сягають 90%. Великий і негативний вплив на умови залучення іноземного капіталу дали політична ситуація в нашій державі, а також анексія АР Крим. Для активізації роботи щодо розвитку та реалізації інвестиційного

потенціалу України, збільшення обсягу іноземних інвестицій, підтримки пріоритетних інвестиційних проектів, поліпшення інвестиційного клімату в державі, забезпечення захисту прав інвесторів, сприяння ефективній взаємодії інвесторів із державними органами у грудні 2014 р. Указом Президента України було створено Національну інвестиційну раду.

Актуальність дослідження зумовлена тими обставинами, що існування повноцінного ринку страхування є важливою умовою для підвищення добробуту населення та сталого економічного зростання. В Україні цей сектор перебуває на стадії розвитку і має деякі проблеми, тому подальший його розвиток має набути пріоритетного значення в економічному та соціальному аспектах політики держави, враховуючи її євроінтеграційні орієнтири.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню проблем присутності іноземного капіталу присвятили свої праці вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема В.Д. Базилевич [10], С.С. Осадець, О.І. Барановський, Н.М. Внукова, Я.П. Шумелда, Н.В. Ткаченко та ін. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в Україні досліджували В. Альошин [1], І. Рудь [8], Л. Шаповал [11] та ін.

Інвестиційна діяльність стала невід'ємною частиною страхового бізнесу, і це відзначають у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: З. Ватаманюк, Е. Жуков, О. Залетов [3], Ю. Кравченко, Б. Міркін, А. Правдивцев, О. Ромащенко, В. Суторміна, Н. Ткаченко, Ф. Фабоцці, Т. Шульга та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасного стану страхового ринку України з позиції можливостей залучення інвестиційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах ринкової економіки страхування є важливим чинником розгортання інвестиційної діяльності. Страхові компанії, з одного боку, у процесі здійснення своєї основної (операційної) діяльності страхують економічні інтереси суб'єктів господарювання від імовірних ризиків і тим самим стимулюють інвестиційну активність, а з іншого – є безпосередніми інвесторами.

Страхова організація поряд з іншими фінансовими інститутами (банками, інвестиційними фондами, компаніями з управління активами та ін.) становить органічний елемент фінансового складника економічної системи країни. Принцип інверсійного функціонування капіталу страховика, який передбачає спочатку акумуляцію грошових коштів за рахунок страхових внесків та платежів, а вже потім його поділ на грошові потоки та фонди, визначає специфіку складу та структури капіталу останнього. Інвестиційний потенціал страхової компанії – це залучені кошти клієнтів-страхувальників, які певний час становлять групу тимчасово вільних ресурсів страховика. Тому механізм

функціонування страхування є досить цікавим із погляду розподілу та розміщення цих ресурсів [1].

На початку функціонування страхової організації первинним та базисним елементом є власний капітал, який у процесі її майбутньої діяльності поповнюється з різних джерел: за рахунок прибутку від страхової діяльності, курсового та додаткового емісійного доходу від випуску власних цінних паперів, результатів інвестиційної діяльності тощо. Здійснюючи страхову діяльність, компанія акумулює фінансові ресурси за рахунок сплати клієнтами страхових внесків та премій, причому збір коштів з усіх учасників страхового фонду в майбутньому передбачає виконання компанією взятих на себе зобов'язань із виплати сум страхових відшкодувань у результаті настання страхових подій лише за деякими із цих учасників. За рахунок коштів страхового фонду компанія також робить відрахування на компенсацію витрат із ведення страхової справи, закладених у страховий тариф.

Інвестиційна діяльність впливає на фінансове становище страхових компаній, і правильно вибрана інвестиційна стратегія є запорукою майбутнього прибутку й високої платоспроможності. Це робить операції з інвестування тимчасово вільних коштів необхідною умовою функціонування страховиків.

Отже, аналізуючи інвестиційну діяльність страхової компанії, слід детально зупинитися на понятті інвестиційної стратегії, яка являє собою науково обґрунтовані методи планування інвестиційної діяльності, постановки цілей інвестування та окреслення механізмів щодо їх реалізації і дає змогу ефективно керувати інвестиційним портфелем активів страховиків з урахуванням специфіки їхніх зобов'язань.

Під інвестиційним портфелем страхової компанії розуміється певна цілеспрямована сформована сукупність (набір) фінансових інструментів, передбачена для здійснення інвестиційної діяльності відповідно до розробленої інвестиційної стратегії.

Інвестиційний портфель має бути узгоджений із потребами страховика-інвестора, які залежать від таких характеристик, як поточна страхова діяльність, обсяг інвестиційних ресурсів та інших чинників, що мають суттєвий вплив [11, с. 492].

Однак перш ніж приймати рішення про придбання корпоративних облігацій, державних цінних паперів, акцій чи іпотечних сертифікатів, необхідно розробити схему розміщення активів. Схема розміщення активів передбачає поділ інвестиційного портфеля на різні класи активів: акції різних підприємств, облігації державного чи корпоративного сектору і т. ін.

Фінансовий потенціал страховика, крім власне коштів на здійснення операцій зі страхування, включає також інвестиційний потенціал, який складається з двох нерівнозначних частин – власного

капіталу та залучених коштів, причому залучені кошти значно переважають власний капітал, що зумовлено галузевою специфікою діяльності страхової компанії. Так, діяльність компанії базується на страховому фонді фінансових ресурсів, що формується за рахунок надходження коштів страхувальників (страхові внески та платежі). Проте цей фонд не належить страховику, він перебуває лише в його тимчасовому розпорядженні доти, доки страховик буде нести фінансові зобов'язання за договорами страхування перед страхувальниками. Кошти цього фонду спрямовуються або на виплату обумовлених договором страхування сум із відшкодування збитків, або за вдалого збігу обставин перетворюються на дохідну базу страховика. Але доти, доки вони не перетворилися на резерв зароблених страховиком страхових премій – його дохід, вони можуть використовуватися лише як інвестиційний ресурс або на інші, чітко обумовлені законодавством, цілі.

Таким чином, залучений характер коштів, що перебувають у розпорядженні страховика, вимагає чітко продуманої та обґрунтованої концепції поведінки останнього на ринку інвестиційних вкладень та врахування ризику інвестиційної діяльності під час вибору напрямів інвестицій. Від результатів інвестиційної діяльності страхової компанії залежить її спроможність виконання взятих на себе зобов'язань з укладених договорів страхування: якщо інвестиційна програма виявиться помилковою та збитковою, а об'єкт інвестування – недостатньо спроможним, то банкрутство може спіткати вже самого страховика. Тому таким важливим видається формування стратегії інвестиційної діяльності, яка передбачає побудову довго- та короткострокового інвестиційного портфеля страховика, а оцінка ризикованості конкретних депозитних вкладень, вкладень у цінні папери, об'єкти нерухомості, інші категорії активів відіграє не менш важливу роль для страхової компанії, ніж достовірна оцінка ризику її страхового портфеля [3, с. 28].

Можна стверджувати, що результати інвестиційної діяльності страховика чинять настільки істотний вплив на фінансовий стан компанії, що найчастіше можна констатувати: прибуток або збиток за результатами фінансового року – наслідок і найбільш яскраве відображення правильності вибраної інвестиційної поведінки. Дохід від інвестицій у закордонних страхових компаніях становить у середньому від 20% до 30% сукупного доходу, що дає змогу розглядати інвестування як необхідний складник страхового бізнесу. Водночас цей показник для українських страхових компаній становить у середньому не більше 6% доходів, що свідчить про нерозвиненість цього виду операцій у національних страховиків.

Висока частка інвестиційного доходу в загальній структурі доходів дає змогу зарубіжним страхо-

вим компаніям успішно конкурувати на страховому ринку, компенсуючи збитки від власної страхової діяльності прибутком від інвестування.

Аналіз структури валового прибутку страхових організацій дає змогу визначити, що фінансовий результат повністю формується за рахунок інвестиційної діяльності, причому наявність негативного фінансового результату від операцій страхування у зарубіжних компаній дає можливість стверджувати, що ця тенденція спостерігається й на вітчизняному страховому ринку. Необхідно зазначити й те, що в складі валового прибутку вітчизняних страховиків спостерігається високий відсоток доходів від інших операцій: від реалізації основних фондів і матеріальних цінностей, від здавання майна в оренду і т. ін. Однак, аналізуючи досвід закордонних страхових компаній, можна зробити висновок про майбутнє зниження їхньої частки в загальній структурі прибутку й формуванні її, головним чином, за рахунок інвестиційних вкладень.

Збереження капіталу та його захист у результаті дії несприятливих чинників інвестиційного ринку і використання сприятливих коливань для отримання додаткового доходу – головна мета схеми розміщення активів. Це теоретичне положення, яке базується на твердженні про те, що дохідність портфеля залежить скоріше від його структури, ніж від самих інвестицій, і щодня підтверджується у повсякденній практиці інвестування страховиками.

Крім того, компанії, що здійснюють страхування інше, ніж страхування життя, повинні також створювати відповідні резервні фонди на покриття майбутніх виплат за чинними договорами страхування. Цей важливий бік страхування дає змогу розглядати страховика як інституційного інвестора, тобто своєрідний фінансовий інститут, який у зв'язку зі специфікою своєї діяльності може розглядатися як спеціалізований інвестиційний інститут вкладання коштів страхових резервів у різноманітні активи. Саме способом реалізації інвестиційної функції страхових організацій є здійснення ними інвестиційної діяльності, яка буде предметом подальшого аналізу.

Основу для здійснення інвестиційної діяльності страхових компаній становлять кошти страхових резервів, які акумулюються в процесі надання страхових послуг. Джерелом формування цих коштів є відрахування за рахунок нетто-ставки страхового тарифу й сум, що спрямовуються у фонд попереджувальних заходів. Водночас для покриття власних видатків під час проведення страхової діяльності й забезпечення гарантій власної платоспроможності страхова організація проводить фінансову діяльність.

Таким чином, частина коштів, що обслуговують цей вид діяльності, використовується страховиком на потреби поточного споживання, а час-

Структура активів ТОП -10 страховиків України за розміром активів за 2017 р., тис. грн. [4]

№ з.п	Назва компанії	Основні засоби	Довгострокові інвестиції	Поточні інвестиції	Грошові кошти	Інші активи
1.	КРЕМІНЬ	7798,3	449427,1	1416663,1	127277,0	1011928,0
2.	ІНГО УКРАЇНА	216295,1	189802,6	152385,4	394414,4	860156,1
3.	АХА СТРАХУВАННЯ	36499,0	0,0	67593,0	526289,0	589043,0
4.	УНІКА	21512,0	150147,0	634413,0	35065,0	821580,0
5.	PZU УКРАЇНА	37192,0	201924,0	237818,0	88717,0	1028398,0
6.	АЛЬЯНС	1,0	832962,0	83613,0	75450,0	541645,0
7.	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	91743,0	40700,0	79446,0	286089,0	681178,0
8.	ТАС СГ	86592,9	176711,3	0,0	395521,4	499044,7
9.	АСКА	142187,0	26199,0	0,0	72202,0	602909,0
10.	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	12512,3	92547,2	0,0	535433,9	190331,9

тина, акумулюючись у різних нестрахових фондах і резервах, може бути тимчасово інвестована. Переважно для цього можна використовувати статутний і додатковий капітал, резервний фонд, фонд нагромадження й нерозподілений прибуток. Оскільки серед цих джерел тільки статутний капітал є регульованим параметром, що залежить безпосередньо від результатів основної (страхової) діяльності, саме його нагромадження буде впливати на формування інвестиційного капіталу в межах здійснення страховою організацією власної фінансової діяльності.

Однією з умов забезпечення платоспроможності страховиків, відповідно до Закону України «Про страхування» [5], є створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань, та їх правильне розміщення відповідно до принципів диверсифікованості, зворотності, ліквідності та прибутковості.

Результати дослідження вітчизняного ринку страхових послуг констатують зміну структури активів найбільших страхових організацій України в напрямі скорочення рівня диверсифікації. Згідно з даними табл. 1, для компаній ТОП-10 вітчизняного страхового ринку є характерним середній рівень диверсифікації активів. Компанії першої десятки лідерів надають перевагу активам із високим рівнем ліквідності (депозити, грошові кошти).

Компанії другої десятки лідерів більшу частину тимчасово вільних грошових коштів розміщують переважно в активи із середньою або низькою ліквідністю (державні та муніципальні цінні папери, боргові цінні папери). Однак серед них є й ті, хто віддає перевагу депозитам і грошовим коштам. Загалом на вітчизняному ринку страховики надають перевагу високоліквідним активам – банківським депозитам і грошовим коштам і при цьому дотримуються консервативної інвестиційної стратегії.

За європейським вектором інтеграції слід зазначити, що частка страхування у ВВП розвинених країн Європи становить від 6% до 16% (Австрія – 6,1%, Німеччина – 6,7%, Італія – 7,2%,

Нідерланди – 9,4%, Франція – 11%, Швейцарія – 11%, Великобританія – 16%), а фінансування медичних галузей у низці країн досягає 20% [3].

Страховий ринок України перебуває на етапі формування, поступово адаптуючись до вимог європейського та світового ринків. Ми маємо багато прогалин у страховій діяльності, проте активно намагаємося їх усунути. Для цього українському страховому ринку необхідно підключатися до зарубіжного страхового досвіду та змінювати власні моделі функціонування. Одним із таких варіантів є співпраця України у сфері страхування з країнами Європейського Союзу.

Стратегічні й портфельні інвестори звертають передусім увагу на такі критерії, як: робота в реальному страховому бізнесі, наявність широкої філіальної мережі, наявність портфеля страхових продуктів для корпоративних і для приватних клієнтів, наявність достатнього числа кваліфікованого персоналу [11, с. 423].

Схеми виходу на страховий ринок України, які застосовують іноземні інвестори, найчастіше передбачають відкриття дочірньої компанії або купівлю вітчизняної страхової компанії з подальшим інвестуванням значної кількості фінансових ресурсів. При цьому іноді операції можуть проводитися не прямо, а через афілійовані компанії. Під час купівлі компаній із розвиненою мережею філій, налагодженими каналами реалізації страхових послуг інвестори привносять новітні технології збуту та корпоративні традиції роботи. Під час купівлі дрібних та маловідомих компаній інвестор змінює назву, стратегію просування на ринку, яка повністю запозичує методи роботи материнської компанії [11, с. 495].

Світовий досвід розширення присутності страхових компаній з іноземним капіталом дає можливість виділити такі особливості: проникнення іноземного страхового капіталу на національні фінансові ринки зазвичай позитивно впливає на конкурентоспроможність місцевої страхової системи; страхові компанії з іноземним капіталом концентрують свою діяльність насамперед на роботі

зі страхувальниками – фізичними особами; іноземні страхові компанії значний інтерес виявляють до страхування життя; останніми роками частка страхових активів, які контролюють іноземні страховики, постійно зростає.

Висновки з проведеного дослідження.

Збільшенню притоку прямих іноземних інвестицій у нашу країну перешкоджає та обставина, що Україна сприймається як країна з високим ризиком і великими витратами, тому потреби інвесторів у пом'якшенні політичних ризиків – реальних та очікуваних – дуже великі. Україні не вистачає установи, яка б на практиці залучала інвесторів та допомагала їм подолати труднощі. В Україні необхідно створити інституційну систему страхування інвестиційних проектів. Оптимальним заходом для вирішення цієї проблеми є співпраця з іноземними перестраховальниками у формі створення окремих проектів для перестраховування з іноземними страховими компаніями з метою диверсифікації ризиків, що сприятиме надійності гарантій залучення прямих іноземних інвестицій в Україну.

Забезпечення економічного майбутнього України залежить від досягнення якості змін в інвестиційному кліматі. Інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на створення умов для захисту іноземних інвестицій із метою стимулювання залучення стратегічно важливих інвесторів до країни. Створення ефективної системи залучення іноземних інвестицій в Україні надасть упевненість інвесторам у захисті їхніх інвестиційних прав та стабільній діяльності на території країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Альошин В. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в контексті нової редакції Закону України «Про страхування». URL: http://ufin.com.ua/analit-mat/strah_rynok/029.htm (дата звернення: 20.03.2019).
2. Братюк В.П., Бошинда І.М. Інвестиційна діяльність страхових компаній. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. С. 69–71.
3. Залетов О. Державне регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 3(180). С. 25–32.
4. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України : веб-сайт. URL: <http://forinsurer.com> (дата звернення: 15.03.2019).
5. Про страхування : Закон України від 04.10.2001 № 2745-III (зі змінами і доповненнями). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-14> (дата звернення: 02.04.2019).
6. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII (зі змінами і доповненнями). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 25.03.2019).
7. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Постанова КМУ від 16.08.1999 № 1496. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (дата звернення: 30.03.2019).
8. Рудь І.Ю. Аналіз страхового ринку України. *Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2016. С. 856–859.
9. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012–2021 рр. від 25.05.2011 № 9. *Загальні збори Членів «Української федерації ubezpieczenia»*. URL: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257 (дата звернення: 25.03.2019).
10. Страхування : підручник / за ред. В.Д. Базилевича. Київ : Знання, 2008. 1019 с.
11. Шаповал Л.П. Інвестиційна складова менеджменту страхових компаній. *Вісник Мукачівського державного університету*. 2016. № 3. С. 491–496.

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЧИННИКІВ, ЗАЛЕЖНИХ
ВІД МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНОГО
СЕРЕДОВИЩА, НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИASSESSMENT OF FACTORS INFLUENCE ON DEVELOPMENT
OF BANKING SYSTEM DISCUSSED BY ACTION OF A MONETARY
REGULATOR AND MACROECONOMIC ENVIRONMENT

Статтю присвячено визначенню ключових показників, які визначали розвиток банківської системи України, та на їх основі запропоновано розрахунок індексу розвитку банківської системи, досліджено його динаміку в розрізі всіх складників, обґрунтовано перелік чинників, залежних від монетарної політики та монетарного регулювання центрального банку України, а також монетарного середовища, які впливають на індекс розвитку банківської системи. Досліджено ступінь взаємозв'язку між ними за допомогою статистичного пакету StatSoft Statistica 10 із використанням сучасних підходів та методів до аналізу та прогнозування. Проведено факторний аналіз та побудовано багатофакторну регресійну модель, що дало змогу на підставі наукового підходу визначити головні чинники, які здатні забезпечити стабільний розвиток банківської системи України, сприяти зростанню кредитування економіки та, відповідно, забезпечувати економічне зростання нашої країни.

Ключові слова: банківська система, оцінка впливу чинників, монетарне регулювання, монетарна політика, Національний банк України, кредитування економіки, стабільність національної валюти, багатофакторна регресійна модель.

Статья посвящена определению ключевых показателей, которые определяли развитие банковской системы Украины, и на их основе предложен расчет индекса развития банковской системы, исследована его динамика в разрезе всех составляющих, обоснован перечень факторов, зависящих от монетарной политики и монетарного регулирования центрального банка Украины, а также монетарной среды, которые влияют на индекс развития банковской системы. Исследована степень взаимосвязи между ними с помощью статистического пакета StatSoft Statistica 10 с использованием современных подходов и методов анализа и прогнозирования. Проведен факторный анализ и построена многофакторная регрессионная модель, что позволило определить главные факторы, которые способны обеспечить стабильное развитие банковской системы Украины, способствовать росту кредитования экономики и, соответственно, обеспечить экономический рост нашей страны.

Ключевые слова: банковская система, оценка влияния факторов, монетарное регулирование, монетарная политика, Национальный банк Украины, кредитование экономики, стабильность национальной валюты, многофакторная регрессионная модель.

УДК 336.7

Мельник Т.В.

аспірант

Інститут банківських технологій

та бізнесу

ДВНЗ «Університет банківської справи»

The article is devoted to the definition of key indicators that determined the development of the banking system of Ukraine and on the basis of which the calculation of the index of development of the banking system was proposed, its dynamics and components that were included in the calculation were determined. A list of factors that depended on monetary policy and monetary regulation of the central bank of Ukraine was determined, as well as the monetary environment, which could potentially influence the index of development of the banking system. The degree of interconnection between them was studied with the help of the statistical package StatSoft "Statistica 10" using modern approaches and methods of analysis and forecasting. Among the indicators, the factors that had the highest degree of connection with the performance indicator and the factors that, according to the statistical evaluation, had the best parameters for the F and p values were selected. According to the results, the list of factors that had a positive and negative impact on the index of banking system development was determined. On the basis of the research, a multiple regression model was constructed which was tested using retrospective calculations and obtained reliable results. Taking into account the downward trend of the index of banking system development, the constructed model was in line with the current dynamics; therefore, in order to avoid such a tendency, proposals were made for each key factor that had a direct effect on the resultant indicator, based on the possibility of further direction of influence on it. The conducted factor analysis and the construction of a multi-factor regression model enabled us to determine, the main factors that are capable of ensuring the stable development of the banking system of Ukraine, to contribute to the growth of lending to the economy, and to ensure the economic growth of our country. It was determined that the main factors that can ensure the stable development of the banking system of Ukraine are the prevention of devaluation of the hryvnia and the increase the volume of lending to the economy, which will positively affect the assets of the banking system and economic growth in the country.

Key words: development of the banking system, assessment of the influence of factors, monetary regulation, monetary policy, National Bank of Ukraine, credit for economy, stability of the national currency, multi-factor regression model.

Постановка проблеми. Функціонування банківської системи України впродовж останнього десятиліття ускладнюється негативними умовами зовнішнього та внутрішнього середовища, що підтверджує зростання індексу невизначеності світової економічної політики [1–4]. Зміна низхідного тренду розвитку банківської системи може бути забезпечена шляхом визначення чинників, які визначали цей тренд, та оцінкою ступеня впливу основних чинників на ключові показники, що характеризують стан розвитку банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями дослідження функціонування та розвитку банківської системи займалися багато науковців, зокрема: О.І. Барановський [5], О.В. Дзюблюк [6], Г.Т. Карчева [7], В.І. Міщенко [8], А.М. Мороз, С.В. Науменкова, М.І. Савлук, Т.С. Смовженко, А.С. Гальчинський, С.В. Мочерний, Т.Є. Унковська [9] та ін.

Водночас, з огляду на останні тенденції функціонування банківської системи, поглибленого дослідження потребують питання щодо оцінювання чинників, які мали безпосередній вплив на

розвиток банківської системи та перебували під дією монетарного регулювання з боку центрального банку та макроекономічного середовища, яке формувалося відповідно до загальноєкономічної політики держави.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити вплив чинників, які зумовлені дією монетарного регулятора та макроекономічного середовища, на розвиток банківської системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток банківської системи залежить від багатьох чинників. Як правило, найбільший вплив має характер діяльності центрального банку у сфері монетарного регулювання та банківського нагляду; крім того, загальна макроекономічна ситуація в країні також вносить свої корективи у діяльність банків.

Оцінка розвитку банківської системи ускладнюється значною кількістю показників, які часто мають різноспрямовану динаміку. Для узагальнення впливу різноманітних чинників на банківську систему нами розроблено показник, який включає основні індикатори, – індекс стану розвитку банківської системи, який показує ступінь розвитку банківських установ під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників середовища, та визначається за формулою:

$$I_p = \sqrt[6]{I_y * I_{A/ВВП} * I_{K/ВВП} * I_{КН/ВВП} * \frac{1}{I_{НК}} * I_{Д/ВВП}},$$

де, I_p – індекс стану розвитку банківської системи;

I_y – індекс порівняльних умов банківської діяльності;

$I_{A/ВВП}$ – індекс активів банків до ВВП;

$I_{K/ВВП}$ – індекс кредитів, наданих банками до ВВП;

$I_{КН/ВВП}$ – індекс кредитів, наданих банками, нефінансовим корпораціям до ВВП;

$I_{НК}$ – індекс недіючих кредитів до сукупних наданих кредитів банками;

$I_{Д/ВВП}$ – індекс депозитів, отриманих банками до ВВП.

Динаміку індексу розвитку банківської системи та складників, на основі яких здійснювався його розрахунок, наведено в табл. 1. Упродовж 2009–2017 рр. спостерігався низхідний тренд розвитку банківської системи. Для виправлення цього напрямку тренду необхідно визначити основні чинники, які впливали на індекс, та виявити можливі шляхи, сприятливі для розвитку банківської системи.

Оцінку впливу на індекс розвитку банківської системи монетарних та деяких макроекономічних показників здійснено за допомогою статистичного пакету StatSoft Statistica 10. На етапі проведення факторного аналізу протестовано 47 монетарних та макроекономічних показників, які потенційно могли впливати на розвиток банківської системи, на підставі проведеного дослідження виявлено 22 показники, у яких $R \geq (-/+0.75)$, тобто існує доволі значний кореляційний зв'язок між ними (табл. 2). Водночас, за експертною оцінкою, серед цих показників вибрано обмежений перелік показників для уникнення повторів та отримання кращої моделі взаємозв'язку зі зрозумілою інтерпретацією. Так, грошові агрегати M0 – M3 та грошова база мають схожий вплив на індекс показника розвитку банківської системи, тому вибрано лише один грошовий агрегат M1, який має найвищий кореляційний зв'язок порівняно з іншими агрегатами.

Серед кількісних показників, які характеризують ступінь розвитку інституційної структури банківської системи, вибрано кількість структурних підрозділів, оскільки цей показник також пропорційно змінюється до інших показників, таких як кількість діючих банків, банків, які подають звітність, та кількість філій, і має найвищий показник кореляції. Показники залишків за мобілізаційними операціями та обсягів мобілізаційних операцій характе-

Таблиця 1

Динаміка індексу розвитку банківської системи України та його складників у 2009–2017 рр.

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс стану розвитку банківської системи	2.93	2.77	2.70	2.66	2.97	2.74	2.19	1.99	1.64
Індекс порівняльних умов банківської діяльності	0.62	0.64	0.68	0.71	0.75	0.72	0.69	0.75	0.81
Індекс активів банків до ВВП	95.63	87.28	81.10	80.25	87.19	82.97	62.99	52.77	45.19
Індекс кредитів, наданих банками до ВВП	79.19	67.90	61.68	58.03	62.16	64.32	49.36	41.87	34.08
Індекс кредитів, наданих банками нефінансовим корпораціям до ВВП	50.61	46.41	44.27	43.10	47.22	49.08	39.62	34.46	27.82
Індекс депозитів, отриманих банками до ВВП	36.67	38.60	37.83	40.75	45.73	42.54	36.04	33.26	30.13
Індекс недіючих кредитів до сукупних наданих кредитів банками	13.70	15.27	14.73	16.54	12.89	18.98	28.03	30.47	54.54

Джерело: власні розрахунки на підставі [10; 11]

Перелік показників, для яких побудовано кореляційну матрицю, з метою оцінки достовірності їхнього впливу на індекс розвитку банківської системи

№ з/п	Показники	Індекс стану розвитку банківської системи
1	Офіційні резервні активи	0.50
2	Резерви в іноземній валюті	0.57
3	Курс долара	-0.91
4	Курс долара, темпи зростання	-0.18
5	Інфляція	-0.14
6	Інтервенції Національного банку України	-0.24
7	Залишки мобілізаційних операцій, проведених Національним банком України	-0.80
8	Обсяги мобілізаційних операцій, проведених Національним банком України	-0.83
9	Залишки рефінансування банків Національним банком України	-0.13
10	Обсяги рефінансування банків Національним банком України	0.03
11	Грошовий агрегат М3	-0.83
12	Грошовий агрегат М2	-0.83
13	Грошовий агрегат М1	-0.88
14	Грошовий агрегат М0	-0.84
15	Грошова база	-0.84
16	Коррахунки банків	-0.72
17	Кошти бюджетів та бюджетних установ	-0.80
18	Кількість банків, що подають звітність Національному банку України	0.90
19	Кількість діючих банків	0.90
20	Кількість діючих структурних підрозділів банків	0.91
21	Кількість філій	0.75
22	Облікова кількість штатних працівників	0.96
23	Активи банків	-0.66
24	Активи банків у національній валюті	-0.67
25	Активи банків в іноземній валюті	-0.43
26	Реальні активи банків з урахуванням інфляції та зміни курсу	0.86
27	Реальні активи банків з урахуванням інфляції та зміни курсу в національній валюті	0.55
28	Реальні активи банків з урахуванням інфляції та зміни курсу в іноземній валюті	0.97
29	Депозити резидентів	-0.83
30	Депозити резидентів у національній валюті	-0.76
31	Депозити резидентів в іноземній валюті	-0.88
32	Депозити резидентів з урахуванням інфляції та девальвації	0.63
33	Депозити резидентів з урахуванням інфляції та девальвації в національній валюті	0.41
34	Депозити резидентів з урахуванням інфляції та девальвації в іноземній валюті	0.77
35	Кредити, надані резидентам	-0.71
36	Кредити, надані резидентам у національній валюті	-0.54
37	Кредити, надані резидентам в іноземній валюті	-0.42
38	Кредити, надані резидентам, з урахуванням впливу інфляції та девальвації гривні	0.97
39	Кредити, надані резидентам, з урахуванням впливу інфляції та девальвації гривні в національній валюті	0.66
40	Кредити, надані резидентам, з урахуванням впливу інфляції та девальвації гривні в іноземній валюті	0.94
41	Процентні ставки за новими депозитами, залученими банками	-0.11
42	Процентні ставки за новими кредитами, наданими в економіку	0.08
43	Процентні ставки за новими депозитами інших депозитних корпорацій (міжбанк)	0.19
44	Процентні ставки за новими кредитами іншим депозитним корпораціям (міжбанк)	-0.06
45	Середньозважена ставка за всіма інструментами рефінансування	-0.37
46	Процентні ставки за мобілізаційними операціями Національного банку України	-0.71
47	Облікова ставка НБУ	-0.47

Джерело: власні розрахунки

ризують операції НБУ з регулювання ліквідності банківської системи, водночас перевагу надано показнику, який характеризує обсяг мобілізаційних операцій через вище значення коефіцієнта кореляції. Серед коефіцієнтів кореляції, розрахованих для різних видів показників депозитів, аналогічно вибрано показник із найвищою кореляцією – депозити в іноземній валюті.

Водночас із переліку показників із метою забезпечення достовірності аналізу та надання об'єктивних висновків у подальшому дослідженні було виключено низку показників, які хоча й мають високий показник кореляції, проте не є доцільними для розгляду з погляду їх нарощування для банківської системи. Зокрема, це показники «реальні активи банків з урахуванням інфляції та зміни курсу в іноземній валюті» ($R=0.97$) та «кредити, надані резидентам, з урахуванням впливу інфляції та девальвації гривні в іноземній валюті» ($R=0.94$), оскільки, незважаючи на їх короткостроковий позитивний вплив на банківську систему сьогодні, у подальшому може зумовити зростання обсягу непрацюючих кредитів та, як наслідок, збитковість банківської системи через необхідність створення значних резервів.

Низький вплив на індекс розвитку банківської системи чинили майже всі показники ставок, які є важливими для процентної політики центрального банку, крім ставки за мобілізаційними операціями, яка мала від'ємний вплив, і кореляція становила -0.71 , що свідчило про неефективність процентної політики НБУ та необхідність внесення змін у процес монетарного регулювання. Також недієвими були інтервенції та операції з рефінансування, особливо з огляду на значний обсяг ліквідності впродовж останніх років у банківській системі. Водночас обсяги проведених мобілізаційних операцій мали значний негативний вплив – кореляція -0.83 , що ще раз підкреслює необхідність перегляду підходів до монетарної політики та монетарного регулювання для забезпечення їхньої ефективності, а не лише штучного посилення дії процентного каналу,

пояснюючи, що його дія є визначальною у процесі боротьби з інфляцією, проте для нашої країни більш важливим є валютний канал, який на разі продовжує залишатися найбільш дієвим каналом у трансмісійному механізмі монетарної політики.

За результатами кореляційного аналізу та подальшої експертної оцінки відібрано низку показників, які мали найбільший вплив на індекс розвитку банківської системи ($R > (-/+0.83)$) (табл. 1). Сильний позитивний вплив на індекс розвитку банківської системи мали такі чинники: кількість діючих структурних підрозділів банків, облікова кількість штатних працівників, реальні активи банків з урахуванням інфляції та зміни курсу, кредити, надані резидентам, з урахуванням впливу інфляції та девальвації гривні; сильний негативний вплив чинили такі показники: курс долара, обсяги мобілізаційних операцій, проведених Національним банком України, грошовий агрегат М1, депозити резидентів в іноземній валюті. До оцінюваних чинників відібрано ставку за мобілізаційними операціями, враховуючи її високий вплив на інші показники розвитку банківської системи, а також те, що вона є похідною від обсягу мобілізаційних операцій.

За допомогою StatSoft Statistica 10 протестовано та відібрано незалежні змінні, які є найбільш значимими за своїм впливом на індекс розвитку банківської системи (табл. 3). Критерії відбору характеризуються критерієм Фішера (F-значення) та критерієм достовірності (p-значення). У дисперсійному аналізі критерій Фішера дає змогу оцінювати значимість чинників та їх взаємодію, показники з вищим значенням F мають вищу важливість, проте достовірність такого висновку визначається з урахуванням показника p-значення, якщо його значення більше 0,05, значить, цей коефіцієнт може вважатися нульовим і не має подальшого значення для аналізу. Це означає, що відповідна незалежна змінна практично не впливає на залежну змінну, і коефіцієнт може бути прибраний із рівняння. Якщо p-значення менше 0,05, то цей коефіцієнт може вважатися не нульовим.

Таблиця 3

Перелік найбільш значимих показників, які чинять вплив на індекс розвитку банківської системи

Показники	F-значення	p-значення
Грошовий агрегат М1	55.69068	0.017751
Кредити, надані резидентам, з урахуванням впливу інфляції та девальвації гривні в іноземній валюті	45.14733	0.000409
Облікова кількість штатних працівників	32.33010	0.002490
Курс долара	28.81815	0.003106
Реальні активи банків з урахуванням інфляції та зміни курсу в іноземній валюті	24.64416	0.001730
Кредити, надані резидентам, з урахуванням впливу інфляції та девальвації гривні	20.68073	0.005844
Кількість діючих структурних підрозділів банків	18.39334	0.007286
Реальні активи банків з урахуванням інфляції та зміни курсу в національній валюті	17.54617	0.019513
Депозити резидентів в іноземній валюті	12.84280	0.074120

Джерело: власні розрахунки

Показники, зазначені у табл. 3, повторюються з показниками табл. 2, що підтверджує достовірність проведеного кореляційного аналізу та прийнятність отриманих результатів. На підставі проведеного дослідження побудовано багатофакторну регресійну модель та оцінено ступінь впливу визначених чинників на індекс розвитку банківської системи. Рівняння моделі має такий вигляд:

$$Y = 1.3072085 + 0.0008053 * X_1 - 0.0000001 * X_2 - 0.0000015 * X_3 - 0.0000374 * X_4 - 0.0045193 * X_5 + 0.0000022 * X_6 - 0.0000051 * X_7 + 0.0000052 * X_8 + 0.0248090 * X_9,$$

де: Y – індекс розвитку банківської системи;

α – константа;

X_1 – курс долара;

X_2 – обсяг мобілізацій;

X_3 – грошовий агрегат $M1$;

X_4 – кількість діючих структурних підрозділів банків;

X_5 – облікова кількість штатних працівників;

X_6 – реальні активи банків з урахуванням інфляції та зміни курсу;

X_7 – депозити резидентів в іноземній валюті;

X_8 – кредити, надані резидентам, з урахуванням впливу інфляції та девальвації гривні;

X_9 – ставка за мобілізаційними операціями

Достовірність багатофакторної регресійної моделі протестовано за допомогою ретроспективних розрахунків та отримано достовірні результати.

Виходячи з того, що регресійне рівняння побудоване на підставі аналізу даних попередніх років, то розрахунок рівняння відбувався з урахуванням низхідної динаміки індексу розвитку банківської системи, відповідно, майбутня тенденція, розрахована на підставі цього рівняння, буде також мати низхідний тренд, який був зумовлений зменшенням кількості діючих структурних підрозділів, відповідним зменшенням кількості штатних працівників, зростанням обмінного курсу гривні до долара США та підвищенням ставки за мобілізаційними операціями.

Для уникнення ситуації погіршення значення індексу розвитку банківської системи в майбутньому необхідно змінити пріоритети монетарної політики та підходи до монетарного регулювання. Передусім необхідно зупинити ліквідацію банків і, відповідно, їхніх структурних підрозділів, що позитивно вплине на кількість працівників, задіяних у банківській сфері, реальні активи банківської системи та реальні кредити, надані в економіку.

Серед монетарних показників, на які впливає Національний банк України й які мають високий вплив на індекс розвитку банківської системи, – обмінний курс гривні та грошові агрегати. Девальваційні процеси впродовж останнього десятиріччя зумовили значне зменшення обсягу реальних активів та реальних кредитів, наданих в економіку, тобто обмінний курс гривні мав як прямий, так і опосередкований вплив на індекс розвитку

банківської системи. Вплив інфляції на відміну від задекларованих цілей регулятора щодо його важливості не справляв істотного впливу на розвиток банківської системи.

До чинників, що негативно впливали на узагальнюючий індекс, який показує ступінь розвитку банківської системи, та перебували під впливом монетарного регулювання, можна віднести обсяг мобілізаційних операцій та високі ставки за ними, які негативно впливали на потенційне кредитування економіки. Ліквідація банків та, відповідно, їхніх структурних підрозділів зумовлювала зменшення кількості працівників, задіяних у банківській сфері, реальні активи банківської системи та реальні кредити, надані в економіку.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дало змогу визначити найголовніші чинники, які впливали на розвиток банківської системи, більшість із них перебувала в підпорядкуванні монетарної політики та монетарного регулювання, яке здійснюється центральним банком України.

Головними чинниками, які здатні забезпечити стабільний розвиток банківської системи України, є недопущення девальвації гривні та нарощування обсягів кредитування економіки, що позитивно вплине на активи банківської системи та економічне зростання в країні. Отже, забезпечення зростання кредитування економіки є важливою та актуальною проблемою, яка потребує подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Davis S.J. An Index Of Global Economic Policy Uncertainty *Macroeconomic Review Economic Policy Group Monetary Authority of Singapore*. October. 2016. URL: http://www.mas.gov.sg/~media/resource/publications/macro_review/2016/Oct%2016/MR%20Macroeconomic%20Review_Oct16.pdf (дата звернення: 25.02.2019).
2. Baker S.R., Bloom N., Davis S.J. Measuring Economic Policy Uncertainty. *Quarterly Journal of Economics*, forthcoming. 2016. Vol. 131. Issue 4. P. 1593–1636 URL: <https://academic.oup.com/qje/article/131/4/1593/2468873> (дата звернення: 24.02.2019).
3. Bloom N. Fluctuations in Uncertainty. *Journal of Economic Perspectives*. 2014. Vol. 28(2). P. 153–176.
4. Sanctions Over Ukraine: Impact on Russia. European Parliament Briefing. March, Brussels, 2016.
5. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-еко. ун-т, 2009. 754 с.
6. Дзюблюк О.В., Михайлюк Р.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія. Тернопіль : Тернограф, 2009. 316 с.
7. Карчева Г.Т. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах макроеко-

номічної нестабільності. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2016. Т. 21. Вип. 5(47). С. 146–150.

8. Міщенко В., Малютін О. Інструментальне забезпечення стабільності банківської системи на основі розробки агрегованого індексу. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 4. С. 32–37.

9. Унковська Т. Системне розуміння фінансової стабільності: розв'язання парадоксів. *Економічна теорія*. 2009. № 4. С. 14–33.

10. Грошово-кредитна та фінансова статистика. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1 (дата звернення: 25.03.2019).

11. Статистична інформація. *Державна служба статистики* : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2019).

СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

THE MODERN STATE OF ACTIVITY OF UNBANK CREDIT ESTABLISHMENTS IN UKRAINE

Дослідження спрямоване на висвітлення поняття небанківських кредитних установ, ефективності їхньої діяльності та сучасного стану в Україні. Основою кредитної системи є банки, але з часом усе більшу нішу в банківській діяльності займають небанківські фінансово-кредитні установи. Їх розквіт виражає процес структурних перетворень банківської сфери, який є характерною рисою розвитку сучасної ринкової економіки. Кредитно-фінансові інститути включають у себе різноманітні установи: інвестиційні фонди, довірчі товариства, пенсійні фонди, страхові компанії, ломбарди, кредитні спілки. Порівняно з банками дані установи спеціалізуються лише на одній або декількох операціях, тому їх називають спеціалізованими кредитно-фінансовими інститутами. Україна повинна докласти великих зусиль, щоб створити й утілити потужну систему небанківських кредитно-фінансових установ для вирішення своїх соціальних та економічних завдань.

Ключові слова: грошовий ринок, небанківські фінансово-кредитні установи, посередницька діяльність, фінансові відносини, парабанківські інститути, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, фінансові компанії, ломбарди, інститути спільного інвестування, активи, кредитні спілки.

Исследование статьи направлено на освещение понятия небанковских кредитных

учреждений, эффективности их деятельности и современного состояния в Украине. Основой кредитной системы являются банки, но со временем все большую нишу в банковской деятельности занимают небанковские финансово-кредитные учреждения. Их расцвет выражает процесс структурных превращений банковской сферы, который является характерной чертой развития современной рыночной экономики. Кредитно-финансовые институты включают в себя разнообразные учреждения: инвестиционные фонды, доверительные общества, пенсионные фонды, страховые компании, ломбарды, кредитные союзы. По сравнению с банками данные учреждения специализируются лишь на одной или нескольких операциях, поэтому их называют специализированными кредитно-финансовыми институтами. Украина должна приложить большие усилия, чтобы создать и внедрить мощную систему небанковских кредитно-финансовых учреждений для решения своих социальных и экономических задач.

Ключевые слова: денежный рынок, небанковские финансово-кредитные учреждения, посредническая деятельность, финансовые отношения, парабанковские институты, негосударственные пенсионные фонды, страховые компании, финансовые компании, ломбарды, институты общего инвестирования, активы, кредитные союзы.

УДК 351.825

Руда О.Л.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Вінницький національний аграрний
університет

The paper is aimed at highlighting the notion of non-bank lenders, their performance and the current state of Ukraine. The banking system of the state consists of two levels: 1) the central bank and commercial banks; 2) non-bank financial institutions, often referred to as parabankas. The basis of the credit system are banks, but over time, more and more niche in banking activities are borrowed by non-bank financial and credit institutions. Their flowering is a process of structural transformation of the banking sector, which is a characteristic feature of the development of a modern market economy. Non-bank financial and credit institutions are a variety of institutions that accumulate temporarily free funds and place them in the form of a loan. By their general functional purpose, they are similar to banks, but nevertheless differ markedly from the latter. Their withdrawal from banks is both in the peculiarities of the movement of temporarily free funds and in the forms of granting loans to non-bank financial and credit institutions. The urgency of the chosen topic is that structural changes in the economy and financial system of Ukraine and abroad objectively raise the attention to non-bank mediation, the prospects of which, under the appropriate conditions, promise to be dynamic. The credit and financial institutions include a variety of institutions: investment funds, trust companies, pension funds, insurance companies, pawnshops, credit unions. Compared to banks, parabank institutions specialize in only one or more operations, so they are often referred to as specialized credit and financial institutions. Financial intermediation in the money market of Ukraine is only gaining momentum in its development and there are a number of obstacles on its way to its formation. The impediment of development in the money market and these intermediary structures is also due to the inadequate openness and prosperity of the economy, low living standards of the population and insignificant money savings, slow its market transformation. At the current stage of development, Ukraine should make great efforts to create and implement a powerful system of non-bank financial and financial institutions for solving its social and economic problems.

Key words: money-market, unbank finansovo-kreditnikh establishments, intermediary activity, financial relations, parbank institutes, non-state pension fund, insurance companies, financial companies, lombards, institutes of the general investing, assets, credit unions.

Постановка проблеми. В економічній і фінансовій системі розвинутих країн велика увага приділяється небанківському посередництву, перспектива розвитку якого за відповідних умов має бути прибутковою. Парабанківські інститути – необхідний ресурс у системі ринкової економіки. Вони є величезними конкурентами банків у боротьбі за вільні грошові кошти та беруть на себе надання фінансових послуг, які є законодавчо забороненими та не вигідними для банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених і дослідників, які займалися дослідженням

теоретико-практичних основ діяльності фінансових посередників на ринку фінансових послуг, необхідно відзначити О. Прутську, О. Марценюк-Розарьонову, Р. Бернса, Г. Голдсмита, В. Базилевича, О. Барановського, В. Корнєєва, М. Савлука, С. Черкасову, І. Ансоффа, Ю. Лукіну та ін.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття та дослідження сутності різних видів небанківських фінансово-кредитних установ, показників їхньої діяльності та сучасного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення вітчизняних небанківських кредит-

них установ відбувається дуже повільно і зовсім не відповідає тим завданням, що стоять перед державою в період розбудови ринкової економіки. Серед найбільш актуальних проблем, без вирішення яких не можна розраховувати на формування потужної ланки небанківських кредитних установ і посилення їхньої ролі в розвитку вітчизняної економіки, слід назвати [1 с. 48]:

1. Недосконале правове забезпечення, яким керуються інвестиційні фонди, довірчі товариства, пенсійні фонди, страхові компанії, ломбарди, кредитні спілки, а здебільшого й відсутність законів прямого впливу, які б обґрунтовували дії тієї чи іншої ланки цього сектору.

2. Високий рівень недовіри та необізнаності населення до функціонування установ цієї системи.

Загальна схема класифікації небанківських фінансово-кредитних установ наведена на рис. 1

Функції парабанківських інститутів аналогічні банкам, але все ж таки відрізняються своєю специфікою, головні аспекти полягають у формах надання кредитів та особливостях руху тимчасово вільних коштів.

Парабанківські установи – це інвестиційні фонди, довірчі товариства, пенсійні фонди, страхові компанії, ломбарди, кредитні спілки, які у формі кредиту розміщують акумульовані тимчасово вільні кошти.

Небанківські фінансові посередники теж є фінансовими установами грошового ринку, які здійснюють акумуляцію заощаджень і розміщення їх у довгострокові кредити та цінні папери. У діяльності небанківських фінансово-кредитних установ є багато спільного з банками [7, с. 338]:

– функціонують у тому самому секторі опосередкованого фінансування грошового ринку, що й банки;

– формуючи свої пасиви, вони випускають боргові зобов'язання, які менш ліквідні, ніж зобов'язання банків, але можуть реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент подібно до банків;

– небанківські фінансово-кредитні установи, розміщуючи свої ресурси в дохідні активи, купують боргові зобов'язання, створюючи власні вимоги до інших економічних суб'єктів подібно до банків, хоча ці вимоги менш ліквідні і більш ризиковані, ніж активи банків;

– функціонування парабанківських установ щодо створення зобов'язань і вимог ґрунтується на тих самих засадах, що й банків: їхні зобов'язання більш ліквідні і коротші за термінами, менші за розмірами, ніж власні вимоги, внаслідок чого їх надходження за вимогами менші, ніж платежі за зобов'язаннями, що створює базу для прибуткової діяльності. Шляхом диверсифікації вони, як і банки, перетворюючи одні зобов'язання в інші, забезпечують трансформацію ризиків, трансформацію строкову, обсягову і просторову, а також трансформацію руху грошового капіталу на ринку.

Разом із тим посередницька діяльність небанківських фінансово-кредитних установ істотно відрізняється від банківської діяльності [4, с. 16]:

– вона не пов'язана з тими операціями, які визнані як базові банківські. Якщо законодавство окремих країн і дозволяє виконувати подібні операції окремим із таких установ, то рано чи пізно останні підпадають під вимоги банківського законодавства і набувають статусу банків. Підтвердженням цього є доля американських позичково-ощадних інституцій, які до 80-х років хоча й виконували традиційно банківські депозитні операції, з правового погляду вважалися небанківськими фінансовими посередниками. Розпочате у 1980 р. дерегу-

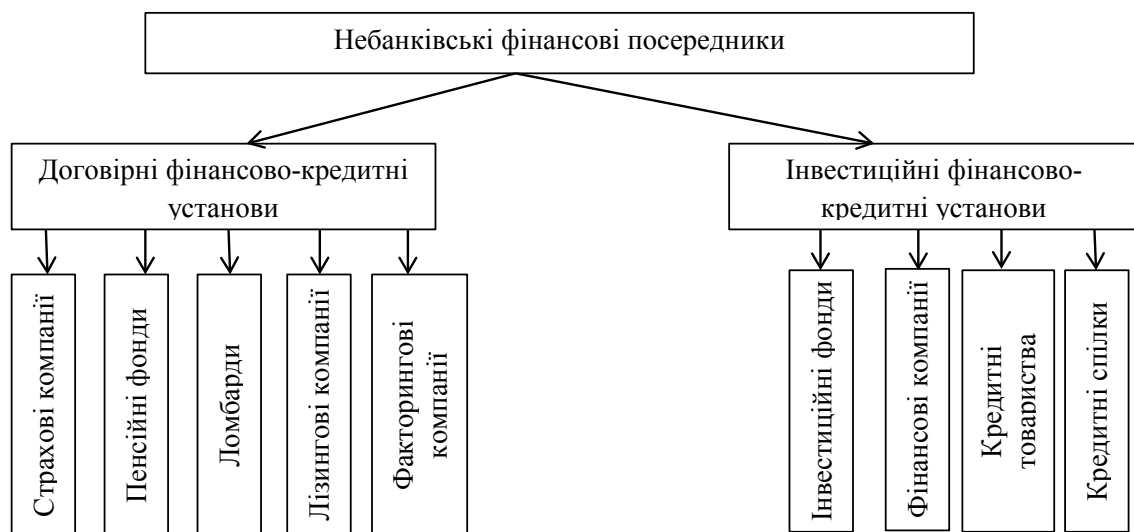

Рис. 1. Класифікація небанківських фінансово-кредитних установ [7, с. 347]

лювання банківської діяльності в США призвело до розширення операцій цих інституцій і підпорядкування їх ФРС у всьому, що стосується створення чекових депозитів. Сьогодні в американській літературі їх стали відносити до категорії банківських посередників;

– вона не зачіпає процесу створення депозитів і не впливає на динаміку пропозиції грошей, а отже, немає потреби контролювати їхню діяльність так само ретельно, як банківську, насамперед поширюючи на них вимоги обов'язкового резервування. Тому законодавство всіх країн дає їм інший статус, аніж банкам;

– вона є вузькоспеціалізованою. Спеціалізація небанківських посередників здійснюється за двома критеріями:

1) за характером залучення вільних грошових коштів кредиторів;

2) за тими додатковими послугами, які надають фінансові посередники своїм кредиторам.

Формування грошових ресурсів небанківських фінансово-кредитних установ має ту особливість, що воно не є депозитним, тобто переданими їм коштами власники не можуть так вільно скористатися, як банківськими чековими вкладами. Як правило, ці кошти вкладаються на тривалий, заздалегідь визначений строк. Чим довший цей строк, тим із більшими ризиками пов'язане таке розміщення і тим вищі доходи воно повинно приносити. Недепозитне залучення коштів може здійснюватися двома способами: на договірних засадах та шля-

хом продажу посередником своїх цінних паперів (акцій, облігацій) [7, с. 350].

Визначна роль банків у фінансовому посередництві є характерною і для України. Основа діяльності банків зумовила вибір банківської подібності фінансового посередництва в більшості країн Східної Європи, що стали на шлях ринкових перетворень.

Небанківські фінансові посередники в Україні ще менш популярні, ніж банки. Гальмування розвитку на грошового ринку цих посередницьких структур зумовлене теж недостатньою відкритістю та розквітом економіки, низьким життєвим рівнем населення та незначними грошовими заощадженнями, повільною ринковою трансформацією.

Пріоритетна роль банків у фінансовому посередництві не перешкоджає розвитку небанківських фінансових установ (парабанків) та підвищенню їхньої ролі на ринку фінансових послуг.

Утім, складні економічні умови в Україні позначилися й на результатах діяльності небанківських фінансових посередників (табл. 1).

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків.

Порівняно з I кварталом 2017 р. на 722,6 млн. грн. (6,6%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 1 712,1 млн. грн. (26,7%).

Збільшення валових страхових премій відбулося майже за всіма видами страхування, а саме: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена

Таблиця 1

Основні показники діяльності небанківських фінансових посередників в Україні за 2012 р. – I квартал 2018 р. [5]

Показник	01.01.12	01.01.13	01.01.14	01.01.15	01.01.16	31.03.17	31.03.18
Кількість страхових компаній, од.	442	414	407	382	352	307	292
Валові страхові премії, млн. грн.	22693,5	21508,2	28661,9	26767,3	8273,9	10895,9	11618,5
Валові страхові виплати, млн. грн.	4864,0	5151,0	4651,8	5065,4	1965,3	2343,5	3167,1
Активи страхових компаній, млн. грн.	48122,7	56224,7	66387,5	70261,2	55377,2	53862,7	54546,3
Кількість НПФ, од.	96	94	81	76	66	64	62
Загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів, млн. грн.	1386,9	1660,1	2089,8	2469,2	1992,1	2206,3	2485,2
Пенсійні внески, млн. грн.	1102,0	1313,7	1587,5	1808,2	1851	1918,5	1910,4
Пенсійні виплати, млн. грн.	208,9	251,9	300,2	421,4	562,9	655,4	723,2
Кількість кредитних спілок, од.	613	617	624	589	577	449	375
Активи, млн. грн.	2386,5	2656,9	2598,8	2338,7	2079,2	2086,7	2233,2
Капітал, млн. грн.	942,9	1088,7	1055,6	1048,7	1109,3	1072,1	1079,2
Кількість ІСІ, од.	1125	1222	1250	1188	1135	1648	1713
Активи, млн. грн.	126790	157201	177523	206358	245206	246938	261189
Кількість фінансових компаній, од.	251	312	377	415	609	675	847
Активи фінансових компаній, млн. грн.	29700,0	36402,5	39781,2	51264,8	77491,9	67000,4	102390,8
Кількість ломбардів, од.	456	473	479	477	465	458	408
Активи ломбардів, млн. грн.	1203,8	1558,4	1518,6	1710,3	2987,6	3298,1	4001,2

картка») (збільшення валових страхових платежів на 461,2 млн. грн. (20,7%)).

Система недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ) становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється з 2004 р. після набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Станом на 31.03.2018 у Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 62 недержавних пенсійних фонди (далі – НПФ) та 22 адміністратори НПФ.

Станом на 31.03.2018 у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 375 кредитних спілок та 437 відокремлених підрозділів кредитних спілок.

Загальний обсяг активів кредитних спілок станом на 31.03.2018 становить 2 233,2 млн. грн. і збільшився на 146,5 млн. грн., або на 7,0%, порівняно з відповідною датою 2017 р. (2 086,7 млн. грн.).

Загальний обсяг капіталу становить 1 079,2 млн. грн. та порівняно з 31.03.2017 збільшився на 7,1 млн. грн., або на 0,7%.

Загальний капітал сформовано на:

- 47,5% (512,4 млн. грн.) – за рахунок резервного капіталу;
- 36,4% (393,4 млн. грн.) – за рахунок пайових внесків членів кредитних спілок;
- 3,5% (38,1 млн. грн.) – за рахунок додаткового капіталу;
- 12,6% (135,3 млн. грн.) – за рахунок нерозподіленого доходу.

Кількість зареєстрованих ІСІ станом на 31.03.2018 зросла до 1 713, а діючих фондів, що досягли нормативу мінімального обсягу активів, зростала другий квартал поспіль – до 1 166. Розширення індустрії підтримували нові венчурні ПІФ, яких загалом стало більше на 9 (+1,4%).

Активи ІСІ, що досягли нормативів («визнаних» ІСІ), у I кварталі 2018 р. зменшилися на 0,9%, хоча активи всіх ІСІ в управлінні, включно з тими, які ще не досягли нормативу, зросли на 4,4%. Станом на 31.03.2018 активи «визнаних» ІСІ становили 261 189 млн. грн., у тому числі венчурних фондів – 252 508 млн. грн. (-1,0%). У секторах відкритих, інтервальних ІСІ, а також закритих із публічною пропозицією зростання тривало.

Станом на 31.03.2018 у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося:

- 847 фінансових компаній;
- 188 юридичних осіб (лізингодавців);
- 408 ломбардів.

За I квартал 2018 р. відбулося зменшення активів фінансових компаній на 6,3% (6 860,3 млн. грн.), власний капітал зменшився на 9,4% (2 547,9 млн. грн.).

Обсяг наданих фінансових послуг за 1 квартал 2018 р. збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 28,7%.

Станом на 31.03.2018 до Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 408 ломбардів, що на 50 установ (або на 10,9%) менше порівняно з відповідною датою 2017 р. (станом на 31.03.2017 – 458 ломбардів).

Як свідчать дані таблиці, обсяг активів ломбардів виріс на 21,3% (703,1 млн. грн.) порівняно з аналогічним періодом минулого року та станом на 31.03.2018 становить 4 001,2 млн. грн.

Інституційне розширення ринку послуг фінансових компаній об'єктивно супроводжувалося зростанням їхніх активів. Зростання активів фінансових компаній зумовило істотне розширення обсягів їхньої діяльності.

Популярність ломбардів в Україні зросла з огляду на посилення макроекономічної нестабільності та погіршення за цих умов добробуту населення. Як свідчать дані табл. 1, спостерігається зростання кількості ломбардів на третину за останні шість років, хоча з 2013 р. відбулося уповільнення інтенсивності їхнього розвитку. Але 2015–2016 рр. ознаменувалися підвищенням інтенсивності розширення активів ломбардів. Відповідно, зростаюча ресурсна база ломбардів забезпечила розширення обсягів їх кредитування вдвічі.

Сучасний розвиток інститутів спільного інвестування в Україні відбувається за умов стагнації економіки, погіршення інвестиційного клімату, відсутності чітких і стабільних правил, дефіциту надійних фінансових інструментів, жорстких регуляторних норм, більш як 35% втрат вітчизняних фондових індексів [2, с. 19].

Попри всі негативні чинники, упродовж останніх шести років в Україні спостерігається стабільно зростаючий довгостроковий тренд індустрії спільного інвестування, що свідчить про зацікавленість індивідуальних інвесторів у фінансуванні інвестиційних процесів у вітчизняній економіці.

Результати стратегічного аналізу стану й тенденцій розвитку системи фінансового посередництва України дають змогу визначити два основні напрями її реформування:

– удосконалення діяльності регулятора та підвищення ефективності державного нагляду у сфері ринків фінансових послуг шляхом створення в Україні окремої незалежної державної фінансової установи з повноваженнями проведення фінансового нагляду та регулювання на консолідованій основі, яка б володіла повною незалежністю та сприяла розвитку, підвищенню стабільності фінансових ринків завдяки більш скоординованим управлінським заходам;

– захист інтересів споживачів фінансових послуг і відновлення довіри до фінансових посередників шляхом запровадження дієвих механізмів державного регулювання процесів забезпечення та координації здійснення контролю над дотриманням законодавства у сфері захисту прав

споживачів на ринках фінансових послуг, а також координації діяльності державних регуляторних органів у зазначеній сфері.

Отже, для вирішення згаданих вище проблем слід особливо зосередити увагу на підвищенні конкурентоспроможної ланки грошового ринку національних небанківських фінансово-кредитних інституцій та їх розвитку. Для підвищення стабільності діяльності парабанківських посередників потрібно: вдосконалити монетарну політику Національного банку України; втілити нові фінансові продукти через поліпшення комунікаційної стратегії; визначити заходи щодо зменшення рівня доларизації економіки; вдосконалити регулювання ліквідності небанківських фінансово-кредитних інститутів; підвищити розвиток джерел довгострокових фінансових ресурсів; підвищити ефективність та дієвість системи нагляду та регулювання на ринку фінансових послуг; налагодити моніторинг якості активів фінансових посередників, їх потреб у підтримці капіталізації та ліквідності; підвищити стабільність та прозорість функціонування фінансового ринку; використати ефективні механізми світового досвіду для очищення проблемних активів у балансах фінансових посередників; забезпечити динамічний розвиток інфраструктури та інструментів ринків фінансових послуг; стимулювати розвиток фінансової обізнаності інвесторів та споживачів на ринку фінансових послуг, а також підвищення стандартів захисту їх інтересів та прав.

Пропозицією для поліпшення діяльності парабанківської системи є формування механізму конкурентоспроможності небанківських фінансових установ, необхідне вдосконалення системи контролюючих та наглядових функцій та чітке розмежування сфер впливу між Державною комісією із цінних паперів і фондового ринку та Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг. Основний напрям поліпшення діяльності небан-

ківських фінансових установ – встановлення однорідної програми впливу на їх функціонування виходячи зі специфіки діяльності окремих груп цих установ.

Висновки з проведеного дослідження. На думку авторів, безліч проблем випливає з необізнаності споживачів фінансових послуг небанківських фінансово-кредитних установ, тому необхідні заходи щодо підвищення поінформованості та освіченості користувачів фінансових послуг. Напрями поліпшення діяльності повинні включати в себе вдосконалення діяльності небанківських фінансових інститутів, які спрямовані на їх розвиток і підтримку, включати як увесь небанківський сектор загалом, так і окремі фінансові інститути.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баланюк Л. Поняття та місце небанківської установи у фінансовій системі України. *Право України*. 2014. № 3. С. 47–51.
2. Коваленко С.Б. Проблеми функціонування небанківських фінансово-кредитних інститутів в умовах фінансової кризи. *Банківські послуги*. 2015. № 9. С. 17–21.
3. Корнєєв В. Розвиток ринків фінансових послуг небанківських посередників. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 3. С. 79–97.
4. Оленчик А. Небанківський фінансовий сектор в Україні: стан та пріоритети подальшого розвитку. *Банківські послуги*. 2014. № 6. С. 14–19.
5. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб за I квартал 2018 року. URL: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/fk_1kv_2018.pdf (дата звернення: 25.03.2019).
6. Показники діяльності небанківських фінансово-кредитних установ в Україні станом на 01.10.2018. URL: <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html> (дата звернення: 22.03.2019).
7. Савлук М.І., Мороз А.М., Лазепко І.М. Гроші та кредит : підручник. Київ : КНЕУ, 2011. Ч. 2. 590 с.

РОЗДІЛ 6. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ ТА ОБЛІКУ ВІДПУСКНИХ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

FEATURES OF ACCRUAL AND ACCOUNTING OF VACATIONS IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS

УДК 657.1

Бразілій Н.М.к.е.н., доцент
Черкаський державний технологічний
університет**Крот Ю.М.**к.е.н., доцент
Черкаський державний технологічний
університет

У статті розглянуто основні проблеми щодо питань нарахування та обліку відпускних у сучасних умовах господарювання, зокрема сутність, види, особливості перенесення та продовження відпусток відповідно до законодавчих та нормативно-правових вимог України. Особливу увагу приділено питанням документального оформлення обліку відпусток, а також правилам і порядку розрахунку та обліку сум відпускних співробітникам організації, базі для розрахунку відпускних сум, бухгалтерським записам на рахунках бухгалтерського обліку і можливим помилкам, що приводять до застосування штрафних санкцій. У статті доведено необхідність застосування резерву відпусток, що є обов'язковою умовою для підприємств, які функціонують на загальній системі оподаткування. У зв'язку з цим наведено особливості створення резерву відпусток з урахуванням вимог сучасного законодавства, що забезпечить ефективність функціонування системи обліку і звітності та її подальший розвиток.

Ключові слова: виплати працівникам, відпустка, резерв відпусток, середня заробітна плата, трудові відносини, зобов'язання з оплати праці.

В статье рассмотрены основные проблемы по вопросам начисления и учета отпускных в современных условиях хозяйствования, в частности сущность, виды, особенности переноса и продолжения отпусков согласно законодательным и нормативно-правовым требованиям Украины. Особое внимание уделено вопросам документального оформления учета отпусков, а также правилам и порядку расчета и учета сум отпускных сотрудникам организации, базе для расчета отпускных сум, бухгалтерским записям на счетах бухгалтерского учета и возможным ошибкам, приводящим к применению штрафных санкций. В статье было доказано необходимость применения резерва отпусков, что является обязательным условием для предприятий, функционирующих на общей системе налогообложения. В связи с чем приведены особенности создания резерва отпусков с учетом требований современного законодательства, что обеспечит эффективность функционирования системы учета и отчетности и ее дальнейшее развитие.

Ключевые слова: выплаты работникам, отпуск, резерв отпусков, средняя заработная плата, трудовые отношения, обязательства по оплате труда.

The actual problems of the formation and regulation of incomes are closely related to the organization of labor remuneration at enterprises, including vacation, as one of the types of employee benefits. The urgency of the chosen topic is explained by the dependence of the size of wages on the living standards of any country. For the vast majority of people, wages are the main source of income. Therefore, issues related to wages (its size, form of accrual and payment, etc.) are among the most relevant for both employees and employers. Modern scientific research is mainly aimed at studying the accounting and control of accrual and payment of wages, but constant attention is paid to specialists-accountants payments for holiday pay. Therefore, issues relating to the calculation of vacations, recognition of them for the purpose of taxation of profits, as well as taxes on the maintenance and accrual of insurance premiums, never lose their relevance. The article, considering these issues, takes into account the main legislative and regulatory requirements, as well as some explanations of the official bodies on the issues of calculation and registration of holidays. The article deals with the main problems of calculating and taking holidays in modern economic conditions. Particular attention is paid to issues of documentary registration of vacation documents, as well as rules and procedures for calculating and accounting for the number of holidays for staff of the organization, the basis for calculating the amount of leave, accounting in accounting accounts and possible errors leading to the use of penalties. The need to apply a vacation reserve is proved, which is a prerequisite for enterprises operating on the general system of taxation. In addition, the creation of an enterprise for the payment of holidays to employees is carried out with a view to the uniform inclusion of expenses of future periods to expenses of the reporting period. In this connection, the peculiarities of creating a vacation reserve in accordance with the requirements of modern legislation are provided, which will ensure the efficiency of the accounting and reporting system and its further development.

Key words: employee benefits, vacation, reserve vacations, average wages, labor relations, wage obligations.

Постановка проблеми. Сучасний період економічного розвитку нашої держави пов'язується з необхідністю зростання стабільності, виходом економіки з кризи, припиненням соціально-економічного спаду і досягненням позитивних темпів розвитку економіки. Для стабілізації та розвитку соціально-трудових відносин необхідне проведення системи заходів щодо поліпшення процесів інституалізації та застосування законодавчих і правових актів, що забезпечують соціальну справедливність на всіх рівнях взаємодії суб'єктів соціально-трудових відносин.

Всі аспекти соціально-трудових відносин впливають на рівень заробітної плати і доходи працівників. Соціально-трудові відносини, пов'язані з організацією трудової діяльності і її результатами, безпосередньо впливають на формування заробітної плати і доходів. Розвиток трудових відносин приводить до виникнення нових форм соціального партнерства, розвитку соціальної захищеності, підвищення задоволеності трудовою діяльністю. Підвищення рівня оплати праці та реальних доходів населення забезпечує зростання платоспроможного попиту на внутріш-

ньому ринку і є істотним чинником економічного зростання.

З актуальними проблемами формування і регулювання доходів населення тісно пов'язані питання організації оплати праці на підприємствах, в тому числі відпускних як одного з видів виплат працівникам.

Актуальність обраної теми пояснюється залежністю величини заробітної плати від рівня життя населення будь-якої країни. Для більшості людей заробітна плата є основним джерелом доходу. Тому питання, пов'язані з заробітною платою (її величиною, формою нарахування і виплати і ін.), є одними з найбільш актуальних як для працівників, так і для роботодавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліково-аналітичного забезпечення управління в частині інновацій розглядаються у працях В.І. Нагорного, Т.С. Крикунова, С.В. Зубаревої, О.М. Давиденко, О.А. Боярова, Н.П. Кузик, Г.О. Германчук та ін.

Сучасні наукові дослідження головним чином спрямовані на дослідження обліку та контролю нарахування та виплати заробітної плати, однак постійно в центрі уваги практиків перебуває облік розрахунків за виплатою відпускних – оплата щорічної та додаткової відпусток або виплати компенсації за невикористану відпустку, відпустку у зв'язку з навчанням без відриву від виробництва. В умовах сьогодення, що характеризуються динамічним законодавством, питання розрахунку, обліку та виплати відпускних постійно обговорюються та дискутуються, що потребує поглибленого дослідження як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розкритті особливостей методики нарахування та обліку відпускних у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. За трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу заробітну плату. Громадяни України, які перебувають у трудових відносинах із підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої приналежності, а також ті, які працюють за трудовим договором у фізичної особи, мають право на відпустки.

Нарахування відпускних (як і будь-яких інших виплат на користь працівників – фізичних осіб) вимагає від бухгалтера особливої уваги. І це зрозуміло. Адже інтерес до подібних виплат, крім самих працівників, проявляють трудові інспекції (у частині дотримання норм трудового законодавства), ревізори позабюджетних фондів (в частині контролю за нарахуванням та сплатою страхових внесків, виплатою соціальних допомог), податківці (в частині сплати ПДФО і визнання сум відпускних у витратах).

Тому питання, пов'язані з розрахунком відпускних, визнанням їх у цілях оподаткування прибутку, а також утриманням ПДФО та нарахуванням страхових внесків, ніколи не втрачають своєї актуальності. У статті, аналізуючи означені питання, ми будемо виходити зі змісту законодавчих норм, а також роз'яснень офіційних органів, присвячених відпуском.

Право на відпочинок, відповідно до ст. 24 Загальної декларації прав людини, належить до числа основних прав [1]. Крім того, згідно із Законом України «Про відпустки» (від 15.11.1996 р. № 504/96 – ВР) також визначається, що право на відпустки мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах із підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи [2].

Відпусткою називається відпочинок протягом декількох днів поспіль зі збереженням місця роботи і середнього заробітку. Працівники незалежно від того, хто є їх наймачем, від виду укладеного ними трудового договору, форми організації та оплати праці мають право на основну відпустку, якщо інше не передбачено законодавчими актами. Таким чином, право на щорічну оплачувану відпустку належить до основних трудових прав кожного працівника. За своїм юридичним значенням відпустки бувають [2]:

1) щорічні відпустки: основна відпустка; додаткова відпустка за роботу із шкідливими та важкими умовами праці; додаткова відпустка за особливий характер праці; інші додаткові відпустки, передбачені законодавством;

2) додаткові відпустки у зв'язку з навчанням;

3) творча відпустка;

4) відпустка для підготовки та участі в змаганнях;

5) соціальні відпустки: відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами; відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; відпустка у зв'язку з усиновленням дитини; додаткова відпустка працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи;

6) відпустки без збереження заробітної плати.

Відносини роботодавця і працівника з відпускних питань будуються на підставі трудового законодавства. Працівники, які займаються обліком кадрів і розрахунком оплати праці, повинні розуміти важливість правильного і своєчасного оформлення всіх господарських операцій з надання відпусток працівникам організації. Недотримання вимог законодавства про надання та розрахунок відпусток загрожує санкціями і штрафами, що накладаються як на відповідальних осіб, так і на організацію.

Законодавчо тривалість щорічної відпустки регулюється ст. 6, 7, 8, 19 Закону України «Про відпустки», а також спеціальними нормативними актами, які встановлюють право окремих категорій працівників на додаткові відпустки. Конкретна тривалість щорічної основної та додаткової відпусток установлюється колективним або трудовим договором залежно від результатів атестації робочих місць за умовами праці та часу зайнятості працівника в цих умовах. При цьому щорічні додаткові відпустки за бажанням працівника можуть надаватися одночасно зі щорічною основною відпусткою або окремо від неї. При цьому загальна тривалість щорічних основної та додаткової відпусток не може перевищувати 59 календарних днів, а для працівників, зайнятих на підземних гірських роботах, – 69 календарних днів [2, 10].

Святкові та неробочі дні, установлені ст. 73 КЗпП, під час визначення тривалості щорічної чергової відпустки та додаткових відпусток не враховуються. У разі, якщо на той період, у якому надається відпустка, припадають святкові та неробочі дні, тривалість відпустки збільшується на кількість таких днів. Щорічну відпустку з ініціативи роботодавця можна перенести на інший період, ніж це встановлено графіком відпусток, лише з письмової згоди працівника і за узгодженням із профспілкою (іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом). Однак можливо це лише в тому винятковому разі, якщо надання щорічної відпустки в раніше обумовлений період може несприятливо відобразитися на нормальному ході роботи підприємства [2, 10]. Щорічну відпустку на вимогу працівника можна перенести на інший період у разі: порушення роботодавцем строку письмового оповіщення працівника про час надання відпустки не пізніше, ніж за два тижні до початку відпустки; несвоєчасної виплати роботодавцем відпускних, строк виплати яких установлений не пізніше, ніж за три дні до початку відпустки. Перенесення (продовження) відпустки можна здійснити також у разі: тимчасової непрацездатності працівника, засвідченої у встановленому порядку; виконання працівником державних або громадських доручень, якщо відповідно до законодавства він підлягає звільненню на цей час від основної роботи зі збереженням заробітної плати; настання строку відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами; збігу щорічної відпустки з відпусткою у зв'язку з навчанням без відриву від виробництва [10].

За бажанням працівника, вираженим у письмовій формі, і за згодою роботодавця щорічну відпустку можна поділити на частини. Однак при цьому потрібно дотримуватися умови, закладеної в ст. 12 Закону України «Про відпустки»: основна безперервна частина відпустки повинна становити не менше 14 календарних днів, хоча чинним законодавством і не встановлено жорстко, яка частина

відпустки може бути використана першою. До того ж, як відзначає Мінпраці, ст. 12 Закону України «Про відпустки» передбачена можливість розподілу щорічної відпустки на частини, а не обов'язок роботодавця розділити її на частини, як того бажає працівник.

Підставою для надання відпустки, її продовження або перенесення є заява працівника і наказ по підприємству, підписаний керівником підприємства.

Наказ складається в двох екземплярах, один із яких залишається у відділі кадрів, а другий передається в бухгалтерію роботодавця. На підставі наказу про надання відпустки відділ кадрів робить відмітки в особистій картці працівника за формою № П-2, а бухгалтерія здійснює розрахунки відпускних.

Розмір відпускних визначається виходячи із середньоденної (годинної) зарплати, що визначається шляхом розподілу сумарного заробітку за останні перед наданням відпустки 12 місяців або за менший фактично відпрацьований період на відповідну кількість календарних днів року або меншого відпрацьованого періоду (без урахування святкових і неробочих днів). Отриманий результат помножується на число календарних днів відпустки [3]. Алгоритм розрахунку відпускних наведено на рис. 1.

Як правило, витрати на відпускні працівникам підприємства протягом року відбувається дуже нерівномірно, через те що більшість працівників йдуть у відпустку у літні місяці. Проте підприємство може рівномірно розподілити ці витрати шляхом щомісячних, протягом року, відрахувань у резерв відпускних.

Підприємство визначає суму коштів, яку воно кожен місяць відносить на витрати (в бухгалтерському обліку). Коли настає пора відпусток, суми відпускних виплачуються з резерву та підприємство не має проблем із пошуком вільних грошових коштів на оплату відпусток працівникам. Саме для цього і створюється резерв відпускних [9].

Таким чином створення підприємством забезпечення на виплату відпусток працівникам (далі – резерв відпусток) здійснюється з метою рівномірного включення витрат майбутніх періодів до витрат звітного періоду. Ця норма встановлена п. 7 П(С)БО 26 і п. 13 П(С)БО 11 і є обов'язковою для виконання всіма підприємствами.

Резерв на оплату відпусток створюється щомісяця. Його величина визначається як добуток фактично нарахованої заробітної плати працівникам і відсотка, обчисленого як відношення річної планової суми на оплату відпусток до загального планового фонду оплати праці. Причому резервується не тільки сума витрат на відпустку, але і суми нарахувань до всіх соціальних фондів, що припадають на цю суму.

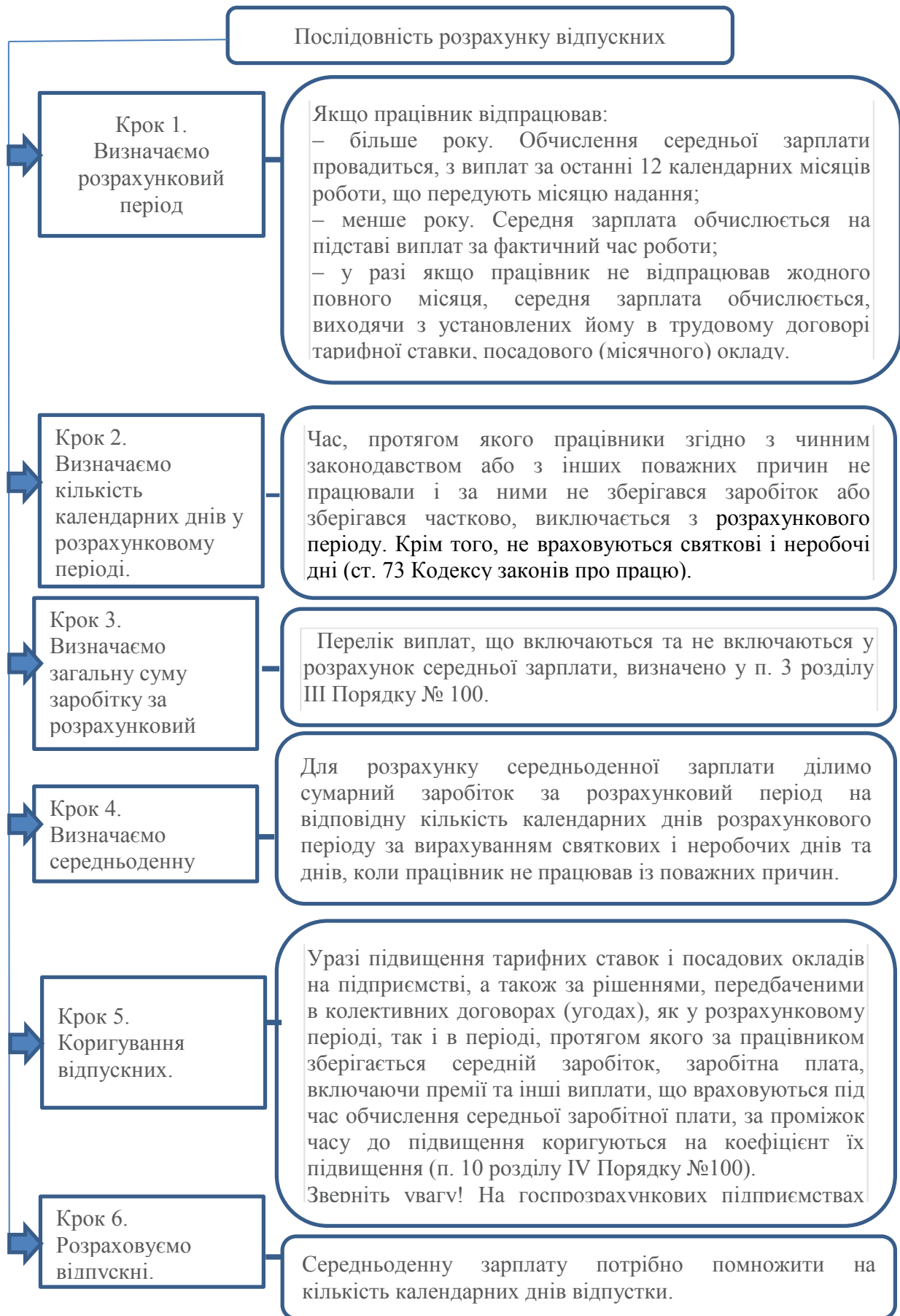

Рис. 1. Алгоритм розрахунку відпускних

Резерв відпусток створюється не тільки для щорічних (основних та додаткових) відпусток, а також для додаткових відпусток для працівників із дітьми. Для всіх інших відпусток резерв не створюється.

Облік руху і залишку коштів на оплату щорічних відпусток працівникам ведеться на субрахунку 471. Згідно з інструкцією № 291 нН субрахунку 471 «Забезпечення виплат відпусток» ведеться облік руху та залишків коштів на оплату чергових відпусток працівникам. Сума забезпечення визначається щомісячно як добуток фактично нарахованої заробітної плати працівникам і відсотку, обчисленого як відношення річної планової суми на оплату відпусток до загального планового фонду оплати праці.

На цьому субрахунку також узагальнюється інформація про забезпечення обов'язкових відрахувань (зборів) від забезпечення виплат відпусток на відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, за кредитом якого відображається нарахування резерву, за дебетом його використання. На цьому ж субрахунку узагальнюється інформація про забезпечення обов'язкових нарахувань до соціальних фондів від забезпечення на оплату відпусток працівникам. Фонд оплати праці – загальний плановий фонд оплати праці. Під час його планування необхідно врахувати всі складники зарплати, визначені відповідно до ст. 2 Закону України «Про оплату праці» [7].

Щомісяця певна сума резерву в бухгалтерському обліку включається до складу витрат на оплату праці з відображенням у складі витрат операційної діяльності залежно від того, якій групі працівників цей резерв нараховується, а саме: до витрат за капітальними інвестиціями, на виробництво, до загальноновиробничих, адміністративних витрат, витрат на збут тощо.

Під час безпосереднього нарахування відпускних працівникам сума відпускних уже не включається до витрат звітного періоду, а нараховується за рахунок коштів сформованого резерву [9]. Однак залежно від того, за рахунок чого будуть нараховуватися суми відпускних (за рахунок створеного резерву майбутніх відпусток або за рахунок витрат поточного періоду) відпускні, що відображаються, як і зарплата, на рахунку 661 «Розрахунки з працівниками з оплати праці», будуть відображені: за дебетом рахунків витрат поточного періоду, на які списуються витрати з оплати праці працівника (23, 91, 92, 93); за дебетом рахунку 471 «Забезпечення виплат відпусток» у разі, якщо суми, нарахованої до резерву відпусток, досить для виплати відпускних у поточному періоді [6; 9].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що застосування резерву відпусток є обов'язковою умовою для підприємств, які перебувають на загальній системі оподаткування. Забезпечення відпускних створюється на субрахунку 471 «Забезпечення виплати відпусток». Ненарахування резерву відпусток можна розцінити як ведення бухгалтерського обліку з порушенням установленого порядку і внесення неправдивих даних до фінансової звітності. За це порушення посадовцям підприємств загрожує адміністративна відповідальність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 28.03.2019).
2. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504-96 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.03.2019).
3. Порядку обчислення середньої заробітної плати: постанова Кабінету міністрів України, від 08.02.1995 р. № 100/ Кабінету міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF> (дата звернення: 28.03.2019).
4. Виплати працівникам: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 від 28.10.2003 р. № 601 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03> (дата звернення: 28.03.2019).
5. Зобов'язання: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 від 31.01.2000 р. № 20 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (дата звернення: 28.03.2019).
6. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: інструкція від 30.11.1999 р. № 291 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 28.03.2019).
7. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108-95 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.03.2019).
8. Боярова О.А., Кузик Н.П., Германчук Г.О. Особливості обліку нарахування та виплати компенсації за невикористані відпустки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. С. 1090–1094.
9. Радіонова Н.Й., Камінська І.Р. Створення резерву відпусток на підприємстві. *Вісник КНУТД*. 2014 № 2. С. 219–226.
10. Відпускні в бухгалтерському обліку. Школа бухгалтера № 12. URL: <https://dtkt.com.ua/show/3bid02214.html> (дата звернення: 28.03.2019).

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ

RESEARCH OF MUTUALITY OF BUSINESS PROCESSES IN ENTERPRISE

У статті узагальнено сучасні теоретичні та прикладні дослідження з проблем процесного управління, виокремлено основні характеристики процесів, а саме те, що, процес характеризує рух чого-небудь; він має певний результат або мету. Тобто мета або результат є необхідним компонентом процесу, а процесний характер проявляється з діалектичного розуміння світу. Рух є першопочатковим від процесу. Оскільки за системного підходу всі суб'єкти господарювання є системами, підприємство розглядається як відкрита система, в господарській діяльності якої є необхідність урахування швидко мінливих процесів зовнішнього середовища й аналізу його впливу на внутрішній стан підприємства. Доведено, що всі дані по окремому продукту, для розрахунку яких використовуються головним чином дані бухгалтерського обліку, співвідносяться з результатами, ресурсами і зусиллями всього бізнесу, а аналіз показників, що характеризують діяльність бізнес-процесів підприємства, дасть можливість розширити стратегічні можливості підприємства.

Ключові слова: бізнес-процес, конкурентоспроможність, ефективність функціонування підприємства, ресурси, управлінські рішення, аналіз.

В статье обобщены современные теоретические и прикладные исследования по

проблемам процессного управления, выделены основные характеристики процессов, а именно то, что процесс характеризует движение чего-либо; он имеет определенный результат или цель. То есть цель или результат является необходимым компонентом процесса, а процессный характер проявляется из диалектического понимания мира. Движение является первоначальным по отношению к процессу. Поскольку при системном подходе все субъекты хозяйствования являются системами, предприятие рассматривается как открытая система, в хозяйственной деятельности которой имеется необходимость учета быстро меняющихся процессов внешней среды и анализа его влияния на внутреннее состояние предприятия. Доказано, что все данные по отдельному продукту, для расчета которых используются главным образом данные бухгалтерского учета, соотносятся с результатами, ресурсами и усилиями всего бизнеса, а анализ показателей, характеризующих деятельность бизнес-процессов предприятия, позволит расширить стратегические возможности предприятия.

Ключевые слова: бизнес-процесс, конкурентоспособность, эффективность функционирования предприятия, ресурсы, управленческие решения, анализ.

УДК 657:338.27(075.8)

Гайдаєнко О.М.

к.е.н., доцент кафедри економічного аналізу

Одеський національний економічний університет

The article summarizes modern theoretical and applied researches on problems of process management, highlights the main characteristics of processes. Namely, the process characterizes the movement of something; he has a certain result or purpose. That is, the goal or result is a necessary component of the process, and the process character is manifested in the dialectical sense of the world. The movement is the first step from the process. Since, in a systematic approach, all business entities are systems, the enterprise is considered an open system, in the economic activity of which is the need to take into account the rapidly changing processes of the environment and analysis of its impact on the internal state of the enterprise. An open system is characterized by interaction with the external environment and has inputs and outputs. At the entrance, the enterprise receives from the environment information, capital, human resources and materials. In the process of transformation, the enterprise processes these inputs, turning them into products and services - extracts of the enterprise. At the same time, the main difference between business processes from other processes occurring in nature and in society is their affiliation with the entrepreneurial activity carried out by a person in various spheres. An important condition for effective management, the achievement of goals, and the reasonableness of management decisions is that the enterprise must meet the basic principles of efficiency: on the one hand, as a quantitatively measured product (output, sales, volume of material costs, cost, etc.), which is produced in the process of functioning of the system, that is, as the "exit" of the system. On the other hand, the result is the difference between the useful part of the "exit" of the system and the resources used. In this case, the results that reflect the changes in the system, in particular the accumulation or reduction of resources, will be taken into account. This approach is characterized by increased resource efficiency. It is proved that all data for a single product, for the calculation of which is mainly used for accounting purposes, relates to the results, resources and efforts of the entire business. Since each product is the result of activity - the flow of value creation or the direction of the product business, it can be considered as a strategic business unit. An analysis of the indicators characterizing the business activities of the enterprise will enable the company to expand the strategic capabilities of the company, is an important step towards understanding and accurately assessing the situation, determining the direction of action and adopting appropriate management decisions.

Key words: business process, competitiveness, efficiency of enterprise operation, resources, managerial decisions, analysis.

Постановка проблеми. Логіка конкурентної боротьби диктує вибір економічного інструментарію щодо управління бізнес-процесами на підприємствах. Т. Одінцова зазначає: «Сьогодні підприємство не може розглядатися поза середовищем його функціонування, його розвиток передбачає формування такого механізму управління внутрішніми процесами, який забезпечує не тільки ефективність діяльності, а й постійну взаємодію з цим середовищем з урахуванням перспектив життєздатного і динамічного в ній існування» [4, с. 49].

Забезпечення конкурентоспроможності та підвищення ефективності діяльності господарюючих

суб'єктів ринку в економічних умовах, що постійно змінюються, зумовлює необхідність використання методології процесного підходу до управління, пошуку і застосування нових методів та інструментів управління бізнес-процесами підприємницької діяльності, на основі яких можливим буде визначення резервів зростання конкурентоспроможності в стратегічному періоді, зокрема шляхом зростання ефективності використання ресурсного потенціалу та отримання відповідних конкурентних переваг. Насамперед потрібно науково обґрунтувати сутність і класифікацію бізнес-процесів у підприємстві, дослідити методологічні основи їхнього формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У площині означеної нами проблематики заслуговують на увагу дослідження таких науковців, як П. Друкер, М. Портер, Р. Чейз, Б. Андерсен, Е.А. Аткінсон, Р.Д. Банкер, С.М. Братушка, Е. Демінг, В.Г. Єліферов, Р.С. Каплан, В.М. Ковальов, О.В. Корзаченко, Л.А. Козерод, А. Кочнев, Р. Купер, В.С. Лосєв, Д.П. Нортон, Н.С. Орленко, В.В. Репін, В.Ф. Ситник, К.К. Чупров, С.Е. Щепеткова, М.В. Яцко. Кожен із підходів має як свої переваги, так і недоліки, які необхідно ретельно дослідити, зважити та узагальнити з метою вибору найбільш результативного підходу та створення узагальненої системи показників оцінювання бізнес-процесів сучасних підприємств. Більшість наявних наукових розробок щодо процесних технологій розвиває технічну сторону проблеми і вкрай недостатньо пов'язує її з економічними складниками.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування сутності бізнес-процесів у підприємстві з метою удосконалення методологічних основ їхнього формування та підвищення ефективності управління господарсько-фінансовою діяльністю вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку економічних процесів на мікрорівні характеризується активізацією інтеграції, орієнтацією на вимоги зарубіжних ринків, упродовженням адаптивних систем управління.

Сучасна системологія (наука про розвиток систем) стверджує, що будь-яка система в процесі свого існування (життєдіяльності) може перебувати в стійкому або нестійкому положенні [12; 13]. Нестійке положення переважає, оскільки саме наявність перехідних процесів, що генеруються внутрішніми або зовнішніми збуреннями, спонукає систему до зміни параметрів свого існування. Ці зміни можуть мати позитивний вплив (трансформаційні процеси) або негативні наслідки (переломні, кризові або катастрофічні процеси).

За системного підходу всі суб'єкти господарювання є системами. Рух будь-якої системи являє собою деяку послідовність змін її станів. Це може бути і «сукупність послідовних дій для досягнення будь-якого результату», і рух системи за фазами життєвого циклу від освіти системи до її загибелі відповідно до закону розвитку. Щодо відмінності процесів і систем висловлено багато поглядів. Водночас Е. Демінг використовував термін «система» для позначення процесу, що знаходиться в статистично керованому стані, а найбільш прості моделі економічної системи – це укрупнення моделі функціонального типу, що реалізують метод «чорного ящика» з основними частинами «Вхід», «Процес» і «Вихід» [9, с. 127].

Відкрита система характеризується взаємодією із зовнішнім середовищем і має входи і виходи.

На вході підприємство отримує від навколишнього середовища інформацію, капітал, людські ресурси та матеріали. Ці компоненти називаються входами. У процесі перетворення підприємство обробляє ці входи, перетворюючи їх у продукцію і послуги. Ця продукція і послуги є виходами підприємства, вона виноситься в навколишнє середовище. У ринкових умовах господарювання підприємство – це відкрита система, в господарській діяльності якої є необхідність урахування швидко мінливих процесів зовнішнього середовища й аналізу його впливу на внутрішній стан підприємства. За таких умов функціонування стабільна, результативна господарська діяльність підприємств залежить від їхньої здатності адаптуватися до навколишнього середовища, не змінюючи запланованого розвитку. Йдеться про здатність підприємства як системи перебувати в стані динамічної рівноваги його елементів. Рівновага є необхідною умовою оптимальності економічного розвитку. Слід зазначити, що наукова база досліджень помітно розширилася за останні роки, однак питанням забезпечення збалансованої результативності поки не приділено уваги, що і вимагає наукового осмислення цієї проблеми.

Результативність пов'язана з виробничими й управлінськими процесами, конкретними проблемами і способами їх вирішення, а саме: з одного боку, залежить від умов і результатів праці на конкретному об'єкті, а з іншого – від зовнішнього середовища і ситуацій, які визначають кон'юнктуру ринку і величину доходу від реалізованого товару.

Таким чином, логічно розглянути процесний підхід, що розглядає роботу по досягненню цілей, як не випадкове одноразова дія, а ланцюг взаємопов'язаних і/або узгоджених дій для отримання результатів згідно з поставленими цілями [14, 15, 16].

Процесний підхід став одним із базових принципів, які відображають філософію управління підприємством із позицій якості. Визначимося спочатку із тлумаченням терміну «процес» (див. табл. 1).

Виділяючи найбільш загальне у визначеннях та тлумаченнях, що характеризують процес, варто сформулювати такі його властивості [18]:

– по-перше, процес як явище характеризує рух чого-небудь. Такими змінами взагалі є не будь-які зміни, але лише ті, що мають певний результат або мету. Мета або результат є, як правило, необхідним компонентом процесу;

– по-друге, процесний характер проявляється з діалектичного розуміння світу, яке полягає у тому, що явищам притаманний рух у різних формах та способах. Рух є першопочатковим від процесу.

Роботи Майкла Хаммера і Джеймса Чампі викликали інтенсивне впровадження процесного підходу на підприємствах. У книзі «Реінжиніринг

корпорації: маніфест революції в бізнесі» вони пропонують таке визначення бізнес-процесу: «комплекс дій, в якому на основі одного або більше видів вихідних ресурсів створюється цінний для клієнта результат» [10]. У монографії «Ефективне управління» (1964 р) П. Друкер задовго до того, як процесний підхід виріс до рівня одного з базових принципів сучасної управлінської парадигми, закликає менеджмент думати про свій бізнес як про «систему операцій». Ним закладені основи економічної ідентифікації процесів, обчислення собівартості за операціями процесу й управління, заснованого на аналізі результативних областей і витрат, що має стати частиною загального розуміння бізнесу як системи [1]. На рубежі ХХ – ХХІ сторіч менеджмент зазнає радикальних змін (таблиця 2).

Тобто «на першому місці – бізнес процеси». Перехід від терміна «процес» до терміна «бізнес-процес» повинен мати певні підстави, щоб

відрізнити бізнес-процеси від інших процесів, що йдуть у природі і суспільстві. Головним із них є приналежність бізнес-процесів до підприємницької діяльності, що здійснюється людиною в різних сферах, їхній прямий зв'язок. Можна сказати, що підприємницька діяльність, що реалізується в організації, компанії, фірмі, на підприємстві включає безліч процесів, підпроцесів, операцій і дій, які за своїм характером можна ідентифікувати з бізнес-процесами.

Вхід бізнес-процесу – це ресурси (витрати), які трансформуються (матеріали, інформація, споживачі (клієнти), і ті, які трансформують (засоби виробництва, персонал). Вхід завжди повинен мати свого постачальника. Всі процеси на підприємстві існують для того, щоб виробляти продукти або надавати послуги. Продукти (матеріальні або інформаційні) і послуги – це вихід процесу, який завжди має свого споживача.

Таблиця 1

Тлумачення поняття «процес» різними науковцями

№ п/п	Автор	Визначення	Ознаки поняття
1.	Азриліан О.М. [5]	Рух будь-якого явища, послідовна зміна станів, стадій розвитку тощо. Сукупність послідовних дій для отримання будь-якого результату	– зміна – результат
2.	Мочерний С.В. [6]	Закономірна, послідовна зміна явища, її перехід в інше явище (розвиток)	– зміна
3.	Єфремов Т.Ф. [7]	Рух будь-якого явища. Сукупність послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату	– зміна – результат
4.	Service Support Book [8]	Зв'язаний набір дій, видів діяльності, змін тощо, виконуваних агентами з метою задоволення потреби або досягнення мети	– зміна (рух) – результат
5.	Бйорн Андерсен [17]	Деяка логічна послідовність пов'язаних дій, які перетворюють вхід у результати або вихід	– зміна – результат

Таблиця 2

Зміна поглядів на організаційну структуру

Змінні	П. Друкер [1]	Е. Демінг [9]	М. Хаммер [10]
менеджмент	Менеджмент існує заради результатів, які організація отримує в зовнішньому середовищі. Наступність – найважливіший іспит. Прибуток не є першочерговою метою.	Прийміть нову філософію. Сталість мети. Заснувати лідерство. Залученість зовнішнього керівництва. Менеджмент на основі плідної співпраці.	У кожного бізнес-процесу повинен бути менеджер, відповідальний за бізнес-процес від початку до кінця. Готуйтеся до непередбачуваного майбутнього
Партнери	Фундаментом діяльності повинна стати цінність, яка сприймається споживачем. В основі політики повинні бути цінності клієнтів. Економічний ланцюжок об'єднує справжніх партнерів	Співпрацюйте з обмеженим числом перевірених постачальників. Покінчіть із практикою закупівель за найнижчою ціною	Співпрацюйте, де тільки можна. Ведіть бізнес для клієнтів. Запропонуйте клієнтам те, що вони дійсно хочуть. Орієнтуйтеся на кінцевого споживача
Процеси	Менеджмент повинен охоплювати весь процес цілком і орієнтуватися на результат	Покращуйте кожен процес. Усуньте довільні кількісні показники. Руйнуйте бар'єри	На першому місці – бізнес-процеси. Знесіть зовнішні стіни
Організація	Плоска структура, прозорість, мінімальна кількість рівнів, ієрархічність. Людськими не треба керувати, завдання – направляти, вони не підлегли, а партнери. Цілковито правильною організації немає	Навчання – частина робочого процесу. Відмовтеся від порожніх гасел і закликів. Позбудьтеся страхів.	Віртуально інтегроване «розширене підприємство». Перетворіть творчість у систему.

Важливою умовою ефективного господарювання, досягнення цілей, обґрунтованості управлінських рішень є те, що підприємство відповідає основоположним принципам ефективності. В економічній літературі результативність розглядається, з одного боку, як кількісно вимірний продукт (обсяг виробництва, реалізації, обсяг матеріальних витрат, собівартість тощо), який вироблений у процесі функціонування системи, тобто як «вихід» системи. З іншого боку, результат – це різниця між корисною частиною «виходу» системи та використуваними ресурсами. У цьому разі будуть враховані результати, які відображають зміни саме в системі, зокрема накопичення або скорочення ресурсів. Цей підхід характеризує підвищення ефективності використання ресурсів.

Таким чином, ефективність функціонування підприємства (понесених витрат) визначається шляхом порівняння витрат та отриманого ефекту.

Аналізуючи тенденції розвитку бізнесу, П. Друкер прийшов до таких тверджень: найбільший обсяг продукції і доходу забезпечується малою кількістю найменувань з усієї номенклатури товарів; реальні витрати залежать від кількості операцій, які вимагає кожен товар, і частки товарів усіх витрат різні; спосіб розподілу витрат відповідно до кількості операцій є єдиним, за якого досягається близьке наближення до фактичного визначення витрат. Тому для кожної результативної області необхідний аналіз, точкою відліку для якого є такі реалії бізнесу:

- чиста сума продажів – це сума продажів підприємства, зменшена на суму витрат на сировину і комплектуючі вироби;

- загальний дохід підприємства – це чисті продажі мінус постійні витрати;

- дохід від продажу товару – це відсоток загальних доходів компанії, відповідний відсотку, який становлять продажі цього товару (мінус закуплені сировина і комплектуючі вироби, що йдуть безпосередньо на його виготовлення) в чистій сумі продажів підприємства;

- частка товару в загальних витратах – це відсоток загальних витрат підприємства (мінус закуплена сировина і постійні витрати), які відповідають відсотковій частці ділових операцій, які знадобилися для випуску цього товару, в загальному обсязі операцій на підприємстві;

- внесок у чистий дохід – це різниця між доходами від товару і його часткою в загальних витратах;

- коефіцієнт вкладу в дохід, тобто здатність товару створювати дохід – це внесок в чистий дохід цього товару на кожен мільйон умовних одиниць продажів [11, с. 45].

Така форма аналізу може піддати перевірці весь асортимент продуктів, що випускаються підприємством. Всі дані за окремим продуктом, для розра-

хунку яких використовуються головним чином дані бухгалтерського обліку, співвідносяться з результатами, ресурсами і зусиллями всього бізнесу. Кожен продукт є результатом діяльності – потоку створення цінності або продуктового бізнес-напрямку, що розглядається як стратегічна бізнес-одиниця. Аналіз показників, що характеризують діяльність підприємства за кожним із продуктових бізнес-напрямів, розширює стратегічні можливості підприємства, будучи істотним кроком до розуміння і точної оцінки ситуації, визначення напрямку дій і прийняття відповідних управлінських рішень.

Однією з концепцій, ключової для розуміння ролі процесів у діяльності підприємства, є концепція ланцюжка доданої цінності. Її автор М. Портер [2] під час аналізу діяльності підприємства запропонував сконцентруватися на бізнес-процесах, або ланцюжках створення доданої цінності. Після того як визначено продукт, найважливішим завданням визначення цінності стає встановлення цільових витрат. Після того як цільові витрати визначені, вони стають критерієм для перевірки правильності кожного кроку в потоці створення цінності: проектування та розроблення, прийому замовлення і виготовлення продукту. Кожен з елементів ланцюжка створення цінності може слугувати джерелом помітної переваги.

Аналіз методів упровадження процесного підходу до управління підприємствами в Україні показав, що це впровадження обмежується описом і автоматизацією бізнес-процесів. Але в реальній дійсності для ефективної реалізації цього підходу необхідне проходження повного циклу управління бізнес-процесами:

- бізнес-процеси повинні бути структуровані й описані;

- для реалізації бізнес-процесів необхідна регламентація бізнес-процесів;

- аналіз і оцінка бізнес-процесів (точність їх виконання, розрахунок значень показників ефективності, співвіднесення їх із плановими значеннями) повинні здійснюватися регулярно, в результаті чого виявляються проблеми і недоліки;

- обов'язковий процес оптимізації бізнес-процесів.

Висновки з проведеного дослідження.

Управління бізнес-процесами не суперечить системному підходу. Більше того, процесний підхід націлений на безперервність управління в межах системи бізнес-процесів за їх взаємодії. Таким чином, можна досягти бажаного результату більш ефективним способом, якщо керувати діяльністю і відповідними ресурсами як процесом.

Для впровадження процесного підходу до управління підприємством необхідно акцентувати увагу на таких завданнях, як:

- контроль за правильністю виконання бізнес-процесів;

– аналіз показників ефективності бізнес-процесів.

Вважаємо, що управління бізнес-процесами підприємницької діяльності підприємства – це системний підхід до управління, спрямований на поліпшення діяльності підприємства та його процесів, який полягає у наданні постійного цілеспрямованого впливу на об'єкти управління – входи, виходи, ресурси з метою підвищення результативності бізнес-процесів діяльності підприємства шляхом їх ідентифікації, моделювання, аналізу і безперервного вдосконалення.

Дослідження бізнес-процесів підприємства вимагає впровадження певної системи показників, за допомогою яких можна проводити моніторинг та вимірювання процесів. Тому перспективою подальших розробок є аналіз наявних підходів та методів оцінювання бізнес-процесів з метою подальшого розвитку цих методів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Друкер П. Энциклопедия менеджмента. М. : Изд. дом «Вильямс», 2004. 432 с.
2. Портер М. Конкуренция. М. : Изд. дом «Вильямс», 2005. 608 с.
3. Особливості впровадження МСФЗ в Україні. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/6889/1/Shelupets.pdf> (дата звернення 2.03.2019).
4. Одінцова Т. Роль контролінгу у формуванні інформаційного середовища збалансованого сталого розвитку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. № 7. С. 49–53.
5. Большой экономический словарь/ Общая редакция А.Н. Азрилияна. Москва: Фонд «Правовая культура», 1994. 528 с.
6. Економічна енциклопедія / Відп. ред. С.В. Мочерний. Київ: Видавничий центр «Академія», Т.3. 2002. 952 с.
7. Толковый словарь. Новый словарь русского языка. / ред. Т.Ф. Ефремов. М.: Русский язык, 2000. 832 с.
8. Service Support Book/ Office of Government Commerce (OGC). Publisher: TSO (The Stationery Office). Published 14 June 2000. 312 p.
9. Нив Г. Организация как система. Принципы построения устойчивого бизнеса Эдварда Деминга. М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. 370 с.
10. Хаммер М. Бизнес в XXI веке: повестка дня. М. : Добрая книга, 2005. 336 с.
11. Друкер П. Эффективное управление. М. : Астрель, 2004. 284 с.
12. Егоров П. В., Лысенко Ю.Г. Экономическая кибернетика: учебное пособие. Донецкий национальный университет. 2-е изд. Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2003. 516 с.
13. Качанова Т. Л., Фомин Б.Ф.. Новая методологическая платформа общей системологии. СПб.: Издательско-полиграфический центр СПбГЭТУ. 1998. 41 с.
14. Кузькін Є.Ю. Обґрунтування взаємозв'язку стійкості та стабільності економічних систем промислових підприємств у контексті їх адаптації до зовнішнього середовища. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/16756/1/240> (дата звернення: 2.02.2019).
15. Савіна Г.Г. Методологія і практика формування соціально-економічної політики на підприємствах легкої промисловості . Монографія. Херсон : Херсонський держ. техн. Ун-т, 2004. 300 с.
16. Федулова Л.І. Менеджмент організацій. К. : Либідь, 2004. 48 с.
17. Андерсен Б. Бізнес процеси. Інструменти вдосконалення / пер. з англ. під наук. ред. Ю.П. Адлера. М.: РІА «Стандарти та якість», 2006. С. 126.
18. Даньків Й.Я., Яцко М.В. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: процесний підхід. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9337/1> (дата звернення: 26.02.2019).

СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК: СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ

STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING: ESSENCE AND CONCEPT

У статті розглянуто сутність стратегічного управлінського обліку. Проведено аналіз та систематизовано наукові підходи вчених-економістів до визначення змісту поняття «стратегічний управлінський облік», на основі чого встановлено спільні та відмінні ознаки їх наукового розуміння. Досліджено різні інтерпретації понять «стратегічний управлінський облік» та «стратегічний облік». Запропоновано уточнене поняття «стратегічний управлінський облік» як напрям розвитку управлінського обліку, що має стратегічну спрямованість на досягнення мети шляхом формування як внутрішньої, так і зовнішньої інформації. Запропоновано не розмежовувати поняття «стратегічний управлінський облік» та «стратегічний облік» як єдиної обліково-інформаційної системи, оскільки різниця стосується лише підходу до інтерпретації даної категорії, зокрема згадування окремими науковцями у складі даного обліку внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, тому у саму назву дану аббревіатуру було не включено. Проте аналіз визначень засвідчив, що для цих видів обліку характерна єдина мета та призначення – побудова єдиної обліково-інформаційної системи для стратегічних цілей.

Ключові слова: підприємство, стратегічний управлінський облік, інформаційне забезпечення, стратегічне планування, стратегічний аналіз.

В статье рассмотрена сущность стратегического управленческого учета. Проведен анализ и систематизированы научные подходы ученых-экономистов к определению сущности понятия «стратегический управленческий учет», на основе чего установлены общие и отличительные признаки их научного понимания. Предложено уточнение понятия «стратегический управленческий учет» как направление развития управленческого учета, которое имеет стратегическую направленность на достижение цели путем формирования как внутренней, так и внешней информации. Исследованы различные интерпретации понятий «стратегический управленческий учет» и «стратегический учет». Предложено не разграничивать данные понятия как единой учетно-информационной системы, поскольку разница касается только подхода к интерпретации данной категории, в частности упоминание отдельными учеными в составе данного учета внутривозвратного (управленческого) учета, поэтому в название данной категории эту аббревиатуру не было включено. Однако анализ данных определений показал, что для соответствующих видов учета характерны единая цель и назначение – построение единой учетно-информационной системы для стратегических целей.

Ключевые слова: предприятие, стратегический управленческий учет, информационное обеспечение, стратегическое планирование, стратегический анализ.

УДК 657.338

Костякова А.А.

к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування
Таврійський державний
агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

The article deals with the essence of strategic management accounting. The analysis and systematization of scientific approaches of domestic and foreign scientists-economists concerning the definition of the content of the concept of "strategic management accounting" was conducted, and the main features of the common and distinctive features of their scientific understanding were established. Most scholars are inclined to believe that strategic management accounting is a complex direction of managerial accounting that focuses on the process of adopting long-term (strategic) decisions, which provides for an effective analysis of the external business environment in which the company carries on its activities. Other scientists believe that this account covers various types of accounting for strategic decisions. That is, the direction in the views of the authors is still united – strategic, and the difference – in the process of its achievement. It is also characteristic of the management accounting itself, which is not regulated by the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting" and uses various methods and techniques to meet the information needs of internal users. But the distinctive feature of strategic management accounting from management is along with the internal orientation in parallel (and important) existence of the external. This distinction makes it possible to divide managerial accounting into two interrelated elements: strategic management accounting for senior management and managerial accounting for internal management. The concept of "strategic management accounting" as a direction of development of managerial accounting, which has a strategic orientation for achieving the goal by forming both internal and external information, is proposed. It is proved not to divide the notion of "strategic management accounting" and "strategic accounting" as a single accounting and information system, since the difference relates only to the approach to the interpretation of this category, in particular, the mention of individual scientists in this accounting of internal (management) accounting. Therefore, in the name itself, this abbreviation was not included. However, the analysis of these definitions has shown that at the same time characterized by a single goal and purpose of building a single accounting and information system for strategic purposes.

Key words: enterprise, strategic management accounting, information support, strategic planning, strategic analysis.

Постановка проблеми. Облік виконує основну функцію в процесі управління. На початку ХХ ст. у зв'язку з необхідністю складання внутрішньогосподарської звітності здійснення оперативного контролю над діяльністю підприємства відбулося відокремлення фінансового та виробничого обліку, де останній через деякий час дістав назви «управлінський облік» згідно з міжнародною практикою відповідно до змін пріоритету. Так, якщо на початку еволюції розвитку обліку в процесі простого виробництва його прерогативою було застосування лише для внутрішнього (оперативного) використання на підставі особистого спостереження, то з розвитком промисловості та виникненням необхідності вира-

хування собівартості продукції, контролю над використанням ресурсів та підвищенням ролі витрат виробництва й розвитку методів обліку відбувся перехід від контрольно-адміністративної функції обліку до аналітично-інформаційної. Залежно від рівня інформаційного забезпечення управлінський облік почали підрозділяти на тактичний та стратегічний. Уже на початку ХХІ ст. відбувається становлення та поступовий розвиток стратегічного управлінського обліку – етапу, який характеризує стратегічний підхід до планування, обліку й аналізу виробничої діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури стосовно зазначеної про-

блеми показав, що досі повного обґрунтування стратегічного управлінського обліку немає. Різні автори по-різному трактують сутність та поняття даного обліку (Е.Г. Саранцева [2], О.Е. Ніколаєва та О.В. Алексєєва [3], М.А. Вахрушина [9], Р.Ф. Бруханський [11]), але одностайного та чіткого підходу до розуміння його сутності та призначення сьогодні не існує. Зокрема, особливої уваги заслуговує уточнення поняття «стратегічний управлінський облік» та/або «стратегічний облік» на основі дослідження праць вітчизняних та зарубіжних науковців.

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження сутності та уточнення поняття стратегічного управлінського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові потреби системи управління та інформаційні вимоги зовнішніх користувачів сприяли розвитку системи бухгалтерського обліку та стратегічного менеджменту, тобто їх синтезу. Процес інтеграції інформаційної системи стратегічного менеджменту та бухгалтерського обліку підвищує стійкість підприємства до несприятливого впливу зовнішнього середовища й формує стратегічні переваги в управлінні. Розвиток даного напрямку бухгалтерського обліку за кордоном отримав назву «стратегічний управлінський облік».

Як самостійний напрям цей вид обліку існує понад 30 років, але сьогодні дискусійним залишається питання трактування поняття «стратегічний

Таблиця 1

Узагальнення наукових підходів до визначення поняття «стратегічний управлінський облік» у працях учених-економістів

Науковий підхід	Дослідники	Визначення поняття
Окрема облікова система (сфера діяльності) для управління підприємством	Е.Г. Саранцева (2015 р.) [2]	- комплексна обліково-аналітична система інформаційного забезпечення процесу стратегічного управління підприємством, що сприяє розробленню та реалізації стратегії та спрямована на прийняття стратегічних рішень
	М.А. Вахрушина (2018 р.) [9]	- прогностно-аналітична система організації, яка встановлює відповідність фінансових та нефінансових цілей організації її корпоративній стратегії, сприяє виявленню конкурентних переваг організації на різних стадіях її життєвого циклу
	Н.Ю. Єршова (2017 р.) [10]	- сфера знань і сфера діяльності, що пов'язана з формуванням і використанням інформації для потреб стратегічного управління
Підсистема (комплексний напрям) управлінського обліку	О.Є. Ніколаєва, О.В. Алексєєва (2008 р.) [3]	- комплексний напрям управлінського обліку, орієнтований на процес прийняття довгострокових (стратегічних) рішень, у рамках якого передбачається детальний аналіз зовнішнього бізнес-середовища, в якому підприємство здійснює свою діяльність
	К. Сіммондз (1981, 1982, 1986 рр.) [4]	- це забезпечення та аналіз даних управлінського обліку компанії, її конкурентів для використання під час розроблення та контролю над реалізацією економічної стратегії, особливо відносно рівня та тенденцій реальних витрат та цін, обсягу, частки ринку, потоку грошових коштів та необхідної частки загальних ресурсів фірми
	К. Варда (1999 р.) [5]	- управлінський облік для стратегічного менеджменту в контексті бізнес-стратегій, які плануються впровадити або які вже впроваджено на підприємстві
	К. Уорд (2002 р.) [6]	- управлінський облік у контексті бізнес-стратегій, що плануються до впровадження, й відображення відносних фінансових результатів, досягнутих бізнесом порівняно з конкурентами, постачальниками і, можливо, споживачами
	Р.Ф. Бруханський (2014 р.) [11]	- складник системи управлінського обліку, він є важливою проміжною ланкою між обліковою системою підприємства та системою стратегічного менеджменту, формалізуючи інформаційні запити стратегічного характеру в систему показників стратегічної управлінської звітності для прийняття відповідних рішень
	Дж. Іннес (1998 р.) [7]	- засіб для забезпечення інформацією, потрібний для того, щоб підтримувати стратегічні рішення в організації
	М. Бромвіч (1990 р.) [8]	- ... представлення та аналіз фінансової інформації про ринки (збут продукції), витрати конкурентів, структуру витрат і моніторингу стратегії підприємства та стратегій конкурентів на даних ринках протягом певних періодів

Джерело: узагальнено автором

управлінський облік» як в економічній літературі, так і на законодавчому рівні.

Нормативне закріплення поняття стратегічного управлінського обліку в законодавчих актах України відсутнє, однак існує трактування даного поняття, надане професійними організаціями (CIMA Official terminology, 2000) [1].

Сьогодні існують різні підходи вітчизняних та зарубіжних учених-економістів до визначення поняття «стратегічний управлінський облік», які згруповано та наведено в табл. 1.

Наведені погляди авторів засвідчили, що більшість учених-економістів вважає, що стратегічний управлінський облік є комплексним напрямом управлінського обліку, що орієнтується на процес прийняття довгострокових (стратегічних) рішень, у рамках якого передбачено деталізований аналіз зовнішнього бізнес-середовища, в якому підприємство здійснює свою діяльність [3–8; 11].

Інші вчені розглядають стратегічний управлінський облік як окрему систему (засіб) різних видів обліку для прийняття стратегічних рішень [2; 9; 10] і також пов'язують його переважно із зовнішньою спрямованістю.

Така неоднотайність думок між науковцями на визначення поняття «стратегічний управлінський облік» прослідковується ще з 1996 р. Б. Лордом та в 2005 р. К. Друрі, що сприяло визначенню даними науковцями основних напрямів, які охарактеризували сутність даного обліку як:

- вихід за межі традиційної внутрішньої орієнтованості управлінського обліку, зокрема включення зовнішньої інформації про конкурентів;
- взаємозв'язок між стратегічною позицією, вибраною компанією та очікуваним застосуванням управлінського обліку (відповідно до стратегічного позиціонування);
- отримання конкурентних переваг за рахунок аналізу способів скорочення витрат та/або підвищення диференціації продукції компанії за допомогою використання зв'язків у ланцюжку створення цінностей та оптимізації чинників витрат [12; 13, с. 861].

Своєю чергою, деякі науковці замість терміна «стратегічний управлінський облік» використовують «стратегічний облік» (Б. Райан (1998 р.) [14], І.В. Алексєєва (2002 р.) [15], А.О. Фатенок-Ткачук, К.П. Замойська (2012 р.) [16], А.В. Довбуш (2014 р.) [17]). На думку Б. Райана, стратегічний облік – це поєднання управлінського обліку з фінансовим, зорієнтований на прийняття рішень або основа для дослідження фінансових та економічних проблем підприємства з погляду їх важливості. І. Алексєєва стратегічний облік асоціює з обліковою системою, яка включає у себе фінансовий, управлінський облік, моніторинг зовнішнього середовища, стратегічне планування, що дає змогу внутрішнім, зовнішнім користувачам

приймати стратегічні рішення. А.В. Довбуш під стратегічним обліком розуміє процес інформаційного забезпечення дій менеджменту, спрямованих на досягнення стратегічних цілей підприємства. На переконання А.О. Фатенок-Ткачук та К.П. Замойської, стратегічний облік покликаний забезпечувати фахівців підприємства всією необхідною інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на досягнення стратегічних цілей підприємства.

Із наведених тверджень учених на увагу заслуговує формулювання поняття І. Алексєєвої, яка акцентує увагу на забезпеченні необхідною інформацією зовнішніх користувачів, що, на нашу думку, суперечливо, оскільки інформація, отримана за даними внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, є комерційною таємницею, тобто придатна лише для внутрішніх користувачів, зокрема для вищої ланки управління підприємством. Зокрема, на підставі аналізу понять, наданих ученими [14; 15], можна зробити висновок, що саме включення у сутність поняття «стратегічний облік» фінансового обліку, тим самим виключає слово «управлінський» із визначення поняття «стратегічний управлінський облік». Проте з проаналізованих визначень «стратегічний облік» та «стратегічний управлінський облік» можна вести мову про ідентичну мету та призначення побудови такої інформаційної системи: «Стратегічний управлінський облік можна розглядати як облікову інформаційну систему, що підтримує стратегічний менеджмент» [18, с. 47].

На підставі узагальнення наведених різних підходів до змісту поняття «стратегічний управлінський облік» підтримуємо думку вчених, що стратегічний облік спрямований на досягнення стратегічних цілей підприємства на підставі дослідження (моніторингу) як внутрішніх, так і зовнішніх чинників розвитку підприємства, тобто даний облік можна розглядати як подальший розвиток управлінського обліку як облікової інформаційної системи для стратегічних цілей.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз різних інтерпретацій поняття «стратегічний управлінський облік» свідчить, що більшість авторів визначає та/або пов'язує сутність даного обліку із внутрішньою зовнішню спрямованість. Стратегічний управлінський облік – напрям розвитку управлінського обліку, що має стратегічну спрямованість та досягнення мети шляхом формування внутрішньої й зовнішньої інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень. Сьогодні потребують подальшого дослідження сутність категоріально-понятійного апарату складників стратегічного обліку, розроблення його інструментарію та напрямів його впровадження у вітчизняну облікову практику сучасних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. CIMA Official terminology. Edition. London: CIMA Publishing, 2005. 114 p.
2. Саранцева Е.Г. Стратегический управленческий учет. *Вестник Волжского университета имени В.Н. Татищева*. 2015. № 3(34). С. 77–82.
3. Николаева О.Е., Алексеева О.В. Стратегический управленческий учет. Москва : ЛКИ, 2008. 304 с.
4. Simmonds K. Strategic Management Accounting. Paper presented to CIMA : Technical Symposium, January, 1981. 140 p. URL: www.webfirm.ru/firms/14034/index/html142. www.nesse.ru/analitics.html?id=ab (дата звернення: 24.12.2018).
5. Ward K. Strategic management accounting. Routledge, 2012. 307 p.
6. Уорд К. Стратегический управленческий учет. Москва : Олимп-Бизнес, 2002. 448 с.
7. Innes J. Strategic Management accounting, in tones. *Handbook of Management accounting*. 1998. № 2. P. 967–968.
8. Bromwich M. The case for strategic management accounting: the role of accounting information for strategy in competitive markets. *Accounting, Organisations and Society*. 1990. Vol. 15 (½). P. 27–46.
9. Вахрушина М.А. Управленческий учет для менеджеров : учебник. Москва : КНОРУС, 2018. 320 с.
10. Єршова Н.Ю. Концептуальні основи стратегічного управлінського обліку. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 195–202.
11. Бруханський Р.Ф. Поняття стратегічного управлінського обліку. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4. С. 310–313. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/1745> (дата звернення: 24.12.2018).
12. Lord B. Strategic management accounting: the emperor's new clothes? *Management Accounting Research*. 1996. Vol. 7. № 3. P. 347–366.
13. Друри К. Управленческий и производственный учет ; пер. с англ. В.Н. Егорова. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 1423 с.
14. Райан Б. Стратегический учет для руководителей ; пер. с англ. В.А. Микрюкова. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1998. 616 с.
15. Алексеева И.В. Учетно-аналитическое обеспечение принятия стратегических решений в деятельности промышленных предприятий : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12. Ростов-на-Дону, 2002. 224 с.
16. Фатенок-Ткачук А.О. Стратегічний облік у системі управління підприємством. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2012. № 721. С. 241–245.
17. Довбуш А.В. Стратегічний облік: сутність та поняття. *Інноваційна економіка*. 2014. № 6. С. 304–307. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_6_56 (дата звернення: 24.12.2018).
18. Юрьева Л.В. Методологическая основа стратегического управленческого учета в холдинговых структурах. *Вестник УГТУ-УПИ. Серия «Экономика и управление»*. 2009. № 6. С. 46–54. URL: <http://hdl.handle.net/10995/54111> (дата звернення: 24.12.2018).

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ FEATURES OF UNIFORM SOCIAL CONTRIBUTION

У статті розкрито сутність та актуальність нарахування єдиного соціального внеску (ЄСВ) на фонд оплати праці для всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності та видів господарської діяльності згідно з нормами чинного законодавства. Проведено порівняння нарахування та сплати єдиного соціального внеску за 2018–2019 рр., наведено приклад нарахувань відповідно до змін, які впроваджено у 2019 р. Розглянуто організацію та контроль над сплатою єдиного соціального внеску. Досліджено праці відомих науковців щодо сутності та значення нарахувань на фонд оплати праці та їх значення в бухгалтерському обліку. Розглянуто питання, пов'язані з особливостями нарахування роботодавцями єдиного соціального внеску. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення порядку нарахування та сплати єдиного соціального внеску. Розглянуто загальний підхід до організації та методики здійснення соціальних відрахувань із заробітної плати.

Ключові слова: фонд оплати праці, єдиний соціальний внесок (ЄСВ), нарахування ЄСВ, соціальні фонди, соціальні відрахування, заробітна плата, зобов'язання.

В статье раскрыты сущность и актуальность начисления единого социального

взноса (ЕСВ) на фонд оплаты труда для всех субъектов хозяйствования независимо от форм собственности и видов хозяйственной деятельности в соответствии с нормами действующего законодательства. Проведено сравнение по начислению и уплате единого социального взноса за 2018–2019 гг., приведен пример начислений в соответствии с изменениями, которые внедрены в 2019 г. Рассмотрены организация и контроль над уплатой единого социального взноса. Исследованы труды известных ученых-экономистов о сущности и значении начислений на фонд оплаты труда и их значении в бухгалтерском учете. Рассмотрены вопросы, связанные с особенностями начисления работодателями единого социального взноса. Проанализировано нормативно-правовое обеспечение порядка начисления и уплаты единого социального взноса. Рассмотрен общий подход к организации и методике осуществления социальных отчислений из заработной платы.

Ключевые слова: фонд оплаты труда, единый социальный взнос (ЕСВ), начисления ЕСВ, социальные фонды, социальные отчисления, заработная плата, обязательства.

УДК 336.233.2

Машевська А.А.

асистент кафедри бухгалтерського обліку
Вінницький національний аграрний університет

The article reveals the essence and relevance of accrual of a single social contribution (SSC) to the wage fund for all economic entities, regardless of the forms of ownership and types of economic activity in accordance with the norms of the current legislation. A comparison has been made on the calculation and payment of a single social contribution for 2018 - 2019, an example of accruals is presented in accordance with the changes introduced in 2019. Also, the article deals with the organization and control of paying a single social contribution. The research works of famous scientists-scientists concerning the essence and importance of accruals on the payroll and their significance in accounting are researched. Issues related to the peculiarities of employers paying a single social contribution are considered. The normative-legal framework of the procedure of accrual and payment of a single social contribution is analyzed. The general approach to the organization and method of social deductions from wages is considered. One of the main issues that needs to be addressed today in the implementation of wage transactions at the enterprise and in the country as a whole is the reflection and accrual of a single social contribution. At the legislative level, the issue of the development of a single social contribution, through the adoption and approval of relevant regulatory documents, is engaged by the state. Salary is the source of income of any hired employee, due to which the employee's livelihoods increases, which in turn affects the efficiency of the enterprise production, increase of labor productivity and increase of profits of the enterprise. All economic entities in Ukraine, regardless of their ownership form, should pay contributions to the compulsory state social insurance for the wage fund of employees who work under labor and civil-law contracts. Today, tax policy is one of the main methods for building an effective market economy system. About half of all amounts of taxes and fees paid by entrepreneurs on different tax systems come from social insurance contributions for both the entrepreneur and his hired employees. Therefore, the introduction of any changes to the taxation mechanism of entrepreneurs ECV immediately has a significant impact on the total cost of the entrepreneur to pay tax obligations.

Key words: wage fund, single social contribution (SSC), accrual of SSC, social funds, social deductions, wages, obligations.

Постановка проблеми. Одне з основних питань, на яке необхідно сьогодні звернути увагу під час виплати заробітної плати на підприємстві та в країні у цілому, – відображення та нарахування єдиного соціального внеску. Питання нарахування ЄСВ стоїть досить гостро, оскільки зміни, які набули чинності з 1 січня 2019 р., призведуть до податкового навантаження на деякі підприємства, а з іншого боку – до наповнення бюджету, адже саме ЄСВ є основним джерелом надходження до Пенсійного фонду. Саме з упровадженням соціального внеску податкові відносини між державою і платниками податків спростилися, спростилася процедура справляння й адміністрування, що, своєю чергою, збільшило доходи страхових фондів. Цьому питанню приділялося багато уваги, але й тепер існує необхідність у подальшому дослі-

дженні та вдосконаленні у даному виді нарахування на фонд оплати праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На законодавчому рівні питанням розвитку єдиного соціального внеску шляхом прийняття та затвердження відповідних нормативно-правових документів займається держава.

Дослідженням проблеми становлення та реформування системи нарахування та сплати соціальних внесків займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Ф.Ф. Бутинець, О.Ф. Томчук, В. Онищенко, А.П. Макаренко, К.О. Безверхий, Л.І. Юрченко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей нарахування та сплати єдиного соціального внеску підприємствами в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В Україні для економічного, соціального захисту працівників було створено систему державного соціального страхування. І саме така система страхування є основним напрямом для захисту працюючих, що гарантується Конституцією України.

Раніше в Україні система державного соціального страхування налічувала відрахування до чотирьох фондів, що, своєю чергою, супроводжувалося великою кількістю законів та інших нормативних актів, а також досить часто змінювалися форми звітності, а це, своєю чергою, створювало певні незручності в роботі бухгалтера.

З 1 січня 2011 р. набрав чинності Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI, у якому зазначено правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

Згідно із цим Законом, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [1].

Згідно із Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «Інструкцією про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», затвердженою Наказом Міністерства фінансів України від 20.04.2015 № 449, базою для нарахування та утримання ЄСВ є:

– заробітна плата кожного найманого працівника, що включає основну і додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати;

– сума винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами;

– оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця;

– допомога з тимчасової непрацездатності,

– допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;

– допомога або компенсація відповідно до законодавства [1; 5].

Усі суб'єкти господарювання в Україні незалежно від форми власності повинні здійснювати нарахування внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на фонд оплати праці працівників, які працюють на умовах трудового та цивільно-правового договорів. Роботодавці зобов'язані щомісяця подавати до фіскальних органів звітність з єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ) за найманих працівників [3, с. 33–40].

Як уже зазначалося, свого часу цей платіж замінив собою чотири окремих нарахування, які нараховували та утримували на фонд оплати праці працюючих, а саме до Пенсійного фонду, до фондів страхування на випадок безробіття, до фонду з тимчасової втрати працездатності, до фонду від нещасних випадків на виробництві (рис. 1). Усе це стало одним єдиним платежем [2].

Як зазначив Р.В. Сидоренко, нарахування і сплата внесків з ЄСВ відбувається одночасно з виплатою доходу працівнику. Варто відзначити один важливий момент: сплата внесків з ЄСВ є обов'язком роботодавця і не залежить від його фінансового становища. Зобов'язання з ЄСВ мають найвищий пріоритет серед інших зобов'язань суб'єкта господарювання за винятком зобов'язань з оплати праці [4, с. 141–143].

Роботодавці зобов'язані щомісяця, не пізніше 20-го числа, сплачувати до бюджету суму нара-

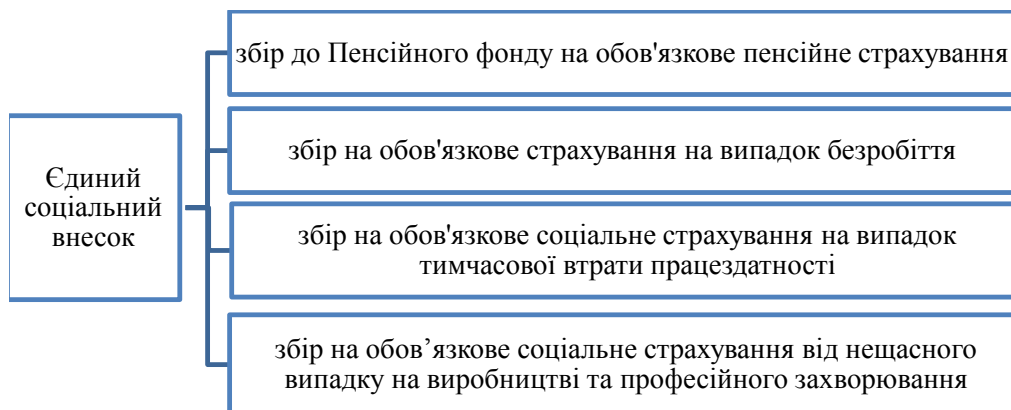

Рис. 1. Трансформація системи державного соціального страхування [8, с. 368]

хованого єдиного соціального внеску за найманих працівників. У разі несвоєчасної або не в повному обсязі сплати ЄСВ до платника застосовуються фінансові санкції, передбачені Законом України «Про ЄСВ», а посадові особи, винні в порушенні законодавства про збір та ведення обліку соціального внеску, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність [1].

За невчасну сплату внеску, крім суми боргу, доведеться сплатити:

– штраф – 20% від несплачених або невчасно сплачених сум ЄСВ;

– пеню – 0,1% від суми недоплати ЄСВ за кожен день прострочення платежу [6].

На думку К. Безверхого, постійні зміни у нормативно-правовій базі щодо обліку нарахування, сплати та декларування єдиного соціального внеску вимагають від сучасного бухгалтера своєчасного здійснення уточнень як у порядку його обліку, так і під час відображення інформації про такі розрахунки у звітності підприємства. Вагоме місце в системі звітності з ЄСВ належить послідовності відображення показників щодо нарахувань ЄСВ на заробітну плату, допомогу з тимчасової непрацездатності, допомоги по вагітності та пологах, перехідних відпускних тощо [3, с. 33–40].

Зміни у нарахуванні ЄСВ, запропоновані з 1 січня 2019 р., мають на меті впровадження «справедливого механізму нарахування ЄСВ», тому їх можна сформулювати за декількома напрямками:

1) збільшення порогу застосування базової ставки 22% щодо ЄСВ;

2) упровадження ще декількох ставок ЄСВ у порядку убунання;

3) збільшення мінімальної суми ЄСВ для керівників підприємств; обмеження доходу по працівниках-інвалідах, до якого може застосовуватися пільгова ставка ЄСВ у 8,41%;

– уведення збільшеної ставки ЄСВ «22%+» для підприємств зі шкідливими умовами праці [6].

Ще в 2018 р. максимальний поріг нарахування ЄСВ вираховувався з мінімальної зарплати, яка діяла у звітному місяці. До цього порогу ЄСВ нарахувався, а із суми перевищення – вже ні. Таким чином, виходить, що працівники з великими доходами з частини зарплати ЄСВ практично не сплачували.

На нашу думку, запропоновані зміни є досить актуальними, оскільки усувають цей недолік системи. Ці зміни наведено в таблиці нижче.

Законом встановлено в 2019 р. мінімальну заробітну плату: у місячному розмірі з 1 січня – 4173 грн.; у погодинному розмірі з 1 січня – 25,13 грн.

Таким чином, збільшення максимальної межі нарахування ЄСВ розширить базу щодо стягнення цього збору, і, як результат, витрати підприємств на працівників із великими зарплатами зростуть [6].

Тому державою було затверджено пропозиції розширення максимального порогу щодо базової ставки 22%, а також застосування цілої низки нових ставок ЄСВ до доходів, які перевищують

Таблиця 1

Максимальна межа нарахування ЄСВ

Максимальна межа нарахування ЄСВ (за ставкою 22%)	
ЄСВ 2018 р.	ЄСВ 2019 р.
15 мінімальних зарплат	25 мінімальних зарплат
55845 грн (=3723×15)	104325 грн (=4173×25)*

*Мінімальна зарплата схвалена державним бюджетом України на 2019 р.

Джерело: складено за [6]

Таблиця 2

Ставки ЄСВ на 2019 р. порівняно з 2018 р.

Розмір доходу, 2018 р.	Ставка ЄСВ	Розмір доходу, 2019 р.	Ставка ЄСВ
15 мінімальних зарплат – 55 845 грн на місяць (3723×15), на місячну суму доходу, що перевищує 55 845 грн, ЄСВ не нарахується	22%	до 25 мінімальних зарплат (104325 грн) = 4173**×25	22%
		від 25 до 70 мінімальних зарплат (104325 – 292110 грн) = 4 173**×30	20%
		від 70 до 150 мінімальних зарплат (292110 – 625950 грн) = 4173**×70	17%
		від 150 до 200 мінімальних зарплат (625950 – 834600 грн) = 4173**×135	15%
		від 200 до 270 мінімальних зарплат (834600 – 1126710 грн) = 4173**×270	10%
		від 270 мінімальних зарплат (1126710 грн) = 4173**×270	5%

*Розмір мінімальної зарплати за 2018 р.

** Розмір мінімальної зарплати за 2019 р.

Джерело: складено за [6]

новий поріг (25 мінімальних зарплат, 104 325 грн. у 2019 р.).

Отже, ЄСВ сплачуватиметься з усього доходу, але кожна його частина буде оподатковуватися різною ставкою (табл. 2).

Отже, слід зазначити, що нарахування ЄСВ щодо таких зарплат дасть можливість збільшити надходження до Пенсійного фонду України.

В. Онищенко зазначає, що реформи ЄСВ 2019 р. – це певна схема на оптимізацію, яка також «працює», але з меншим ефектом. Чи дійсно даний захід збільшить надходження до ПФУ – питання відкрите [6].

Як зазначається у Законі України «Про ЄСВ», фізичні особи – підприємці, у тому числі ті, що вибрали спрощену систему оподаткування, та особи, які провадять незалежну професійну діяльність, релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності, є платниками єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [1].

Для фізичних осіб – підприємців, які перебувають на загальній системі оподаткування, а також для осіб, які провадять незалежну професійну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності, єдиний внесок нараховується на суму доходу (прибутку), отриманого від їхньої діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску на місяць [1].

Звертаємо увагу: якщо такими платниками не отримано дохід (прибуток) у звітному кварталі або окремому місяці звітного кварталу, такі платники зобов'язані сплатити щомісячно єдиний внесок не менший за розмір мінімального страхового внеску.

Як зазначалося, тариф нарахування ЄСВ становить 22%. Із 1 січня 2019 р. встановлено мінімальну заробітну плату в розмірі 4 173 грн., мінімальний страховий внесок за кожен місяць становить 918,06 грн.

Для фізичних осіб – підприємців, які вибрали спрощену систему оподаткування, суми сплати єдиного внеску визначаються самостійно, але не менше мінімального страхового внеску на місяць та не більше суми єдиного внеску, визначеної з максимальної величини бази нарахування єдиного внеску (для порівняння: 15 розмірів мінімальної заробітної плати в 2018 р. та 25 – у 2019 р.).

Єдиний внесок сплачується шляхом перерахування платником безготівкових коштів із його банківського рахунку. Платники, які не мають банківського рахунку, сплачують внесок шляхом готівкових розрахунків через банки чи відділення зв'язку [6].

ЄСВ нараховується щомісяця, але сплачувати його можна раз на квартал не пізніше 20-го числа місяця, наступного за календарним кварталом.

Від сплати єдиного соціального внеску звільнено підприємців – пенсіонерів за віком та інвалідів.

Суттєві зміни щодо нарахування та сплати ЄСВ ми можемо спостерігати ще з початку 2018 р.

Отже, починаючи з 1 січня 2018 року для підприємців-єдинщиків першої групи єдиного податку скасовано норму щодо можливості сплачувати єдиний внесок у сумі, яка не може бути меншою за 0,5 мінімального страхового внеску. Такі платники сплачували єдиний внесок у розмірі не менше мінімального страхового внеску на місяць [6].

У разі якщо фізична особа – підприємець сплатила страховий внесок на місяць не менше мінімального розміру, встановленого законодавством, то такий місяць повністю врахується в страховий стаж, а сума доходу, з якої сплачено внесок, – до розрахунку пенсії.

Якщо сума сплачених внесків менша за мінімальний рівень, то страховий стаж буде зараховано пропорційно сплаченим внескам.

У разі несплати страхових внесків такі періоди не враховуються до страхового стажу, що в подальшому може вплинути на визначення права на пенсію за віком та розмір майбутньої виплати [6].

Система державного соціального страхування сьогодні активно реформується та оновлюється. Основними напрямками модернізації може бути визначено:

- спрощення обслуговування застрахованих осіб та роботодавців;
- підвищення ефективності управління;
- скорочення та оптимізація витрат на управління [6].

Слід зазначити, що податкова політика здійснює свій вплив на діяльність підприємств через визначення збалансованого рівня податкового навантаження.

Значне податкове навантаження приведе до зменшення прибутковості діяльності платників податків, ухиляння від сплати податків і зборів, закриття наявних суб'єктів господарювання та відмови від створення нових, а також, що нині є однією з найбільш гострих та ключових проблем для української економіки, до виведення бізнесу «в тінь». Близько половини всіх сум податків і зборів, які сплачують підприємці на різних системах оподаткування, припадає на внески із соціального страхування як за самого підприємця, так і за його найманих працівників, тому внесення будь-яких змін до механізму оподаткування підприємців ЄСВ одразу має суттєвий вплив на загальний розмір витрат підприємця на сплату податкових зобов'язань [4, с. 141–143].

Як зазначає Ю.О. Романченко, незважаючи на масштабне закриття підприємств «без діяльності» або «нульовиків», держава нічого не втра-

тила, крім зменшення нелегально господарюючих суб'єктів, що регулярно ухилялися від сплати податків та єдиного внеску [7, с. 290–298].

Висновки з проведеного дослідження. Єдиний соціальний внесок став, безперечно, великим кроком у проведенні реформи системи соціального страхування в Україні. І якщо оцінювати систему нарахування єдиного соціального внеску в цілому, то слід зазначити про її поліпшення. Внесені зміни з ЄСВ у 2019 р. вдосконалять систему контролю і гарантій застрахованих осіб.

Але також слід відзначити низку недоліків у сфері справляння ЄСВ, які потребують більш детального вивчення, дослідження та нормативного врегулювання проблемних питань. Зокрема, не сплачуючи єдиного соціального внеску, особа втрачає право на соціальний захист сьогодні та на отримання майбутнього виплат за різними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі й пенсійних виплат.

Отже, за рахунок упровадження змін щодо нарахування ЄСВ в уряді планується збільшення надходжень до державного бюджету, також очікується додатково залучити до Пенсійного фонду близько 10 млрд. грн.

Таким чином, збільшення штрафів за несвоєчасність чи ухилення від сплати соціального внеску дасть можливість державі контролювати та стимулювати підприємства до сплати. А ті підприємства, які все ж таки наважилися подати недостовірну інформацію щодо відображення сплаченого внеску, повинні бути позбавлені права на здійснення своєї діяльності на певний термін, адже від порушення норм законодавства з ЄСВ постраждає не лише держава, а й кожен найманий працівник.

У цілому запровадження ЄСВ є позитивним кроком у реформування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, проте потребує подальшого вдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2464-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> (дата звернення: 18.03.2019).
2. Онищенко В. Нарухування на фонд оплати праці. *Головбух*. 2018. № 16. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7226-narahuvannya-na-fond-oplati-prats> (дата звернення: 20.03.2019).
3. Безверхий К., Юрченко О. Єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: особливості відображення нарахувань у звітності. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2016. № 10. С. 33–40. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/20554> (дата звернення: 15.03.2019).
4. Сидоренко Р.В. Особливості нарахування та сплати єдиного соціального внеску у фізичних осіб – підприємців. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 24. С. 141–143.
5. Про затвердження інструкції зі статистики заробітної плати : Наказ Державного комітету статистики України від 13 січня 2004 р. № 5. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04> (дата звернення: 21.03.2019).
6. Онищенко В. ЄСВ 2019: реформування. *Головбух*. 2018. № 33. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7404-reformuvannya-sv-2018> (дата звернення: 20.03.2019).
7. Романченко Ю.О. Єдиний соціальний внесок з доходів фізичних осіб – підприємців: особливості нарахування та порядок сплати. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. Вип. 193. С. 290–298.
8. Гончар Г.П. Особливості справляння та адміністрування єдиного соціального внеску в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 4(15). С. 367–372. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/15_2018/61.pdf. (дата звернення: 05.04.2019).

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

ACCOUNTING POLICY OF THE ENTERPRISE: ESSENCE, PECULIARITIES AND PROBLEMS OF FORMATION

УДК 330.341.2:330.111.4

Миронова Ю.Ю.к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка**Прут А.Ю.**студент
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка**Шинкар Ю.Л.**студент
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

У статті досліджено сутність поняття «облікова політика» згідно з чинним законодавством та проаналізовано підходи вітчизняних науковців до трактування даного терміна. Виділено сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, які мають вплив на вибір та формування облікової політики. Доведено доцільність здійснювати формування облікової політики, дотримуючись таких етапів: встановлення мети та визначення завдань; вибір суб'єкта формування; дослідження чинників, які можуть впливати на формування облікової політики; визначення об'єктів; вибір елементів; документальне оформлення; затвердження облікової політики; впровадження на підприємство та контроль над виконанням. Доведено залежність механізму ефективної діяльності суб'єкта господарювання від уміло сформованої облікової політики підприємства. Визначено основні проблеми формування облікової політики підприємства на сучасному етапі розвитку економіки та запропоновано напрями вдосконалення механізму її формування.

Ключові слова: облікова політика, наказ про облікову політику, етапи формування облікової політики, чинники, що впливають на формування облікової політики, організація бухгалтерського обліку.

В статье исследована сущность понятия «учетная политика» согласно действующему законодательству и проанализированы подходы отечественных ученых к трактовке данного термина. Выделена совокупность внешних и внутренних факторов, влияющих на выбор и формирование учетной политики. Доказана целесообразность осуществлять формирование учетной политики, придерживаясь следующих этапов: установление цели и определение задач; выбор субъекта формирования; исследование факторов, которые могут влиять на формирование учетной политики; определение объектов; выбор элементов; документальное оформление; утверждение учетной политики; внедрение на предприятие и контроль над исполнением. Доказана зависимость механизма эффективной деятельности предприятия от умело сложившейся учетной политики предприятия. Определены основные проблемы формирования учетной политики предприятия на современном этапе развития экономики и предложены направления совершенствования механизма его формирования.

Ключевые слова: учетная политика, приказ об учетной политике, этапы формирования учетной политики, факторы, влияющие на формирование учетной политики, организация бухгалтерского учета.

The article demonstrates the dependence of the mechanism of effective activity of the subject of management on the well-formed accounting policy of the enterprise. Using a systematic approach: analysis of provisions of regulatory acts on the order of formation of accounting policies; studying the interpretation of the concept of "accounting policy" from the point of view of normative legislation and taking into account the opinions of various scholars; external and internal factors of influence on formation of the accounting policy of the enterprise are established, the dependence of the mechanism of effective activity of the subject of management on the skillfully formed accounting policy of the enterprise is proved. After examining the existing problems in the formation of the accounting policy of the enterprise, the following solutions are proposed: to improve the regulatory framework, since inconsistencies between acts prevent the company from forming an effective accounting policy; to bring national standards closer to international ones; to consider in detail in the normative documents the essence, advantages and disadvantages of various elements of accounting policy; to establish more stringent requirements for obligatory presence at enterprises of the order on the accounting policy; at the state level, develop a standard form of the Order on accounting policies. Proved expediency to formulate accounting policies by following the following steps: setting goals and defining tasks; choice of the subject of formation; research of factors that may influence the formation of accounting policies; definition of objects; selection of elements; documentary design; approval of accounting policies; introduction to the enterprise and control over the implementation. In order to solve existing problems in the formation of accounting policies at the enterprise level, the main task is to increase control by the state authorities for compliance with the requirements of the current legislation and to promote the introduction of information systems and technologies for the processing of accounting information. The developed proposals will help to streamline the accounting process, increase the efficiency of accounting organization at the enterprise and provide greater comparability of its accounting and reporting data.

Key words: accounting policy, order of accounting policy, stages of formation of accounting policy, factors influencing the formation of accounting policies, organization of accounting.

Постановка проблеми. Після переходу української економіки до ринкових умов господарювання суб'єкти підприємницької діяльності стали більш самостійними у формуванні системи організації бухгалтерського обліку.

Прийняття управлінських рішень щодо одержання максимальної вигоди від функціонування підприємства залежить не тільки від належного організаційного забезпечення, а й від інформаційного забезпечення процесу управління. Тобто в умовах ринкової економіки першочергового значення набуває наявність фактичної якісної, повної, правдивої та неупередженої облікової

інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів. Таку інформацію зовнішнім і внутрішнім користувачам надає фінансова звітність, складена з урахуванням вибраної підприємством облікової політики підприємства.

Чинним законодавством передбачено право самостійно здійснювати розроблення облікової політики підприємства з урахуванням власних галузевих особливостей і специфіки діяльності. Проте процес формування облікової політики має певні особливості та проблеми. Це вимагає від головного бухгалтера компетентного та відпові-

дального відношення до розроблення облікової політики на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження теоретичних питань облікової політики та їх практичного застосування розглядаються в роботах багатьох науковців, серед яких: Ф.Ф. Бутинець [1], Н. Букало [2], Т. Бойчук [3], О.В. Боднар [4], Ю.А. Верига, В.А. Кулик, Ю.О. Ночовна, С.Ю. Іванюк [5], М.П. Войнаренко, Т.М. Аксьонова [6], Т.В. Войтенко [7], П.Є. Житний [8], Л.В. Івченко [9], В.А. Кулик [10], Т. Кучеренко [11], Н.М. Левченко, Ж.К. Нестеренко [12], М.С. Пушкар, М.Т. Щирба [13], Я.В. Олійник [14], Н.І. Цегельник [15], М.Т. Щирба, І.М. Щирба, М.М. Щирба [16] та ін.

Основні організаційно-методологічні аспекти формування облікової політики підприємства, а саме сутність та її призначення, розглянуто в роботах Н. Букало [2], Т. Бойчука [3], М.П. Войнаренка, Т.М. Аксьонової [6], Т.В. Войтенко [7], П.Є. Житнього [8] та Я.В. Олійник [14].

У монографії Н.М. Левченко та Ж.К. Нестеренко досліджено теоретичне підґрунтя розбудови методології обліку, аналізу та аудиту в контексті динамічних євроінтеграційних процесів; запропоновано новітні підходи до формування обліково-інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень в умовах євроінтеграції; висвітлено практичні рекомендації щодо вдосконалення податкового обліку та контролю в умовах реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів [12].

Окремі аспекти формування облікової політики підприємства стосовно витрат на виробництво продукції досліджено в роботі О.В. Боднар [4]; щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків із покупцями розглянуто у праці Н.І. Цегельник [15]. Облікова політика як інструмент організації управлінського обліку на підприємстві подана у науковій розробці М.Т. Щирби, І.М. Щирби та М.М. Щирби [16].

Незважаючи на накопичений науковий досвід, в умовах сьогодення на практиці виникає низка проблем загальнотеоретичного та прикладного характеру, що ускладнюють процес формування облікової політики вітчизняними підприємствами та певною мірою нівелюють її важливість і значення. Основними з них є: недосконалість чинного законодавства та неузгодженість окремих нормативно-правових актів між собою; часті зміни чинних нормативно-правових документів; формальне відношення бухгалтерів до формування облікової політики; складність вибору найбільш економічно виправданого варіанту обліку чи оцінки конкретного об'єкта.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності поняття «облікова політика», послідовності та особливостей її формування на

підприємствах, розроблення напрямів удосконалення процесу формування облікової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Створення облікової політики на підприємстві – трудомісткий і відповідальний процес, оскільки підприємство не один рік працюватиме і враховуватиме свої активи і зобов'язання згідно з розробленою ним обліковою політикою. Це вимагає більш зваженого підходу до її розроблення. Однак сьогодні дедалі частіше спостерігається вузькоспрямований формальний підхід, що зводиться до складання фінансової звітності відповідно до загальних вимог П(С)БО та зовнішніх користувачів. На таку ситуацію впливають як відсутність достатнього практичного досвіду управління в ринкових умовах, так і недостатнє законодавче врегулювання цього питання [6].

На рівні держави порядок формування облікової політики регулюється низкою нормативно-правових актів. Головними є такі: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [17]; Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» [18]; Положення (стандарти) бухгалтерського обліку; План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [19]; Інструкція із застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [20].

Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності [17].

Якщо розглядати поняття «облікова політика» у загальному розумінні, то вона являє собою сукупність прийомів та методів ведення обліку, які підприємства мають право самостійно вибирати. Проте серед науковців немає єдиного визначення терміна «облікова політика».

У табл. 1 представлено трактування поняття «облікова політика» з точки зору вітчизняних науковців.

Аналіз даної таблиці доводить, що більшість українських науковців розуміє поняття «облікова політика» набагато ширше, ніж це визначено Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [17]. Проте необхідно також урахувати організаційний аспект цього терміна, оскільки організація облікової політики відіграє одну з основних ролей у подальшій організації бухгалтерського обліку на підприємствах.

На рівні суб'єкта господарювання, тобто на мікрорівні, формуванням облікової політики займаються керівництво і головний бухгалтер. Формування облікової політики – це трудомісткий і важливий процес, який включає у себе певну кількість етапів. Однак в економічній літературі досі немає єдиної думки щодо кількості етапів формування

облікової політики. У наукових розробках упущені дуже важливі обліково-аналітичні процедури, а саме постановка мети та визначення завдань облікової політики; вибір суб'єкта формування облікової політики; розроблення елементів (варіантів обліку) за об'єктами облікової політики, стосовно яких відсутня законодавча регламентація, тощо. Наприклад, Т. Бойчук [3] виділяє такі етапи формування облікової політики: вибір інформаційної бази; визначення користувачів облікової інформації; обґрунтування чинників впливу, що виникають під час формування облікової політики, та узагальнення сфери застосування облікової політики.

Ураховуючи організаційно-методологічні аспекти, процес формування облікової політики доцільно поділити на такі етапи (табл. 2).

Під час формування облікової політики важливо звернути увагу на вплив зовнішніх і внутрішніх чинників.

До зовнішніх чинників можна віднести інфраструктуру ринку, нормативно-правові документи та законодавчі акти.

До внутрішніх належать: форма власності підприємства; специфіка галузі, в якій працює підприємство; вид діяльності; стратегія фінансово-господарського розвитку й обсяги діяльності; чисельність працівників та рівень кадрового забезпечення; вибрана система оподаткування;

наявність матеріально-технічної бази й інформаційного забезпечення підприємства.

Під час формування облікової політики слід дотримуватися принципів:

- системності – облікова політика розглядається як штучно створена складова частина виробничої системи, що виконує функції, пов'язані зі збиранням, класифікацією, обробкою, аналізом і формуванням різних видів облікової інформації для визначення економічної ідеології підприємства;

- комплексності – передбачає вивчення й оцінку події не з позиції окремих ізольованих причин, а за сукупним впливом на господарську систему технічних, економічних, соціальних, екологічних, політичних та інших значимих чинників;

- наукової обґрунтованості – узгодженість із дією науково-технічного прогресу, законів економічного розвитку суспільства, з концепцією державної політики, нормативно-правовою базою;

- ефективності, плановірності та динамічності – спрямування облікової політики на розв'язання не лише поточних, а й довгострокових стратегічних завдань розвитку підприємства за умов існування ефективних альтернативних варіантів досягнення тієї чи іншої мети;

- профілактики – виконує запобіжну функцію, створюючи умови для своєчасного інформування управлінського персоналу підприємства про від-

Таблиця 1

Підходи до визначення терміна «облікова політика»

Автор	Визначення
Ф.Ф. Бутинець [1]	Сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, які були вибрані підприємством
Т.В. Войтенко [7]	Вибрана підприємством з урахуванням установлених норм та особливостей методологія бухгалтерського обліку, яка спрямована на досягнення його цілей та завдань та використовується з метою забезпечення надійності фінансової звітності та якісної системи управління
В.А. Кулик [10]	Система способів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, що використовується підприємством для інформаційного забезпечення прийняття економічних рішень і передбачає найбільш достовірне відображення фактів господарської діяльності
Т. Кучеренко [11]	Домовленість і практика, що проявляються у сукупності принципів, методів і процедур, які використовує підприємство для складання та подання фінансової звітності з метою її гармонізації та створення єдиних підходів до визначення, визнання й оцінки окремих її елементів
М.С. Пушкар, М.Т. Щирба [13]	Механізм управління обліком, який здійснюють на основі вибору та розроблення суб'єктом господарювання способів (варіантів), правил і процедур щодо організації та методики ведення обліку, складання і подання звітності виходячи із загальноприйнятих принципів та специфіки діяльності підприємства для отримання повної, об'єктивної, достовірної і неупередженої інформації з метою прийняття зацікавленими особами обґрунтованих управлінських рішень

Таблиця 2

Етапи формування облікової політики

Етап	Назва
1	Встановлення мети та визначення завдань
2	Вибір суб'єкта формування
3	Дослідження чинників, які можуть впливати на формування облікової політики
4	Визначення об'єктів
5	Вибір елементів
6	Документальне оформлення
7	Затвердження облікової політики
8	Впровадження на підприємство та контроль над виконанням

Джерело: розроблено авторами

хилення від планових чи нормативних величин витрат та результатів діяльності для можливої корекції управлінських рішень;

– сумісності особистих, регіональних і державних інтересів [8].

За формою облікова політика має вигляд наказу керівника підприємства. На підставі даного наказу затверджується Положення про облікову політику підприємства, контроль над виконанням якого покладається на головного бухгалтера. Даний наказ є розпорядчим та впливає на фінансовий результат господарської діяльності підприємства, йому притаманні такі основні ознаки: формулювання та прийняття даного документу з дотриманням певних правил; має документальне закріплення, визначає правила поведінки для певних осіб, у ньому сформульовано методи оцінки та визначено умови їх реалізації на підприємстві [9].

Законодавчо затвердженої форми наказу про облікову політику немає. Даний наказ складають самостійно і в довільній формі. Він залежить від того, яка форма власності підприємства та цілі. Але переважно наказ про облікову політику включає у себе такі розділи, як порядок організації бухгалтерського обліку, облікова політика підприємства.

Міністерство фінансів України Листом «Про облікову політику» [18] встановило, що розпорядчий документ про облікову політику підприємства має визначати застосування:

- методів оцінювання вибуття запасів;
- періодичності визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;
- порядку обліку (ідентифіковано чи загалом) і розподілу транспортно-заготівельних витрат;
- окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат;
- методів амортизації необоротних активів;
- вартісних ознак предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;
- класу 8 та/або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій;
- періодичності (періоду) зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку;
- методу обчислення резерву сумнівних боргів;
- переліку створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів;
- порядку оцінювання ступеня завершеності операцій із надання послуг;
- сегментів, пріоритетного виду сегмента, засад ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках;
- переліку і складу змінних і постійних загально-виробничих витрат;
- бази розподілу змінних і постійних загально-виробничих витрат;

– переліку і складу статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);

– порядку визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом;

– дати визначення придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів;

– бази розподілу витрат за операціями;

– порога суттєвості щодо окремих об'єктів обліку;

– переоцінки необоротних активів;

– періодичності відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань;

– окремого балансу філіями, представництвами, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами підприємства.

Проте формування облікової політики на підприємствах України має цілу низку вагомих проблем. Основними серед них є такі:

– постійні зміни нормативно-правових документів, які регулюють облікову політику, тому керівництву потрібно постійно слідкувати за нововведеннями, щоб вчасно оновлювати облікову політику до вимог інформаційного розвитку;

– неузгодженість окремих нормативно-правових актів між собою, що говорить про недосконалість чинного законодавства;

– формальне сприйняття наказу про облікову політику, тобто більшість підприємств або взагалі не складає даний наказ, або використовує накази інших суб'єктів господарювання. Це є серйозною помилкою, тому що облікова політика повинна розроблятися відповідно до характеристик і особливостей підприємства;

– використання в наказі про облікову політику скопійованого переліку принципів, прийомів і методів бухгалтерського обліку. Тобто використання їх як правил, які обов'язкові для використання для всіх підприємств. Але це є не зовсім правильним, оскільки нормативні документи надають право самостійного вибору цих елементів обліку.

Дослідивши наведені проблеми у формуванні облікової політики, пропонуються такі напрями їх вирішення:

– удосконалити нормативно-правову базу, оскільки неузгодженості між актами заважають підприємству у формуванні ефективної облікової політики;

– наблизити національні стандарти до міжнародних;

– детально розглянути в нормативних документах сутність, переваги та недоліки різних елементів облікової політики;

– встановити більш суворі вимоги до обов'язкової наявності на підприємствах наказу про облікову політику, порядку його складання і затвердження, а також внесення відповідних змін, оскільки керівництво часто не складає наказ про облікову політику взагалі;

– на державному рівні розробити типову форму Наказу про облікову політику.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, формування та реалізація правильно вибраної облікової політики є інструментом, який дає змогу керівництву впливати на рівень доходів, прибутку та інвестиційну привабливість. Для розв'язання існуючих проблем під час формування облікової політики на рівні підприємства головним завданням є посилення контролю з боку державних органів управління над дотриманням ними вимог чинного законодавства та сприяння впровадженню інформаційних систем і технологій обробки облікової інформації. Крім того, керівництво підприємства повинно постійно здійснювати контроль над дотриманням облікової політики, а також її вдосконалювати, що потребує додаткового навчання осіб, які відповідальні за застосування облікової політики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку : підручник. Житомир : ЖІТІ, 2010. 640 с.
2. Букало Н. Облікова політика, її суть та призначення. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1. С. 71–76.
3. Бойчук Т. Формування облікової політики підприємства: мета, побудова та сфера застосування. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 6. С. 36–38.
4. Боднар О.В. Окремі аспекти формування облікової політики підприємства стосовно витрат на виробництво продукції. *Облік і фінанси*. 2014. № 2(64). С. 14–18.
5. Облікова політика підприємства / Ю.А. Верига та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 312 с.
6. Войнаренко М.П., Аксьонова Т.М. Проблеми формування облікової політики підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 4. С. 96–99.
7. Войтенко Т.В. Облікова політика – 2010: головне. *Податки і бухгалтерський облік*. 2010. № 1. С. 16–22.
8. Житний П.Є. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 3. С. 3–10.
9. Івченко Л.В. Концептуальні засади облікової політики. *Фінанси, облік і аудит*. 2009. № 14. С. 246–256.
10. Кулик В.А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку : монографія / за ред. В.А. Кулик. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2014. 373 с.
11. Кучеренко Т. Регламентування облікової політики фінансової звітності. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. № 5. С. 24–34.
12. Трансформація обліково-інформаційної політики та гармонізація фінансової звітності, аналізу і аудиту в умовах євроінтеграції : монографія / Н.М. Левченко та ін. ; за ред. Н.М. Левченко. Запоріжжя : Кругозір, 2015. 368 с.
13. Пушкар М.С., Щирба М.Т. Теорія і практика формування облікової політики : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2010. 260 с.
14. Олійник Я.В. Методичні аспекти облікової політики підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 721. С. 206–211.
15. Цегельник Н.І. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. *Облік і фінанси*. 2014. № 4(66). С. 77–81.
16. Щирба М.Т., Щирба І.М., Щирба М.М. Облікова політика як інструмент організації управління обліку на підприємстві. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 830–837.
17. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 20.03.2019).
18. Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» від 21.12.2005 № 31-34000-10-5/27793. *Міністерство фінансів України*. URL: http://195.78.68.18/minfin/control/uk/publish/article?art_id=58984&cat_id=34931 (дата звернення: 20.03.2019).
19. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#n13> (дата звернення: 20.03.2019).
20. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 20.03.2019).

РОЗДІЛ 7. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

МОДЕЛЮВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УЗАГАЛЬНЕНОЇ ДИНАМІЧНОЇ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ЕКОНОМІКИ ТИПУ КАНТОРОВИЧА

MODELING OF OPTIMAL DEVELOPMENT OF A GENERAL DYNAMIC INTERINDUSTRY ECONOMY OF THE KANTOROVICH TYPE

У статті показано, що актуальним є дослідження систем і процесів, за яких процеси здійснення затрат і випуску продукції проходять одночасно. Запропонована модель оптимального розвитку узагальненої динамічної міжгалузевої економіки типу Канторовича та проведено її дослідження. Для дослідження оптимальних динамічних систем із узагальненим міжгалузевим балансом типу Канторовича використовуються достатні умови оптимальності. Встановлюється обмеження на інвестування між галузями. Воно відсутнє, галузь сама себе інвестує. У роботі сформульовані припущення для побудови економіко-математичної моделі узагальненої динамічної міжгалузевої економіки типу Канторовича. Побудована у роботі модель є задачею оптимального керування, в якій керуваннями виступають валові інвестиції, споживання, робоча сила (жива праця) і рівень діяльності, а фазовою траєкторією – капітал. Запропонована методика може використовуватися для критерію мети в умовах удосконаленої конкуренції та в умовах міжгалузевого інвестування галузей.

Ключові слова: узагальнена міжгалузева економіка, модель типу Канторовича, оптимальний процес, задача оптимального керування, числові методи.

В работе показано, что актуальным является исследование систем и процессов, при

которых процессы осуществления затрат и выпуска продукции проходят одновременно. Предложена модель оптимального развития обобщенной динамической межотраслевой экономики типа Канторовича и проведено ее исследование. Для исследования оптимальных динамических систем с обобщенным межотраслевым балансом типа Канторовича используются достаточные условия оптимальности. В модели используются ограничения на инвестирование между отраслями. Оно отсутствует, отрасль сама себя инвестирует. В работе сформулированы предположения для построения экономико-математической модели обобщенной динамической межотраслевой экономики типа Канторовича. Построенная в работе модель является задачей оптимального управления, в которой управлениями выступают валовые инвестиции, потребление, рабочая сила (живой труд) и уровень деятельности, а фазовой траекторией – капитал. Предложенная методика может использоваться для критерия цели в условиях усовершенствованной конкуренции и в условиях межотраслевого инвестирования отраслей.

Ключевые слова: обобщенная межотраслевая экономика, модель типа Канторовича, оптимальный процесс, задача оптимального управления, численные методы.

УДК 330.101: 519.866

Бойчук М.В.

к.ф.-м.н., доцент кафедри економіко-математичного моделювання
Чернівецький національний університет
імені Ю. Федьковича

Маханець Л.Л.

к.е.н., доцент кафедри економіко-математичного моделювання
Чернівецький національний університет
імені Ю. Федьковича

It is shown that the study of systems and processes under which cost and product output take place at the same time are issues of the day. Sufficient optimality conditions are used to study optimal dynamic systems with a generalized interindustry balance of the Kantorovich type. A model of the optimal development of a generalized dynamic interdisciplinary economy of the Kantorovich type was investigated in the paper. The model uses restrictions on investment between sectors. It is absent, the industry invests itself. The assumptions for the construction of an economic-mathematical model of a generalized dynamic interindustry economy of the Kantorovich type are formulated in the paper. Assumptions for the model are as follows. There is certain number of types of products in the economy. Costs and output occur simultaneously. The part of the variable final demand vector is the sum of unproductive consumption and gross investment. The dynamics of capital flows is described by a differential model. The level of activity is a macroeconomic function of capital and labor. This function is twice continuously differentiated and monotonically increased. The target criterion is maximization of the average of the variable component of the final demand (output). The model of optimal development of a generalized dynamic interindustry economy of the Kantorovich type is constructed in this article. In mathematical terms, this model is the task of optimal control, in which the control is gross investment, consumption, labor and level of activity, and the phase trajectory is capital. The task, which is formulated in the article, is the task of convex programming, which, in the absence of certain constraints, has a solution by the Kuhn-Tucker theorem. This solution will be the optimal controls: for gross investment, for consumption, for living labor. Solving the problem of convex programming can be one of the numerical methods. The proper optimal trajectories for capital are determined by the Runge-Kutta method. This approach can be used for the target criterion in conditions of improved competition and in conditions of interindustry investment.

Key words: generalized intersectoral economy, model of Kantorovich type, optimal process, optimal control problem, numerical methods.

Постановка проблеми. В узагальненій моделі Леонтьєва є можливість розглядати проблему технологічного вибору в умовах використання обмежених ресурсів. При цьому повинна використовуватися умова відсутності сумісного виробництва благ, результатом якої є технологічний прогрес випуску тільки одного виду благ [1, с. 239–242]. Зауважене обмеження можна ослабити. Тому актуальним є дослідження систем і процесів, за

яких процеси здійснення затрат і випуску продукції проходять одночасно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині дослідження оптимальних динамічних систем проводиться у двох напрямках.

До першого належать роботи [2, 3] та інші, в яких для дослідження оптимальних динамічних систем використовуються необхідні умови оптимальності – принцип Понтрягіна.

До другого напрямку належать роботи [4,; 5] та інші, в яких для дослідження використовуються достатні умови оптимальності.

У цій статті для дослідження оптимальних динамічних систем із узагальненим міжгалузевим балансом типу Канторовича використовуються достатні умови оптимальності.

Постановка завдання. Запропонувати модель оптимального розвитку узагальненої динамічної міжгалузевої економіки типу Канторовича та провести її дослідження. При цьому інвестування між галузями відсутнє – галузь сама себе інвестує.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Економіко-математична модель

Сформулюємо припущення для побудови економіко-математичної моделі.

Припущення 1. Будемо вважати, що в економіці випускається m видів продукції $Y(t) = (Y_1(t), \dots, Y_m(t))'$, $t \in [t_0, T]$, $'$ – операція транспонування матриць. Позначимо через $A = (a_{ij}^{(l)})$, $l = 1, v(i)$, $j = 1, m$ технологічну матрицю

$$A = \begin{pmatrix} \text{галузь 1} & \text{галузь 2} & \dots & \text{галузь } m \\ a_{11}^{(1)} \dots a_{11}^{(v(1))} & a_{12}^{(1)} \dots a_{12}^{(v(2))} & \dots & a_{1m}^{(1)} \dots a_{1m}^{(v(m))} \\ a_{21}^{(1)} \dots a_{21}^{(v(1))} & a_{22}^{(1)} \dots a_{22}^{(v(2))} & \dots & a_{2m}^{(1)} \dots a_{2m}^{(v(m))} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1}^{(1)} \dots a_{m1}^{(v(1))} & a_{m2}^{(1)} \dots a_{m2}^{(v(2))} & \dots & a_{mm}^{(1)} \dots a_{mm}^{(v(m))} \end{pmatrix},$$

а рівень діяльності – $X(t) = (X_1^{(1)}, \dots, X_1^{(v(1))}, X_2^{(1)}, \dots, X_2^{(v(2))}, \dots, X_m^{(1)}, \dots, X_m^{(v(m))})'$.

Вибір технологій проводиться із матричної рівності

$$Y(t) = AX(t), \quad t \in [t_0, T]. \quad (1)$$

Припущення 2. Вважається, що затрати і випуск відбуваються одночасно. Тоді можна вектор кінцевого попиту Y представити двома складовими векторами: постійним (заданим) вектором $Y^{(по)}(t)$ та змінним вектором $\alpha Z(t)$, $t \in [t_0, T]$:

$$Y(t) = Y^{(по)}(t) + \alpha Z(t), \quad t \in [t_0, T], \quad (2)$$

де $\alpha = (\alpha_1, \dots, \alpha_m)'$, а Z – шукана функція.

Припущення 3. Частину змінного вектора кінцевого попиту Z представимо сумою невиробничого споживання C і валових інвестицій I [6, с. 28–29].

$$Z(t) = C(t) + I(t), \quad t \in [t_0, T]. \quad (3)$$

Припущення 4. Динаміка руху капіталів $K_i^{(j)}$ описується диференціальною моделлю

$$\begin{aligned} \dot{K}_i^{(j)}(t) &= -\mu_i^{(j)} K_i^{(j)}(t) + \alpha_i I(t), \quad t \in [t_0, T], \\ K_i^{(j)}(t_0) &= K_{i0}^{(j)}, \quad j = 1, v(i), \quad i = 1, m, \end{aligned} \quad (4)$$

де $\mu_i^{(j)} \in (0, 1)$ – норма амортизації капіталу $K_i^{(j)}$, $K_i^{(j)}(t) \equiv dK_i^{(j)}(t)/dt$.

Припущення 5. Рівень діяльності $X_i^{(j)}$ є макроекономічною функцією $F_i^{(j)}(K_i^{(j)}, L_i^{(j)})$ капіталу $K_i^{(j)}$ та робочої сили (живої праці) $L_i^{(j)}$

$$X_i^{(j)}(t) = F_i^{(j)}(K_i^{(j)}(t), L_i^{(j)}(t)), \quad t \in [t_0, T],$$

а на робочу силу накладається обмеження

$$0 \leq L_i^{(j)}(t), \quad \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^{v(i)} L_i^{(j)}(t) \leq Q, \quad t \in [t_0, T]. \quad (5)$$

Макровиробничі функції $F_i^{(j)}(K_i^{(j)}, L_i^{(j)}) \geq 0$ – двічі неперервно диференційовані, монотонно зростаючі, вгнуті по $K_i^{(j)} \geq 0$ та $L_i^{(j)} \geq 0$.

Припущення 6. За критерій мети візьмемо максимізацію середньої (інтегральної) на часовому відрізку $[t_0, T]$ змінного складника кінцевого попиту (випуску)

$$\int_{t_0}^T Z(t) dt = \int_{t_0}^T [I(t) + C(t)] dt \rightarrow \max. \quad (6)$$

Із використанням співвідношень (1) – (6) запишемо математичну модель

$$\dot{K}_i^{(j)}(t) = -\mu_i^{(j)} K_i^{(j)}(t) + \alpha_i I(t), \quad t \in [t_0, T],$$

$$K_i^{(j)}(t_0) = K_{i0}^{(j)},$$

$$\sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^{v(j)} a_{ij}^{(l)} F_j^{(l)}(K_j^{(l)}(t), L_j^{(l)}(t)) - \alpha_i (I(t) + C(t)) = Y_i^{(по)}(t),$$

$$i = 1, m, \quad t \in [t_0, T],$$

$$0 \leq L_i^{(j)}(t), \quad j = 1, v(i), \quad i = 1, m,$$

$$C_i(t) \geq C_i^{(min)}, \quad i = 1, m, \quad \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^{v(i)} L_i^{(j)}(t) \leq Q, \quad t \in [t_0, T],$$

$$K_i^{(j)}(T) \geq K_{iT}^{(j)}, \quad j = 1, v(i), \quad i = 1, m,$$

$$\int_{t_0}^T [I(t) + C(t)] dt \rightarrow \max.$$

У моделі (7) на споживання накладається обмеження $C_i \geq C_i^{(min)}$, $i = 1, m$, а також на кінцевий стан капіталу $K_i^{(j)}(T) \geq K_{iT}^{(j)}$, $j = 1, v(i)$, $i = 1, m$.

Моделі (7) у математичному плані є задачею оптимального керування, в якій керуваннями виступають валові інвестиції I , споживання C , робоча сила (жива праця) $L = (L_1^{(1)}, \dots, L_1^{(v(1))}, \dots, L_m^{(1)}, \dots, L_m^{(v(m))})'$, і рівень діяльності $X = (X_1^{(1)}, \dots, X_1^{(v(1))}, \dots, X_m^{(1)}, \dots, X_m^{(v(m))})'$, а фазовою траєкторією – капітал K .

Для дослідження моделі (7) використаємо достатні умови оптимальності [6, с. 15].

Дослідження економіко-математичної моделі

Для моделі (7) без урахування обмежень нерівностей запишемо достатні умови оптимальності, за якими треба оптимізувати дві функції багатьох змінних

$$R(K, I, C, L, V) \equiv \partial V / \partial t + \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^{v(i)} \partial V / \partial K_i^{(j)} [-\mu_i^{(j)} K_i^{(j)} + \alpha_i I] - (I + C) \rightarrow \max_{I, C, K, L}, \quad (8)$$

$$V(T, K(T)) \rightarrow \min_{K_i^{(j)}(T) \geq K_{iT}^{(j)}}, \quad (9)$$

де шукана функція V – неперервно-диференційована один раз по t на $[t_0, T]$ та двічі по $K_i^{(j)}$ на $\{K_i^{(j)} \geq 0\}$, $j = 1, v(i)$, $i = 1, m$ та яку будемо шукати у вигляді

$$V_{(t, K)} = - \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^{v(i)} K_i^{(j)}. \quad (10)$$

Слід зауважити, що вираз (10) взятий із мінусом для того, щоб задача оптимізації (9) мала розв'язок $K_i^{(j)}(T) = K_{iT}^{(j)}$, $j = 1, v(i)$, $i = 1, m$.

Підставимо (10) у (8), одержимо

$$- \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^{v(i)} [-\mu_i^{(j)} K_i^{(j)} + \alpha_i I] - (I + C) \rightarrow \max_{I, C, K, L}. \quad (11)$$

До критерія мети (11) допишемо обмеження із задачі (7)

$$\sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^{v(j)} \alpha_{ij}^{(j)} F_j^{(j)}(K_j^{(j)}, L_j^{(j)}) - \alpha_i [I(t) + C(t)] = Y_i^{(no)}(t),$$

$$0 \leq L_i^{(j)}(t), C_i(t) \geq C_i^{(min)}, t \in [t_0, T], K_i^{(j)}(t_0) = K_{i0}^{(j)},$$

$$K_i^{(j)}(T) \geq K_{iT}^{(j)}, \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^{v(i)} L_i^{(j)}(t) \leq Q, t \in [t_0, T],$$

$$j = \overline{1, v(i)}, i = \overline{1, m}. \quad (12)$$

Задача (11)–(12) є задачею опуклого програмування, яка за неврахування обмежень $K_i^{(j)}(T) \geq K_{iT}^{(j)}$, $j = \overline{1, v(i)}$, $i = \overline{1, m}$ за теоремою Куна-Таккера [7, с. 195–199] має розв'язок. А за врахування обмежень $K_i^{(j)}(T) \geq K_{iT}^{(j)}$, $j = \overline{1, v(i)}$, $i = \overline{1, m}$ задача опуклого програмування (11)–(12) може не мати розв'язку. Це означає, що кінцеві стани $K_{iT}^{(j)}$ є не досяжними. Тому необхідно послабити умови на вхідну інформацію задачі (7).

Нехай задача опуклого програмування (7) має розв'язок. Цей розв'язок буде оптимальними керуваннями: за валовими інвестиціями ($I_{оп}(t)$), за споживанням $C_{оп}(t)$, за живою працею $L_{оп}(t)$, $t \in [t_0, T]$.

Розв'язати задачу опуклого програмування (7) можна одним із числових методів [8].

Тоді змінна частина кінцевого попиту за валовими інвестиціями $I_{оп}^{(3M)}(t) = \alpha I_{оп}(t)$, а за споживанням – $C_{оп}^{(3M)}(t) = \alpha C_{оп}(t)$, $t \in [t_0, T]$ будуть оптимальними керуваннями.

Відповідні оптимальні траєкторії за капіталами $K_{оп}$ визначаються методом Рунге-Кутта [9] із такої початкової задачі:

$$\dot{K}_i^{(j)}(t) = -\mu_i^{(j)} K_i^{(j)}(t) + \alpha_i I_{оп}^{(3M)}(t), t \in [t_0, T],$$

$$K_i^{(j)}(t_0) = K_{i0}^{(j)}, j = \overline{1, v(i)}, i = \overline{1, m}.$$

Оптимальні керування за рівнем діяльності обчислюються за формулами

$$X_{i оп}^{(j)}(t) = F_i^{(j)}(K_{i оп}^{(j)}(t), L_{i оп}^{(j)}(t)), t \in [t_0, T], j = \overline{1, v(i)}, i = \overline{1, m},$$

а змінна частина кінцевого попиту –

$$Y_i^{(3M)}(t) = \alpha_i [I_{оп}(t) + C_{оп}(t)] \equiv I_{оп}^{(3M)}(t) + C_{оп}^{(3M)}(t), t \in [t_0, T].$$

Таким чином, одержали оптимальний процес

$$\{K_{оп}(t), I_{оп}^{(3M)}(t), C_{оп}^{(3M)}(t), L_{оп}(t), X_{оп}(t), Y_{оп}^{(3M)}(t), t \in [t_0, T]\}.$$

Зауваження 1. Вищеописана методика має місце для критерію мети в умовах удосконаленої конкуренції

$$\sum_{i=1}^m \int_{t_0}^T p_i \alpha_i [I_i(t) + C_i(t)] dt \rightarrow \max.$$

2. Вищеописана методика має місце в умовах міжгалузевого інвестування галузей, тобто коли кінцевий попит Y_i подається як

$$Y_i(t) = \begin{cases} \sum_{j=1}^m \gamma_{ij} \alpha_j I_j(t), i = \overline{1, r}, \\ \alpha_i C(t), i = \overline{r+1, m}, \end{cases}$$

де γ_{ij} – коефіцієнти міжгалузевого інвестування галузей, $\sum_{j=1}^m \gamma_{ij} = 1$ для всіх $j = \overline{1, m}$, $\gamma_{ij} = 0$ для всіх $i = \overline{r+1, m}$, r – кількість фондоутворюючих галузей, які інвестують всі галузі $j = \overline{1, m}$, $m - r$ – кількість нефондоутворюючих галузей.

Висновки з проведеного дослідження.

Запропоновано та проведено дослідження моделі оптимального розвитку узагальненої динамічної міжгалузевої економіки типу Канторовича за відсутності інвестування між галузями. Показано, що ця модель у математичному плані є задачею оптимального керування, у якій керуваннями виступають валові інвестиції I , споживання C , робоча сила (жива праця) L і рівень діяльності X , а фазовою траєкторією – капітал K . Вказано, що за врахування обмежень на кінцевий стан капіталу $K_i^{(j)}(T) \geq K_{iT}^{(j)}$, $j = \overline{1, v(i)}$, $i = \overline{1, m}$ задача опуклого програмування, яка описує оптимальний розвиток узагальненої динамічної міжгалузевої економіки типу Канторовича, може не мати розв'язку. Отже, необхідно послабити умови на вхідну інформацію задачі. У результаті за допомогою числових методів отриманий оптимальний процес для динамічної міжгалузевої економіки типу Канторовича.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Математическая экономика на персональном компьютере / М. Кубонива та ін.; под ред. М. Кубонива. Москва : Финансы и статистика, 1991. 304 с.
2. Габасов Р., Кириллова Ф.М. Принцип максимума в теории оптимального управления. Москва : Наука и техника, 1974. 272 с.
3. Григорків В.С., Ярошенко О.І. Моделювання оптимальної кредитної стратегії ріелтера. *Економічна кібернетика*, 2007. № 1–2 (43–44). С.4–9.
4. Основы теории оптимального управления / В.Ф. Кротов и др.; под ред. В.Ф. Кротова Москва : Высшая школа, 1990. 430 с.
5. Бойчук М.В., Шмуригіна Н.М. Моделювання та оптимізація еколого-економічних систем міжгалузевих балансів із інвестиційним запізненнями. Чернівці : Місто, 2013. 212 с.
6. Бойчук М.В., Семчук А.Р. Моделювання та оптимізація повного циклу однопродуктової макроекономіки зростання з урахуванням екологічного фактора. Чернівці : Місто, 2012. 208 с.
7. Математичне програмування / І.М. Богаєнко та ін. Київ : Логос, 1996. 266 с.
8. Акулич І.Л. Математическое программирование в примерах и задачах. Москва : Высшая школа, 1986. 319 с.
9. Ясинський В.К. Основы обчислювальних методів. Чернівці : Золоті Литаври, 2005. 396 с.

FINTECH ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

FINTECH AS A MODERN CHALLENGE ON MARKET OF FINANCIAL SERVICES

У статті представлено огляд ринку FinTech-компаній у міжнародній практиці та Україні. Основними рушійними силами FinTech є: доступність мобільного Інтернету та смартфонів, втрата довіри населення до банків і незадоволеність банківськими послугами. Основними тенденціями на ринку фінансових технологій є: альтернативні види платежів (платіжні термінали, безконтактні та мобільні платежі, QR-платежі, електронні та цифрові гаманці, криптовалюти), маркетплейси (моделі кредитування P2P, балансове кредитування), нові бізнес-моделі, штучний інтелект (наприклад, Google translate або Siri від Apple), цифрова ідентифікація та біометричні дані, відкриті API. Виокремлено світові FinTech-компанії за видами надання послуг, які залучають найбільший обсяг інвестицій. Розглянуто чинники впливу, які гальмують чи прискорюють розвиток FinTech-компаній в Україні. Проаналізовано способи взаємодії FinTech-компаній із традиційними фінансовими установами, зокрема банками.

Ключові слова: фінансові технології, FinTech-компанії, небанк, блокчейн, криптовалюта, маркетплейс, вендор, краудфандинг, діджитал.

В статті представлений огляд ринку FinTech-компаній в міжнародній прак-

тиці та Україні. Основними движущими силами FinTech являются: доступность мобильного Интернета и смартфонов, потеря доверия населения к банкам и неудовлетворенность банковскими услугами. Основными тенденциями на рынке финансовых технологий являются: альтернативные виды платежей (платежные терминалы, бесконтактные и мобильные платежи, QR-платежи, электронные и цифровые кошельки, криптовалюты), маркетплейсы (модели кредитования P2P, балансовое кредитование), новые бизнес-модели, искусственный интеллект (например, Google translate или Siri от Apple), цифровая идентификация и биометрические данные, открытые API. Выделены мировые FinTech-компании по видам оказания услуг, привлекающих наибольший объем инвестиций. Рассмотрены факторы влияния, которые тормозят или ускоряют развитие FinTech-компаний в Украине. Проанализированы способы взаимодействия FinTech-компаний с традиционными финансовыми учреждениями, в частности банками.

Ключевые слова: финансовые технологии, FinTech-компании, небанк, блокчейн, криптовалюта, маркетплейс, вендор, краудфандинг, диджитал.

УДК 336.714

Куліш Г.П.

к.е.н., професор кафедри корпоративних фінансів та контролінгу Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Романська Л.В.
магістр

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

The article presents an overview of the FinTech companies' market in international practice and in Ukraine. The main drivers of FinTech are: the availability of mobile Internet and smartphones, loss of confidence in the population to banks and dissatisfaction with banking services. The main trends in the financial technology market are alternative types of payments (payment terminals, contactless and mobile payments, QR-payments, electronic and digital wallets, and cryptocurrencies), marketplaces (P2P lending models, balance lending), new business models, artificial intelligence (such as Google translate or Siri from Apple), digital identification and biometrics, open APIs. FinTech is characterized by venture investments that reflect the dynamics of development the industry. Investors are ready to take risks and often invest in projects on the initial stages of their existence, actually investing in the idea. For the first half of the year In 2018, the average volume of such transactions was \$ 1.7 million. Impact factors that inhibit or accelerate the development of FinTech companies in Ukraine are considered. Among the favorable factors: adoption of the digital strategy 2020; launching Universal IDs with Bank ID and Mobile ID; transition to digital document circulation, permission to use electronic signature. Among the negative factors: legislative and regulatory constraints; absence of open APIs in the banking system; limited access to capital. In order to be competitive in the financial services market, banks need to work with financial companies. Thanks to such cooperation, banks and fintech companies will be able to unite their strengths and eliminate the weaknesses. The main advantages of FinTech companies are: innovation, speed and adaptability, customer orientation, infrastructure built using digital technologies. By contrast, most banking institutions have a significant amount of capital, an expanded customer base, well-established regulatory regulation. This cooperation will help banks not to lose their strength in the market and will improve the level of service provision in a format that will be convenient for consumers.

Key words: financial technologies, FinTech companies, neobank, blockchain, cryptocurrency, marketplace, vendor, crowdfunding, digital.

Постановка проблеми. У сучасному світі прослідковується стрімке проникнення цифрових технологій у всі сфери суспільного життя та їх постійний розвиток, трансформація й удосконалення. Перетворювальна сила цифрових технологій змінює традиційні моделі бізнесу, виробничі процеси, зумовлює появу нових продуктів і послуг, платформ та інновацій. У цьому контексті прогресивним напрямом цифрових технологій, який поступово проникає на ринок України, є FinTech. Дане поняття слід трактувати як фінансові технології, продукти та компанії, які використовують розроблені цифрові та онлайн-технології в галузях банківських та фінансових послуг[1]. Прогресивний розвиток визначеного напрямку впливає на ринок фінансових послуг, створюючи нові ніші та видозмінюючи існуючі.

У зв'язку із цим виникає потреба у детальній оцінці стану FinTech-індустрії в Україні та світі та в подальшому прогнозі взаємодії фінансових компаній із традиційними фінансовими інститутами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти становлення та функціонування фінансових технологій та їхній вплив на банківську систему досліджувалися в роботах Я. Барберіс, С. Чішті [2], Г.Т. Карчевої [3], Н.І. Морозко [4], Л.В. Жердецької [5], Д.Є. Третьякова [6].

Постановка завдання. Мета статті – дослідити стан ринку FinTech-індустрії та оцінити тенденції взаємодії FinTech-компаній із фінансовими установами, зокрема банками.

Виклад основного матеріалу дослідження. FinTech-індустрія – це витончене поєднання існуючої фінансової системи та сучасних технологій.

Цей симбіоз змінює ринок фінансових послуг. Формуються нові ніші, нові персоналізовані та доступні фінансові продукти. Вони залучають дедалі більше людей до фінансової системи. Традиційні фінансові установи змушені конкурувати або співпрацювати з FinTech-стартапами. Як доводять проведені дослідження, українські банки відіграють важливу роль у становленні національної FinTech-індустрії. Банківські установи відіграють основну роль у фінансовій системі, адже виступають кредиторами економічних суб'єктів. При цьому основною проблемою є оцінка кредитоспроможності позичальників. Пришвидшити аналіз кредитоспроможності клієнтів та поліпшити ризик-менеджмент дають змогу інноваційні рішення у сфері FinTech.

Як свідчить аналіз статистичних даних, розвиток ринку фінансових технологій невпинно поширюється на зарубіжних ринках: широко представлено мобільні фінансові послуги, управління фінансами та рахунками, грошові перекази, роботи-консультанти, страхові технології, краудфандинг, P2P-кредитування, блокчейн та криптовалюти. Це зумовлено тим, що світові інвестиції у сфері FinTech стрімко зросли у першому півріччі 2018 р., сягнувши \$57,9 млрд, інвестованих у 875 угод, що демонструє суттєве збільшення порівняно з \$38,1 млрд, інвестованими за весь 2017 р. [7]. Лідерами за обсягом інвестицій у 2017 р. є Європа (\$26 млрд, 198 угод), Азія (\$16 млрд, 162 угоди) і США (\$14,2 млрд, 427 угод). Значний обсяг інвестицій спостерігається за такими напрямками: платежі, кредитування та банківські технології.

Оцінюючи ринок, удалось виявити, що серед FinTech-компаній уже з'явилися компанії вартістю понад \$1 млрд. Основними напрямками, в яких стрімко розвивають свій бізнес, такі стартапи, як: платежі – Ant Financial, Stripe, Mozido, Klarna,

Transferwise, кредитування – SoFi, Kabbage, Lufax, Prosper, Funding Circle [9].

Основними рушійними силами FinTech стали: наявність мобільного Інтернету та смартфонів і незадоволеність банківськими послугами. Серед найбільш актуальних трендів варто зазначити такі: послуги через мобільний телефон, фінансові послуги та соціальні мережі, альтернативні види платежів (платіжні термінали, безконтактні та мобільні платежі, QR-платежі, електронні та цифрові гаманці, а також криптовалюти), маркетплейси (моделі P2P-кредитування, балансове кредитування), нові бізнес-моделі, штучний інтелект (наприклад, Google translate або Siri від Apple), цифрова ідентифікація та біометрія, відкриті API.

Передові світові компанії у сфері FinTech представлено в табл. 1.

Виходячи з наведених даних, очевидним є те, що FinTech-компанії в останні роки наповнили ринок фінансових послуг. Особливо активно поширюються стартапи у сфері послуг, які найчастіше надають банки, зокрема перекази, гаманці, особисте та споживче кредитування, бізнес-кредитування, іпотечне кредитування. Дане явище стимулює банки активно впроваджувати інновації, співпрацюючи з FinTech-компаніями, інакше фінансові установи ризикують підпасти під можливе витіснення з ринку внаслідок жорсткої конкуренції на ньому.

Згідно з даними звіту FinTech-індустрії України UNIT.City, у нашій країні існує вже понад 80 FinTech-компаній різного ступеня розвитку. Найбільший приріст компаній припадає на останні три роки – 58%, компанії, що виникли після 2015 р. При цьому 84% FinTech-компаній уже ведуть операційну діяльність, і лише 16% залишаються на стадії формування.

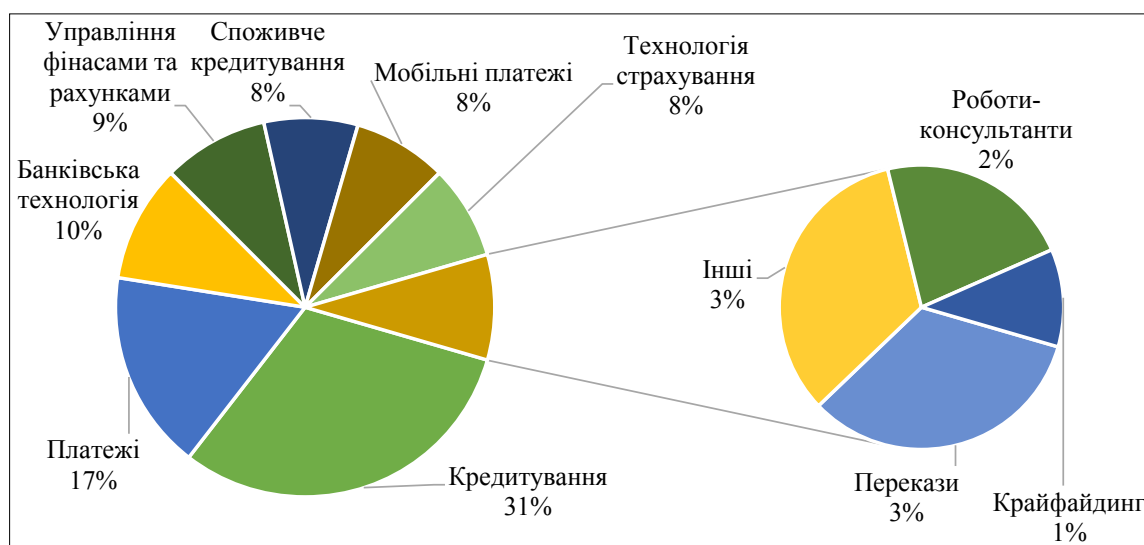

Рис. 1. Сфери надання послуг FinTech-компаніями, %

Джерело: побудовано авторами на основі [8]

Зростання українського FinTech зумовлене послідовними фінансовими кризами. Як наслідок, кількість діючих банків знизилася зі 175 до 79 (станом на 01.11.2018) [11]. На тлі цього зменшилася кількість банківських відділень, відповідно, й доступ населення до банківських послуг. Через банкрутство вітчизняних банків зросла недовіра населення до традиційних фінансових інститутів, унаслідок чого FinTech-компанії набули значного поширення та з'явилися гальмуючі та прискорюючі чинники впливу на розвиток індустрії FinTech.

До чинників, які прискорюють розвиток FinTech в Україні, належать:

- + прийняття Цифрової стратегії – 2020;
  - + запуск універсальних цифрових ідентифікаторів Bank ID та Mobile ID;
  - + перехід на цифровий документообіг, дозвіл на використання електронного підпису.
- До чинників, які гальмують розвиток FinTech в Україні, слід віднести:
- законодавчі обмеження у сфері регулювання;
  - повільність традиційного банківського сектору, не готового до інновацій;
  - відсутність відкритих API в банківській системі;
  - обмежений доступ до капіталу.

Таблиця 1

Екосистема FinTech-індустрії у світі

Обробка та інфраструктура платежів	Adyen, Airwallex, Beijing LaKala Billing Services, CurrencyCloud, Ebury, Ezetap Mobile Solutions, Flywire, GoCardless, Iyzico, iZettle, Klarna, Marqeta, PayNearMe, Payoneer, Paystack, Ping++, QFPay, Red Dot Payment, Signifyd, Stripe, Tyro Payments, Veem, YapStone, Yoco, Zoos
Управління особистими фінансами та мобільний банкінг	51Xinyongka, Atom Bank Personal, Clarity Money, ClearTax, Digit, Even Responsible Finance, Moneytree, Monzo N26, NerdWallet, Nubank, Propel, Qapital, Insight, Personal, Shenzhen, Kingdee, Suishou, Technology, Tally Technologies, Tink
Стартапи у сфері страхування	BIMA, Bright Health, Clover Health, CreditEase, Insurance Agency, Cyence, Embroker, Gusto hibob, Ladder, Lemonade, MetroMile, Namely, Next Insurance, Oscar Health Insurance Co., simplesurance, Trov, WorldCover, Xiaoyusan Insurance, Xishan Information, Zhong An Insurance
Бізнес-кредитування	Blockchain, Behalf Business Lending, BlueVin Business Lending, C2FO Business Lending, Capital FloatBusiness Lending, DianRong Business Lending, Fundbox, Business Lending, Funding Circle, Business Lending, Funding Societies, Business, Lending, Kabbage, Business Lending, Lendingkart, Business Lending, MarketInvoice, Lending, Nongfenqi, Business Lending, Prosopa, Business Lending, Yuanbaopu
Ринки капіталу та торгівля	55 Capital, Algomi, AlphaSense, Artivest Holdings, Captable.io, Credit Benchmark Easynveste Shares, IEX Group, Kensho Technologies, M-DAQ, Neighborly, New York Shipping Exchange, Numerai, Quantopian, Reorg Research, Riskalyze Street Contxt, Trumid, Xignite
Краудфандинг	AngelList, CircleUp, Crowdcube, GoFundMe, Indiegogo, Kickstarter, Qingsongchou, Seedrs
Блокчейн	Axoni, bitFlyer, Blockstack Labs, Blockstream, Brave Software, Chain, Coinbase, Digital Asset Holdings, Factom, Juzhen Financials, Polychain Capital, Ripple Labs, Xapo
Кредитна оцінка та аналітика	Bonify, Branch International, Credit Karma, CreditMantri, IceKredit, Juvo, Nav, PeerIQ, Tala, WeCash, ZestFinance
Фінансові послуги та інфраструктура	Cloud9 Technologies, Cross River Bank, figo, Kasisto, OpenFin, Plaid Technologies, Quovo solaris, Bank, Symphony Communication, Services Holdings, Trading Ticket
Маркетплейси та кредитування	Auxmoney, Finrise, Indifi Technologies, JD Finance, Kreditech, LendUp, Lu.com, Oportun, Orchard, Platform, Paytm Payment Bank, Rong360, TrueAcco WeLab
Вендори	Avalara, AvidXchange, Billtrust, Canopy Tax, FinancialForce.com, freee, Kyriba, Magento Commerce, Parasut, Silverfin, SirionLabs, Tradeshift, TravelBank, VATBox, Wave Accounting, Zeitgold, Zuora
Іпотечне кредитування	Better Mortgage, Blend, Dadao Financial, Habito, LendingHome, LendInvest, Roostify
Особисте та споживче кредитування	Activehours, Affirm, AutoGravity, Creditas, Earnest, Fenqile, Financelt, GreenSky, Paymax, Ppdai, Qudian, Smava, Society One, SoFi, Upgrade, Weidai, YongQianBao, ZestMoney, Zopa
Інвестиції в нерухомість	PeerStreet, Point Digital Finance, Property Partner, RealtyShares, Roofstock
Комплаєнс та контроль	ComplyAdvantage, Digital Reasoning Systems, Droit Fintech, EverCompliant, Fenargo, Merlon, Intelligence, Onfido, OpenGamma, Perfios, Socure, Token, Trulioo, Verato
Гаманці та грошові перекази	Ant Financial Services Group, BitPesa, Circle Internet, Financial Coins.ph, CurrencyFair, Kakao Pay, LevelUp, MobiKwik, MoMo, Mynt, One97, Communications, Paga, Revolut, Toss, TransferWise, WorldRemit, Zoono.
Управління активами	Acorns, Addepar, Betterment, Ellevest, Folio, Futu Securities, GuiaBolso, Guideline, MoneyFarm, Nutmeg, Personal Capital, Raisin, Robinhood, Stash Invest, THEO, Tiger Brokers, Wealthfront WealthNavi, Wealthsimple 10].

Творцями FinTech-стартапів є спеціалісти з IT-індустрії (65%), банківської справи (30%), решта – з інших сфер діяльності. Однак топ-менеджмент таких компаній сформований за іншим принципом:

- 70% топ-менеджерів – колишніх банкірів («ПриватБанк», ПУМБ, «Райффайзен Банк Аваль», «Альфа-Банк» і «Універсал Банк»);
- 23% менеджерів прийшли із бізнес-середовища;
- 7% – з IT.

Розподіл ринку на 2017 р.:

- 22,5% стартапів працюють зі споживачами у сфері b2c;
- 21,5% суміщають b2b і b2c, на користь другого сегмента: 92% діяльності припадає на клієнтів, 8% – на корпоративне співробітництво;
- 56% стартапів займаються тільки b2b-сферою. Із них на корпоративні рішення орієнтовані 62,5%, на роботу з малим і середнім бізнесом – 37,5%.

Українські FinTech-проекти заробляють по-різному: отримують комісії, вводять щомісячні підписки, за рахунок freemium-моделей та ліцензування.

Основними джерелами фінансування FinTech-стартапів в Україні є:

- 49% – залучені кошти, із них 83% – кошти приватних осіб, 12,5% – підтримка венчурних фондів, 4,5% – завдяки проведенню ICO;
- 45% – кошти власників;
- 6% – рефінансований прибуток.

До компаній українського FinTech належать такі (табл. 2).

На даному етапі розвитку FinTech-індустрія України потребує додаткового фінансування, пріоритетними напрямками для компаній є розширення бізнесу, вкладення коштів у маркетинг, упрова-

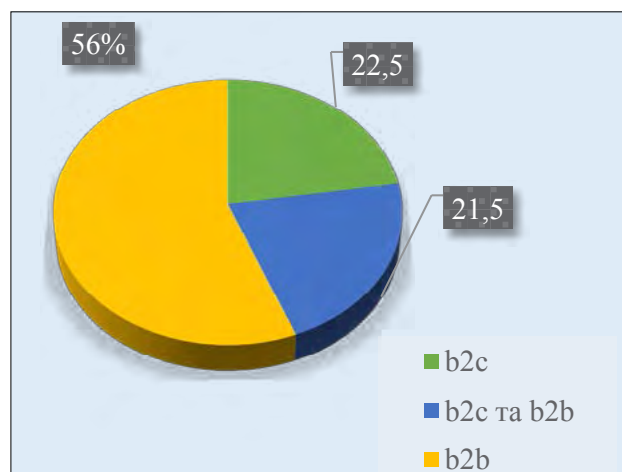

Рис. 2. Сегменти бізнесу, з якими співпрацюють FinTech-компанії

Джерело: побудовано авторами на основі [8]

дження нових технологій, вихід на нові ринки та розширення команди.

На нашу думку, FinTech швидше доповнює сервіси традиційних банків, а не замінює їх. Адже, як доводить аналіз, банки купують FinTech-стартапи (Citi, Barclays, BBVA), укладають партнерські угоди з такими компаніями (HSBC, TD Bank, Metro Bank, Santander), створюють дочірні FinTech установи (ABN Amro, Aegon).

Одним із внутрішніх стартапів, який уже переріс банк, є Bank ID, створений «Ощадбанком» і переданий НБУ. Це фактична реалізація e-government в Україні. Дана розробка надає доступ за допомогою банківських платіжних карток до державних сайтів і програм.

Наприклад, із його допомогою можна увійти у свій кабінет в ПФУ, він дає змогу подавати електронну декларацію про доходи в ДФС, отримувати

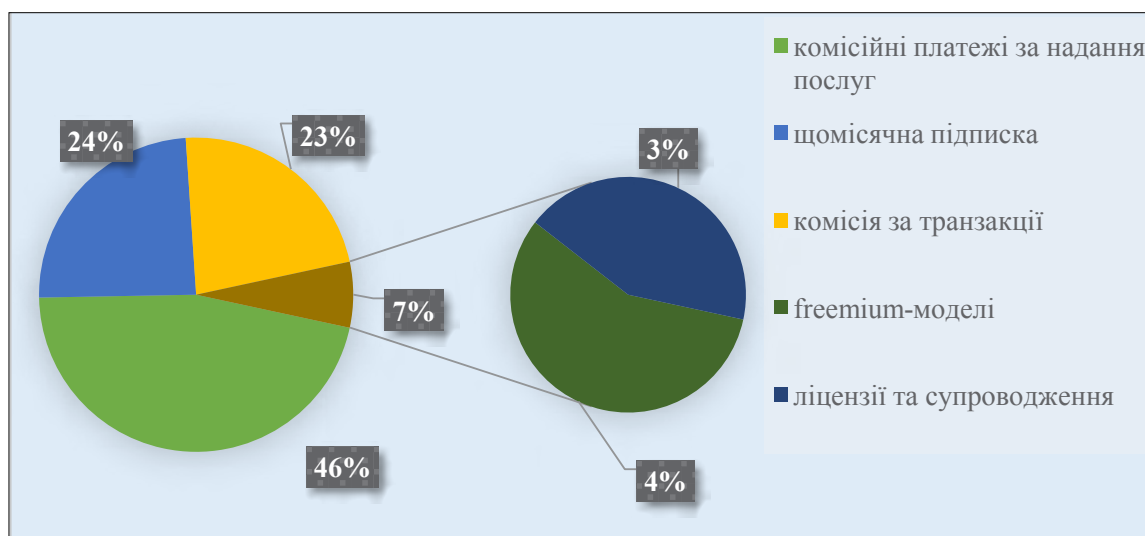

Рис. 3. Доходи від різних напрямів діяльності FinTech

Джерело: побудовано авторами на основі [8]

Екосистема FinTech в Україні

1.	Платежі та грошові перекази	Fondy, LeoGaming, Uplata, Portmone, Maxi, PayLastic, Mosst, CoinPay, GlobalMoney, Pay2You, Fint. Way4Pay, WideUp, Platon, iPay.ua, Agency21, UA pay, LiqPay, iBox, Electrum, Forpost, EasyPay, MBill, Karton
2.	Стартапи у сфері страхування	Cvkl.in, Ewa, Insart, Alfa Protection
3.	Кредитування	MoneyVeo, «Позичайко», Finhub, MoCash, AmoCredit, Гроші Всім, Upstarter, Credit Plus, «Компаньон Финанс», «Кредит Маркет», P2B Credit, MyCredit, CCloan, Creditor
4.	Криптовалюти	Kuna, «Карбованець»
5.	Управління фінансами	Finance controlling, HomeMoney, Mtax, Finkee, CoinPay
6.	Блокчейн	Atticlab, BitFury, Distributed Lab, Blockchain Lab
7.	Технології та інфраструктура	UnityBars, Igama, Bintels, PayCoreIO, ProCard, SkyService, Smart Data, Team 301, UnityBars, YouControl, Bnesis, Corezoid, AIRouting, ProZorro, SDK.finance
8.	Вендори	Cisco, SAS, BPC, Oracle, IBM
9.	Маркетплейси	CheckDom, Treeum
10.	Телеком	«Київстар», lifecell, Vodafone
11.	Діджитал і необанки	Rainfeisen Digital Lab, «Приват24», «Укрсиббанк», Altbank, Monobank, ПУМБ, Volt24, Alfa Digital, OptBank, Forward Bank
12.	Міжнародні платіжні системи та процесингові центри	TASLink, Mastercard, Visa, «Український процесинговий центр»
13.	Екосистема	The Garage, 1991 Open Data Incubator, HiTech Office, SeedStars, UNIT.City, EY, Radar Tech, Fintech Stars, Fintech Cluster, Future, Re:Actor
14.	Медіа	Finance.ua, PaySpace, Startup Network, «Фирма и Я», «МинФин»[8].

субсидії від держави за проїзд в транспорті та житлово-комунальні послуги тощо.

Висновки з проведеного дослідження. На етапі становлення, а в подальшому – прогресивного зростання активний розвиток FinTech-компаній уважався загрозою для банків. Однак нині, на нашу думку, найкращим варіантом співіснування є партнерські стосунки між банками та представниками FinTech, які дадуть змогу об'єднати сильні сторони як банківських установ, так і FinTech-компаній. Зокрема, для більшості FinTech-компаній основними перевагами є: інноваційність, швидкість та адаптивність, орієнтація на споживача, інфраструктура, побудована за допомогою цифрових технологій. Це переваги, якими більшість банківських установ не володіє. Натомість більшість банківських установ має значний обсяг капіталу, розширену клієнтську мережу, чітко сформоване нормативне регулювання та усталений статус на ринку.

У цьому контексті, підкреслюємо, співпраця дасть змогу банкам адекватно реагувати на сучасні зміни в бізнес-середовищі та зайняти своє місце в новій фінансовій екосистемі, а допомогти їм у цьому можуть саме FinTech-компанії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The dictionary by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriamwebster.com/dictionary/fintech> (дата звернення: 16.12.2018).
2. Chishti S., Barberis J. The FINTECH Book: The Financial Technology Handbook for Investors,

Entrepreneurs and Visionaries, John Wiley & Sons, 2016, 312 p. (дата звернення: 20.12.2018).

3. Карчева Г.Т., Лернатович Р.М., Кавецький В.В. Використання технологій «блокчейн» як фактор підвищення ефективності фінансової сфери. *Банківська справа*. 2017. № 2. С. 110–119.

4. Морозко Н.И., Диденко В.Ю. Основные тренды развития индустрии финансовых технологий : монография. Москва : РУСАЙНС, 2017. 176 с

5. Жердецька Л.В., Городинський Д.І. Розвиток фінансових технологій: загрози та можливості для банків. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 583–588.

6. Третьяков Д.Е. Тенденции развития банковского и финансово-технологического сектора на основе использования высоких технологий. *Креативная экономика*. 2017. Т. 11. № 8. С. 893–898.

7. The Pulse of Fintech 2018 Biannual global analysis of investment in fintech. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2018/07/h1-2018-pulse-of-fintech.pdf> (дата звернення: 14.12.2018).

8. Фінтех в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог – 2017. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». URL: http://data.unit.city/fintech/fgt34ko67mok/fintech_in_Ukraine_2018_ua.pdf (дата звернення: 16.12.2018).

9. PaySpace Magazine. URL: <https://psm7.com/articles/27-fintech-startupov-stoimostyu-svyshe-1-mlrd.html> (дата звернення: 12.02.2019).

10. The Fintech 250: The Top Fintech Startups Of 2018. URL: <https://www.cbinsights.com/research/fintech-250-startups-most-promising/> (дата звернення: 16.12.2018).

11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/2018> (дата звернення: 16.12.2018).

РОЗДІЛ 8. РЕЦЕНЗУВАННЯ

Столярчук Я.М.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію У.М. Ніконенко

«Макроекономічні детермінанти функціонування ресурсозалежних економік в умовах глобалізації»

Макроекономічна політика є фундаментальним чинником розвитку будь-якої економіки, але для сировинних економік отримує чимало специфічних рис через проблему боротьби за ренту від природних ресурсів, зазвичай низьку якість інституційного середовища, особливості вибору пріоритетів макроекономічної політики, включно з політикою обмінного курсу та підходами до управління потоками капіталу. Все це в сукупності зумовлює виділення проблематики ресурсозалежних економік в окремий клас теоретичних та емпіричних досліджень.

Останнім часом виразна нестабільність цін на сировину дедалі більше кореспондує з посиленням глобальних детермінант поведінки ринків первинних ресурсів.

Нестабільна поведінка світових цін на сировину, синхронізація циклів цінових трендів із циклом глобальної ліквідності, а також посилення зв'язку між світовими цінами на окремі сировинні товари та їх залежністю від потоків капіталу і глобальних фінансових дисбалансів створює серйозні виклики для економічної політики ресурсозалежних економік. Багаті на природні ресурси країни, для яких експорт сировини або напівфабрикатів із неї відіграє вагомий роль у структурі економіки, опиняються в якісно інших макрофінансових рамкових умовах порівняно з країнами, для яких нестабільність умов торгівлі не є настільки значущою, а самі коливання світових цін на сировину не супроводжуються суттєвими змінами в потоках капіталів та їх секторальній алокації. З огляду на це, дослідження макроекономічної політики країн – сировинних експортерів є вкрай актуальним та затребуваним сучасною теорією та практикою.

Автором застосовано інтегрований теоретичний підхід у сфері макроекономічної теорії, що враховує дослідження механізмів економічного зростання під час сировинного буму, механізмів кризових явищ на випадок погіршення умов торгівлі а також висвітлення макроекономічних причинно-наслідкових зв'язків, що стосуються впливу нестабільності умов торгівлі.

Важливо відзначити вдалу спробу автора емпірично дослідити не так поточну динаміку, чи навіть часові тренди світових цін на первинні ресурси, як підвищену нестабільність сировинних індексів за період 1980-2017 рр., оскільки волатильність цін на сировину залишається вагомим чинником в глобалізованій економіці зі значними потоками капіталу, розбудованими фінансовими ринками і підвищеною вагою очікувань у мотивації інвесторів та домашніх господарств, а також оцінити циклічні закономірності аналізованого періоду за допомогою відхилень поточних значень цінових трендів від рівноважного тренду для різних товарних груп.

Заслуговує на увагу дослідницька гіпотеза про вагомість впливу процентної ставки і обмінного курсу у формуванні ціни на сировину, тоді як вплив доходу промислових країн з часом послаблюється і не має довгострокового характеру. Опосередковано, це підтримує гіпотезу про залежність нестабільності світових сировинних ринків від процесів фінансизації в глобальному масштабі.

У монографії за допомогою економетричного аналізу оцінено вплив волатильності світових сировинних цін на основні макроекономічні показники (ВВП, промислове виробництво, обсяги приватного споживання та інвестицій, інфляція, реальний обмінний курс) у розрізі декількох груп країн: 1) основних центрів світової економіки – США та ЄС, 2) промислових країн-експортерів сировини (Австралія, Канада, Португалія), 3) країн-сировинних експортерів зі середнім доходом (Аргентина, Бразилія, Малайзія, Мексика, Таїланд, Чилі і інші) та 4) країн колишнього Радянського Союзу. Такий вибір дозволяє оцінити характер макроекономічного впливу цін на сировину в широкому аналітичному контексті країн з різним рівнем доходу та різними структурними характеристиками.

Зазначені в роботі виклики для країн зі сировинною орієнтацією, які об'єднує проблематика рівноваги платіжного балансу загалом та його реверсу

зокрема, дозволяють обґрунтувати доцільність зменшення обсягів зовнішніх запозичень та заходи щодо збільшення внутрішніх заощаджень, тим більше в контексті «нормалізації» монетарної політики найбільших промислових країн.

До найбільш вагомих наукових результатів дослідження слід віднести розкриті автором елементи макроекономічної політики, критично важливі для нейтралізації волатильності цін на сировину та пов'язаної з цим нестабільності потоків капіталу, що полягають у запровадженні правил фінансової і монетарної політики, які повинні забезпечити їхню антициклічність, використання плаваючого обмінного курсу (за умов обмеженої гнучкості), лібералізацію економічного

середовища та підвищення якості інституційних чинників.

Дану монографію позитивно характеризує системність підходу до вирішення поставлених задач, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Висновки являють собою логічно обґрунтований підсумок виконаної роботи, в повній мірі відображають основні положення проведеного дослідження.

У цілому робота, без сумніву, становить інтерес для всіх, хто цікавиться проблематикою формування та ефективної реалізації макроекономічної політики в ресурсозалежних країнах. Призначена для науковців, викладачів, аспірантів та студентів економічних спеціальностей.

НОВИЙ ВИД НАУКОВИХ ПОСЛУГ

Причорноморський
науково-дослідний інститут
економіки та інновацій

Шановні колеги! Питання академічної доброчесності є надзвичайно актуальними у наш час. Враховуючи великі масиви інформації, що з'являються у всесвітній мережі, жоден вчений не може бути впевненим, що його авторське право захищене. Крім того, поширеною є ситуація, коли декілька вчених в одній галузі науки користуються

однаковими джерелами інформації, а в результаті безкоштовні програми пошуку плагіату засвідчують стовідсоткові збіги тексту, що може призвести до безпідставних звинувачень у плагіаті, особливо після перевірки за базою даних авторефератів та дисертацій. Це викликано тим, що порівняння з іншими дисертаціями не вказує на використання спільних першоджерел (статей, монографій, статистичних щорічників, словників тощо), а однозначно визначає тільки збіг тексту, ігноруючи навіть цитати. Важливим є також те, що чинне законодавство однозначно визначає, що перевірку може здійснювати виключно установа за профілем дослідження, а не поширені в мережі безкоштовні програми. Для уникнення подібних ситуацій ми пропонуємо Вам скористатися науковою **послугою оцінки технічної унікальності наукового тексту** за допомогою *ліцензованого* програмного забезпечення, яке гарантує похибку перевірки до 3%. Переваги такої перевірки порівняно з іншими методами:

- Ви укладаєте угоду про надання послуг;
- Ваш файл *не розміщується у мережі*, тобто інформація і авторство залишаються анонімними;
- Ви *отримуєте звіт*, підготовлений за допомогою *ліцензованого* програмного забезпечення; *порівняльну таблицю* однакових фрагментів тексту із зазначенням джерела; *офіційний звіт про надану послугу* із зазначенням результатів;
- Ви отримуєте вичерпну інформацію про текстові збіги у Вашому дослідженні та дослідженнях інших авторів не тільки *українською, але і російською та англійською мовами*;
- Ви користуєтесь програмним забезпеченням, яке використовується *тільки спеціалізованими науковими та освітніми установами* і розроблене виключно для пошуку текстових збігів *саме у наукових дослідженнях*, а не у публіцистиці, рекламних веб-сайтах тощо;
- Виключна робота з авторами – ніхто, крім автора тексту, не зможе замовити у нас перевірку цього тексту, що *убезпечить Вас від перевірок третіми особами*;
- Ви отримуєте можливість коректно оформити посилання на першоджерела;
- Існує можливість перевірки *будь-яких наукових досліджень*: статей, рефератів, авторефератів, дисертацій, доповідей, тез, звітів тощо.

Терміни і вартість перевірки і надання звіту:

Характер наукової роботи	Терміни (робочих днів)	Вартість
Докторська дисертація	5 – 10	5500 грн
Кандидатська дисертація	3 – 7	3500 грн
Автореферат	1 – 2	500 грн
Стаття (обсягом до 12 сторінок)	1 – 2	500 грн
Інші види робіт	За домовленістю	За домовленістю

Для того, щоб замовити послугу, Вам необхідно звернутись електронною поштою до Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій, вказавши у темі листа «**Оцінка унікальності тексту**». У листі вкажіть адресу для листування, додайте файл у форматі MS Word з текстом наукового дослідження. Фахівець відповідного відділу надасть Вам відповідь щодо процедури здійснення експертизи.

Контактна особа:

Шумилова Тетяна – молодший науковий співробітник Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

+38 (048) 709-38-69

+38 (093) 253-57-15

shumilova@iei.od.ua

З повагою, дирекція Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

Наукове видання

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 39
Частина 2

Коректура • Ю. Никитенко

Комп'ютерна верстка • С. Калабухова

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 14,51. Ум. друк. арк. 14,41.

Підписано до друку 26.04.2019. Наклад 100 прим.

ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій»

Адреса: вул. Інглезі, 6/1, м. Одеса, Україна, 65101

E-mail: info@iei.od.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5218 від 22.09.2016 р.